

tmmob
makina mühendisleri odası

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

BİLDİRİLER KİTABI

20-21 Aralık 2013, Ankara

Yayın No: E/2014/622

tmmob
makina mühendisleri odası

Meşrutiyet Mah. Meşrutiyet Cad. No: 19 Kat: 6-7

Kızılay / ANKARA

Tel: (0312) 425 21 41 Faks: (0312) 417 86 21

e-posta: mmo@mmo.org.tr

<http://www.mmo.org.tr>

YAYIN NO: E/2014/622

ISBN: 978-605-01-0614-5

Bu yapının yayın hakkı Makina Mühendisleri Odası'na aittir. Kitabın hiçbir bölümü değiştirilemez. MMO'nun izni olmadan kitabın hiçbir bölümü elektronik, mekanik vb. yollarla kopya edilip kullanılamaz. Kaynak gösterilmek kaydı ile alıntı yapılabilir.

Mayıs 2014, Ankara

Baskı:

Ankamat Matbaacılık San. Ltd. Şti.

Tel: (0 312) 394 54 94 - 95

SUNUŞ

Son yirmi yıllık dönemde küresel ekonomide ve sanayinin gelişme çizgisinde önemli gelişme ve değişimler ortaya çıkmıştır. Batıda gelişmiş kapitalist ülkelerde krizin de etkisiyle ekonomiler derinden sarsılmış, işsizlik artmış, sanayi sektörü küçümsenmeyecek ölçüde örselenmiştir. Dünyada uygulanan neoliberal politika ve uygulamaların çalışanlar üzerindeki etkisi yıkıcı olmuş, emekçiler bu politikaları protesto etmişlerdir.

Türkiye ekonomisi ve sanayisi de son on yılda neoliberal uygulamalardan payını almış, AKP döneminde Türkiye sanayisi tam bir açmaza düşmüştür. 2003-2012 AKP döneminde istihdama yansımayan bir büyüme yaşanmıştır. Son on yılın ortalama yıllık büyüme oranı %4,4'te kalmış, dış borç ve cari açık önemli oranda artmıştır.

İmalat sanayinin en önemli sorunlarından biri düşük katma değer, diğeri fason imalatın giderek yaygınlaşması ve sanayinin taşeronlaşmasıdır. Bu durum AR-GE ve inovasyonla yeni ürün ve teknoloji geliştirmeyi, mevcut üründe iyileştirmeyi önlemektedir. Sanayide ortalama AR-GE oranı GSMH'nin %0,84'ünü geçmemektedir. Sanayi yatırımlarında bu dönem boyunca önemli bir artış olmamış, istihdam sağlayıcı ve katma değer artırıcı yatırımlar gerçekleşmemiştir. Dolayısıyla 2003-2012 dönemi sanayi sektörü için bir gerileme tablosu sergilemektedir.

Sanayi Kongresi 2013, "Sanayide Dünyadaki Gelişmeler ve Türkiye" temasıyla açılmış ve süreç tüm boyutlarıyla ortaya konulmuştur. Kongre'de AKP döneminde Türkiye sanayi ele alınarak geçmiş dönem ve 10. Kalkınma Planı ayrı bir oturumda incelenmiştir. Bu kapsamda uygulanan sanayi politikası, istihdam açmazı, katma değer düşüşü, ekonomik göstergeler, iktidarın geleceğe yönelik hedefleri, sermayenin el değiştirmesi ve yatırımların geleceği analiz edilmiştir. Kongrede, sanayide işçi sınıfının ve mühendislerin durumu bir başka oturumda ele alınarak esnek istihdam, reel ücretler, verimlilik ve taşeronlaşma incelenmiştir. Bir diğer oturumda "Nasıl ve Kim için Sanayileşme" teması tartışılmış, farklı bir bakış açısıyla, alternatif bir sanayileşme ve kalkınma sorunsalı masaya yatırılmıştır.

Sanayi Kongresi 2013 Bildiriler Kitabı, etkinlikte sunulan bildiri metinleri ile sorular-yanıtlar ve forum bölümlerinin bant çözümlerini içermektedir. Etkinliğimizi hazırlayan Kongre Düzenleme ve Yürütme Kurulu üyelerine, konuşmacı olarak katkı koyan akademisyen, araştırmacı ve yazarlarımıza teşekkürlerimizi sunuyoruz.

TMMOB Makina Mühendisleri Odası
Yönetim Kurulu

KONGRE DÜZENLEME KURULU

Mehmet SOĞANCI	TMMOB	
Zeyneti Bayrı ÜNAL	TMMOB	
Recep ÖZMETİN	TMMOB	
Murat FIRAT	TMMOB	
Zehra GÜNER	TMMOB	
Saime Yeşer ASLANOĞLU	Çevre	MO
Hamza KOÇ	Elektrik	MO
Fatih KAYMAKÇIOĞLU	Elektrik	MO
S. Çetin TEKİN	Fizik	MO
Fatih YILMAZ	Gemi	MO
Murat AKYÜZ	Gemi M.İ	MO
Yaşar CANCA	Gemi M.İ	MO
R. Petek ATAMAN	Gıda	MO
Mustafa ERDOĞAN	Harita K.	MO
Levent DARI	İnşaat	MO
M. Tarık CEYHAN	Jeofizik	MO
Faruk İLGÜN	Jeoloji	MO
Mehmet BESLEME	Kimya	MO
Halil KAVAK	Kimya	MO
Ayşen ERTEN	Maden	MO
Ali Ekber ÇAKAR	Makina	MO
Yunus YENER	Makina	MO
Ercüment Ş. ÇERVATOĞLU	Makina	MO
Tahsin AKBABA	Makina	MO
Osman TEZGİDEN	Makina	MO
A. Selçuk SOYLU	Makina	MO
Bünyamin AYDIN	Makina	MO
Bedri TEKİN	Makina	MO
Harun ERPOLAT	Makina	MO
Çağdaş AKAR	Makina	MO
Barış LEVENT	Makina	MO
Şayende YILMAZ	Makina	MO
Banu AKIN	Makina	MO
Serap ÖZPOLAT ÇETE	Makina	MO
Hüseyin ATICI	Makina	MO
Müfit GÜLGEÇ	Makina	MO
Hüseyin BARUT	Makina	MO
İbrahim MART	Makina	MO
Fatih KONYALIOĞLU	Makina	MO
Sait BAHÇE	Makina	MO
Yaver TETİK	Makina	MO

Ahmet SARAL	Makina	MO
Ali PERİ	Makina	MO
Zeki ARSLAN	Makina	MO
Mehmet ÖZSAKARYA	Makina	MO
Mahmut AKBAY	Makina	MO
Nedim KARA	Makina	MO
Mustafa TINKIR	Makina	MO
Alper TURNA	Makina	MO
Kadir GÜRKAN	Makina	MO
İsmail ÖZSALİH	Makina	MO
Birhan ŞAHİN	Makina	MO
Özgür Başkan TAŞTAN	Metalurji	MO
Eyüp MUHCU	Mimarlar	O
Muhammet SAÇMA	Orman	MO
Redife KOLÇAK	Peyzaj	MO
Esra OĞUZ	Şehir P.	O
Lütfi BAYRAK	Tekstil	MO

KONGRE YÜRÜTME KURULU

Ali Ekber ÇAKAR	Makina	MO
Yunus YENER	Makina	MO
Ercüment Ş. ÇERVATOĞLU	Makina	MO
A. Selçuk SOYLU	Makina	MO
Emin KORAMAZ	Makina	MO
S. Melih ŞAHİN	Makina	MO
Oğuz TÜRKYILMAZ	Makina	MO
Kaya GÜVENÇ	Makina	MO
Osman SERTER	Makina	MO
Yavuz BAYÜLKEN	Makina	MO
Diğer METE	Makina	MO
Nahit ARI	Maden	MO
Hamza KOÇ	Elektrik	MO
Prof. Dr. Korkut BORATAV	Ankara Üniversitesi	
Prof. Dr. Aziz KONUKMAN	Gazi Üniversitesi	
Prof. Dr. Hayri KOZANOĞLU	Kemerburgaz Üniversitesi	

KONGRE SEKRETERİ

Cenk A. LIŞESİVDİN	Makina	MO
--------------------	--------	----

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013 PROGRAMI

20 Aralık 2013 Cuma I. Gün

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Ali Ekber Çakar / *Makina Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu Başkanı*

Mehmet Soğancı / *TMMOB Yönetim Kurulu Başkanı*

Kemal Kılıçdaroğlu / *CHP Genel Başkanı*

Alper Taş / *ÖDP Genel Başkanı*

I. OTURUM : Sanayide Dünyadaki Gelişmeler ve Türkiye

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Korkut Boratav / *Kongre Yürütme Kurulu Üyesi*

Prof. Dr. Hayri Kozanoğlu / *Kemerburgaz Üniversitesi*

Prof. Dr. Özlem Onaran / *Greenwich Üniversitesi*

AKP Döneminde Türkiye Sanayi (I. Bölüm)

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Aziz Konukman / *Kongre Yürütme Kurulu Üyesi*

10. Kalkınma Planı ve Analizi

Yavuz Bayülken / *Kongre Yürütme Kurulu Üyesi*

Son 10 Yılda Sanayi Nereden Nereye Geldi? (AR-GE, Bilim, Yenilik Faaliyetleri)

Aykut Göker / *Araştırmacı, Yazar*

Değerlendirme

Mustafa SÖNMEZ / *Araştırmacı, Yazar, İktisatçı*

II. OTURUM : AKP Döneminde Türkiye Sanayi (II. Bölüm)

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Oktar Türel / *ODTÜ*

Türk İmalat Sanayi (AB Üyesi Ülkelerle Karşılaştırmalı Bir Analiz)

Oktay Küçükkiiremitçi / *Türkiye Kalkınma Bankası*

1998-2012 İmalat Sanayinin Gerileme Dönemi

Dr. Serdar Şahinkaya / *Ankara Üniversitesi*

Değerlendirme

Prof.Dr. Aziz Konukman / *Gazi Üniversitesi*

21 Aralık 2013 Cumartesi II. Gün

III. OTURUM : Sanayide İşçi Sınıfının ve Mühendislerin Durumu

Oturum Başkanı: Aslı Aydın / *KESK*

2002-2012 Döneminde Türk İşgücü Piyasaları

Prof. Dr. Erinç Yeldan / *Yaşar Üniversitesi*

“Geleceksiz” Çalışma Rejiminde Esnekleşen İstihdamın ve Ulusal İstihdam Stratejisi’nin İşçi Sınıfının Örgütlenmesine Etkileri

Alparslan Savaş / *DİSK*

Ucuz İşgücü Kaynağı Olarak Kadınların Sanayi İstihdamındaki Yeri: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme

Prof. Dr. Gülay Toksöz / *Ankara Üniversitesi*

Mühendislerin Durumu

S. Melih Şahin / *Kongre Yürütme Kurulu Üyesi*

IV. OTURUM : Nasıl ve Kim İçin Sanayileşme? Neo Liberal Politikalarla Sanayileşmek Mümkün Mü?

Oturum Başkanı: Emin Koramaz / *Kongre Yürütme Kurulu Üyesi*

Sanayi Politikası ve Sistem Tökezlemesi

Prof. Dr Metin Durgut / *Alanya HEP Üniversitesi*

Yeni Bir Dünya İçin Yeni Bir Sanayileşme Paradigması Gerekli midir?

Dinçer Mete / *Kongre Yürütme Kurulu Üyesi*

Sanayi, Bilim ve Teknolojiyi Halkın Hizmetine Sunmak

Kaya Güvenç / *Kongre Yürütme Kurulu Üyesi*

V. OTURUM: FORUM

Forum Yöneticisi: Ali Ekber Çakar / *MMO Yönetim Kurulu Başkanı*

Kongre Değerlendirmesi

Prof. Dr. Hayri Kozanoğlu / *Kongre Yürütme Kurulu Üyesi*

İÇİNDEKİLER

AÇILIŞ KONUŞMALARI.....	11
1. OTURUM	
SANAYİDE DÜNYADAKİ GELİŞMELER VE TÜRKİYE	27
Prof. Dr. Özlem ONARAN	29
Prof. Dr. Hayri KOZANOĞLU	42
Sorular ve Yanıtlar	50
2. OTURUM	
AKP DÖNEMİNDE TÜRKİYE SANAYİ (I. Bölüm)	59
10. Kalkınma Planı ve Analizi	
Yavuz BAYÜLKEN	63
Son 10 Yılda Sanayimiz Nerden Nereye Geldi?	
Harun Aykut GÖKER	73
Değerlendirme	
Mustafa SÖNMEZ	83
AKP DÖNEMİNDE TÜRKİYE SANAYİİ (II. Bölüm)	91
İmalat Sanayinin Gerilme Dönemi (1998-2012)	
Dr. Serdar ŞAHİNKAYA.....	91
Türk İmalat Sanayiinin Temel Bazı özelliklerine Göre AB Üyesi Ülkelerle Karşılaştırılmalı Bir analizi	
Dr. Oktay KÜÇÜKKİREMİTÇİ	105
Değerlendirme	
Prof. Dr. Aziz KONUKMAN	119
3. OTURUM	
SANAYİDE İŞÇİ SINIFININ VE MÜHENDİSLERİN DURUMU.....	127
2002-2012 Döneminde Türk İşgücü Piyasaları	
Prof. Dr. Erinç YELDAN	130
“Geleceksiz” Çalışma Rejiminde Esnekleşen İstihdamın ve Ulusal İstihdam Stratejisi’nin İşçi Sınıfının Örgütlenmesine Etkileri	
Alparslan SAVAŞ	135
Ucuz İşgücü Kaynağı Olarak Kadınların Sanayi İstihdamındaki Yeri: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme	
Prof. Dr. Gülay TOKSÖZ	143

Mühendislerin Durumu	
S. Melih ŞAHİN	149
Sorular ve Yanıtlar	177
4. OTURUM	
"NASIL VE KİM İÇİN SANAYİLEŞME? NEO LİBERAL POLİTİKALARLA SANAYİLEŞMEK MÜMKÜN MÜ?"	183
Sanayi Siyaseti - Sistem Tökezelemesi	
Prof. Dr. Metin DURGUT	187
"Yeni Bir Dünya İçin Yeni Bir Sanayileşme Paradigması Gerekli Midür?"	
Diğer METE	200
"Nasıl ve Kim İçin Sanayileşme? Neo Liberal Politikalarla Sanayileşmek Mümkün Mü?"	
Kaya GÜVENÇ	209
Sorular ve Yanıtlar	217
5. OTURUM	
FORUM	221
Kongre Değerlendirmesi	
Prof. Dr. Hayri KOZANOĞLU	224
Forum	231
TMMOB Sanayi Kongresi 2013 Sonuç Bildirisi.....	239

**TMMOB
SANAYİ KONGRESİ
2013**

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Ali Ekber ÇAKAR

Makina Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu Başkanı

Mehmet SOĞANCI

TMMOB Yönetim Kurulu Başkanı

Kemal KILIÇDAROĞLU

CHP Genel Başkanı

Alper TAŞ

ÖDP Eş Genel Başkanı

**1. Gün
20 Aralık 2013
Cuma**

SUNUCU: Değerli katılımcılar, 1960'lı yıllardan günümüze kadar Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği adına gerçekleştirmiş olduğumuz TMMOB Sanayi Kongresine hoşgeldiniz, şeref verdiniz.

Bu yıl kongremiz “*Sanayide Dünyadaki Değişimler ve AKP Döneminde Türkiye'nin Açmazları*” ana temasıyla gerçekleştirilecektir.

Değerli katılımcılar, sizleri öncelikle başta Cumhuriyetimizin kurucusu Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşları olmak üzere, bağımsızlık, özgürlük ve demokrasi mücadelesinde yitirdiğimiz tüm değerlerimiz adına bir dakikalık saygı duruşuna, ardından İstiklâl Marşına davet ediyorum.

Çok teşekkür ediyoruz.

Açış konuşmalarına geçmeden önce, kongre açılışımıza gelerek bizleri onurlandıran konuklarımız CHP Genel Başkanı Sayın Kemal Kılıçdaroğlu, CHP Genel Başkan Yardımcısı ve Ankara Milletvekili Sayın Gökhan Günaydın, CHP Genel Başkan Yardımcısı ve Hatay Milletvekili Sayın Nihat Matkap, CHP Ankara Milletvekili Sayın Aylın Nazlıaka, CHP Bursa Milletvekili Sayın İlhan Demiröz, ÖDP Genel Başkanı Sayın Alper Taş, Yol-İş Eğitim Sekreteri Sayın Ahmet Kılıç, Kıbrıs TMMOB Makina Mühendisleri Odası Başkanı Sayın Emir Taşçıoğlu'na teşekkür ederiz.

Ayrıca kongremize gelemeyip, tebrik mesajları ile katılan Cumhurbaşkanımız Sayın Abdullah Gül, Devlet Bakanı Sayın Ali Babacan, Avrupa Birliği Bakanı Sayın Egemen Bağış, Çevre ve Şehircilik Bakanı Sayın Erdoğan Bayraktar, Tunceli Milletvekili Sayın Hüseyin Aygün, Samsun Milletvekili Sayın Mustafa Demir, İzmir Milletvekili Sayın Musa Çam, Samsun Milletvekili İlhan Kalkavan, Diyarbakır Milletvekili Sayın Oya Eronat, Mersin Milletvekili Sayın Mehmet Şandır, Kayseri Milletvekili Sayın Prof. Dr. Pelin Gündeş Bakır'a teşekkürlerimizi iletiyoruz.

Değerli katılımcılar, açış konuşmasını yapmak üzere Makina Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Ali Ekber Çakar'ı davet ediyorum.

ALİ EKBER ÇAKAR / Makina Mühendisleri Odası Başkanı

Sayın Birlik Başkanım,

Sayın Milletvekilleri,

Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Sayın Yöneticileri,

Sayın Hocalarım,

TMMOB'ye Bağlı Odaların Sayın Başkan ve Yöneticileri,

Sayın Katılımcılar,

Sevgili Basın Mensupları,

TMMOB Makina Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu ve şahsım adına sizleri saygıyla selamlıyorum.

Her çalışma dönemimizdeki merkezi etkinliklerimizin finali olan ve TMMOB adına geleneksel olarak iki yılda bir düzenlediğimiz Sanayi Kongresi'ne hoşgeldiniz.

Odamızın düzenlediği kongre, kurultay, sempozyum etkinliklerinin sayısı elliyi aşmış durumdadır. Bu çalışma dönemimizde yedi ilde on merkezi etkinlik gerçekleştirdik. Bu kongreden önce, asansör, öğrenci üye, tesisat mühendisliği, işçi sağlığı ve iş güvenliği, uçak havacılık uzay mühendisliği, bakım teknolojileri, ölçümbilim, endüstri işletme mühendisliği ve makina imalat teknolojileri etkinliklerini yaptık. Bu etkinliklerde sunulan bildiriler, paneller ve sonuç bildirimleri kitaplaştırılıp kamuoyunun kullanımına sunuldu.

Bütün çabamız; meslek disiplinlerimizin toplumsal gereksinimler doğrultusunda gelişmesi, bütün bölgeleri ve sektörleriyle birlikte ülkemizin sanayileşmesine, kalkınmasına, demokratikleşmesine, halkımızın mutlu, bilimsel-teknik gerekler ve standartlara uygun çağdaş bir yaşam sürmesine yöneliktir.

Şimdi, bu çalışma dönemi etkinliklerinin finali olan Sanayi Kongresi 2013'te burada bulunan sizlerle birlikte, **“Sanayide Dünyadaki Değişimler ve AKP Döneminde Türkiye'nin Açmazları”** ana temasından hareketle, sanayisizleştirme süreci ve onunla paralel olguları, mühendisler ve tüm emekçilerin durumunu irdeleyecek, nasıl ve kim için sanayileşme sorunsalına yanıtlar arayacağız. Kongrede, sanayide dünyadaki gelişmelerin yanı sıra on bir yıllık AKP iktidarı döneminde sanayinin durumu çeşitli yönleriyle ele alınacaktır. Kongre programımız bu açıdan özlü bir yeterliliğe sahiptir. Sınaî, ekonomik, sosyal, sınıfsal koşullara dair temel öneme sahip tespitleri, önerileri, alternatifleri; değerli iktisatçılar-sosyal bilimciler, uzmanlar ve üyelerimizle birlikte geliştireceğiz. Sanayi Kongremiz, her zaman olduğu gibi Türkiye'nin önüne ciddi seçenek ve öneriler demeti sunacaktır. İktisadi, siyasi, sosyal çelişki ve çatışmaların yoğunlaştığı 2013 yılında Sanayi Kongremiz, tarihe önemli notlar düşecektir.

Değerli Katılımcılar,

2011 yılında düzenlediğimiz Sanayi Kongresi'nden bu yana, ekonomik bunalım yapısal düzeyde derinleşme seyri izledi. Bu iki yılda, neoliberal program kapsamında, ekonomi, sanayi, istihdam politikalarını belirleyen yeni belgeler yayımlandı. 2013–2017 dönemi için sanayi dâhil yanılmıyorsam on dokuz farklı alan ve sektörü kapsayan strateji ve eylem planı, üç yıllık orta vadeli programlar, yıllık programlar ve 2014-2018'e dair 10. Kalkınma Planı yayımlandı. Bütün bu belgeleri serbestleştirme, özelleştirme, metalaştırma ve rant eksenli yönelim içinde değerlendirmek gerekir. Kamu yönetimini, ülke imarını, yapı, kent, ulaşım, eğitim, sağlık, tarım, enerji, maden, su, çevre ve koruma alanları ile TMMOB mevzuatını yeniden düzenlemeye yönelik adımlar bu iki yılda yoğunlaştı. Bütün bunlar ile; sendikal alanın zayıflatılması, ulusal istihdam stratejisinin aynı içerikte yenilenmesi, güvencesiz çalışma biçimlerinin yaygınlaştırılması, kıdem tazminatlarına el atılması girişimi, kamunun elindeki son işletmelerin serbestleştirme ve özelleştirmelerle tasfiyesi, neoliberal, rantçı, kapkaççı, usulsüzlük ve yolsuzluklara fazlasıyla açık bir ekonomi politika bütünlüğüne işaret etmektedir. (İktidar kanatları arasındaki çatışmada ortaya dökülen çok küçük şeyler bile, söylediklerimizi doğrulamaktadır.)

IMF, Dünya Bankası, Gümrük Birliği, Avrupa Birliği, Dünya Ticaret Örgütü tarafından belirlenen politikalar demeti, Türkiye sanayisini temelleri, yapısı ve yönelim itibarıyla olumsuz yönde belirlemiştir. Sanayide taşeronlaşma oranı artmıştır. Her alanda özelleştirme, kuralsızlaştırma, metalaştırma politikaları bütün toplumsal yaşamı sarmıştır. Bu politikalar, niteliksel düzeyde 1980 sonrasında gündeme gelen, devletin ekonomideki rolünün yeni sermaye birikim süreçleri ile küçültülmesi, sanayiye yönelik sübvansiyonların büyük ölçüde kaldırılması, büyük ölçekli sanayi kuruluşlarının özelleştirilmesi ve sabit sermaye yatırımlarında yaşanan gerileme sürecinde somutlanmıştır. Bu çerçevede ve Gümrük Birliği hedefleri doğrultusunda tüm sektörlerde korumacılık asgariye indirilmiştir. Sanayi, emperyalizmin egemenliğindeki küresel rekabette dışa bağımlı fason üretime yönelik bir yapıya büründürülerek zayıflatılmıştır. İthalata bağımlı ihracat olgusu ve yabancı sermaye ile rantıye lehine olan finansal hareketlilik, üretim, yatırım, istihdam, kalkınma gerekliliklerinin önüne geçmiştir.

Sanayide küresel rekabeti ön plana çıkaran yöntem ve modeller, yeni uygulamaları gündeme getirmiş, esnek üretim, yalın üretim, toplam kalite yönetimi, zamanında üretim ve benzeri

kavramlar ile eşitsiz rekabeti körükleyen koşullarda kârın azamileşmesi sağlanmıştır. Sanayideki yapısal değişim, ücretlerin düşürülmesi, işgücü istihdamının azaltılması ve buna paralel olarak mühendisliğin işlev ve iradesini en aza indirmiştir. Sanayide ve kamuda nitelikli personel yetersizliği yaygınlaşmaktadır. Bütün bu gelişmeler, üzerinde dikkatle düşünülmesi gereken bir bütünlük içermektedir.

Değerli Katılımcılar,

Ülkemizi kuşatan ve içinde bulunduğumuz genel ve özel koşulları gerçeğe uygun bir biçimde tespit etmemiz gerekiyor. Dünyayı saran krizin ülkemize yansımaları, Türkiye ekonomisinin yapısal sorunları ve sanayi sektörünün sorunları, iç içe geçmiş durumdadır. Türkiye ekonomisi, üretim, tasarruf-yatırım, istihdam, ihracat ve ithalatın yapısı, teknoloji düzeyi, dış talep bağımlılığı, cari açık, sermaye hareketlerinin serbest giriş-çıkışı ve aşırı borçlanma hayli örselenmiş ve kırılgan durumdadır.

1980'den 2000'lerin başlarına ve 2002'den 2013'e, sanayide teknolojiye göre yoğunlaşma oranları emek yoğun ve ölçek yoğun sanayilerde gerilemiş, yalnızca kaynak yoğun sanayilerde nispi veya görece bir yükseliş söz konusu olmuştur.

Bütün abartılı ve sorunlu büyüme söylemleri bir yana, büyüme olgusu sabit sermaye yatırımlarına dayandırılmamıştır. Gerçek bir büyümeden söz etmek olanaksızdır. Kamu artık üretken olmayan, katma-değer yaratmayan ve istihdam öngörmeyen yatırımları yapmaktadır. Yapılan yatırımlar ise özelleştirmelere yöneliktir. Ve kamu artık bölgesel kalkınma projelerine girmemektedir. 2007–2013 yıllarına ilişkin 9. Plan gerçekleştirmelerinde kamunun sanayi yatırımlarından tamamen vazgeçtiği açık bir biçimde görülmektedir. 2006 yılı kamu sabit sermaye yatırımlarının gayri safi yurtiçi hasıla (GSYH) içindeki oranı binde 5 (0,5) iken 10. Planın 2018 öngörüsünde ise binde 4 (0,4) gibi trajik bir düzeydedir. Özel sektör sabit sermaye yatırımlarının GSYH içindeki oranı da örneğin 2006'da yüzde 18,9 iken 2012'de yüzde 16,4'e gerilemiş durumdadır. 2018 oranı ise 2006 değerleri düzeyinde saptanmıştır. Dolayısıyla büyüme olgusu, ekonominin sanayi ve tarımsal üretime ve bu alanlardaki yatırımlara dayandırılmasına değil, sıcak para akımına bağlı mali aracılık hizmetleri, ulaştırma, depolama, haberleşme ile toptan ve perakende ticarete dayalıdır.

Diğer yandan büyüme ile sanayileşme-kalkınma-istihdam-gelir dağılımı arasında ve verimlilik ile istihdam arasındaki bağlar kopmuş durumdadır. Verimlilik ile amaçlanan, gerçekte birim üretimde daha az emeğin kullanılması ve daha fazla sömürülmesidir.

Sevgili Katılımcılar,

Türkiye'nin sanayi üretimi yüzde 98,7 oranında küçük ve orta büyüklükteki, 10 ile 249 çalışanı bulunan işletmelerin yoğunlukta olduğu bir yapıya sahiptir.

9. Plan dönemi imalat sanayi üretiminde ortalama yıllık artış yüzde 3,7, istihdam artışı ise yüzde 1,5 düzeyindedir. Genel istihdam içinde sanayi istihdamının yüzde 19,2'ye gerilemiş olması, yanlış sanayi ve istihdam politikalarının bir sonucudur.

İmalat sanayinin gayri safi yurtiçi hâsıla (GSYH) içindeki payı da 1990'lardan itibaren yüzde 24'den aşağıya iniş seyri içindedir. 9. Plan döneminde imalat sanayinin GSYH içindeki payı yüzde 16,4 olarak gerçekleşmiş, 2014–2018 arasına ilişkin 10. Plan döneminde ise yüzde 16,1 olması öngörülmektedir. Yani gerileme süreci içinde yerinde sayma ve gelişememe durumu söz konusudur. Bu durum, sanayinin düşük katma değere endekslendiğini göstermektedir.

Bunlar ve kongre boyunca sunulacak görüş ve veriler göstermektedir ve gösterecektir ki Türkiye kapitalizmi sanayileşme sorunsalından uzaklaşmakta adeta bir sanayisizleşme süreci yaşanmaktadır. Neoliberalizmin ekonomi politikası, AKP iktidarı tarafından doruk uygulamalara ulaştı ve artık eski tip kalkınmacı, inşacı, sanayileşmeci, kamucu yaklaşımlara ve bu bağlam içine oturan bir mühendisliğe gereksinim duyulmuyor. Ne yazık ki durum böyledir.

Değerli Katılımcılar,

Türkiye'nin önemli bir gerçeği de bildiğimiz üzere bölgesel eşitsizliklerdir. On yıllardır uygulanan yanlış bölgesel politikalar ile bölgesel eşitsizlik farkları arasındaki açığı çok genişlemiştir. Bölgesel dengesizlik ve eşitsizlik olguları, canlı görüntülerin yanı sıra yatırımların bölgelere dağılımından da açıkça görülebilmektedir. Doğu, Güneydoğu ve Doğu Karadeniz bölgelerindeki imalat sanayi yatırımları, dengesiz yapıyı değiştirecek bir politikaya işaret etmiyor. Yakında açıklanan 2013 yılının ilk 9 ayına ilişkin teşvik verileri bunun somut örneğini oluşturmaktadır. 2012 ile 2013'ün ilk altı ayının sabit sermaye yatırımlarında Doğu ve Güneydoğu'yu kapsayan 5. ve 6. bölgeler en düşük payı almış ve Marmara, Ege ve İç Anadolu'dan oluşan 1. ve 2. bölgelere göre oldukça geride kalmıştır. Gerçek bir bölgesel planlama ve bölgesel kalkınma politikası bulunmamaktadır. Konu Bölge Kalkınma Ajansları üzerinden uluslararası sermayeye olanak tanınmasına havale edilmiştir. Esnek yönetim ve serbest yerel dinamikler anlayışına dayandırılan sözel "bölgesel kalkınma" yaklaşımı, kamu öncülüğündeki merkezi-bölgesel kalkınma perspektifini dışlamaktadır. Dahası, yetkililer bu bölgeleri ucuz işgücü itibarıyla "Türkiye'nin Çin'i" yapmak istemektedir.

Sevgili Arkadaşlar,

Son olarak, ülkemizin güncel sorunlarına da kısaca değinerek konuşmamı tamamlayacağım. Ülkemizde siyasal-toplumsal yaşamın demokratikleşme gereksinimi hepimizce bilinmektedir. Ancak demokratikleşme süreci, ekonomik ve onunla bütünlenen sosyal ve siyasi boyutlarla birlikte bir bütün olarak ele alınmalıdır. Ülkemizin siyasal yaşamına dair gerçeklikler, halkımızın ekonomik sosyal gereksinimleri, Kürt sorununun gerektirdikleri, Taksim Gezi Parkından başlayıp ülke geneline yayılan halk hareketinin istemleri göstermiştir ki; toplumsal refah, özgürlük ve barış ancak kapsamlı bir demokratikleşme ile gerçekleşecektir. Haziran direnişi, gereksinimini duyduğumuz demokratikleşmenin içeriğini ve yönünü, sınırsız, yaygın bir demokrasi istemi ufkuna işaret ederek göstermiştir. Cumhuriyet tarihinde halk ilk kez bu denli büyük bir halk hareketi ile eşit, özgür, demokratik, barış içinde bir Türkiye istemini dile getirmiştir. Bizim yolumuz da bu yoldur.

Bugün burada bizlerle olan, sömürü iktisadına halkla, emekçilerle, mühendis, mimar, şehir plancıları ile birlikte karşı duran, Türkiye'nin yüz akı iktisatçılar-sosyal bilimciler, mühendis ve diğer mesleklerden uzmanlarla birlikte kongremizin bu yönde anlaşılanacağı açıktır. Kongremizin ülkemiz ve halkımızın yaşadığı sorunların çözümünü hedefleyen bütünlüklü bir kalkınma vizyonunun oluşturulmasına ciddi katkılarda bulunmasını diliyorum.

Kongrede sunumlar yapacak değerli iktisatçı-sosyal bilimci, akademisyenler, uzmanlar ile bütün katılımcılara, kongrenin gerçekleşmesinde emeği bulunan düzenleme ve yürütme kurullarına, Sanayi Çalışma Grubumuzun Başkanı Yavuz Bayülken'e, kongre sekreteri Cenk Lişesvidin ve Oda çalışanlarına, Oda Yönetim Kurulu adına içtenlikle teşekkür ediyor; başka bir dünya ve başka bir Türkiye dileğiyle sizleri saygı, sevgi ve dostlukla selamlıyorum.

SUNUCU- Çok teşekkür ediyoruz. Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Başkanı Sayın Mehmet Soğancı'yı konuşmasını yapmak üzere davet ediyorum.

MEHMET SOĞANCI / TMMOB Yönetim Kurulu Başkanı**Değerli Konuklar,****Sevgili Arkadaşlar,**

Hepinizi Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Yönetim Kurulu ve şahsım adına sevgiyle, saygıyla, dostlukla selamlıyorum.

Ben öncelikle burada hepimizin buluşmasını sağlayan arkadaşlarıma, Düzenleme ve Yürütme Kurulumuza, görüşlerini bizimle paylaşacak bilim insanlarına, uzmanlara, bu etkinliğin TMMOB adına ısrarla düzenlenmesini sağlayan Makina Mühendisleri Odamızın yöneticilerine, Oda çalışanlarına, emeği geçen tüm arkadaşlarıma teşekkür ediyorum.

Sevgili Arkadaşlar,

Mesleki, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda ülkemizdeki mühendis, mimar ve şehir plancılarını temsil eden Birliğimiz, üyelerinin hak ve çıkarlarını halkımızın çıkarları temelinde korumak ve geliştirmek, mesleki, sosyal ve kültürel gelişmelerini sağlamak ve mesleki birikimlerini toplum yararına kullanmalarının zeminini yaratmakla görevlidir. Bu anlayışla TMMOB meslek alanları üzerinden Türkiye gerçeklerini okumak ve toplumu bilgilendirmek, bu politikaların toplum yararına düzenlenmesi için öneriler geliştirmek ve bunların yaşama geçirilmesi için mücadele etmek zorundadır.

Bilimi ve teknolojiyi emperyalistlerin ve sömürgeci halkımızın hizmetine sunmak için kararlı olan örgütümüzün, insandan, emekten, haktan, hukuktan adaletten yana anlayışı ve çalışma tarzı, bizi zaman zaman siyasal iktidarlara karşı karşıya getirmektedir. Son dönemde gündeme gelen meslek örgütümüze yönelik yeniden yapılandırma çalışmaları, örgütümüzü işlevsizleştirmeye yönelik yasal düzenlemeler de bunun bir göstergesi. Ama bizim örgütümüz 60 yıla yakın birikimi ile bu saldırılara karşı duracak ve eğilmeyecek yeterliliktedir. Biz asla “padişahım çok yaşa” diyenlerle saf tutmadık, tutmayacağız. Aksine gözlere mil çekildiği, dillerin kesildiği, kulakların sağır edildiği zamanlarda “Kral çıplak” dedik, demeye devam edeceğiz. Bunu buradan bir kez daha ifade ediyorum.

Hiç eğilip bükülmeden, karanlığa karşı aydınlığı, sömürüye karşı emeği, eşitsizliğe karşı adaleti, ırkçılığa karşı kardeşçe bir arada yaşamayı, savaşa karşı barışı, baskı ve zora karşı özgürlük ve demokrasiyi savunmaya devam edeceğiz. Biz “Bir meslek örgütüne bu ülkede bu dönem düşen görev budur” diye düşünüyor ve gereğini yapıyoruz.

Sevgili Arkadaşlar,

Hepimizin bildiği gibi TMMOB ortamı Genel Kurullar süreci içerisinde. Ben buraya katılan tüm arkadaşlarımızın genel kurullarımızı demokrasi şölenine çevireceğine ve seçimlerde de TMMOB'nin insandan, emekten, haktan, hukuktan, adaletten yana anlayışını sürdüreceği olan arkadaşlarımızı her şeye inat yönetimlere taşıyacağına çok eminim.

Sevgili Arkadaşlar,

Biz mühendisler, mimarlar ve şehir plancıları; düşünen, tasarlayan, sorgulayan ve üreten beyinler olarak, bilimi ve teknolojik ilerlemeyi, toplumsal yarara dönüştürerek, insanlık onuruna yaraşır, çağdaş bir yaşamın yaratılması için tarihsel sorumluluğumuzla çalışmalarımızı, bilgilerimizi kamu yararını gözeterek paylaşmaktayız.

TMMOB ve Bağlı Odaları ülkemizde meslek alanları ile ilgili gelişen ya da gelişebilecek her türlü konuda görüş oluşturma, oluşan görüşleri geliştirme ve bunları kamuoyu ile paylaşma çalışmalarını eleştirel olduğu kadar yeni açılımlar sağlayacak şekilde sürdürmektedir. TMMOB'nin iki yıllık bir çalışma döneminde Odalarımızla birlikte 200'ü aşkın etkinlik düzenlenmektedir.

TMMOB ortamında Sanayi Kongreleri 1962, 1964, 1972, 1974, 1976 tarihlerinde Makina Mühendisleri Odası yürütücülüğünde gerçekleştirildi. Bir süre verilen aradan sonra; yine Makina Mühendisleri Odası yürütücülüğünde düzenli bir şekilde sürdürüldü.

1987'de 1980 Sonrası Sanayinin Durumu, 21. Yüzyıla Girerken Türkiye Sanayi,

1989'da Bilimsel ve Teknolojik Gelişmeler, Sanayide Uygulamaları ve Etkileri,

1991'de Bilim ve Teknolojideki Olağanüstü Gelişmeler ve Ekonomilerin Uluslararasılaşması Sürecinde Türkiye Sanayinin Konum ve Geleceğinin Saptanması,

1993'de Türkiye'nin Sanayi ve Teknoloji Politikaları ve Uluslararası Rekabet Hedefleri,

1995'de Rant Ekonomisinden Üretim Ekonomisine,

1997'de Toplu Bakış,

1999'da Küreselleşme ve Sanayileşme,

2001'de Mühendisler ve Sanayileşme,

2003'de Küreselleşme ve AB Süreçlerinin Ülke Sanayii ve Mühendislerine Etkileri,

2005'de Sanayileşme, İstihdam, Refah,

2007'de Geçmişten Geleceğe Sanayileşme, Planlama ve Kalkınma Türkiye İçin Model Önerileri,

2009'da Dünya Ekonomik Krizi ve Türkiye Sanayinin Yeniden Yapılanması, Planlamada Model Önerileri, İstihdam Öncelikli ve Bölgesel Kalkınma,

2011'de Bölgesel Kalkınma Öncelikli İstihdam Odaklı Sanayileşme

başlıkları konulan Sanayi Kongrelerini düzenledik.

TMMOB ortamında 1962'den bu yana düzenlenmekte olan bu Sanayi Kongremizin ana başlığı "Sanayi'de Dünyadaki Değişimler ve AKP Döneminde Türkiye'nin Açmazları" olarak belirlendi.

Bu kongremizdeki görüşmelerimizin hemen öncesinde 2011 Sanayi Kongremizin sonuç bildirisindeki önerilerimizi burada hatırlamakta yarar var.

Kongrenin sonuç bildirisini şöyle tamamlamışız:

Son üç Sanayi Kongresinde ele alınıp işlenen planlama, sanayileşme ve kalkınma, istihdam odaklı ve bölgesel eşitsizliği giderecek öncelikli yapılanma ile ayrılmaz bir bütündür. Ekonominin önemli bir sektörü olan imalat sanayi, toplumsal gelişmeyi esas alan planlama yaklaşımına dayalı yüksek katma değerli bir üretim ve teknoloji politikasıyla dışa bağımlı yapıdan üretken, ülke kaynaklarına ve bölgesel kalkınmaya yönlendirilerek tanımlanmalıdır.

Sanayi fason üretim ve taşeronlaşmayı ön plana çıkaran küresel rekabeti temel aldığı sürece, dışarıya bağımlı ithalat girdileri ve düşük katma değerli ihracat ile cari açık artmaya ve kamu borç stoku büyümeye devam edecektir. Sanayi Kongrelerimizin benimseyerek önerdiği istihdam odaklı ve bölgesel kalkınma öncelikli planlama yaklaşımı ise, çalışanların gelir dağılımını düzeltecek, işsizliği ortadan kaldıracak, ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmeyi sağlayarak refahı kitlesel olarak

yayacak ilke ve araçları kapsamaktadır. Yatırımlar da bu esaslar çerçevesinde ülke sathına yayılacaktır.

Sanayi katma değerini artırmanın yöntemi; tasarım, AR-GE ve inovasyona yönelik harcamaların öncelikli sektörlerde yoğunlaştırılarak, yerli kaynaklara, nitelikli iş gücüne ve mühendislik alt yapısına dayandırılan bir planlamanın yapılmasıdır. Burada kamu yararı benimsenmeli, bilim ve teknoloji kurumları ile üniversiteler bağımsızlaştırılmalıdır. Siyasi erk güdümündeki bu kurumlar gerekli gelişmeyi sağlayacak iradeyi gerçekleştirmezler.

Sanayide üretimin Organize Sanayi Bölgeleri, Küçük Sanayi Sitelerinde yaygınlaştırılması, teknopark ve AR-GE projelerinin teknolojiyi ve katma değeri artıracak ürün ve üretim süreçlerine yönltilmesi zorunludur. KOBİ'lerin kriz sonrası hasarlarını onaracak teknik ve mali destekler ile krediler yaygınlaştırılmalıdır. Aynı zamanda kayıt dışı üretimi önleyecek "rasyonel bir işletme yapısı ve ölçek" ile sanayi işgücünün ekonomik güvenlik ve sağlık önlemlerini de kapsayacak bir düzenleme yapılmalıdır. Uzun süreden beri yapılmayan sanayi envanteri çıkarılmalı ve sistematik bir veri tabanı ile güncelleştirilmelidir.

Türkiye'de üretim ve yatırımlardaki büyüme oranları ile istihdamdaki artışlar önemli bir çelişki yaratmaktadır. Sınai üretim artışları, azalan işgücünün daha fazla çalıştırılması ve verimliliğin büyümesi ile sağlanmaktadır. 2002 yılından bu yana yıllık ortalama büyüme oranı %4,8 olurken istihdam artışı %1,3'te kalmıştır. Keza 2002–2010 arasında reel sabit sermaye yatırımları yılda ortalama %17,2 oranında artarken istihdam yalnızca %1,3 oranında büyümüştür. Bu durum "istihdamsız büyüme" olgusunu ortaya koymaktadır. Kadın istihdamı ise 1950'lerde % 50 iken bu gün %20'nin altına inmiştir. Türkiye bu konuda dünyada en alttaki yedi ülke arasındadır. Çalışma süreleri en uzun olan ülkelerin başında Türkiye gelmektedir (mesaili 53,7 saat). Bu süreler düşürülmeli, mesai yerine istihdam artırılması, iş güvenliği ve işçi sağlığı önlemleri denetlenmelidir.

Türkiye'de günde 220 iş kazası olmakta ve üç işçi ölmektedir. Ölümlü iş kazalarında Türkiye Avrupa'da birinci, dünyada üçüncü sıradadır. Bugünkü sanayi düzeninde hem reel ücretler düşmekte hem de uzun iş şartları ve kısa izin süreleri ile çalışanlar yoğun bir sömürü ve ağır koşullarda çalışmaktadır. İşyerleri güvensiz ve çalışanlar sağlıksızdır. Ayrıca işsizlik sanayi de %15, genç nüfusta %25'tir. Sanayinin planlanması bu açıdan da önem taşımaktadır.

İşgücünün niteliğini artıracak meslek okulları, planlamaya koşut olarak yeniden yapılandırılmalı, kurslar, seminerler ve programları ile öncelikle bölgesel kalkınmaya yönelik yatırımlara nitelikli işgücü ve yerel kaynaklara göre hız verilmelidir. Kalkınma Ajanslarının devreye girmesiyle "küresel rekabete" göre kullanılan fonlar, önerdiğimiz planlar çerçevesinde öncelikler ve hedeflere yönlendirilmelidir.

Üretim süreçlerinde mutlaka gerekli olan insan emeğini değersizleştiren üretim ve sanayi politikalarını önleyici tedbirler ile kamusal merkezi bir planlama ve denetim gerekmektedir. Emeği, mühendisliği, bilimi, tekniği, sanayileşmeyi toplumsal refah amacına doğru yönlendirmek gereklidir. Kapitalizmin azami kâr hırsı uğruna her krizde yıkıma uğratan üretici güçler ve insan potansiyelini gözden çıkarma yönelimine karşı durmalıyız. Unutmamalıyız ki emeğin varoluşu insanın varoluşudur. Bu varoluş biçimi korunmalı, insanca kılınmalı ve geliştirilerek geleceğe aktarılmalıdır.

Emperyalizmden bağımsız siyasi bir iradeye; planlama, sanayileşme ve kalkınmada halkçı, toplumcu bir yaklaşım ve modele gereksinim bulunmaktadır. Bu yönde Türkiye'nin önünde tek seçenek bulunmaktadır. Bütün dış ilişkilerini gözden geçirerek, bağımsızlığı benimsemek; planlı bir kalkınma ve istihdam odaklı sanayileşmeden, etkin ve yatırım kararları ile bütünleşmiş, mühendisten, bilim,

AR-GE ve teknolojik gelişmeden yana, kendi kaynak ve-birikimlerine dayalı bir ülke ve ekonomi yaratmak pekâlâ olanaklıdır.

Kamu yararına planlama, istihdam odaklı, öncelikli sektörlerde bölgesel kalkınmaya yönelik sanayileşmenin gerçekleştirilmesi, demokrasinin ilke ve kurumlarıyla egemen olduğu, insan hakları ve özgürlüklerin uygulandığı, toplumsal barışın sağlandığı bir ortamın oluşturulması ile olanaklıdır. Demokrasi ve kalkınmanın bütünleşik ve birbirini geliştiren olgular olarak var olduğu bilinmelidir.

Sevgili Arkadaşlar,

Her kongremizde olduğu gibi bu kongremizin de sonuç bildirisinin TMMOB'nin bir yüz akı siyaset belgesi olacağına inancım tamdır.

Kongremizin başarılı geçmesi dileklerle, hepinize saygılar sunuyorum.

SUNUCU- Çok teşekkür ediyoruz. Değerli katılımcılar, CHP Genel Başkanı Sayın Kemal Kılıçdaroğlu'nu konuşmasını yapmak üzere davet ediyorum. Buyurun Sayın Kılıçdaroğlu.

KEMAL KILIÇDAROĞLU / CHP Genel Başkanı

Efendim, hepinize selamlarımı saygılarımı sunuyorum. ÖDP'nin Sayın Genel Başkanı izin verdi, benim bir yoğunluğum nedeniyle erken ayrılmam gerekiyordu, kendisine özellikle teşekkür ederim. Kendisini dinleyemeyeceğim için de beni başışlamasını yine kendisine söyledim, ama salona söylemekten de hiçbir sakınca görmüyorum. Bu centilmenliğinden ötürü de kendisini kutluyorum.

Değerli dostlarım, Sayın Başkan ateşli bir konuşma yaptı. Meslek örgütüne yönelik olarak yapılan hukuk dışı uygulamaları da anlattı. Bir meslek örgütünün siyasal otoritenin denetimine açılması, totaliter rejimlerde olur, demokrasilerde olmaz. Bizim ülkemizde demokrasi mi var, totaliter rejim mi var? Önce bunun üzerine eğilmemiz gerekiyor.

Ben size bir konuşmadan bir alıntı yapacağım: *"Totaliter rejimlerde en büyük sorun, adaletsizlikler ve yolsuzlukların hesabının verilmemesi ve kaynakların eksik kullanımudur. Bölge ülkelerinin hiçbirinde bunlarla ilgili düzenli bir denetim olmadığı için bunlar oluyor. Yoksa nasıl olur ki bir yöneticinin şu kadar parası, öbür yöneticinin hesap vermeyen harcamaları, davranışları, yolsuzlukları, hırsızlıkları olur. Bu boşluktan kaynaklanır."* diyor. Söyleyen Sayın Abdullah Gül, yani Sayın Cumhurbaşkanı.

Sayıştay Yasası çıktıktan sonra bu açıklamayı yapıyor. Ancak diyor; totaliter rejimlerde, kapalı rejimlerde yolsuzluklar ve hırsızlıklar olur, yöneticilerin banka hesapları kabarrır, ama demokrasisi gelişmiş ülkelerde bunların hiçbirisi olmaz.

Bir olay yaşadık, hepimizin tanık olduğu gazetelerden izlediği bir olay. İstanbul'da bir operasyon yapıldı. Bakanların çocukları, belli kişiler gözaltına alındı. Ben şunu bekledim: Madem ki yolsuzluklarla mücadele için iktidar olduğunuzu söylediniz, böyle bir olay olduğunda ilgili bakanlar gelip Sayın Başbakan'a; "Sayın Başbakanım böyle bir olay oldu, biz istifa dilekçelerimizi veriyoruz, görevlerimizi de bırakıyoruz, hiç kimseye müdahale etmeyin, hiçbir polise savcıya müdahale etmeyin. Biz kendimize ve çocuklarımıza güveniyoruz. Konu aydınlığa çıkıncaya kadar da biz görevlerimizden ayrılacağız". Emin olun bunu söyleselerdi Türkiye'de demokrasi kazanacaktı. Bunu söyleselerdi, biz de evet bu adamlar herhalde doğruyu biliyorlar, onun için yapıyorlar diyecektik. Kendilerine güveniyorlar diyecektik.

Ne yaptılar? Olay ortaya çıktı, dört bakan programını iptal etti, Ankara'da kaldı. Eğer bakanlar yolsuzluk suçlamasıyla karşı karşıya olduklarında normal programlarını iptal ediyorlarsa, demek ki burada önemli bir olay var. Sonra değerli arkadaşlarım, 18 Aralık'ta Sayın Başbakan bir soru üzerine olayı şöyle yorumladı: *"14 ay dinleme izleme yapılıyorsa bu konuda kendi üstlerine bunlar haber vermiyorsa, buradaki mühendislik siyasi mühendisliğin bir başka versiyonudur, bu da bir nevi çetedir. Bu çeteler şu anda 'devletin içinde devlet olma' anlayışıyla süreci istedikleri gibi yönetme gayretindedirler."*

Devlet içinde çete... 11 yıldır kim yönetiyor bu ülkeyi? Benim Sayın Başbakana bir önerim var. Devlet içinde örgütlenen çeteyi görmek istiyorsan, Bakanlar Kurulunu toplarsın, orada çeteleri görürsün.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde yapılan en büyük yolsuzluk operasyonudur bu. Bu operasyona bir isim vermek gerekiyorsa, bu kul hakkı operasyonudur, tüyü bitmemiş yetimin hakkını arama operasyonudur. Bakanların yolsuzluklara bulaşacak, çocukları gözaltına alınacak, senin yaptığın ilk iş polis şeflerini görevden almak olacak ve daha acı bir olay değerli arkadaşlarım, Arınç bir açıklama yapıyor: *"Bir İçişleri Bakanının oğlunun gözaltına alındığını basından öğrenmesi kadar acıklı ne olabilir ki?"* Daha acıklı olanı, o bakanın hâlâ o görevde kalmış olmasıdır.

Değerli arkadaşlarım, hukukun üstünlüğü denilen bir kavram var. Kişiler bir başka kişinin güvencesi olamaz. Yurttaşın güvencesi hukuktur, hukukun üstünlüğüdür. Bakın şimdi, diyorlar ki 14 aydır bize haber verilmedi. Size tipik bir örnek vereceğim. 14 Ekim 2009'da ben bir belge açıkladım CHP grup toplantısında. Deniz Feneri operasyonu yapılıyordu. Dönemin İçişleri Bakanı Beşir Atalay -ki, biz ona *köstebek bakan diyoruz*- Deniz Feneri'nin İstanbul'da büroları basılacaktı, arama yapılacaktı, onun özel kaleminden özel koruması Kırıkkale Belediye Başkanını aradı, yarın sizde arama yapılacak diye. O İstanbul'u aradı ve haber verdi. Konuştukları dakikaları ve saniyeleri hepsini verdim; gittiler polisler, arama yaptılar, hiçbir şey bulamadılar.

Şimdi siz düşünabiliyor musunuz İçişleri Bakanı koltuğunda oturuyor, yanına aramayı yapacak olan polis geldi. Sayın Bakanım, buyurun evladım dedi. Efendim sizin oğlunuzun da olduğu bir soruşturma yapıyoruz, sanık ya da sanık olarak sorgulanacağı bir soruşturma yapıyoruz, oğlunuzun bürosu evi işyeri aranacak, bilginiz olsun. Böyle bir şey olabilir mi arkadaşlar? Siz bu milletin aklıyla alay mı ediyorsunuz? 14 aydır benim haberim olmadı diyor. Sana niye haber verilecek? Zaten sana haber verilmesi suç. Sana haber verildi, Deniz Fenerinde ne yaptığın çıktı ortaya. Bana haber verin ben önlem alayım. Bana haber vermeyeni de ben çete reisi ilan edeceğimi diyor. Çete sensin, çete reisi de sensin, ülkeyi bu hale getirdin. Bunu hepimizin çok iyi bilmesi gerekiyor.

Kaldı ki, hukukta bir başka gerçek daha var. Polisler savcının emrine verildikten sonra bütün talimatları artık savcıdan alırlar, başka bir organdan talimat alamazlar. Hukuk olarak bunun tüm altyapısı vardır. Kaldı ki, soruşturma gizlidir, onun bir başka yere aktarılması da doğru değil. Tam tersine bilgi verilerse, soruşturma açılması lazım. Diyeceksiniz ki, peki Deniz Feneri olayında önceden haber verdiler, bu soruşturma konusu oldu mu? Hayır, olmadı, hiç olmadı.

Bir ülke sanayileşecekse, bir ülke büyüyecekse, bir ülkede özgürlükler geliyecekse, bunun yolu demokrasiden geçiyor değerli arkadaşlar. Demokrasinin olmadığı yerlerde totaliter rejimler vardır, orada da bu tür olaylar olur.

Şimdi yolsuzlukları kapatmak için çaba harcıyorlar. Emniyet müdürlerini değiştiriyorlar, devlet içinde çete var diyorlar. Sormadan edemiyorum, yahu bu hırsızın hiç kabahati yok mu? Ayakkabı kutularından tutun, para sayma makinelerine kadar... Bir süreç var, bir zincir var gidiyor.

Bakanlar koltuklarında, çocukları gözaltında, devletin bütün gücünü kullanarak yolsuzlukları kapatmaya çalışıyorlar. Buradan 76 milyon yurttaşına sesleniyorum. Çünkü 76 milyon yurttaşımız da vergi ödüyor. Vergilerinizin hortumlanmasına izin vermeyiniz. Din iman edebiyatı yapıp, köşeyi dönenleri unutmayınız. Benim çocuğum neden işsiz diyorsanız, ben yeteri kadar neden gelire sahip olamıyorum diyorsanız, benim ücretim neden düşük diyorsanız, sebebi budur. Sebebi devletin Hazinesinin hortumlanmasıdır.

Bakın bütçe görüşmeleri şu anda parlamentoda devam ediyor. Kamu harcamalarını, yani bizim ödediğimiz vergilerin nerelere harcandığını Türkiye Büyük Millet Meclisi adına Sayıştay denetler. Sayıştay'ın raporları yok arkadaşlar; hiçbir demokratik ülkede rastlanmayan bir olay. Emin olun askeri darbeler döneminde de böyle bir şey olmadı. İlk kez Türkiye parlamentodan bütçesini Sayıştay'ın raporları olmaksızın geçiriyor.

Benim ödediğim vergilerin nerelere harcandığının hesabını ben soramazsam, bu ülkede demokrasiden söz edebilir miyim? Kendilerine demokrat diyorlar, kesinlikle değil. Herkes şunu unutmasın: Bu ülke 19. yüzyılın karanlığına götürülmek isteniyor. Biz de direniyoruz, 21. yüzyılın aydınlığına gidelim diye. Totaliter bir yönetim var. Her olay bir diktatörün iki dudağı arasına sıkıştırılmış durumda. Yolsuzluk araştırması soruşturması yapacaksınız, benim bakanlarımla ilgili yapacaksınız, bana neden haber vermediniz diyorsunuz. Ben sana sormak isterim, sen o bakanları hâlâ neden orada tutuyorsun? Tutuyorsan sen de o yolsuzluğun bir parçasısın. Herkes bunu böyle bilmeli.

Bütün yurttaşlarıma sesleniyorum. AKP'ye oy veren bütün yurttaşlarıma sesleniyorum. Siz de vergi ödüyorsunuz, sizin çocuğunuz da işsiz, sizin çocuklarınız arasında da atama bekleyen öğretmenler var. O zaman dönüp bu iktidarı sorgulama gücünü kendinizde bulun. Kafanızdaki kalıpları kırın. Türkiye'nin temiz siyasete, temiz topluma ihtiyacı var. Karanlık dönemlerden Türkiye'yi kurtarmak zorundayız. Bunun için de güç birliği yapmak zorundayız.

Küçük ayrıntılarda bölünmeyelim arkadaşlar, küçük ayrıntılarda tartışmayalım. Karanlığa giden bir yönetim, Türkiye'yi karanlığa götürmek isteyen bir yönetim var. Devletin içinde çeteler var diyor, 11 yıldır bu ülkeyi yönetiyor, ama dönüp kendisini sorgulamıyor, bakanlarını sorgulamıyor. Bir aile şirketi gibi, çıkar üzerine inşa edilmiş bir aile şirketi mantığıyla Türkiye Cumhuriyetini yönetiyorlar. Buna izin vermememiz gerekiyor değerli arkadaşlarım.

Bir bakan telefonla konuşurken oğluna "*sakın ha dikkatli konuş*" demez arkadaşlar. Diyorsa bunun arkasında bir şey vardır. Hele hele bunu İçişleri Bakanı söylüyorsa, çok daha önemli bir şey vardır. Japonya'da dört saat sular kesildi diye, belediye başkanı istifa ediyor. Çünkü o suların akmasından ben sorumluyum diyor. Biz de bakanların çocukları gözaltında, yolsuzluk haberleri gazetelerde bakanlar hâlâ koltuklarından ayrılmıyorlar, hâlâ ayrılmıyorlar. Yüzsüzlüğün bu kadarına samimi söylüyorum pes yani, pes! Bunlar halkın yüzüne nasıl bakıyorlar? Ben onu da merak ediyorum.

Emin olun bu olay ortaya çıktığında, arkadaşlarımla sohbet ederken şunu söyledim: Allah kimsenin başına böyle bir şey vermesin. Çocuğu yolsuzluk yapacak, kendisi bakanlık koltuğunda oturacak, altında kırmızı plakalı araçlar, bütün devlet emrinde, istediği gibi bakanlığı yönetiyor. Yahu arkadaş sen daha ne istiyorsun? Doymuyor musun daha? Devleti soymaktan bıkmadın mı daha? Ar damarı çatlamış birisi, halkın yüzüne bakmaktan korkmaz. Ar damarı çatlamış çünkü. Bizim halkımız böyle der. Hâlâ koltukları işgal ediyorlar. O koltuklar onların babalarının malı değil. Sana oy veren milyonlar var, o milyonlara saygı gösteriyorsan o koltuklardan derhal ayrılman gerekir. Artık bu iktidarın Türkiye'ye vereceği hiçbir şey yok, hiçbir şey yok.

Demokrasi konusunda bir şey mi verecek? Hayır. Özgürlükler konusunda bir şey mi verecek? Hayır. Devleti saydam mı yönetecek? Hayır. Kamu İhale Yasası'nı doğru dürüst yapıp, kamu kaynaklarını mı koruyacak? Hayır. Parlamento'yu saygın bir kurum haline mi getirecek? Hayır. Parlamento açıkken kanun hükmünde kararname çıktı arkadaşlar, parlamento açık. Emin olun Kenan Evren bile yapmadı bunu. İşte az önce başkan konuştu, parlamento açıkken yapıyorlar bunu. Bir sivil toplum örgütünü siyasal denetimin altına sokmaya çalışıyorlar.

O nedenle hepimizin bütün bu gerçekleri bilmesi gerekiyor. Bilmek yetmiyor, ayrıca bunları anlatmamız gerekiyor, kahve kahve, her bir yurttaşın sorumluluğu var arkadaşlar. Benim sorumluluğum var, ama bu ülkenin aydınının da sorumluluğu var. Üniversitenin de sorumluluğu var, sivil toplumun da sorumluluğu var. Sade dürüst yurttaşın da sorumluluğu var. Sorumluluklarımızın bilincinde aydınlık bir Türkiye için hep birlikte mücadele edelim.

Hepinize en içten selamlarımı saygılarımı sunuyorum, sağ olun var olun diyorum.

SUNUCU- Sayın Kılıçdaroğlu'na çok teşekkür ediyoruz. Değerli katılımcılar, ÖDP Eş Genel Başkanı Sayın Alper Taş aramızdalar. Konuşmasını yapmak üzere davet ediyorum.

ALPER TAŞ / ÖDP Eş Genel Başkanı

Sevgili arkadaşlar, sevgili dostlar; hepinizi sevgiyle saygıyla selamlıyorum. Kongrenize başarılar diliyorum, verimli ve üretken bir kongre olacağına içten inanıyorum.

Az bir zaman değil sevgili dostlar, 1962 yılından beri Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği bu kongreleri düzenliyor. Büyük bir emek var, büyük bir birikim var. İnanın Türkiye'yi yönetenler, iktidar olanlar, TMMOB'un bu kongrelerinde ortaya çıkan raporları sonuç bildirgelerini okusalar, bunun gereklerini yerine getirselardı, Türkiye şimdi gerçekten başka bir ülke olurdu.

Ama siz merak etmeyin arkadaşlar, bu emekler asla ve asla boşa gitmedi, bu birikimler asla ve asla çöpe gitmedi. Yarın emekçi iktidarında, halkın iktidarında bu iktidara yol gösterecek olan işte sizlerin ürettiği bu belgelerdir, bu raporlardır, bu düşüncelerdir.

TMMOB'a büyük bir baskı var. Neden baskı var? Sizlere izah etmem yetersiz kalır. Çünkü Türkiye Mühendis Mimar Odaları Birliği yağmanın karşısında bir barikat, büyük onurlu Haziran halk direnişinin yanında yer alan bir örgüt, bilgiyi toplumsallaştıran, bilgiyi emekçi halkın çıkarları doğrultusunda kullanmaya çalışan bir örgüt.

AKP Hükümeti, kendisini denetleyecek bütün örgütleri kendi denetimi altına almak istiyor. Kemal Bey ifade etti, bu ancak faşist yönetimlerde olur. Biz buradan TMMOB'a yönelik bu saldırılara bir yuh çekiyoruz arkadaşlar, yuh diyoruz bu saldırılara.

Sanayi Kongresi'ndeyiz, bu hükümetin herhangi bir sanayileşme politikası yok, böyle de bir hedefi yok. Sanayisizleştirme politikası egemen, sanayi işletmeleri özelleştirildi, bazı sanayi işletmelerinin kapısına kilit vuruldu ve arazileri satıldı. Bir sol politika açısından, bir devrimci sol politika açısından sanayileşme amaç olamaz. Sanayileşme sürdürülebilir bir yaşam için, kaliteli bir yaşam için ancak ve ancak bir araç olabilir. Yine sol bir siyasetin sanayileşme perspektifi mutlaka ve mutlaka ekolojik kaygıları gözetmeli, mutlaka ve mutlaka kamucu olmalı, mutlaka ve mutlaka demokratik planlamaya dayalı olmalı, mutlaka ve mutlaka işçi denetimine, üretenlerin yönetimine açık olmalı, onların inisiyatifini üzerinden şekillenmeli.

Yine bu sanayileşme hedefi, yüksek teknolojiye ve buna uygun bir eğitim anlayışına dayanmalı, buna uygun kamu kaynaklarının böyle bir eğitim anlayışına ve araştırma geliştirme faaliyetine aktarılmasını hedeflemeli. Bu konulara girmeyelim, burada hocalarımız var, birazdan bu konuları açacaklar. Korkut Hocam, Hayri Hocam, Özlem Hocam. Zaten biz iktidar olduğumuzda, sol iktidar olduğumuzda onların düşünceleri bizi belirleyecek, halk iktidarını onların yıllardır ürettiği o birikimlerle yürüteceğiz. Hele hele Kemal Beyin yaptığı konuşmadan sonra, benim zaten sanayileşme meselesi üstüne bir konuşma yapmaya devam etmem de çok doğru olmaz.

Gelelim bugünün meselelerine, bugünün siyasi ortamına. 11 yıldır biriktirdikleri pislikler yavaş yavaş ortaya saçılmaya başladı. Fakat maalesef biz bu pislikleri sevgili arkadaşlar, iktidar güçleri arasındaki çatışmaların sonucunda görebiliyoruz. Bunlar ancak bu çatışmalar içinde ortaya dökülüyor. Ortaya dökülen de çok küçük bir bölümü. Buzdağının görünür yüzü.

Susurluk'ta da öyle oldu. Susurluk'ta da egemen güçler arasında bir çatışma oldu, derin devlet denilen olgunun biz küçücük bir parçasını görebildik ve bu büyük olayı kapattılar, sınırladılar. Muhtemelen bu yolsuzluk operasyonunu da kapatmaya çalışacaklar, belirli bir yerde sınırlandırmaya çalışacaklar.

11 yıldır ülkeyi bu koalisyon yönetti; koalisyonun siyasal ayağı AKP ve koalisyonun sosyal ayağı cemaat. Ne yaparlarsa yapsınlar, çözülme sürecinde, çözülüş sürecinde suçu, işledikleri ortak suçları birbirinin üstüne ne kadar atarlarsa atsınlar, bu süreçten ikisi de asla ve asla aklanamaz, asla ve asla paklanamaz. Çünkü suç ortaklığı içerisinde oldular, emekçi halka, sosyalistlere, devrimcilere karşı büyük bir suç işlediler. Bu suçun hesabını verecekler.

Biz bu güçler arasında çatlaklardan yararlanmalıyız, ama bir devrimci siyaset bu çatlaklara yatırım yapamaz, bu çelişkilere yaslanamaz, bu çelişkilerden medet umamaz. İki ucu da pislik değneği her iki uçtan da tutamaz. Bizim yapmamız gereken, işte büyük Haziran halk direnişinin ortaya koyduğu o bağımsızlıkçı, eşitlikçi, özgürlükçü yoldan yürümektir. Halkın kendi sözünü ve eylemini esas alan bir devrimci çizgiden asla ve asla sapmamaktır.

Kemal Bey burada ifade etti, bakanların elbette istifa etmesi gerekiyor. Ama dört bakanın istifası asla ve asla yetmez arkadaşlar. Başka bir ülkede hükümetin on kere istifa etmesi gerekiyordu. O yüzden dört bakanın istifasıyla bu pislikten kurtulamazlar. Yapılması gereken, hükümetin derhal istifa etmesidir arkadaşlar.

Şimdi bunlar yıllardır ahlâk dediler, maneviyat dediler, din dediler iman dediler; ne yaptıkları ortada. Bütün emekçi halkımıza, yoksul halkımıza, dikkat edin hep öteki dünyayı anlattılar. Bu dünyanın geçici bir dünya olduğu, esas imtihanın öteki dünyada verileceği, o yüzden bu dünyanın geçici olduğundan hareketle esas yığınağı, yatırımı öteki dünyaya yapmak olduğunu anlattılar, ama bir bakıyoruz ki arkadaşlar, bunlar bu dünyaya çok yatırım yapmışlar. Bunların gözleri doymuyor. Bu malı mülkü nereye götürecekler, nereye taşıyacaklar?

Şimdi Marx'ın sevgili dava arkadaşı Engels'in çok güzel bir lafı var, çok hoşuma gider. Yine o dönemlerde halka öteki dünya gösterilirken, yoksullara öteki dünya gösterilirken Engels der ki: *"Ne mutlu o yoksullara, öteki dünya zaten onların, er ya da geç bu dünya da onların olacak."*

Bu riyakârlıklarını yüzlerine vurmamız lazım arkadaşlar. Bu konuda çok atak olmamız, bunların üzerine yürümemiz lazım. Bunları kelimenin gerçek manasında sokağa çıkamaz bir hale getirmek lazım. Bu iktidar döneminde Türkiye büyük bir manevi yıkım yaşıyor. En çok ahlaktan söz eden bir hükümet döneminde, ahlak düzeyi bu kadar düştü sevgili arkadaşlar. Türkiye toplumunun maneviyatı -maneviyatı sadece din iman olarak algılamayın iyiden yana değerler, güzelden yana

değerler anlamında kavrayın-. Türkiye toplumunun maneviyatı, en çok maneviyat lafı eden bu hükümet döneminde tahrip edildi. Türkiye sosyalist hareketi, Türkiye devrimci hareketi, toplumun bu maneviyat bunalımını da çözmek zorundadır. Diyalektik materyalizme inandığımızdan dolayı, bize maddiyatçı derler, öyle anlatırlar halkımıza. Aslında maneviyatı en gelişkin olan bu memleketin devrimcileridir, bu memleketin sosyalistleridir. Hem öteki dünyaya inanmayacaksınız, hem de celladın karşısında durup, ölüme büyük bir onurla gideceksiniz, Deniz'ler gibi gideceksiniz, Hıdır Aslan'lar gibi gideceksiniz, Erdal Erenler gibi gideceksiniz. Böyle büyük bir maneviyat onlarda var mı arkadaşlar? Asla ve asla yok.

Şimdi bu pisliği gerçekten bir sol iktidar temizler; bu son derece net. Gerçek bir sol iktidarın dayanması gereken dört-beş tane esas madde var arkadaşlar. Bu başlıklar etrafında bizim pislikleri temizlememiz ve Türkiye'yi yeniden kurmamız lazım.

Bunlardan biri bağımsızlıkçı bir politika yürütmektir. İkincisi, piyasayı ve sermayeyi değil, rekabeti değil, dayanışmayı, emeği, toplumsal ihtiyaçları esas alan bir ekonomiyi egemen kılmaktır. Üçüncüsü, ekolojist bir perspektifi esas almaktır, doğaya uyumlu bir yaşamı esas almaktır. Dördüncüsü, Kürtlerle Türklerin bir arada, eşit ve özgür yaşadığı bir Türkiye'yi esas almaktır. Beşincisi, Alevi yurttaşlarımızın da eşit yurttaşlık haklarına kavuştuğu, dinin devleti ve devletin dini düzenlemediği gerçek bir laikliği esas almaktır. Bu temeller üstünden Türkiye'yi bizim yeniden kurmamız gerekiyor.

Ben Gezi ile bitirmek istiyorum. Gezi değerlendirmesi yapılırken, hep polis şiddetine karşı bir direnme olarak ele alınıyor. Kuşkusuz bu yönü çok olumlu, çok güzel, çok kahramanca, ama Gezi sadece polis ve iktidar şiddetine karşı bir direniş değil arkadaşlar. Gezide başka bir hayatın izleri var, başka bir yaşamın izleri var, kurucu bir perspektif var. Bu kurucu perspektifi nerede görüyoruz? Gezinin polis işgalinden kurtarıldığı 1 Haziran tarihiyle, Gezi'nin tekrar polis tarafından işgal edildiği 15 Haziran tarihleri arasında, yani 15 günlük süre içerisinde orada kurulan başka bir hayat var. İşte Tayyip Erdoğan o hayattan korktu. Çünkü o hayatın içerisinde, ifade etti zaten, para bile geçerli değil, dedi. Yarattıkları o bireyci, bencil, rekabetçi, sevgisiz, saygısız düzen ve bu ahlak içerisinde orada paylaşmaya, dayanışmaya, sevgiye, yaratıcılığa dayalı başka bir hayat vardı, onlardan korktular.

Başka bir hayatın mümkün olabileceğini biz bir kez daha orada 15 günlük pratikte gördük ve yaşadık. Nazım ne demiş? Demiş ki: *"Ne devlet ne para, insanın emrinde bir dünya."* Herkesin bir rüyası var arkadaşlar, bizim de rüyamız bu.

Hepinize teşekkür ediyorum.

SUNUCU: Sayın Taş'a çok teşekkür ediyoruz. Sayın katılımcılar açış konuşmalarımız sona ermiştir. Kongremizin birinci oturumuna başlamadan önce 10 dakika ara veriyoruz.

**TMMOB
SANAYİ KONGRESİ
2013**

1. OTURUM

SANAYİDE DÜNYADAKİ GELİŞMELER VE TÜRKİYE

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Korkut BORATAV
Kongre Yürütme Kurulu Üyesi

Prof. Dr. Hayri KOZANOĞLU
İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi

Prof. Dr. Özlem ONARAN
Greenwich Üniversitesi

**1. Gün
20 Aralık 2013
Cuma**

SUNUCU: Değerli katılımcılar kongremizin birinci oturumuna hoş geldiniz. “*Sanayide Dünyadaki Gelişmeler ve Türkiye*” başlıklı oturumumuzu Sayın Prof. Dr. Korkut Boratav yönetecekler. Buyurun Sayın Boratav.

Prof. Dr. KORKUT BORATAV / Oturum Başkanı

İlk oturumu açma onurunu bana veren TMMOB'nin ve Makina Mühendisleri Odasının yönetimine, başkanlarına teşekkür ediyorum. Herkesi saygıyla selamlıyorum. Bir-iki değinmeyle sözü arkadaşlarıma devredeceğim.

Çeşitli konuşmacılar TMMOB'ye yönelen baskılardan söz ettiler. Bu baskıların çok haklı olduğunu söylemek istiyorum. Çünkü Türkiye'de siyasi iktidarı ve egemen sınıfları tedirgin eden katkıların önemli bir bölümü de TMMOB'den kaynaklanmaktadır.

Herkesin gözden kaçırdığı bir vurgulamayla yetineyim. Haziran kalkışmasının kökeni Taksim'dir. Bugünlerde muhalif halk kesimleri “*Her yer Taksim, her yer direniş*” diye sesleniyorlar. Niçin Taksim ve niçin Gezi? Gezi direnişinin başlangıcına katkı yapan, dıştan gelen bilinç varsa, TMMOB buna katkı yaptığını niçin açık ve seçik bir şekilde söylemiyor? Taksim Dayanışması Platformu'nda İstanbul Mimarlar Odası ve Şehir Plancılarının rolünü niçin açık, seçik ve övünerek söylemiyorsunuz? Onların katkıları sayesinde İstanbul halkının önemli bir bölümü, Taksim'in kendilerine, halka ait olduğunu fark ettiler. Senelerce süren mücadelelerin bayraktarlığını yapanların, yani TMMOB'ye bağlı bazı odaların katkıları sayesinde o bilinç Türkiye halkının, İstanbul halkının önemli bir bölümüne taşınmıştır.

Bu aynı zamanda şu anlama geliyor: Türkiye toplumunun sol, ilerici, hatta sosyalist unsurlarını taşıyan bir bilinç, İstanbul halkını Taksim'i sahiplenmeye yönlendiren bir katkı yapmıştır. Bu katkının arkasında da sizlerin, yani odaların olduğunu söylemekle oturumu açayım. Bu konuda alçakgönüllülük gereksizdir. TMMOB bu şerefli katkıyı açıkça sahiplenmelidir.

Direnmenin, tetikleyen kıvılcımı ortaya atanların hesabını da şimdi siyasi iktidar sormaya başladı. Mesele budur.

İki arkadaşımız konuşacak. Sonra salondan soru ve katkılar bekleyeceğiz. Sevgili meslektaşım Özlem Onaran şu anda İngiltere'de Greenwich üniversitesinde profesör. Makina Mühendisleri Odası'nın da üyesi, değil mi? Bunu da yeni öğrendim. Mühendislikten sosyal bilimlere ve iktisada büyük bir başarıyla geçmiş olduğunu çalışmalarını gösteriyor. O çalışmalarından bir demeti, ILO için yaptığı önemli bir çalışmanın bazı bulgularını bizlerle paylaşacak.

Buyurun Sevgili Özlem.

Prof. Dr. ÖZLEM ONARAN / Greenwich Üniversitesi

Çok teşekkür ederim Sevgili Korkut Hocam. İlk oturumu sizinle ve sevgili arkadaşım ve meslektaşım Hayri Kozanoğlu'yla paylaşmak çok önemli. Sunuş için notlarımı hazırlarken, özellikle büyüme ve bölüşüm sözcüklerini yazmaya çalışırken, Türkçe karakterlerin olmadığı bilgisayarımda, Korkut Hocam'ın ilk okuduğum çalışmalarını sıklıkla düşündüm. Bölüşümün ve büyümenin sınıfsal karakteri üzerine yazdıkları benim için önemli esin kaynağı olmuş çalışmalar.

Konuşmama başlamadan bir başka önemli kişisel notu belirtmek istiyorum. TMMOB Makina Mühendisleri Odası'na beni davet ettiği için özellikle teşekkür ediyorum. Ben aslında kariyerine

endüstri mühendisliği lisans çalışmalarıyla başlamış Ankaralı bir öğrenciyim. Bir mühendis olarak nasıl yaptığım işten toplumsal olarak anlamlı bir iş çıkarırım diye ilk kez, biraz da dertlenerek düşündüğüm zamanlarda, kendimi endüstri mühendislerinin de bağlı bulunduğu Makina Mühendisleri Odası'nda Erol Beyin yanında, Ankara'daki şubede bulmuştum. Ondan hem Odanın aylık dergisini, hem de sanayi kongrelerinin bildiriler kitaplarını almıştım; yıl 1990'dı. Bu benim için hakikaten o kadar önemli bir dönüm noktası oldu ki, orada okuduklarım, onların sosyal içeriğinin anlamlılığı sonucu iktisat çalışmaya karar verdim. Dolayısıyla mühendisliği de ne yazık ki hiç pratik olarak icra etmedim; ama hakikaten benim iktisatla ilgili ilk esin kaynaklarımdan biri Makina Mühendisleri Odası'nın "Sanayi Kongresi Bildiriler Kitabı"dır gerçekten. Dolayısıyla burada bulunmaktan ayrıca onur duyuyorum bu nedenle.

Bugün sizlerle paylaşmak istediğim konu, dünyanın önde gelen gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerinde ve Türkiye'de gelir dağılımındaki son gelişmeler ve bunların büyümeye yansımaları. Niye bunu dert ediniyorum? Aslında Korkut Hoca'dan başlayan Türkiye'deki bir iktisatçılar kuşağı olarak, niye bunu dert ettik ve dert etmeye devam ediyoruz?

Çünkü eşitsizlikle ilgileniyoruz, bundan dolayı endişeleniyoruz, ama aynı zamanda eşitsizliğin büyüme üzerindeki etkileri de olumsuz. Bizim çalışmalarımız bunu da gösteriyor. Tabii bu konuda rakip iktisat teorileri var. Neoklasik iktisat ve Keynesçi/Post Keynesçi iktisadın farklı teorileri var. Size biraz bunlardan bahsedeceğim. Ondan sonra da son yaptığımız, Korkut Hoca'nın da değindiği Uluslararası Çalışma Örgütü için meslektaşım araştırma görevlisi Giorgos Galanis'le birlikte yaptığımız bir çalışmanın sonuçlarından söz etmek istiyorum: G20 ülkelerinde, ücretlerin milli gelir dağılımı içindeki payı düştüğünde büyümeye ne oluyor?

Buradan hareketle de, son yaşadığımız ve aslında içinden hâlâ da emekçiler olarak çıkmadığımız Büyük Durgunluk döneminin, büyük krizin, eşitsizlikle alakası üzerinde durmak istiyorum. Benim gibi politik iktisat akımından gelen insanların söylediği bir teze değineceğim: Eşitsizlik bizce Büyük Durgunluğun en önemli kökenlerinden bir tanesi.

Dolayısıyla bunlardan hareketle "*ne yapmalı?*" sorusuyla da bitirmek istiyorum. "*Alternatif ekonomi politikaları ve özellikle de adil bir büyüme modeli mümkün mü?*" sorusuna cevap vermek istiyorum. Eğer yarım saatlik bir konuşmayı kısa kesmemi isterseniz, iyi haber: evet! Yani adil bir büyüme modeli mümkün. Bu tabii şu anda Türkiye'de ve dünyada uygulanmakta olanlara göre tamamen farklı iktisat politikaları gerektiriyor.

Fakat sorun şu ki, adil büyüme politikalarının uygulanabilmesi için, sadece ulusal düzeyde değil, uluslararası düzeyde makro ekonomi politikalarında ve ücret politikalarında önemli bir koordinasyon ve işbirliğine ihtiyaç var. Dolayısıyla bunun kurumsal ve politik ayağı tabii iktisat teorisinde bizim kolayca, "evet, adil büyüme mümkün," diyebilmemizin ötesinde bazı zorluklar içeriyor.

Eşitsizlik tabii sadece bizim gibi politik iktisat alanında çalışan iktisatçıların dert ettiği bir sorun değil. Dünya Ekonomi Forumu'nun 2012 ve 2013 toplantılarına bakarsanız, en önemli küresel risk olarak, dünyanın önde gelen küresel yöneticilerinin forumunun tespit ettiği sorun gelir dağılımındaki eşitsizlik. İşverenler ve dünyanın önemli yöneticileri küresel bir risk olarak görüyor bunu. .

Radikalliğiyle ünlü olmayan Christine Lagarde, IMF Dünya Para Fonunun yönetimindeki Christine Lagarde'in aynı Davos toplantısında, Dünya Ekonomi Forumunda 2013'te yaptığı konuşmadaki sözlerine bakalım: "*Aşırı eşitsizlik büyümeyi ve toplumu aşındırıyor*" diyor ve devam ediyor

“*kanımca iktisat mesleği ve iktisat politikası topluluğu eşitsizliği haddinden fazla göz ardı etti.*” Tabii ben bunu duyunca biraz üstüme alındım. Ben ve hocalarım, birkaç kuşaklık iktisatçılar olarak Türkiye’de ve dünyada biz eşitsizliği hiç de göz ardı etmedik, ama IMF ve benzeri kuruluşlar bizi yok saymaya devam etti. Tabii hâlâ da devam ediyorlar aslında, ama bir anlamda da bu şu anda bize tarihsel bir fırsat veriyor. Söyleyeceğimiz sözümüz var, bu bilimsel bulgulara dayanıyor ve sözlerimizin de bir haklılığı var. Bunu duyurmak için tabii daha örgütlü, daha hareketli müdahalelere ihtiyacımız var.

Eşitsizliğin farklı boyutları, aslında bir süredir ana akım iktisadında da konuşulmaya başlandı. Fakat ana akım iktisatı –*neoklasik iktisat*- daha çok kişisel gelir dağılımı üzerinde duruyor. Yani onlar için eşitsizlik daha ziyade yüksek gelir gruplarıyla yoksullar arasındaki bir eşitsizlikmiş gibi görülüyor. Tabii işin bu boyutu da son 30 yılda çok ciddi bir önem kazandı. Yüksek gelir gruplarının payı, son 30 yılda dünyada o kadar çok arttı ki, artık birçok iktisatçı çalışan zenginlerden söz ediyor. Yönetici düzeyinde inanılmaz paralar kazanan, çalışan zenginler ortaya çıktı.

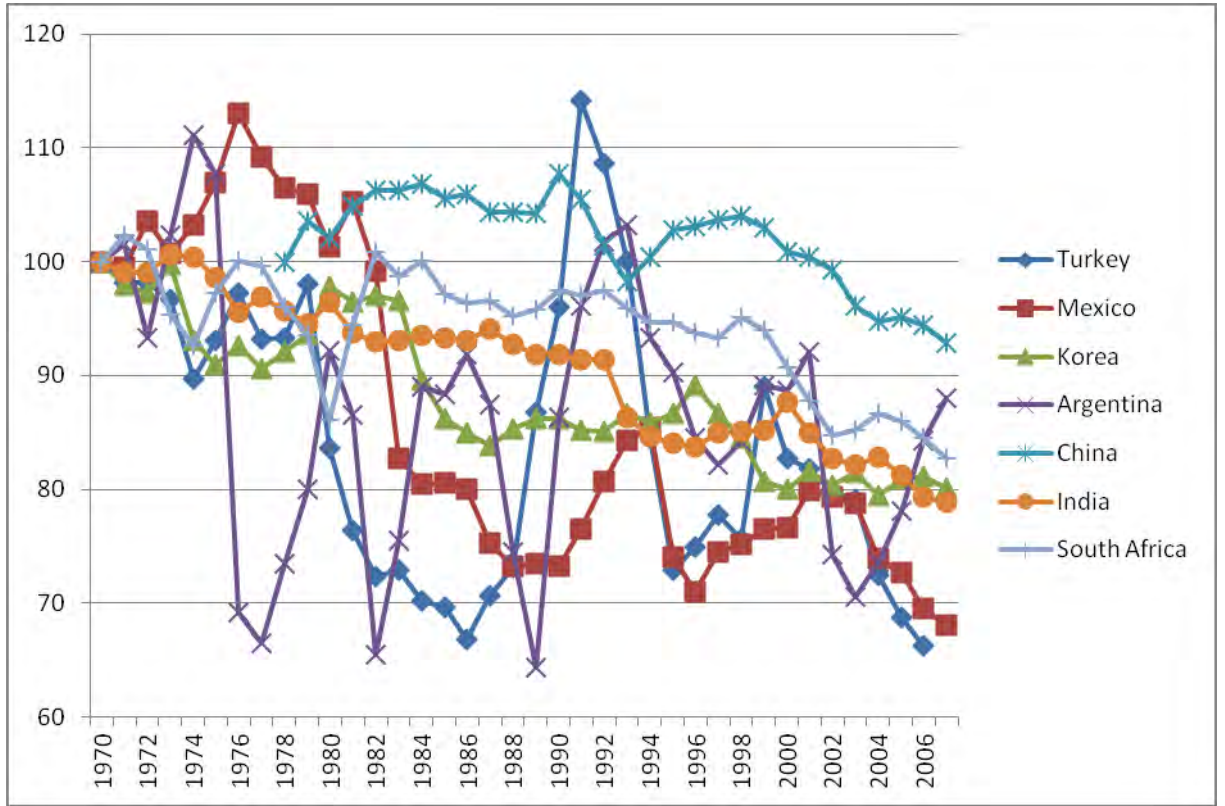
Öte yandan tabii düşük gelir gruplarının payında da önemli bir düşüş oldu. Düşük ücretli, güvencesiz çalışanların sayısında büyük bir artış oldu ve iktisatçılar çalışan yoksullardan söz etmeye başladılar. Tabii Korkut Hoca gibi, benim gibi siyasal iktisat geleneğinden gelen iktisatçılar açısından, kişisel gelir dağılımındaki bu adaletsizlik, aslında gelir dağılımının başka bir boyutuyla, sermayeyle emek arasındaki gelir dağılımıyla çok yakından ilişkili; ve kişisel gelir dağılımındaki bu bozulmanın ardında yatan başka bir bulgu da aslında 1980’lerden beri, sadece Türkiye’de değil dünyanın diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerinde de ücretlerin milli gelir içindeki payındaki ciddi düşüş.

Bu düşüş çeşitli ülkelerde tabii farklı boyutlarda oldu, ama ortalama emekten sermayeye doğru, yani ücret gelirlerinden kâr gelirlerine doğru milli gelirin yüzde 10’u kadar bir yeniden dağılım gerçekleşti. Türkiye’ye de bakarsak, 1980’lerle, emek payındaki düşüşün ilk başladığı yıllar şimdi bulunduğumuz zamanı kıyaslarsak, yine yüzde 22’lik bir kayıp söz konusu emeğin payında. Yani sermayenin payında yüzde 22’lik ciddi bir artış söz konusu son 30 yıllık dönemde.

Bu sadece gelişmiş ülkelerde değil, gelişmekte olan ülkelerde de oldu. Üstelik de gelişmekte olan ülkelerin dünya ticaretine çok ciddi şekilde entegre olduğu bir dönemde oldu. Tabii bizim gibi emek yoğun olduğu söylenen, dolayısıyla dünya ticaretine eklemlenmenin emek açısından olumlu getiriler sağlayacağı düşünülen ülkelerde emek payındaki düşüş, ana akım iktisat teorisi açısından ciddi bir bulmaca, ciddi bir teorik açıklama zorluğu getiriyor.

Ücret payındaki düşüş derken, bir şeyi açıklamakta yarar var. Bu reel ücretlerin düşmesi anlamına gelmiyor; gerçi reel ücretlerin düştüğü dönemler de oldu. Yani enflasyondan arındırılmış ücretler hâlâ artıyor olabilir, ama reel ücretler emeğin üretkenliği oranında artmadı hiçbir yerde. Dolayısıyla ücretlerdeki artış, üretkenlik artışının altında kaldığı zaman, emeğin milli gelir pastasından aldığı pay da ciddi bir daralma oldu.

Şimdi ben size bunun verilerini göstermek istiyorum çok kısaca. Bu ilk hikâye gelişmiş ülkelerdeki hikâye; Avro bölgesi, Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere, Amerika, Japonya, Kanada ve Avustralya. G20’deki -dünyanın en büyük 20 ülkesi içindeki- gelişmiş ülkelerdeki durum. 1960’tan son döneme kadar emeğin milli gelir içindeki payı, ücretlerin milli gelirin içindeki payı ne olmuş? 1960 verisini 100’e eşitledim ki, görmek daha kolay olsun.

Şekil 2. Ücretlerin Milli Gelir İçindeki Payı (1960=100)

Kaynak: Onaran ve Galanis 2012

Şimdi bu neden oldu? Çok kısaca buna değineyim. Ana akım iktisadı diyor ki, teknolojik gelişmenin doğal bir sonucudur bu, bir şey yapamayız. IMF'nin ve Avrupa Komisyonunun 2007'lerde yazdığı raporlarda, en önemli neden olarak teknolojik gelişmeye işaret ediyorlar. OECD için son yapılmış 2012'deki bir çalışma da bu vurguyu tekrar güçlendirme çabasında.

Politik iktisat tamamen tersi bir sonuç buluyor. Evet, teknolojik gelişmenin bazı ülkelerde negatif bir etkisi olmuş olabilir emek payı üzerinde, ama bu tek neden değil. Tabii Dani Rodrik, Stockhammer veya benim gibi bir dizi politik iktisatçı diyor ki; bu düşüşün en önemli açıklayıcı faktörü, emeğin sermaye karşısındaki pazarlık gücündeki düşüş.

Bu sendikaların güçsüzleştirilmesi, sendika yasalarının değiştirilmesiyle yakından ilişkili; aynı zamanda iktisat politikasında makro düzeyde gerçekleşmiş başka bazı değişikliklerle de ilgili. Küreselleşmenin olumsuz etkileri, özellikle küreselleşme sürecinin finansallaşma boyutunun olumsuz etkileri de çok güçlü. Tabii refah devletinin, devletin harcamalarındaki daralmanın, eğitime, sağlığa, sosyal korumaya ayrılan harcamaların payındaki daralmanın da yine emeğin payı üzerinde çok önemli olumsuz etkileri var.

Son olarak da en önemli negatif etkilerden bir tanesi krizlerden geliyor. Ben çok kısaca size Türkiye'nin resmini gösterdim. Her kriz neredeyse bir bölüşüm yarası bırakıyor; bir kaza gibi. Krizden sonra emeğin payındaki kayıp, yüzde kalan yara gibi bir daha hiç düzelmüyor aslında.

Dediğim gibi, biz niye bunu dert ediniyoruz? Evet, adaletsizliği dert ediniyoruz, ama makro iktisatçı olarak başka şeyleri de dert ediyoruz. Belki biraz kongrenin yoğunluğunu hafifletmek amacıyla ben size bir anekdotla niye bunu dert ettiğimizi anlatmak istiyorum.

Ben bu anekdotu aslında alternatif siyasi iktisatçıların bulunduğu bir kongrede duymadım. İlginizi çeker diye söylüyorum. Hermes isimli bir yatırım fonunun düzenlediği yatırım kongresinde, Eylül ayında Londra'da duydum. Bir yatırım fon yöneticisi olan Gary Greenberg beni konuşmak üzere "emeğin ayaklanması" başlıklı bir oturuma çağırdı. Bu kongrede 300 yatırım fonu yöneticisi vardı. Emeğin ayaklanmasından da şöyle söz ediyorlar: emek payı son 30 yılda ciddi şekilde düştü, bundan dolayı kârlar arttı, biz de çok iyi yatırım olanakları bulduk, bu devam edebilir mi? Ya emek ayaklanırsa, devam etmezse ne yapacağız? Peki devam ederse bu sürdürülebilir bir süreç mi iktisadi olarak?

Gary Greenberg aslında gayet akıllı bir fon yöneticisi; konuşmasını şu anekdotla açtı: 1950 yıllarında ikinci Henry Ford, yani büyükbaba Henry Ford'un torunu Henry Ford, fabrikasındaki yeni ilk robot öncüllerini göstermek üzere sendika lideri Walter Reuther'ı Detroit'teki fabrikasına götürüyor. Walter Reuther tam o sırada otomotiv işçileri sendikası adına çok iyi bir ücret pazarlığını sonlandırmış vaziyette. Ford, "söyle bakalım Walter bunları nasıl sendikaya katılmaya işgal edeceksin?" diyor, robotları, makineleri göstererek. Walter "bilmiyorum Henry, ama sen onları nasıl arabalarını almaya ikna edeceksin?" diyor karşılığında.

Tabii buradan şunu anlıyoruz: Yaklaşık 40 yıl sonra torun Ford, aslında büyük dede Ford kadar akıllı değil. Yani işçilerin sadece bir maliyet kalemi değil, aynı zamanda da bir müşteri olduğunu unutmuş, anlayamamış durumda. Çok açık mesaj şu: Kapitalizm sadece kârlarla yürüyecek bir süreç değil. Kapitalizmin kârlar ve patronlar, kapitalistler kadar, işçilere ve ücretlilere de ihtiyacı var.

Bu sözünü ettiğim yatırım toplantısında, dinleyiciler arasında oturan Financial Times Gazetesinden bir gazeteci, Steve Johnson, bu konuşmayı ve benim konuşmamı dinledikten sonra, şu başlıkla bir haber yaptı Financial Times'da: "Sermaye emeğin payını yutuyor" -böyle gerçekten açgözlü bir şekilde yiyor kullandığı sözcüğün anlamı- "ama zaferin içi boş"; yani sermayenin bir zaferi var, ama içi boş. Niye içi boş? İşte bizim ILO'ya -Uluslararası Çalışma Örgütüne- yaptığımız çalışma bunu göstermeye çalışıyor.

Bu tablolarda 10 yıllık dönemler içinde, 1960'lardan günümüze gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde yıllık ortalama büyüme oranlarına ne olduğunu görüyorsunuz. Biliyorum burada çok rakam var, ben size özetleyeceğim. Bana inanın, inanmazsanız da belki yazıyı daha sakın bir zamanda okursanız daha açık hale gelebilir.

Tablo 1. Ortalama Ekonomik Büyüme Oranı (GSYİH, %)

	Euro area-12	Germany	France	Italy	UK	US	Japan	Canada	Australia
1961-69	5,30	4,39	5,71	5,77	2,90	4,69	10,14	5,37	5,53
1970-79	3,78	3,27	4,15	4,02	2,42	3,32	5,21	4,11	3,07
1980-89	2,27	1,96	2,31	2,55	2,48	3,04	4,37	3,04	3,35
1990-99	2,15	2,32	1,86	1,43	2,24	3,21	1,46	2,44	3,32
2000-07	2,13	1,53	2,10	1,46	2,73	2,61	1,73	2,92	3,31

	Turkey	Mexico	Korea	Argentina	China	India	South Africa
1970-79	4,86	6,41	10,27	2,92	6,11	2,68	3,03
1980-89	4,08	2,21	8,62	-0,73	9,75	5,69	2,24
1990-99	4,02	3,38	6,68	4,52	9,99	5,63	1,39
2000-07	5,23	3,06	5,20	3,51	10,51	7,26	4,30

Kaynak: Onaran ve Galanis 2012

Bütün gelişmiş ülkelerde büyüme oranları 80'lerden itibaren, emeğin payındaki bu düşüşle birlikte daha düşük düzeyde. Yani emeğin payındaki düşüş beraberinde büyümede bir duraklamayı getirdi. Bu ana akım iktisadının beklentilerine tamamen karşı.

Gelişmekte olan ülkeler içinde de Türkiye için aynı şeyi söylemek mümkün. Meksika, Kore için de aynı şeyleri söylemek mümkün. Tabii Çin ve Hindistan ve bir boyutta Güney Afrika gibi bazı ülkelerde de emeğin payındaki bu düşüşle birlikte büyüme oranları arttı.

Peki, o zaman teori bize ne söylüyor? İktisatta her zaman olduğu gibi, taban tabana zıt rakip teoriler var. Neoklasik iktisat, ana akım iktisadı diyor ki, ücretler bir maliyettir; ücretleri düşürdüğünüzde bu kârlılığı arttıracığı için iyi bir şeydir, yatırımlar artar; ihracat potansiyeliniz rekabet gücünüz artar, ihracat artar ithalat düşer; dolayısıyla büyüme de artar. Bu herkes için, işçiler için de iyi bir şey olacaktır, çünkü istihdamı arttıracaktır, diyor.

Fakat aslında eğer benim size demin gösterdiğim veriler doğruysa –ki, doğruluğu, üzerine iddiaya girebilirim- son 30 yılda birçok ülkede gördüğümüz gibi büyüme oranları, emeğin payındaki düşüşle paralel olarak düştü. Bu neoklasik iktisat açısından cevap bulamayacakları bir bulmaca. Neden böyle? Post Keynesçi iktisat, benim içinde çalıştığım iktisat okulu, Keynesçi, Marksist ve Kaleckici düşünceleri içinde buluşturuyor, sentez ediyor. Bu iktisat akımına göre ücretler sadece bir maliyet kalemi değil, ücretlerin iki rolü var. Ücretler bir maliyet, bunu kabul ediyoruz. Maliyeti düşürdüğünüzde kârlılık artar; uluslararası rekabet gücü artar. İyi güzel de aynı zamanda ücretler ikinci rolü gereği talebin de çok önemli bir kaynağı. Talep de büyümenin önemli bir lokomotif. Talep olmazsa firmaların üretmek için hiçbir nedeni olmaz.

Dolayısıyla ücretlerin milli gelir içindeki payını düşürdüğünüzde, yani kâr payını arttırdığınızda üç şey oluyor. Yine iddiaya girebilirim ki bunları çok sağlam bulgular. İç tüketimde ciddi bir düşüşe yol açıyor emeğin payındaki düşme. Neden? Ücretliler, gelirinin neredeyse tamamını harcamak zorunda; çünkü gelirleri çok da yüksek değil. Kâr geliri elde edenler belki çok tüketim yapıyorlar, ama gelirlerine oranla daha düşük bir kısmını harcıyorlar. Dolayısıyla geliri eğer ücretten kâra doğru dağıtırsanız, iç tüketim kesinlikle düşecek.

Yatırımlarda kârlılıktaki artış kısmi bir olumlu etkiye yol açabilir, ama kısmının altını çizmek istiyorum. Çünkü yatırımlar, özel şirketlerin yatırımı, sadece kârlılığa bakmıyor. Satabilecek miyiz, talep var mı? Buna da bakıyor. Dolayısıyla orada bir kısmi artış var, toplam artışın ne olacağı, artış mı azalış mı olacağı belirsiz. İhracatta yine bir artış olmasını bekliyoruz, çünkü ücretler bir maliyet, ücretlerin düşmesi rekabet gücünü arttırabilir.

Ama gördüğünüz gibi bir negatif etki var iç tüketim üzerinde, iki pozitif etki var. Bunları toplarsanız, bunun cevabını bulmak için mühendis olmaya, makine mühendisi olmaya gerek yok. Herhangi birimiz, ilkokul çocukları da, bu aritmetiği yapabilirler; ben yeğenlerim üzerinde dün denedim. Eğer bir negatif etki iki pozitif etki varsa, topladığınızda toplam negatif de olabilir. Eğer öyleyse, ücretleri düşürdüğünüzde büyüme düşecek demektir. Bu rejime biz ücret çekişli bir rejim diyoruz. Toplam etki pozitifse, o zaman ücretleri düşürüp kârları arttırdığınızda büyüme artar. Bu da kâr çekişli bir rejim demektir. Dilerseniz şöyle düşünün; neoklasik iktisat dünyadaki bütün ülkelerin kâr çekişli büyüme rejimlerine sahip olduğunu düşünüyor. Biz de diyoruz ki, ardımıza özellikle Bhaduri ve Marglin'in 1990'da yaptığı çalışmayı alarak, bu ampirik bir sorundur, bakalım ülkelerin parametreleri nasıl, ülkelerin davranışları nasıl? Yatırım davranışı nasıl, tüketim davranışı nasıl, ihracat davranışları, fiyat oluşum davranışları nasıl? Bunları hesap edelim, toplam etkiye bakalım.

İşte ben kendime doktora tezimden beri bunu iş edindim. Bir dizi çalışmada başka meslektaşlarım Stockhammer, Ederer, Grafl, Hein gibi arkadaşlarımla birlikte biz bu çalışmalarını ampirik olarak ortaya koymaya çalışıyoruz.

Şimdi burada hikâye aslında şuna denk geliyor: bir firmanın mikro mantığıyla, bir ülkenin makro mantığı veya dünyanın toplam mantığı farklı işliyor aslında. Tek tek firmaları toplayıp, bir ülkenin mantığına ulaşamıyorsunuz. Şunu demek istiyorum: Siz tekil bir firmanın yöneticisi, bir işveren olarak elbette ki işçilerinizin ücretlerini tutabildiğiniz kadar düşük tutmak istersiniz, bundan da kârlı çıkabilirsiniz, ama şu koşulla: Diğer bütün şirketlerin işçileri, yeterli ve yüksek düzeyde gelir elde ediyor, onların ücretleri artıyor ise...

Mesela ben üniversitede çalışıyorum. Bizim yöneticilerimiz bizim ücretlerimizi ellerinden geldiği kadar düşük tutmak istiyorlar, ama bizim öğrencilerimizin anne ve babalarının ücretlerinin de artmasını istiyorlar ki harçları ödeyebilsinler. Tam buna denk geliyor mantık aslında. Dolayısıyla tek bir firma için akıllı olanı bütün firmalar yaptığında, bütün firmaların talebi düşmüş oluyor. Hiç kimse bundan kârlı ve büyüyerek çıkamıyor.

Aynı şekilde diyelim ki tek bir ülke, diyelim ki Türkiye dünyadaki tek en akıllı ülke, Türkiye'nin sermayedarları becerdi ve ücretleri bastırmayı başardı, son otuz yılda başardıkları gibi. Bu ortamda belli koşullar altında belki Türkiye büyük bir ihracat rekabet gücü sağlayıp büyümeyi başarabilir. Ama dünyadaki tek akıllı sermayedarlar Türkiye'de yaşamıyor. Meksika'da, Hindistan'da, Çin'de, İngiltere'de, Almanya'da, Japonya'da ve Amerika'daki bütün sermayedarlar aynı ipucunu keşfetmiş vaziyette ve ücretleri bastırmayı başardı. Deminki grafiklerde gördüğünüz gibi...

Bütün ülkeler aynı şeyi yaptığı anda, bu ülkelerin rekabet güçlerini birbirlerine karşı arttırma şansları kalmıyor. Bir ülkenin rekabet gücündeki artış, öbür ülkenin de ihracat fiyatlarındaki düşüşle bir anda siliniveriyor. Uluslararası rekabet etkisi ortadan kalkıyor.

Bir anlamda şunu söyleyebiliriz; küreselleşme, bize hep emek payı üzerinde büyük baskı yaratan ve ücretlerimizi düşük tutmamız için bir gerekçe olarak gösterilen küreselleşme, aslında aynı zamanda siyasi bir süreç. Siyasi olarak herkes aynı şeyi yaptığında, her bir ülkenin ücret çekişli bir büyüme rejimine girme olasılığı da artıyor.

Şimdi size bunu ekonometrik tahminlerle göstermek istiyorum. Çünkü buradan sadece sözlerle ayrılmanızı istemiyorum, bunun arkasında ciddi bir ekonometrik bulgu gücünün de olduğuna ikna olmanızı istiyorum. Bizim yaptığımız çalışmada baktığımız şey şu: İç tüketimle ücret ve kâr gelirleri arasındaki ilişki ne? Yatırımla kârlılık arasındaki ilişki ne ve yatırımla toplam büyüme –talep arasındaki ilişki ne? İhracatla ücret maliyetleri arasındaki ilişki ne? Ücret maliyetleri arttığında fiyatlara ne oluyor? İhracat fiyatlarına ne oluyor? İhracat fiyatları değiştiğinde ihracata ne oluyor? Aynı zamanda bütün bunlar ithalatı nasıl etkiliyor? Bunları tek tek her ülke için, altı farklı denklem ile ederek tahmin ettik.

Sonra da dedik ki, tabii bir ülkede gelir değiştiğinde tekrar bunun yansımaları olacak. Tüketim değişecek, yatırım değişecek, ithalat değişecek. Aynı zamanda bir de şu soruyu sorduk, bu çalışmamızda en yeni olan şey: bütün ülkeler aynı anda ücret payını düşünüyorsa ne olacak? Yani sadece benim ülkemde ücret payı düşmüyor, sadece Türkiye’de düşmüyor, aynı anda Çin’de de ücret payı düştüğünde, benim görece pazarlık oranım nasıl değişecek? Görece ihracat fiyatlarım nasıl değişecek? Bunun benim ihracatıma etkisi ne olacak? Aynı zamanda Almanya’da, Avrupa’da, Amerika’da ücret payı düştüğünde, onların gelirleri değiştiğinde benim tabii ki dış ticaret piyasalarımın alım gücü değişmiş oluyor. Bunun benim satışlarıma, ihracatıma etkisi ne olacak? Buna her ülke için baktık.

Şimdi size sonuçların özetini göstereceğim. Yine burada bir sürü rakam var, ama biraz sabrederseniz eminim çok kolay anlaşılır hale gelecek. Kâr payını sadece yüzde 1 puan, milli gelirin yüzde 1’i kadar arttırdığımızda ki, hatırlayın kâr payları aslında yüzde 10 ilâ yüzde 20 arasında arttı birçok ülkede, ama hesap açısından şimdi diyelim ki kâr payı yüzde 1 arttı; her ülkede önce tek tek izole bir şekilde, aynı anda değil... Yani ücret payı yüzde 1 puan düştü.

İlk tablodaki bulgular sadece gelişmiş ülkeler için. 12 Avro ülkesinde iç tüketimin milli gelire payı 0,5 puan düşüyor-milli gelire oranla yarım puan kadar düşüyor. Yatırımlar artıyor, ama yatırımlardaki artış dikkat ederseniz, iç tüketimdeki daralmayı ortadan kaldıracak kadar fazla değil. Tabii ki bir ihracat artışı var. Net ihracatta, ihracat eksi ithalatta, bir artış var. Son sütun da, iç tüketimdeki değişim, özel yatırımdaki değişim ve net ihracattaki değişimi topluyor.

Tablo 2. Kâr payındaki %1-puan artışın etkileri (ücret payında %1-puan düşüş)

	C/Y	I/Y	X/Y	M/Y	NX/Y	Özel talepteki büyüme, %
Avro-12	-0,439	0,299	0,057	0,000	0,057	-0,084
Almanya	-0,501	0,376	0,096	0,000	0,096	-0,029
Fransa	-0,305	0,088	0,036	-0,162	0,198	-0,020
İtalya	-0,356	0,130	0,037	-0,089	0,126	-0,100
İngiltere	-0,303	0,120	0,048	-0,110	0,158	-0,025
ABD	-0,426	0,000	0,006	-0,031	0,037	-0,388
Japonya	-0,353	0,284	0,028	-0,026	0,055	-0,014
Kanada	-0,326	0,182	0,063	-0,203	0,266	0,122
Avustralya	-0,256	0,174	0,049	-0,223	0,272	0,190

Kaynak: Onaran ve Galanis 2012

Toplama bakarsak; Avro bölgesinde kâr payı arttığında ücret payı düştüğünde büyüme de düşüyor, toplam etki negatif. Demek ki, bu bölge ücret çekişli bir bölge; bu bölgede ücretleri düşürerek büyüyemezsiniz demek bu. Tersine, ücretleri arttırdığınızda Avro bölgesinin büyümesi artacak; ama son 30 yılda Avro bölgesinde ücret payı yüzde 11 puan düşmüş vaziyette. Bunun büyüme üzerinde negatif bir etkisi var. Buradaki etki henüz hiç çarpan mekanizması içermiyor, aynı zamanda diğer ülkelerde de hiçbir şey değişmemiş gibi varsayıyor.

Kısa keseyim, aynı şekilde Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya, hepsi ücret çekişli talep rejimlerine sahip. Yani kâr payı arttığında bu ülkeler daralıyor aslında. Kanada ve Avustralya iki küçük ihracat yönelimli ülke; bu ülkeler küçük oldukları için, ihracatın milli gelirleri içindeki payı çok yüksek. Onlar kâr çekişli gibi görünüyor, ama biraz sabredin hikâyenin sonu bu değil. Kanada çok ilginç şeyler yapacak birazdan.

Şimdi Türkiye'nin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülkelere bakalım. Yine çok sağlam bir bulgu, bunun üzerine hakikaten bahse girebilirim. Kâr payını arttırdığınızda iç tüketim azalıyor. Türkiye'de de yüksek bir etki var. İç tüketim milli gelire oranla yarım puan kadar düşüyor. Yatırımlar artmıyor ve bu beni doktora tezimden beri kovalayan bir bulgu. Nurhan Yentürk'le, doktora hocamla, yaptığımız bir çalışmada da Türkiye'de kârlılık arttığında özel yatırımlara hiçbir şey olmadığını bulduk. Tabii bu tür bulguları Kore için, başka bulan iktisatçılar da var. Örneğin, Stefani Seguino; yani biz yalnız değiliz bu kaderimizde.

Tablo 3. Kâr Payındaki %1-Puan Artışın Etkileri

	C/Y	I/Y	X/Y	M/Y	NX/Y	Özel talepteki büyüme, %
Türkiye	-0,491	0,000	0,140	-0,144	0,283	-0,208
Meksiko	-0,438	0,153	0,128	-0,253	0,381	0,096
Kore	-0,422	0,000	0,178	-0,181	0,359	-0,063
Arjantin	-0,153	0,015	0,014	-0,178	0,192	0,054
Cin	-0,412	0,000	1,095	-0,891	1,986	1,574
Hindistan	-0,291	0,000	0,080	-0,230	0,310	0,018
Güney Afrika	-0,145	0,129	0,000	-0,506	0,506	0,490

Kaynak: Onaran ve Galanis 2012

Bu şunu gösteriyor: Türkiye'de sermaye kârlılığını arttırdığında bunu fiziki yatırımlara dönüştürmüyor. Sanayi kongresinde konuşuyoruz; sanayileşmenin tabii ki lokomotifleri yatırımlar, ama yatırımın lokomotifleri kârlılık değil. Türkiye'de değil; diğer bir sürü ülkede de değil aslında. İlginç olan, örneğin kamu yatırımları özel yatırımları dürtükleyen bir etken olarak çıkıyor bu ekonometrik bulgularda. Bazı ülkelerde tabii yatırımlarla kârlılık arasında bir ilişki var, ama özellikle gelişmekte olan ülkelerin önemli bir kısmında bu etkiyi göremiyoruz.

Devam edeyim; ihracat üzerinde olumlu etkileri var tabii ücret payındaki düşüşün. Ama toplam etkiye bakarsanız Türkiye'de de kâr payındaki artışın büyüme üzerindeki etkisi olumsuz. Yani Türkiye ücret çekişli bir ülke, yani sizlerin ücretlerini düşürerek, Türkiye'nin daha yüksek bir büyüme yaratması mümkün değil. Üstelik de bu sadece Türkiye bu oyunu oynadığında bile mümkün değil; yani Türkiye her durumda ücret çekişli bir ülke. Diğer ülkelerin hepsi ücretlerini sabit tutsa da,

Türkiye'nin kendi iç talep etkisindeki yükseklik nedeniyle, ücretlerin iç talep üzerindeki etkisindeki yükseklik nedeniyle toplam ekonomisi ücret çekişli.

Şimdi benim esas sevdiğim sonuçlara geliyorum. İlk sütun şimdiye kadar gördüğümüz rakamlar. Yani her ülke kendisi sadece, başka ülkeler ücret payını değiştirmeden, ücret payını düşürdüğünde özel talebe ne oluyor? Bu A sütunu. B sütunu bunu sadece milli çarpanla çarpıyor. Yani gelirdeki değişikliklerintekrar tüketime, yatırımlara ve ithalat talebine yansımaları olacak. Bunu da ekleşeniz tabii A sütunundaki bulgular biraz daha şişiyor, bu normal bir şey. Burada ilginç bir şey yok daha.

Son sütundaki bulgular ilginç, şunu gösteriyor: Tek bir ülkede değil, her ülkede aynı anda ücret payı 1 puan düşerse, yani kâr payı her ülkede aynı anda bir puan artarsa ne olur? Tabii mesela Türkiye'deki etkilere bakarsanız, sadece Türkiye ücret payını 1 puan düşürdüğünde milli geliri 0,5 puan düşüyordu. Herkes aynı oyunu oynadığında, yani aşağı doğru ücret payında bir yarış olduğunda, bu etki tabii katlanıyor. Neden? Türkiye'nin Çin'e karşı Hindistan'a karşı veya Almanya'ya karşı ihracat avantajı ortadan kalkıyor, çünkü herkes ücretleri düşürüyor, herkesin ihracat fiyatlarında aynı anda aşağı doğru rekabet arayışı var; ama bu durumda kimse birbirine karşı rekabet gücü kazanamıyor. Toplamda bizim büyümemiz bu durumda 0,7 puan azalıyor.

Tablo 4. Milli ve Küresel Etkiler

	Tek ülkede Kâr payındaki %1-puan artışın Özel talebe etkisi	Tek ülkede Kâr payındaki %1-puan artışın Özel talebe etkisi x milli çarpan	Bütün ülkede aynı anda kâr payındaki %1-puan artışın büyümeye etkisi
	A	B	D
Avro-12	-0,084	-0,133	-0,245
İngiltere	-0,025	-0,030	-0,214
ABD	-0,388	-0,808	-0,921
Japonya	-0,014	-0,034	-0,179
Kanada	0,122	0,148	-0,269
Avustralya	0,190	0,268	0,172
Türkiye	-0,208	-0,459	-0,717
Meksiko	0,096	0,106	-0,111
Kore	-0,063	-0,115	-0,864
Arjantin	0,054	0,075	-0,103
Cin	1,574	1,932	1,115
Hindistan	0,018	0,040	-0,027
Güney Afrika	0,490	0,729	0,390

Kaynak: Onaran ve Galanis 2012

Bu büyük bir etki, yani milli gelir içinde kârların payını 1 puan arttırdığımda, ben neredeyse 1 puana yakın bir büyüme kaybediyorum Türkiye gibi bir ülkede. Tabii bu etkiler yine diğer ücret çekişli ülkelerde, Avro bölgesi gibi, Almanya gibi, İngiltere gibi, Amerika gibi ülkelerde katlanarak artıyor.

Dört tane çok ilginç ülke var burada. Kanada –Kanada'yı bekleyin demiştim size- Meksika, Arjantin ve Hindistan. Hatırlıyor musunuz bilmiyorum, bu ülkeler ücret çekişli değillerdi. Hindistan, Arjantin, Meksika, birçok başka gelişmekte olan büyük ülke de aslında kâr çekişliydi, sadece Türkiye ve Kore

ücret çekişli gibi görünüyordu gelişmekte olan dünyada. Şimdi onlar da daralmaya başlıyor. Neden? Çünkü Meksika ücret payını düşürdüğünde, Hindistan ücret payını düşürdüğünde, ama aynı anda bunu Çin de yaptığında, aynı anda Amerika da yaptığında, bunların rekabet gücü avantajı ortadan kalktığı zaman, tabii ki o ülkelerde de bir daralma yaşıyoruz.

Bir şey hesapladık biz, Giorgos Galanis, araştırma görevlisi arkadaşımınla birlikte. Bu D sütunundaki büyümelerin ortalamasını aldık, ağırlıklandırarak ülkelerin milli geliriyle. Kâr payı yüzde 1 puan arttığında küresel büyümeye ne oluyor?. Küresel büyümeye demeye cüret ediyoruz, çünkü bu ülkeler dünya gelirin yüzde 85'ini üretiyorlar. Dolayısıyla dünyada, G20 ülkelerinde, ücret payında aşağı doğru bir yarış olduğunda küresel büyüme yüzde 36 puan düşüyor.

Bir de alternatif senaryo düşündük, bu da iyimser senaryo; bütün iyimserliğimizi arkamıza alarak. Diyelim ki büyük bir politik irade gösterisi oldu ve bütün bu ülkelerde ücret payını 1970'lerin sonu 80'lerin başındaki zirvelerine geri döndürmeyi başardık. Yani 30 yıllık sermaye lehine gelir dağılımını tamamen geri çevirdik. Büyümeye ne olacak etkisi bunun? Bu tür bir radikal dönüşümü ücret çekişli ülkeler için düşledik. Kanada, Avustralya, Arjantin, Hindistan, Meksika gibi arada olan, yani özünde kâr çekişli, ama uluslararası aşağı doğru yarış senaryosunda daralan ülkelerde biraz daha mütevazı bir emek lehine gelir dağılımını hayal ettik. Hâlâ kâr çekişli kalan Güney Afrika, Çin gibi Avustralya gibi ülkelerde de, çok mütevazı küçük bir emek lehine gelir dağılımı düşledik.

Bunun büyümeye etkileri tabii bütün ülkelerde çok güçlü. Böyle bir uluslararası emeğin gelir payındaki artış senaryosunda, örneğin Türkiye'de 11 puanlık daha fazla büyüme yaratabiliyoruz; bu iktisadi olarak oldukça anlamlı büyük bir rakam. Gelişmiş ülkelerde, örneğin Avro bölgesinde de yüzde 2,4'lük bir büyük büyüme etkisi var bunun.

Küresel büyüme, bizim ücret lehine gelir dağılımı senaryomuzda yüzde 3 puan artmış oluyor. Bunun anlamı ne? Gezegenimiz, yani dünya bir gezegen olarak, bir bütün olarak, ancak ücret artışlarıyla büyüyecek bir gezegen. Neden? Çünkü gezegenimiz sadece dünya içinde ticaret yapıyor. Ben bilim kurguya merak sardım son beş yılda. Şöyle düşünüyorum; evet Mars'la ticaret yapsaydık ve Marslıların ücret politikaları da bizim gibi kötü olmasaydı, yüksek ücret veren bir gezegen olsaydı, o zaman belki dünya ücretleri bastırarak büyüyebilirdi; çünkü Mars'a ihracat yapacaktı. Ama Mars'la ticaret yapmıyoruz. Yani henüz sermaye daha o aşamaya gelememi, tabii gelmek için büyük bir bilimsel hazırlık var, ama ben bunu bilimcilere bırakıyorum.

Şimdi Mars'la ticaret yapmadığımız sürece, dünyamız ücret çekişli, uzun süre de öyle kalacak. O zaman biz nasıl bu kısır döngüden çıkacağız ve eşitsizlikle kriz arasındaki ilişki ne? Siz bana belki şunu sorabilirsiniz, sormadan ben cevap vermeye çalışayım. Peki, bütün bunları söyledim de ve ücret payı da son 30 yılda düştü de, 2008'e kadar, yani krize kadarki dönemde dünya nasıl büyüdü peki? Talep yetersizliği olmayacak mıydı benim teorime göre?

Şu şekilde büyüdü: İki farklı modelle büyüdü. Birinci model, borca dayalı tüketime dayalı büyüme modeli. Dünyanın merkez ülkelerinde Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere bunun en temel örneği. Yeni öğrendik ki krizden sonra, Güney Avrupa, Doğu Avrupa da özellikle borca dayalı bir büyüme modeline sahip. Türkiye'de de eminim hepimizin başında olan bir sorun borç sorunu. Türkiye'de de ücretlerin düşüklüğü sürecinde insanlar temel tüketim harcamalarını sürdürebilmek için ciddi bir borç yükü altına girmek zorunda kaldı; yine çevre ülkelerde, Güney Afrika da böyle bir ülke.

Diğer bir büyüme modeli de, iç talepteki yetersizliği ihracatla ortadan kaldırmaya çalıştı. Almanya bunun Avrupa'daki lideri. Tabii gelişmekte olan ülkelerde de Çin burada duruyor. Ama bu iki model de birbirinin aynadaki yansıması veya madalyonun iki farklı yüzü, ikisi de aynı şekilde kırılğan ve

krizin temelinde yatan ana nedenlerden bir tanesinin de bu olduğunu söylüyoruz biz politik iktisatçılar olarak.

Ne yapmalı? Bununla da bitirmek istiyorum. Özetlemek gerekirse, ücretlerin milli gelir içindeki payındaki düşüş birçok ülkede, Türkiye dahil gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde düşük büyümeye yol açıyor. Özellikle bu ücret payındaki düşüş, dünya çapında aynı anda gerçekleştiği zaman küresel büyüme de düşüyor ve pek çok gelişmekte olan ülkedeki büyüme de ciddi şekilde yavaşlıyor bu süreçte. Kâr çekişli olsalar bile örneğin bir yavaşlamaya yol açıyor bu. Örneğin, Hindistan'da olduğu gibi, Meksika'da, Arjantin'de olduğu gibi.

Daha hızlı bir büyüme ve daha çok istihdam istiyorsak, daha adil bir bölüşüm gerekli. Yani sermayeden emeğe doğru yeniden bir bölüşüm gerekli. Adaletsiz büyüme son 30 yılda, 2008'de içine girdiğimiz küresel durgunluğun da en önemli nedenlerinden bir tanesi. Sonuç olarak krizden çıkmak istiyorsak, "dünyanın topluca bir ücret zammına ihtiyacı var." Bunu bana bir sendikacı, söyledi aslında. Yaptığımız çalışmayı okuduktan sonra, "bütün algoritmaları tabloları ekonometrik tahminleri formülleri bir yana bırakıyorum, ben şunu anladım bu çalışmadan: "dünyanın topluca bir ücret zammına ihtiyacı var." dedi. Bunu da OECD'de bir toplantısında söylediği için, ayrıca çok mutlu oldum. Phillip Jennings Global Uni adlı küresel sendikanın Genel Sekreteri.

Dolayısıyla, hepimizin bir ücret zammına ihtiyacı var. Gelişmekte olan ülkeler tabii dünyada bir ücret zammını beklemek zorunda değil. Peki, kendimiz ne yapabiliriz? Türkiye kendisi ücret liderliğini başlatabilir. Türkiye'nin korkacak hiçbir şeyi yok ücretlerden, çünkü ücret çekişli bir ülke. Ama tabii ücret çekişliliğin etkisini artıracak, ücretleri arttırarak büyümenin etkisini arttıracak etkenlerden bir tanesi, geniş bir ekonomi yaratmak. Türkiye'de doğduk, bu kadar ekonomimizin büyüklüğü demek de gerekmiyor. Örneğin, Türkiye diğer güney ülkeleriyle işbirliği yapabilecek olsa, Çin'le, Hindistan'la, Güney Afrika'yla birlikte, Kuzey Afrika'yla, Ortadoğu'yla, geniş bir iktisadi blok içinde birbiriyle ticaret yapan bir güney-güney işbirliği yaratsa... İç talebin büyüme üzerindeki etkisi de çok daha önemli hale gelecek, blok dışına ihracatın önemi ihmal edilebilir düzeylere gelecek.

Dolayısıyla ücretleri arttırdıkça, iç talepteki ve birbirinizle yaptığınız ticaretteki artıştan dolayı yaratılacak büyüme ve istihdam etkisinin tabii çok olumlu sonuçları olacak. Daha uzun vadeli süreçlere bakmak, büyümenin yapısını, sanayileşmenin yapısını, ihracatın yapısını değiştirmek, bu parametreleri, bizim tahmin ettiğimiz parametreleri sanayileşme politikalarıyla değiştirmek için de zaman kazanmış olabilecek bu ülkeler. Dolayısıyla belki Türkiye bir şeyin liderliğini yapmak istiyorsa, böyle bir güney-güney işbirliğinin liderliğini yapmaya soyunabilir. Tabii Avrupa Birliğiyle ilgili süreçte de, Avrupa'daki emek örgütleriyle birlikte Avrupa'nın da ücret çekişli olduğunu, Türkiye'nin de ücret çekişli olduğunu göstererek, emek lehine politikaların önderliğini yapmaya soyunabilir. Bundan en önde çıkarı olacak olan tabii kendisidir. Bu da bizi uluslararası politikada daha emek lehine ve onurlu bir yere koyabilir.

Çok teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. KORKUT BORATAV / Oturum Başkanı

Özlem Onaran arkadaşımıza teşekkür ederiz. Sendikal dünyaya, emekçilere tabii öpücükler yolladı. Bunları, sermayeyi temsil eden iktidarlara karşı bir direnme çağrısı olarak da yorumlayabiliriz.

Bir aklımıza takılmış olabilir. Elbette ücret bastırması, tüketimin bastırılması anlamındadır, ama Batı'nın bu son krizini tetikleyen olgular dan biri de ücretten kopan bir tüketim olanağının aralanmasıdır. Amerika'da bu kopukluğun büyüdüğü 10-15 yıllık bir dönem yaşanmıştır. Tüketim ücretlerden koparsa, Özlem arkadaşımızın vurguladığı ücretin sürüklediği model aşılabilir, ama bu

aynı zamanda finansallaşmanın da çılgınlaşması anlamına gelerek krizi tetikler. Çünkü borçlanmanın arkasında finansallaşma yatıyor. Amerikan işçisi bankadan gidip tüketim kredisi almıyor; Amerikan işçisinin sosyal güvenlik fonları işveren aracılığıyla finansal sisteme, yani kâğıttan değerlere yatırılmış oluyor. Konutunun piyasa değeri de kâğıda dönüşmüş oluyor. Kâğıttan değerler yükseldikçe, servet artışı sayesinde kendini zengin hissettikçe borçlanmaya da devam ediyor. Bu borçlanmayı da kamçılayan finans kapital var. Bu bir süre ücretlerin sürüklediği modelin parametrelerini zorluyor, ama sadece bir süre... 2008-2009 krizini tetikleyen de finansallaşmanın bu boyutu oldu. Özlem arkadaşımız da konuşmasının sonunda borçlanma aracılığı ile çözüm arayışlarına işaret etti.

Şimdi Hayri Kozanoğlu arkadaşımıza sözü devrediyorum. Hayri Adanalıdır. Adanalı olmanın ötesinde de marifetleri çoktur. Parti genel başkanlığı yapmıştır; ÖDP'nin biliyorsunuz. Sendikacıdır, KESK'lidir. Makina Mühendisleri Odası'nın da üyesidir. Ve tabii çok değerli kıymet verdiğimiz bir iktisatçı olarak da meslektaşımızdır. Şu anda Kemerburgaz Üniversitesi'nde hocadır. Mustafa Sönmez'le yayınladığı son kitabını da tavsiye ediyorum: *"Neler Oluyor Hayatta" ...*

Prof. Dr. HAYRİ KOZANOĞLU / İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi

Merhaba arkadaşlar. Hocama çok teşekkür ediyorum. Aslında ben biraz yumuşak biri olduğumu düşünürüm, ama hani Adanalılığın namından da işime gelince yararlanabilirim.

Öncelikle şunu söyleyeyim: Zaten benim TMMOB'la Makina Mühendisleri Odasıyla bağlantım biliniyor. Ben daha evvelki bir sanayi kongresinden sonra, bu sanayi kongreleri serüvenini "örgütsel fikri takip" olarak nitelemiştim. Fikri takip çok önemlidir, ama bunu kişilerin yapmasından öte, kurumların yapması daha da önemlidir.

Şimdi düşünüyorum, aslında sanayi kongrelerinin 50. Yılı'nı kutluyoruz da denilebilir. Çünkü 50. yılı dolduğu zaman 2012'ye denk geldi. Bir kongre yoktu bildiğiniz gibi iki yılda bir yapılan kongre. O anlamda da hani 50 yıl bu işe emek verenleri bir kez daha kutlamak gerekiyor.

Şimdi Türkiye ilginç bir dönemden geçiyor. Şunu biliyoruz, şimdi biraz sonra ara vereceğiz, bizim yaptığımız sunuşları konuşmayacaksınız haliyle, biz de onların konuşulmasını istemiyoruz. İnternete yine bir haber düştü mü, bir gelişme var mı onu konuşacağız. Aslında benim yapacağım konuşma biraz daha genel ufuk turu. Özlem arkadaşımızın gibi uzun yılların çabasına, birebir veriler üzerindeki zahmetli emeğe dayalı çalışmalar daha önemli. Evet, bu konjonktür de geçer, ondan sonra onu daha ciddi bir şekilde bu tip çalışmaları ele alalım, hatırlayalım derim.

Evet, bir ufuk turu yapalım dedim. Öncelikle dünya dediğimize göre, dünya nereye gidiyor, nasıl bir gelişme var? Onunla başlayalım isterseniz. Bugün herkesin kabul edebileceği bir gelişme şu: Küresel politik ekonominin merkez üssü kayıyor. Büyük ölçüde Asya'ya, Asya Pasifik bölgesine doğru eksen kayıyor ki, biliyorsunuz son zamanlarda bu Peter Snowden aracılığıyla, onun eski mensup olduğu kuruluş olması nedeniyle Ulusal İstihbarat Örgütünü çoğumuz duyduk Amerika'nın, ama bu konularda en geniş makro çalışmalar yapan bir örgüttür ve geçtiğimiz yıllardaki raporunda bunu teslim etti. *"Yani dünya ekonomisinin merkezi Çin, Hindistan başta olmak üzere Asya'ya kayıyor"* dedi.

Aslında bu tarihsel iktisatçıların, tarihsel sosyologların öngörülerıyla de bağdaşiyor. Geçtiğimiz haftalarda Korkut Hocam da İmmanuel Wallerstein'ın bu konudaki bir yazısına dikkat çekti. Hepimizin bildiği gibi Hocamız hepimizden daha yakından dünyadaki ve Türkiye'deki gelişmeleri izler, bütün metinleri satır satır okur. Biz de çoğu zaman onun sayesinde haberdar oluruz. Bu da öyle oldu. Wallerstein *"Amerika'nın gerileyişi, aslında 70'lerde başlamıştı"* dedi. Sadece Wallerstein

değil, aynı dünya sistemleri okulundan Giovanni Arrighi, Samir Amin, Andre Gunder Frank da hep bu yöndeki gelişmeye dikkati çekmişlerdi. Hatta Giovanni Arrighi, büyük eseri “Uzun Yüzyıl”ı yayınladığı zaman, eksenin Asya’ya kaydığı tezini en detaylı bir şekilde kamuoyunun bilgisine sunarken, ne yazık ki bir talihsizlik oldu, Asya krizi patladı. İşte biliyorsunuz Tayland’da başlayan, Kore, Tayvan, Malezya, Endonezya derken, bütün Asya’yı saran kriz oldu. Biraz kitap gölgede kaldı, ama hayatının son deminde “Adam Smith Pekin’de veya Beijing’te” diye tezlerini Çin ekseninde güncelledi.

Şöyle genelde baktığımız zaman, dünyadaki bu okulun en temel özelliği, tarihsel bir perspektifte dünya ekonomisini küresel pazar etrafında şekillenen birleşik bir süreç olarak tanımlarlar ve tarihsel olarak bunu 16. yüzyılda Cenova ve Venedik’ten, 17. yüzyıl Hollanda’ya, 18. yüzyılın sonunda Ssanayi Devrimi’yle İngiltere’ye ve 1945 ve sonrasında Amerika’ya kadar getirirler. Küresel hegemonun el değiştirmesi sürecini detaylı bir şekilde incelerler. Ama Arrighi’nin de dikkat çektiği en önemli bir konu, bir hegemonun gerilemesi, hep kendisini bir finansallaşma süreciyle gösterir. Finansın bankacılığın çok belirgin hale geldiği, ekonomiye damgasını vurduğu bir dönemin arkasından düşüş çok belirginleşir.

Şimdi buna benzer bir süreç yaşandığını görüyoruz, ama hegemonyanın el değiştirmesi için, sadece bir gücün hegemonyayı kaybetmesi değil, bu hegemonyayı üstüne almaya hazır muktedir ve istekli bir gücün de olması gerekir. Şu anda bunun potansiyeli bir tek Çin’de görünmekle birlikte, Çin daha yavaş sessiz derinden bir gidişi tercih ediyor. Öbür taraftan da hegemonun yerini barışçıl bir şekilde mi, yoksa çatışmayla mı terk edeceği de ayrı bir sorudur. Şimdi aslında dünya bir geçiş süreci yaşıyor, bu soruların cevabını vermeye çalışıyor.

Şimdi buradan ben sunuşumun ikinci maddesine geçerseniz; Barack Obama’nın görevi ikinci kez devralmasının hemen ertesinde, ilk seyahatini Asya’ya yapması, işte Tayland, Myanmar, G Kore’yi içeren bir geziyle mesajlarını vermesi, aslında Amerika’nın bunu öngördüğünün, Çin’i kuşatmaya kararlılığının bir yansıması olarak kabul edilebilir. Bunu aynı şekilde Ortadoğu’daki gelişmelerle de bağdaştırırsak, çok uzun detaylara girmeyeceğim, ama genel olarak Amerika körfez işbirliği üyeleri başta olmak üzere, işte Suudi Arabistan, Katar, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri diye devam eden, bu ülkelerin daha fazla elini cebine atmasını, daha fazla silahlanmaya katkıda bulunmasını, Türkiye ve Mısır gibi ülkelerin de daha ziyade rol model olarak öne çıkmasını amaçlıyordu. Ama uzatmayacağım, bu modelin işlemediği çok net bir şekilde görüldü.

Şimdi en son İran’la yapılan görüşmeler, uzlaşma süreciyle birlikte, ben eksen değiştirdiğini düşünüyorum. Bunun iki tane temel nedeni var. Bir tanesi Mısır ve Türkiye buna çok belirgin örneklerdir. Özellikle mezhep çatışmalarını derinleştiren süreç, öncelikle İran’a yaramıştır. Çünkü bölgedeki Şii Alevi kimliğine sahip olan insanlar, doğrudan İran eksenine girmeye başlamıştır. Çatışma ortamı ekonomi sömürü mekanizmalarının da işlemlerini zorlaştırmaya başlamıştır. Biri nedenin ben bu olduğunu düşünüyorum. İkinci neden de, bu kurgular içerisinde küresel ekonominin kurguları içerisinde hep orta sınıflar, özellikle meslek sahibi profesyonel orta sınıflar, işte bankacılık, ihracat, bilgisayar gibi sektörlerde etkin orta sınıflar çok önemlidir. Hem bunların alım gücü önemlidir, hem teknik güçleri önemlidir, hem de rızaları çok önemlidir. Bunun kaybedilmeye başladığını görmüştür. Yani Mısır bunun bir örneğidir, Türkiye bir diğer örneğidir.

O bakımdan İran’la atılan adımların bölgede yine küresel sömürü mekanizmalarını ekonomik süreçlerin öne çıkarılacağını, mevcut stratejiden vazgeçileceğine dair belli belirtiler içerdiğini ben düşünüyorum. Bunun da detayına girmeyeceğim, ama en son Rusya ve Avrupa Birliği arasında Ukrayna üzerinden olan çekişme, her iki tarafın da Ukrayna’yı kendi safına çekmeye çalışması çok

önemlidir. Çünkü Avrasya, Kafkasya Bölgesi bütün dünyadaki hegemonik güç çatışmaları için çok önemli bir bölgedir. Onun da öncelikle ekonomik yönünün öne çıkması.

Artı vurgulanması gereken bir konu da şu: IMF, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi kuruluşlar giderek inandırıcılıklarını yitiriyorlar, bu Washington uzlaşmasını yansıtan kuruluşlar. Birazdan geleceğim gibi, özellikle BRIC ülkelerinin önü çektiği güney ülkeleri, dünya ekonomisine daha fazla ağırlıklarını koyuyorlar. Onun için Dünya Ticaret Örgütü üzerinden de istediği mekanizmaları işletemediği için Amerika, Transatlantik ve Transpasifik yatırım ve ticaret anlaşmalarıyla, kendi kurdukları, kendi politikalarını yayan kuruluşları da baypas ederek başka mekanizmaları devreye sokmaya çalıştığından bahsetmek gerekiyor.

Evet, dünyanın eksenini kayıyor derken, şimdi Çin'in son yıllardaki gelişmesini hepimiz biliyoruz. İşte 2010 yılında Almanya'yı geride bırakarak dünyanın bir numaralı ihracatçısı haline geldi. Dünyanın iki numaralı ekonomisi ki, şimdi artık hani ne zaman Amerika'yı yakalar mı değil de, daha çok Amerika'yı hangi yılda yakalar diye konuşuluyor. Bu 2050'lerden geldi geri, yakınılaşa yakınılaşa 2020'lerden bile söz ediliyor. Bazı hesaplara göre dünyanın sanayileşme bağlamında da bakarsak, dünyanın bir numaralı imalat gücü haline geldi.

Aslında bu Bric ülkelerinden bahsediyoruz, çoğunuz biliyorsunuzdur muhtemelen. Goldman Sachs'ın baş ekonomisti Jim O'neal, bu kısaltmayı kendisi çıkarttı, ama bu öyle bir hale geldi ki, bu ülkeler de bunu benimsediler, kendileri Bric zirveleri düzenlemeye başladılar. Ama biliyorsunuz en son, özellikle Amerika Çin'in rekabet ettiği bir bölge Afrika. Afrika'yı da bu sürecin içerisine katmak için Güney Afrika'yı da dahil edip, Bircs olarak zirveler düzenlemeye başladılar ki, son zirve de biliyorsunuz Güney Afrika'nın Durban kentinde yapıldı. Jim O'neal şunu diyordu: Bu ülkeler içerisinde Çin, dünyanın imalat sanayi ihracatçısı olacak, Hindistan o tam gerçekleşmese bile hizmetler ihracatçısı; özellikle lisan bilen insanların çok olması nedeniyle, işte call centerlarda cevap veren sigorta poliçelerini düzenleyen bir işlevle girecekti. Rusya ve Brezilya da dünyanın hammadde depoları, doğal kaynaklar depoları olarak devreye gireceklerdi. Bu senaryoyu biraz doğrular şekilde hayat geliştirdi.

Tabii bu ülkelerin ayırt edici özellikleri büyük ülkeler olması. Yani aynı profili gösteren, ama nüfusunun ve topraklarının sınırlılığı nedeniyle dünya ekonomisine ağırlığını koymasını beklenemeyecek ülkeler var. Şimdi imalat sanayi dedik, bakarsak aslında Çin evet dünyanın bir numaralı ihracatçısı, ama bakıyoruz büyük ölçüde Tayvan'ın bilgisayarları artık Çin'de monte edildiği için, işte Hong Kong'daki tekstil üretimi Çin'e kaydığı için, Japon elektronik şirketleri üretimlerini Çin'de gerçekleştirdikleri için bu oluyor. İşte en klasik örnek akıllı telefonlarda Çin'de yapılan hesaplara göre 3,5-4 Dolar katma değer kalırken, o telefonların 400-500 Dolardan satılması.

Yani Çin'in bir numaralı imalat gücü ve dünyanın bir numaralı ihracatçısı olması, halkının refahının o ölçüde yükseldiğini bir taraftan göstermiyor. Bir taraftan da Çin'deki işçilerin emek arayışları, mücadeleleri, grevleri, genellikle batı kamuoyunda, işte oradaki Çin komünist partisi yönetimine tek başına ihale ediliyor. Evet, bu doğrudur. Orada işçilerin emekçilerin yüzünü ağartacak bir rejim yoktur, ama büyük ölçüde orada üretim yapanlar çok uluslu şirketlerdir, kâr marjları dardır. Onların zorlamalarının da çok önemli bir payı olduğunu burada unutmamak gerekiyor.

Şimdi Güney Asya'nın belirginleştiği güneydeki yükselişi biraz daha detaylı bir şekilde rakamlarla incelersek şunu görüyoruz: Aslında bu ülkeler büyük ölçüde yine batıya, Avrupa Amerika'ya Japonya'ya ihracat yaparak, oradaki talebi okşayarak yükseliyorlar. Çünkü güney ticareti hâlâ sınırlı ve bunun yaklaşık, son hesaplamalarına göre yüzde 93'ünü Asya kaynaklı ihracat oluşturuyor. Bunun yaklaşık yüzde 79'u Asya'daki ülkelerin birbiriyle olan ticareti, demin biraz detaylarını

verdiğim, yüzde 13 kadarı Asya'dan diğer güney ülkelerine yapılan ihracat, Latin Amerika'nın payı yüzde 6,5 civarında, Afrika'nın ise yüzde 2'nin biraz altında. Yani henüz güney ülkeleri arasında kuzey ülkelere meydan okuyacak ölçüde derin ticari ilişkiler ekonomik ilişkilerin kurulduğunu söylemek mümkün değil.

Şimdi dünyada yaşadığımız kriz ortamını şöyle bir çok genel değerlendirmeye mercek altına alırsak, tek başına ekonomik değil çok yönlü; ekolojik, ekonomik, politik, sosyal, bir anlamda kapitalizmin bir organik kriziyle karşı karşıya olduğumuzu görüyoruz. Ama diğer tarafla, hani madem bir krizle karşı karşıyayız, işte işçiler işverenler bütün yurttaşlar bu başımıza gelenin ceremesini çekelim dersek de, gerçek tabloyu yansıtmamış oluruz. Çünkü bakıyoruz kârlar düşmüyor. Özellikle profesyonel çalışanların, şirket yöneticisi olup prim üzerinden gelir kazananların gelirleri düşmüyor, tam tersine yükseliyor. Vergiler geriliyor, ama Özlem'in de çok detaylı bir şekilde yansıttığı gibi ücretler de geriliyor. Yani krizin hem faturasını belli kesimler belli sınıflar ödüyor, hem de bu dönemde önümüze getirilen reçetelerin çalışmadığı, istenen sonucu vermediği görülüyor.

Yani baktığımız zaman genel olarak, emeğin karşısında sermaye, ekolojinin karşısında sermaye, demokrasinin karşısında sermaye. Bakın Avrupa'da teknokratik hükümetler yaygınlaşıyor. Doğrudan doğruya halka sorumluluk olmayan, hesap vermek zorunda kendini hissetmeyen ve bunlara baktığımız zaman genellikle Merkez Bankası yöneticileri olduğunu görüyoruz. Aslında en son hepimiz televizyon kanallarını açtığımız zaman, Amerikan Merkez Bankası ne yapıyor, tahvil alımlarını azaltıyor mu arttırıyor mu diye ekonomiyi bunun üzerinden izliyoruz. Yani Özlem'in söylediği ücretler yükseliyor mu düşüyor mu? İnsanların sosyal hakları nereye gidiyor? Hem bu ekonomi açısından da sonuç verebilecek, insani sosyal boyutu olan göstergelere daha az bakılıyor, hem de dünyada bu para politikaları o kadar likidite bollaşması var ki, bunun sonunun neye geleceğini kendileri bile karar veremiyor. Merkez bankalarının bilançolarında yaklaşık 7,5 Trilyon Dolarlık bir şişme var. Bu dünyaya likidite olarak pompalanmış durumda. Bunun ne sonuç vereceğini kimse bilmiyor.

Peki, bu politikalar nelere, hangi varsayımlara dayanıyor? Aslında bu oturuma da davet ettiğimiz Korkut Hoca'nın da çok aziz dostu Yılmaz Akyüz gelemedi. Onun en son bir makalesinde bunu çok özet bir şekilde anlatıyor. İki temel teze dayandırıyorlar. Bir tanesi, kamu harcamaları, krizi aşmak için kamu harcamaları yaptığınız zaman, faizler yükselir; çünkü çok büyük miktarlarda çok büyük montanlarda borçlanacak bir güç olduğu zaman, faiz oranları yukarı çekilir. Böylelikle bu faiz oranlarından özel sektör de yatırım yapmaz. O bakımdan kemerleri sıkalım, bütçe açıklarını sınırlandırılalım deniliyordu. Bir kere bunun ampirik olarak doğru olmadığı ortaya çıktı. Çünkü faizler düşük kalmakta devam ediyor, düşük seyretmekte, ama yatırımlar hızlanmıyor.

İkinci ayağı da şuydu: İşte özel sektörün önünü görebildiği, geleceği çok iyi hesapladığı varsayımı üzerinden, bugün kamu çok fazla harcama yapıyorsa, yarın çok büyük açıklar verir. Verilecek açıklar da bize vergi olarak yansır. O zaman gelecekte vergimizi ödeyebilmemiz için, bugünden fazla tasarruf edelim, bugün tasarrufları arttıralım fazla açılmayalım, yatırım yapmayalım. Bunun da çok doğru olmadığı görüldü, ama bunu desteklemek için de bir kısım akademik makaleler öne çıkartıldı. Yani işte kamu borçları yüzde 90'ı geçerse bir ülkede büyüme çok ciddi zarar görür diye. Bunu bazı araştırmacılar, genç araştırmacılar hem bunun hesaplarının yanlış olduğunu, hem de bunun içerdiği ekonomi politikalarının doğru olmadığını gösterdiler.

Şimdi Özlem'in sunuşunu destekler bazı veriler de UNCTAD'ın bu son ticaret kalkınma raporunda var. Şöyle ki; mali çarpanları tahmin etmişler. Mali çarpan derken şu: Yani kamu harcamalarını arttırdığınız zaman, bu büyümeyi nasıl etkiler? Diğer taraftan da vergileri arttırdığınız zaman bu büyümeyi nasıl etkiler? Bunu tek tek ülkeler bazında da hesaplamışlar, şu ortaya çıkmış: Birincisi

mali çarpanlar harcamalar bazında hep artı 1'in üzerinde. Mesela Türkiye'de 1,71, işte Brezilya'da 1,84, Amerika'da 1,60. Bu şu anlama geliyor: Yani siz gayrisafi milli hâsılanın yüzde 1'i kadar bütçede harcama yaparsanız, büyüme yüzde 1,60 veya Türkiye özelinde 1,70 artacak. Ama öbür taraftan da bunun nasıl finanse edeceksiniz bu harcamaları? Vergilerle. Vergiler nasıl etkiliyor? Tabii ki vergilerin artması olumsuz etkiliyor, ama daha az olumsuz etkiliyor. Bunların da katsayısı hep yarımın altında çıkmış. Mesela Türkiye'nin katsayısı 0,39. Yani bu şu sonucu veriyor: Yüzde 1 kamu harcamalarını arttırırsanız ve yüzde 1 vergileri de arttırırsanız, ikisinin farkı kadar büyüme yüzde 1,3 artıyor.

Hani büyüme denildiği zaman da, tabii ki gereksiz yere yandaşlara ihaleler yoluyla paraların saçılması değil. Öncelikle sosyal harcamalarla, halka yönelik kamu yatırımlarıyla insanların hayatını da olumlu bir şekilde etkileyecek harcamalar.

Şimdi buradan yola çıkarak, Türkiye'nin hem genel bu sanayileşme bağlamındaki konumunu, hem de bu Bric ülkeleriyle karşılaştırması üzerinde de çok kısa olarak durursak; çünkü bu iki gün boyunca bunların çok detaylarıyla tartışılacağını biliyoruz, ama hani benim Bric ülkeleriyle olan tartışmaya bir zemin oluşturmak açısından. Buradaki arkadaşların çok iyi bildiği, 2011 sanayi stratejisi belgesinde üç tane temel amaçtan bahsediliyor. Üretim ve ihracatta orta ve yüksek teknoloji sektörlerin ağırlığını arttırmak; ikincisi, düşük teknoloji sektörlerde katma değeri arttırmak. Demin Çin örneğinde olduğu gibi, tek başına ihracat rakamı değil, katma değer çok önemli. Üçüncüsü de, işte inovasyon yapan teknoloji geliştiren şirketlerin sayılarını arttırmak.

Şimdi buna ilişkin de çok ciddi yatırım teşvikleri uygulanmaya başlandı. Açılıştta Başkanımızın vurguladığı gibi, bu hem istenen sonuca ulaşmadı, hem de bölgesel dengesizlikleri azaltmak gibi bir amacı varken, tam tersi bir sonuç verdi. Ama en genel hatlarıyla AKP hükümetinin 11 yılına baktığımız zaman, Türkiye'nin yapısal sorunlarının bu anlamda da daha ağırlaştığını görüyoruz. Neden? Türkiye zaten ihracatında çok önemli ithal girdiler kullanan, ihracatın katma değerinin çok düşük olduğu bir ülkeydi, bu giderek kötüye gitti. Bu oranın yüzde 65'e çıktığını araştırmalar gösteriyor genelde. Bazı sektörlerde bu yüzde 85'e kadar çıkıyor. Merkez Bankasının yaptığı bir araştırma, 2002-2007 arasında bunun 10 puan daha yükseldiğini gösteriyor. Yani bir anlamda ne kadar ihracat yaparsak, o kadar daha batıyoruz. Zaten bu bizim cari işlemler açıklarımızdan da görülüyor, oraya birazdan geleceğim. Ama genel olarak baktığımız zaman, Türkiye'nin ihracatında yüksek teknoloji ürünlerin ağırlığı sadece yüzde 2, hatta detayında yüzde 2'nin bile altında, yüzde 1,93.

Mesela Bric ülkeleriyle karşılaştırırsak, bu Çin'de ki, Çin'i hani yeterince yüksek teknoloji üretmediğini, katma değerinin düşük olduğunu söylüyorduk. Çin'in ihracatında yüzde 27,5, OECD genelinde yüzde 16, diğer Bric ülkelerinin hepsinde de Türkiye'nin üzerinde. Mesela en düşük olan Hindistan'ınki yüzde 7,2. O bile Türkiye'nin aşağı yukarı 4 katına denk gelecek ölçüde.

Şimdi Türkiye'nin baktığınız zaman ekonomide iki tane makro en temel sorunu görüyoruz. Hep cari işlemler açısından bahsedilirdi. Son zamanlarda tasarruftan da bahsediliyor. Tasarruf oranlarının düşüklüğünden bahsediliyor. Bu onlar açısından, hükümet yetkilileri açısından, işte özel sigortalara teşvik etmek, insanları bireysel emeklilik sigortalarına yönleltmek açısından önemli. Hâlbuki daha detaylarıyla düşündüğümüz ve baktığımız zaman, aslında tasarruf oranlarının düşüklüğü finansallaşma sürecinin de bir sonucu. Çünkü insanlar gelirlerinin ötesinde harcayabilme potansiyeline sahip oldukları zaman. Yani kredi kartlarıyla, tüketici kredileriyle, ihtiyaç kredileriyle ve özellikle ücretleri düşük olan insanlar, ister istemez buna sarılıyorlar. Bu da bazı insanların tasarrufunun eksik olmasını getiriyor, ortalama tasarruf oranlarını aşağı çekiyor.

Mesela genelde Bric ülkelerinin Çin dışında böyle bir sorunundan bahsedilir, ama Türkiye'ninki yüzde işte 13,5-14 aralığında oynuyor, Brezilya'ninki 18,5, Çin'inki zaten 51,3, Hindistan'ın yüzde 31,6, Rusya'nın yüzde 28,5. Yani Türkiye kadar bu süreci keskin olarak yaşayan bir ülke yok.

Şimdi tasarrufun diğer önemli bir özelliği, bir ülkenin cari işlemler açığı, o ülkenin tasarruflarıyla yatırımları arasındaki ilişkinin bir yansımasıdır. Sizin tasarruflarınız düşükse, ya yatırımları iyice düşüreceksiniz ya da bu cari işlemler açıklarını vermeyi göze alacaksınız. Türkiye ne yazık ki ikisinden de muzdarip. Tasarrufları o kadar düşük ki, bu yatırımlarının tatminkâr düzeyde olmasını bir taraftan engelliyor, bir taraftan da bu yatırım düzeyine rağmen Türkiye çok ciddi cari işlemler açığı vermeye devam ediyor.

Türkiye'nin işte en övüdüğü konulardan bir tanesi borçlarının nispi olarak düşük olması, ama bakıldığı zaman, özellikle Avrupa'daki İspanya İrlanda örnekleri, krizden önce bunların da kamu borçlarının sınırlı olduğunu, özel sektörün borçlarının artması, artı büyümenin büyük ölçüde emlak ve finans sektörü vasıtasıyla sağlanmasının faturasını ödediklerini gösteriyor. Türkiye'nin de bu anlamda çok ciddi sorunları olduğunu hepimiz biliyoruz.

Şimdi son aşamaya gelirse, madem sanayileşmeden yola çıktık, yani sizin sanayileşmeyi gerçekleştirebilmeniz için, özellikle yüksek katma değerle teknolojsi yüksek ürünler üretebilmeniz için, öncelikle iyi bir işgücüne ihtiyacınız var, eğitim düzeyinin yüksek olmasına ihtiyacınız var, çok iyi mühendislere ihtiyacınız var. Türkiye hep 80'lerde, 90'larda, 70'lerde öğrencilik dönemimizde, Türkiye'de evet hep kayırmaların olduğunu, işte dayısı olan hamili kart yakınımıdır kartlarını taşıyanların önünün açıldığını hep söyledik. Bunlar da doğrudu, ama Türkiye'de liyakatin bu kadar ayaklar altına alındığını, cemaat-tarikat bağlantısı olmayanların bu süreçlerden bu kadar dışlandığı bir dönem yaşamadık. Onun için bunun orta uzun dönemli sorunları da olacaktır.

Zaten belki Türkiye'nin sanayileşmesini hiç tartışmamıza bile gerek yoktu. Yani geçtiğimiz haftalarda yapılan sekizinci sınıf sınavlarında, din sorularının matematik sorularından daha fazla olduğu, din kültürünün matematik bilmekten daha belirleyici olduğu bir ülkenin teknoloji açısından, inovasyon açısından, sanayileşme açısından zaten fazla bir beklentisi olmadığını teslim edip, belki de bunları hiç tartışmamız gerekirdi, ama biz buna evet demediğimiz için, rıza göstermediğimiz için, bunu Türkiye için bir kader olarak kabul etmediğimiz, hâlâ mücadele ettiğimiz için buradayız, bu toplantıları düzenliyoruz.

Şimdi isterseniz biraz iç karartır gibi olmuş olmayayım, son olarak açılış oturumunda konuşma yapan Alper Taş'ın bir sözünü hatırlatarak konuşmamı bitireyim. Alper Engels'in emekçilere ilişkin bir sözünü hatırlattı. *"Onlar gelecek öbür tarafı, ahreti zaten kazandılar, ama mücadeleleriyle burayı da kazanacaklar"* demişti bize. Ben de şunu düşünüyorum bu operasyonlarla ilgili; Herhalde bunun içinde olanlar, işte evinde para sayma makinesi bulunanlar, ayakkabı kutularına istif yapanlar, herhalde ahrete çok inandıkları için, biz öbür dünyayı kaybettik, bari bu ölümlü dünyayı biraz kurtaralım deyip bunları yapıyorlardır diye düşündüm.

Prof. Dr. KORKUT BORATAV / Oturum Başkanı

Hayri Kozanoğlu'na teşekkür ederim, güzel, bizleri aydınlatan konuşmasıyla kongrenin ana temasına da oturan bir katkı yaptı.

Ben de bir-iki eklenti yapmak istiyorum. Bir kere milli gelirin yapısındaki eğilimlere bakarak, sanayinin önemini bazen arka plana atıyoruz. Aksini kanıtlamak için, Hayri'nin özellikle vurguladığı Çin örneğine bakalım. Çin, sanayileşmenin, 21. yüzyılın içinde dahi büyümenin sürükleyici ögesi olduğunu gösteren tarihi bir deneyim sunuyor.

Çin esas olarak sanayileşerek büyüdü. IMF'nin veri tabanına gidin, 98'i baz yapın, 2012'ye kadar sabit fiyatlarla milli gelir verilerine bakın. Ortalama yıllık büyüme yüzde 10,03'tür. On beş yıllık bir zaman dilimi içinde tarihin muhtemelen hiç tanık olmadığı yükseklikte bir büyüme hızı... Yatırım oranı dönem ortalaması olarak, yuvarlayarak konuşayım, yüzde 43'tür. Tasarruf oranı yüzde 47'dir. Bu 15 yıllık dönemin ortalaması, ama son yıllarda bu oranlar yüzde 45-50'ye; hatta 2012'de yüzde 49-51'e ulaşıyor.

Bunlar bize önemli dersler veriyor. Esas olan sanayidir. İhracat sanayi ürünleri ihracatıdır. Hammadde ithal, sanayi ürünü ihraç edilir. Özlem arkadaşımızın da sözünü ettiği ihracatın sürüklenme tartışması, esas olarak sanayiye dayanır. Belli ülkeler için; Avustralya, Brezilya gibi yahut Afrika'nın bir büyük bloku için geçerli olan hammadde ihracatını bir yana bırakırsanız, orta ve üst gelişme düzeyindeki ülkelerin ezici çoğunluğu için için ihracat demek sanayi demektir. Hizmet ihracatının payı çok sınırlıdır bu oranlar içinde.

Çin ekonomisinin ve toplumunun bu tarihsel rekor sayılabilecek başarımının arkasında, İngiliz sanayi devrimini yaratan, koşullarını yeniden yaratan ilişkilerin de var olduğunu hatırlatalım. Çin'de 200 milyon köy kökenli göçmen işçi vardır. Bunlar, esas olarak kapitalist üretim ilişkileri içinde çalışan bir kitledir. İş süreci içinde, ücretlerde, hatta barınma koşullarında İngiliz sanayi devriminin koşulları adeta yeniden yaratılmıştır. Bugün Çin'de üretim yapan çokuluslu şirketlerde, örneğin Apple'ın taşeronluğunu yapan Tayvan'lı şirketin fabrikalarındaki çalışma koşullarını aktaran röportajları, Engels'in 1844'te kaleme aldığı ve çok güzel bir Türkçeye dilimize de kazandırılmış olan "*İngiltere'de Emekçi Sınıfların Koşulları*" adlı kitabı ile birlikte okursanız, sanayi devrimi koşullarında İngiliz fabrikalarındaki çalışma koşullarının adeta tekrarlandığını göreceksiniz.

Çin Komünist Partisi, bu düzeni Çin'e özgü sosyalizm diye nitelendiriliyor, ama gülüp geçmeyelim. Çünkü Çin'e özgü "sosyalizm" in bazı özellikleri de ısrarla korunmuş. Mesela temel ve kritik sektörleri, yani kumanda merkezlerini devlet elinde tutmaya da devam etmişler. Dahası, 3-4 trilyon dolara yaklaşan rezervler merkez bankasında, dolayısıyla devletin elinde birikiyor. Bu öğeler, devletin çok güçlü olduğu bir yapı da oluşturmuş oluyor. Bu çelişkili yapılar nasıl uzlaşır? Dünya sisteminin hegemonyasını paylaşmaya aday olan bir ülke olarak bu soruların önemini hatırlatmak bakımından söylüyorum.

Hayri değindi, Çin ekonomisi Amerika'yı yakalayacak. Ancak, bir de çökme senaryosu var. Bence fazla geçerli değil. Pragmatik ve toplum üzerindeki kontrollerini devam ettirebilen bir siyasi yapı ülkeyi yönetiyor. Yüzde 10'luk büyüme hızını yüzde 7,5'a indirerek büyümenin süreceğine ilişkin yaygın bir kanı oluştu. Eğer Amerika'yla, diyelim bu yıl gözlenen 5 puanlık büyüme farkı aynen devam ederse, eğer cari dolardan hesaplırsanız, sanıyorum 2026'da; alım gücü paritesine göre döviz kurlarını düzelterek hesaplırsanız, 2018'de Çin, dünyanın en büyük ekonomisi olacak. Bunun tabii dünya sistemindeki yansımaları tartışılıyor. Dünya sistemi içinde hegemonik bir konuma emperyalist bir metropol olarak mı, yoksa farklı ilişkiler içinde mi geçecek?

Özlem arkadaşımızın önemli katkılarına bir-iki destekleyici unsur ekleyebiliriz. Ücret bastırması rekabet gücünün ana ögesi olarak uygulanırsa, bunun en vahşi örneği de Euro bölgesinde oldu. Çünkü rekabet gücünü ücret bastırma seçeneğinin dışına (hiç olmazsa geçici olarak) kaydırmanın bir yöntemi döviz kurları üzerinde operasyon yapmaktır. Ücret bastırma takvimini, temposunu böylece biraz geciktirir, hafifletirsiniz. Devalüasyon yapamazsanız, İspanya gibi, Yunanistan gibi, Portekiz gibi, İrlanda gibi ve İtalya gibi, sadece ücretleri bastırarak rekabet gücünü kazanmaya gayret edersiniz. Özlem arkadaşımızın bildirisinin ana mesajı budur. Becerebiliyorsan komşunu, yoksa kendi emekçilerini; fakat her iki durumda da dünyanın emekçilerini yoksullaştırarak sefalet dünyası yaratma yarışmasıdır.

Böyle bir yarışma yoksa, nerede yarışacaksın? Hâlâ rekabet gücü söylemini sürdürüyorsan, elbette emek veriminde yarışacaksın. Emek verimi de sanayileşmenin temel konusudur. Biraz önce söylediğim Çin'in yüksek büyüme hızının yıllık ortalama emek verimi artışı yüzde 9'dur, yüzde 10'luk büyümenin onda dokuzu emek verimindeki artıştan geliyor. Ama bunun önemli bir bölümü tarımdan sanayiye taşınma yüzünden. Sanayinin içindeki emek verimini de artırarak rekabet gücünü korumak kilittir.

Emek veriminin böylece artmasının temel belirleyicilerinden birisi de, emeğin niteliğini artırmaktır. Burada da Hayri arkadaşımızın değindiği, bilgi beceri ve eğitim meselelerine geliriz. Piza yarışmasında 62 ülkeden 46. olduk. Din dersinin ağırlığını matematikle eşit koyarsanız, beş yıl sonraki yarışmada da 46'dan 60'a inmekle şaşırmayacağız elbette. Bunun emek verimine yansımaması mümkün değil. Geçenlerde Şehircilik Bakanı Bayraktar ne dedi? Biz Müslüman ülkeyiz; ancak ara teknolojileri kullanabiliriz dedi. Yani şunu demek istiyor: En gelişkin cep telefonunu, bilgisayarını kullanın; bunların yenilenerek üretimini, teknolojinin yaratılmasını öbür tarafa bırakın... Sevgili mühendisler duymadınız mı? Duyduk değil mi? Hepimiz duyduk.

Konuşmak katkı yapmak isteyenlere söz vereceğim.

Buyurun beyefendi.

SORULAR VE YANITLAR

KATILIMCI: Benim yaklaşık 20 yıldır sorduğum bir soru var. Sizlere sormadım, güzel bir fırsat oldu bu. Şunu söyleyeceğim: Amerika Birleşik Devletleri de borçla yaşıyor, Türkiye de. Amerika Birleşik Devletleri Çin'e borçlanıyor (Amerika Birleşik Devletlerinin en büyük alacaklısı yanlış bilmiyorsam Çin). Türkiye'nin alacaklıları da biliniyor.

Şimdi Türkiye borçlarını ödemek zorunda, ben borcumu ödemediyorum diyemez. Ama Amerika Birleşik Devletlerinin bir askeri gücü var, bir numaralı askeri güç sahibi. Yarın Çin'e ben borcumu ödemediyorum derse ki, diyebilir. Ne olur? Ben bunu üçüncü dünya savaşı olarak görüyorum. Ne dersiniz?

Prof. Dr. KORKUT BORATAV / Oturum Başkanı

Teşekkürler. Sırayla toplayalım soruları, ondan sonra.

KATILIMCI: Hocam ben şunu merak ettim, özellikle Özlem Hanım'ın son kapanış paragrafında güney-güney işbirliği ve tarihsel olarak burada Türkiye'nin olası bir sorumluluk demeyelim de önderlik edebilecek pozisyonu. Birinci sorum; benzer ülkeler nitelik ve nicelik olarak sektörel ve ürünsel, eğer aynı iseler, ithalat ihracat ve diğer ekonomik değerlerde ne kadarlık bir oynama esneklik payı olur? Bu bir; iki, Hocamın sunduğu tablolar içerisinde, Amerika İngiltere Fransa gibi sanayileşmiş ülkelerin, gelişmekte olan, hatta burada hiç ismi zikredilmeyen gelişmemiş ülkelerle aynı kriterlerle ölçülmesi, ekonometrik olarak bilmiyorum ne kadar doğru olur. Çünkü sonuç itibarıyla bütün bu kavramlar, bilimsel gelişmelerin temeli, sanayileşmiş ülkelerin sanayi altyapılarını tamamlamış olmaları, imalat sektörlerinin buna bağlı olarak diğer sektörlerin paralel olarak gelişmiş ve örgütlenmiş olması, bu işi tamamlamış olmaları. Bir başka ifadeyle; sanayi devrimini tamamlamış olmaları.

Bizim gibi tamamlayamayanlarla hiç kalkışamayanlar arasındaki mukayese nasıl olur? Saygılar.

Prof. Dr. KORKUT BORATAV / Oturum Başkanı

Buyurun.

KATILIMCI: Benim sorum da Özlem Hanıma. Bir büyüme tanımı modelde (özellikle kumarbaz kapitalizm kısmıyla birleştirerek söylüyorum) sadece her bir ekonominin modellenebilir bir ekonominin kendisinden mi bahsediyordu, yoksa başka bir tanım mı oluyordu?

İkinci sorum da buna bağlı olarak aslında. Şimdi biz kapitalizmin krizlerine giren yollardan birini ortalama kâr oranlarının düşme eğilimi olarak biliyoruz. Yani kapitalizmin ortalama kâr oranları düşer. Eğer böyleyse, yüzde 1'i bırakın, kaç düşerse düşsün, büyümenin kendisi toplamda artıyorsa, yani modelin kendisi bunu gösteriyorsa ve genel olarak birkaç ülke dışında, özellikle Kanada ve benzeri birkaç ülke dışında bunun böyle olabileceğini söylüyorsunuz. Ortalama kâr oranları düştü, büyümenin kendisi arttı, fakat toplamda toplam kârın bu durumda öyle bir büyüme oranının fazla olduğu ölçüde kâr artacak. Kâr arttığı dönemde de kapitalizm krize neden girsin? Yani öyle bir denge kurulabilir mi? Bu dengede kapitalizm kendisi için krize girmeden devam eder mi?

Prof. Dr. KORKUT BORATAV / Oturum Başkanı

Başka...

KATILIMCI: Özlem'e bir sorum olacaktı. Tamamen yanlış hatırlıyor olabilirim, ama 2000'li yıllarda yapmış olduğu bazı çalışmalarda ve 2000'li yıllarda Türkiye'yle ilgili olarak yapmış olduğu çalışmalarda, Türkiye'deki ücret çekişliliğinin kısa dönemli konjonktür devrelerine duyarlı olabileceği konusunda bazı bulgular olduğu gibi bir şey kalmış aklımda. Yani tümüyle yanlış olabilir, yani yanlış hatırlıyor olabilirim. Ama eğer böyleyse, yani Türkiye'de ya da başka bir ülkede ücret çekişli ya da kâr çekişli evrelerin konjonktür çevrimleri itibariyle değişebileceği gibi bir gözlem varsa, acaba Özlem'in modelinde bir kurgusal değişikliğe ihtiyaç olacak mı? Yani tümüyle yanlış aklımda kalmış olabilir. Dolayısıyla o zaman o soru boş düşüyor demektir, ama eğer ücret çekişlilik ve kâr çekişlilik konjonktürel olarak değişebiliyorsa, bununla ilgili olarak acaba modelini nasıl gözden geçirecek? Onu soracaktım.

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. KORKUT BORATAV / Oturum Başkanı

Evet, başka var mı efendim? Şu arkadan bir arkadaşımız var.

KATILIMCI: Efendim şimdi tarih boyunca dünyada gözüken ekonomik krizlerin temelinde, yegâne temelinde cari açık vardır. Türkiye de dünyada cari açıkta ikinci olarak geliyor. Basından da bunu takip edebiliriz. Söylemek istediğim konu şudur: Türkiye'nin kamu borçları 377 Milyar Dolar. Özel sektörün borçları 265 Milyar Dolar ve şu anda sıcak para denilen, bankalarda ve borsada 171 Milyar civarında bir yabancıların parasının olduğunu söylüyorlar ve basında bunu takip ediyoruz.

Söylemek istediğim konu şu: Ekonomik büyüme borçla olmaz. Ekonomik büyüme üretim üretim, ihracat ihracat ihracat, döviz döviz döviz, yatırım yatırım yatırım, istihdam istihdam ve akabinde mutluluk ve refah gelir. Şimdi borçla olabilir mi bu? Borçla böyle bir ekonomik büyüme sağlanabilir mi? 1959-60 yıllarında Türk ekonomisi moratoryum ilan etmişti, yani iflas etmişti. O zaman 1958 yılında dolar 1 lira 80 kuruşken, birdenbire ondan sonra 9 liraya çıkmıştı. Bir dolar 9 liraya çıkmıştı ve bunların akabinde, yani şimdi şunu söyleyeyim; devalüasyon kalp krizi geçirmiş ölmemiş bir hasta için kalp krizinin şeyi neyse, devalüasyon da ekonomi için odur. Ekonomiler için devalüasyon odur.

Şimdi söylemek istediğim konu şudur: Acaba Türkiye bu gidişatla nereye kadar gidecek? Herhangi ondan sonra ileride bir ekonomik kriz çıkabilir mi, ekonomik ve mali kriz çıkabilir mi? Bunu öğrenmek istiyorum efendim.

Prof. Dr. KORKUT BORATAV / Oturum Başkanı

Teşekkürler. Başka... Şu anda göremiyorum, herhalde soru ve katkıları tamamladık. Buyurun Özlem.

Prof. Dr. ÖZLEM ONARAN / Greenwich Üniversitesi

Teşekkür ederim. Çok ilginç sorular, yorumlar, çok teşekkürler. Sırayla gitmeye çalışayım, benimle ilgili olan soruları almaya çalışacağım.

Şimdi önce açıklamak gerekirse nasıl bir metodolojiyle çalıştığımızı; tabii farklı ülkeleri farklı değerlendiriyoruz, aynı metodu kullanmıyoruz. Ülke bazında yapıyoruz bütün analizleri ve tahminleri. Bunun anlamı da şu: Evet, Türkiye'de de iç talep iç tüketim ücretlerle kârların bir fonksiyonu, Almanya'da da, ama parametreler farklı. Çünkü Türkiye'deki diyelim ki finansal sistem farklı, ücretlerin tüketime dönüşmesinin mekanizması farklı, Güney Afrika'da farklı, kırsal kesimin daha önemli olduğu ülkelerde, o kır-kent farklarını bile gündeme alarak, Hindistan Güney Afrika için

özellikle bunları da değerlendirerek farklı parametreler tahmin ediyoruz. Yatırımların örneğin, fark ettiniz mi bilmiyorum, ama yatırımlarla kârların ilişkisi ülkeden ülkeye çok değişiyor. Neden? Çünkü sanayi politikaları çok farklı. Kore’de hiç ilişki yok, çünkü özel yatırımlar aslında o sanayileşme politikalarının aracılığıyla belirleniyor. Kârların ne boyutta olduğu değil, hükümetin politikalarının önceliklerinin ne olduğu, özel yatırımları çok fazla belirliyor. Kamu yatırımlarının düzeyi çok farklı şekilde belirliyor; yani her ülkenin parametresi farklı, çünkü yapısı farklı.

En önemli farklılığı da, ihracat ve ithalat fonksiyonlarında görüyoruz. Mesela Çin çok emek yoğun ihracat yaptığı için, ücretlerdeki herhangi bir değişiklik, ithalat ile ihracat fiyatlarında çok büyük bir farklılığa yol açıyor. Ücretleri biraz arttırdığınızda ihracat fiyatları hemen artıyor. Buna ek olarak Çin’in ihraç ettiği mallar da fiyatlara çok duyarlı. Neden? Çünkü herkesin üretebileceği malları üretiyorlardı yakın bir zamana kadar. Tabii bu değişiyor artık, ama yakın bir zamana kadar Hindistan’la Çin aynı tekstil mallarını üretiyorsa, Çin’deki fiyatlar biraz arttığında, Çin’in ihracat payında ciddi bir darbeye yol açıyor bu. Dolayısıyla nedenlerden bir tanesi de bu. Çin çok fazla kâr çekişli bir ekonomi olarak ortaya çıkıyor; çünkü parametreleri Kore’den mesela çok farklı.

Şimdi biz buna zaman içinde bakıyoruz, ortalama değerleri alıyoruz. Tabii bütün bu değerler önümüzdeki 30 yıl içinde bambaşka değerlere dönüştürülebilir. Mesela Kore’nin bulunduğu yere gelmesi, Çin için imkânsız değil. Kore şimdi çok emek yoğun olmayan mallar ihraç ediyor ve ihraç ettiği mallar daha yüksek teknoloji mallar olduğu için, ikamesi de yok çok fazla piyasalarda. Dolayısıyla onların ihracatı fiyat değişikliklerine çok duyarlı değil, ama Kore bunu 30 yıllık sanayileşme politikasının sonucunda başarabildi. Çin de parametrelerinin değiştirebilir, o zaman bizim tahminlerimiz de değişir. Dolayısıyla evet, yani yapısal farklılık dikkate aldığımız bir konu.

Güney-güney işbirliği şu anlama gelmiyor: Güneydeki ülkeler kapanacaklar ve kuzeyle hiç ticaret yapmayacaklar, oradan hiç ithalat yapmayacaklar anlamına gelmiyor. Güney-güney işbirliği, ama diyelim ki Türkiye gibi büyük, ama yine de görece küçük bir ülkenin, büyük bir bölgesel ekonomi içinde hareket etmesini sağlayabilecek bir şey.

Biraz Avrupa’dan örnek verirsem belki daha kolay olacak. Örneğin, Hollanda küçük bir ülke, ihracata çok açık, ihracat çok önemli onun için. Avrupa’nın bütününü düşündüğümüzde, ama Avrupa aslında büyük oranda dışa kapalı bir ekonomi; tabii ki ticaret yapıyor, ama ticaretinin büyük oranını birbiriyle yapıyor. Hollanda Almanya’yla ticaret yapıyor, Avusturya’yla ticaret yapıyor. Şimdi bu ülkeler bir bütünlük gibi ücret politikası uygulayacak olsalar, bir bütünlük gibi davranacak olsalar, aslında ihracatlarının önemli bir kısmı birbirleriyle olduğu için, fiyatları değiştiğinde, aynı anda fiyatları aynı yönde değiştiğinde, mesela aynı anda ücretleri arttırdıklarında ve fiyatları bu yönde belli bir miktarda arttığında, birbirlerine karşı görece ihracat /ithalat avantajları ve dezavantajları oluşmayacak. Bu nedenle büyük bir ekonominin içinde hareket etmekten bir avantaj sağlama şansı var emeğin. Ücretleri arttırabilme manevra alanı artmış oluyor.

Bazı üretmedikleri malları artık yurtdışından almayacakları anlamına gelmiyor, ama kendileriyle iç ticaretlerinde birbirlerinden alıp verdikleri mallarda bir rekabet sorunu yaşamak zorunda değiller. Bir ülkeymiş gibi düşünebilirler kendilerini.

Şimdi Türkiye’nin güney-güney işbirliği yapmasından kazanacağı şey de bu. Bu bölgeler benzer malları üretiyor, ama yine de tabii ki benzer malları üreten ülkeler arasında da, hatta endüstriler içi ticarete de büyük bir artış var. Biz daha çok bu ülkelerle ticaretimizi yapacak olsak, çok daha geniş bir iç pazara hitap ediyoruz diye düşünmek lazım.

Geniş bir iç pazara hitap ettiğiniz zaman da, iç tüketimin önemi artıyor. Dolayısıyla ücretleri arttırdığınızda eş anlı olarak bu ülkelerde, iç talepteki artıştan sağlayabileceğiniz büyüme miktarı da

artmış oluyor; avantaj burada. Bu size şu şansı da verebilir: Ücretleri arttırarak bir yandan büyüme sağlıyorsunuz, iç talebinize dayanarak. Diyelim ki Türkiye, Hindistan, Afrika birlikte ticaret yapıyor. Bu arada eğer o geliri akıllı şekilde kullanırsanız, büyüme ne demek? Vergilerden kamu geliri de sağlanacak, kamu da o geliri akıllı bir şekilde kullanırsa, yolsuzluk için değil akıllı bir şekilde, sanayileşme politikaları, akıllı yönlendirici politikalarla özel sektörü de yönlendirerek ve aynı zamanda kamu yatırımlarını da arttırarak kullanırsa, kendi üretim yapısını değiştirme şansını da elde edecek.

Yani biz bir anlamda zaman kazanacağız. Bu arada da başka aşağı doğru ücret yarışı yapan ülkelerle rekabet etmek zorunda kalmayacağız. İyi ücret politikalarına sahip olan ülkelerle bir blok yaptık diyelim. Yani güney-güney işbirliğinin hikâyesi birazcık bu ve orada tabii benim ilgilendiğim şey, herhangi bir güney-güney işbirliği değil, eşitlikçi bir büyüme politikasına sahip olan güney ülkeleri acaba aralarında bir işbirliği yapıp, gerçekten bunu daha kolay, daha hızlı gerçekleştirebilecek bir iç ekonomi yaratabilirler mi? Bunun cevabı evet. Politik olarak Türkiye nerede kiminle durur? Bu soruların hiçbirine cevap verecek vasıflara sahip değilim. İktisatçuyum, haddim olanı da biliyorum.

Büyümenin tanımı ne? Çok basit, milli gelirdeki artış bu modelde... Büyüme çeken ne? Büyüme çeken tasarruf değil, büyüme çeken talep. Talep yetersizliği büyüme önündeki en büyük engel, bu modelde. Gerçeğe uyuyor mu bu? Evet, sistematik olarak işsizlik oranlarının yüzde 7'lerde, yüzde 10'larda olduğu ülkelerden söz ediyoruz. Hatta kriz dönemlerini düşündüğümüzde daha yüksek oranlardan da söz ediyoruz. Evet, gönülsüz bir işsizlik varsa, talep yetersizliği vardır, bunu kısa keseceğim. Dolayısıyla talep çekişli bir milli gelirdeki artış büyümeden anladığımız.

Büyüme çeken talep diye başladığınız zaman da düşünmeye, talebi belirleyen ne diye düşünmeye devam ediyorsunuz. Talebi belirleyen üç tane bileşen var; iç tüketim, özel yatırımlar ve net ihracat, bir de tabii kamu harcamaları var. Biz kamu harcamalarından söz etmiyoruz, tamamen özel talebe ne oluyor diye düşünüyoruz. Belli bir kamu politikası altında onlar değişmez iken, özel talepteki tabii ki herhangi bir artış, özel tüketimden özel yatırımdan veya ihracat talebinden kaynaklanır. Bu talebi çekeceği için yukarıya doğru, büyüme de çekecek diye düşünüyoruz.

Şimdi talebi kâr mı çeker, ücret mi çeker? Dolayısıyla sorumuz o. Sizin kâr oranı dediğiniz şey, bizim kâr payı dediğimiz şeyden buradan farklı. Kâr oranının bir boyutunda kâr payı var. Diğer tarafında da sermayenin verimliliği var. Sermayenin verimliliği Marksist teoride sermayenin organik bileşimiyle ikiz kardeş gibi bir kavram.

Kâr oranları uzun dönemde düşüyor mu? Bu çok büyük bir tartışma oldu tabii kriz döneminde Marksist iktisatçılar arasında. 1920'lerdeki kâr oranıyla, bugünkü kâr oranını karşılaştırsak, evet kâr oranları şimdi daha düşük. Kapitalizm için, özel yatırımcılar, firmalar için bunun bir önemi var mı? Bilmiyorum, onların ufku çok daha dar. 1970'lerdeki kâr oranlarıyla bugünkü kâr oranlarını –*kâr payı değil*- karşılaştırsak, kâr oranları krizden önceki dönemde 1970'lerdeki doruklarına, 1960'ların sonundaki doruklarına bazı ülkelerde çoktan ulaşmış durumdaydı. Dolayısıyla aslında kapitalizmin son 30 yılında kârlılığın düşüşü gibi bir krizi olmadı. Tersine bir krizi varsa, ücretler aleyhine kâr payındaki artış ve bunun çekimiyle kâr oranındaki artışla beraber aşırı kârlılık, ve aşırı kârlılıkla birlikte potansiyel bir talep yetersizliği krizi oldu.

Bu Marks'ın da, Keynes'in de aslında bulunduğu kriz teorilerinden bir tanesi. Krizlerin farklı nedenleri olabilir. Bence bu krizin nedeni, yetersiz talep idi. Çünkü ücretler çok düşüktü. İşte tabii bu talep yetersizliği, potansiyel talep yetersizliği krizinde yollarını nasıl buldular? Borca dayanarak tüketimle, işçilerin ücretlerini öyle destekleyerek yolunu bulan Türkiye gibi, Amerika gibi, İngiltere gibi ülkeler oldu. Aynı zamanda bazı ülkelerde işçiler tüketmiyor iç talep düşük. O zaman ihracatla yolumuzu

bulalım diyen Çin, Almanya gibi ülkeler oldu, ama her ülke grubunda da ortak olan şey; kârlılıktaki aşırı bir artış. Kâr oranı diye de baksanız, yani kârların sermaye stokuna oranı diye de baksanız, kârların milli gelire oranı, yani kâr payı, benim ilgilendiğim değişken diye de baksanız, ikisi de aynı yönde ilerledi. Yani o sermayenin üretkenliğindeki düşüş, organik bileşimdeki artışa rağmen, kâr payı ücretler aleyhine o kadar artabildi ki, kâr oranları da 70'lerdeki zirvelerine geri döndü.

Kâr oranları 1920'lere dönmüş dönmemiş, bence kapitalistleri bu çok ilgilendirmiyor, ama gördüğümüz şey, kârlara rağmen yatırımsız bir kapitalizm. Yatırımlar artmadı, yatırımların milli gelir içindeki payı düştü. Neden? Benim hikâyemde talep yetersiz ondan. Başka çalışmalarda baktığımız nedenlerden bir tanesi de, finansallaşma. Eğer önünüzde çok kısa vadeli, daha az riskli, kâğıt alıp satarak, tahvil döviz alıp satarak kâr etme olasılığı varsa, herhangi bir kapitalistin çok belirsiz çok uzun dönemli adanma gerektiren fiziksel sermayeye makinelere yatırım yapması, makine ve teçhizata yatırım yapması için fazla bir neden ve motivasyon kalmıyor. Dolayısıyla kârlılıktaki artışa rağmen yatırımsız bir büyüme. Tabii bu talep yetersizliği sorununu perçinliyor. Zaten ücretler düşük, bundan dolayı tüketim talebi düşük, üstüne üstlük bir de yatırımlar finansallaşmanın cenderesi altında. Dolayısıyla bu kırılğan bir dünya büyüme modeli yaratıyor.

Son söylediğimize tamamen katılıyorum. Evet, kapitalizmde krizsiz bir sonsuza kadar süren balayı gibi bir şey mümkün değil. Kapitalizm krizin bir nedenini çözerse, bir başka nedeninin tohumlarını ekiyor aynı anda. Benim söylediğim anlamda ücret çekişli büyüme de sonsuza kadar devam edecek, Alis Harikalar Diyarında gibi bir çocuk masalı değil aslında. Tabii ki kapitalizm altında benim esinlendiğim iktisatçılardan Marks'ın yanı sıra Kalecki'nin söylediği bir şey var: "*İşsizliğin politik ekonomisi*" diyor Kalecki. Sizin sorunuza aslında en iyi cevabı o veriyor.

Diyor ki, eğer ücretleri arttırmayı kabul etse patronlar, bu aslında büyüme yaratacak. Kalecki biraz daha erken bir iktisatçı, bizim modelimizdeki gibi hem ücret çekişli hem kâr çekişli bir ekonomi diye kurmuyor modelini. Onun için ekonomiler hep ücret çekişli. Neoklasik iktisadın tam tersi. Diyor ki, ücretleri arttırsak, bu mutlaka daha büyük bir büyüme yaratacak. Aslında büyüme arttığı için, kâr oranı ve kâr payı düşse bile, kârların toplam miktarı da artacak, satışları artacak çünkü patronların. Onların da işine gelmesi lazım bunun. Ama hayır diyor, o nokta geldiği zaman, patronluk içgüdüleri baskın gelecek, şunu görecekler: Ücretler artar ve büyüme yaratırsa, istihdam da artacak, işsizlik o kadar düşecek ki, işten çıkarma tehdidi elinden alınacak patronların ve patronlar her zaman işçilerin disiplin altında tutulmasını, yani işten atılma tehdidinin disiplin edici etkisini, kârlarının toplamda artmasına tercih edeceklerdir sonuçta. Dolayısıyla kapitalizm altında tam istihdam hiçbir zaman mümkün olmayacaktır, diyor.

Dolayısıyla benim söylediğim şey bir anlamda, akla çok yatkın, bugün hemen harekete geçirebileceğimiz, ücretleri artıralım büyümeyi arttırsın diyebileceğimiz, arkasında bilimsel bulgu olan bir şey. Bunu belki 10 yıl, 20 yıl boyunca uygulamaya ikna da edebiliriz güç ilişkilerinde büyük bir değişiklik olsa. Böyle bir politikayı dayatabiliriz de, krizin çok derinleştiği bir dönemde sermaye bunu bir çıkış noktası olarak da görebilir. Ama ortada sermayeyle işçileri uzlaştıracak, böyle Bonapart görevi görecek bir devlet de lazım. Fakat 20 yıl sonra işsizlik düştüğünde, ücretler yükseldiğinde, işçiler güçlendiğinde, sermaye bundan mutlu olmayacaktır. Sermayeye işçiler arasındaki çatışma da bence o zaman kendini başka şekillerde gösterecektir. Çünkü o zaman belki de işçilerin aklına, biz üretiyoruz niye bu üretim sürecini de tam kontrol etmiyoruz diye bir soru da gelebilecektir.

Hani bir kriz aşılsa, öbür kriz doğabilir, demem bu. Ama bu 20 yılda olacak bir şey. Şimdi benim bir başka esinlendiğim iktisatçı da Keynes. O zaman şöyle diyorum: "uzun vadede hepimiz zaten öleceğiz". Dolayısıyla kısa vadede evet, kâr değil ücret çekişli bir ekonomi gerçekçidir ve bunun için

bir araya gelmek de hem bilimsel, hem de toplumsal olarak anlamlıdır. Mars'la ticaret yapmadığımız sürece ki, bilimsel olan da şu anda Mars'la ticaret olmadığı...

Oktar Hocam benim tabii bazı çalışmalarımın satır aralarını benden bile daha iyi hatırlıyor. Doğru, Türkiye ve Kore üzerine Stockhammer ile birlikte yazdığımız çalışmada böyle bir şeyi tartışıyoruz. Sonra bunu başka ülkeler için, Amerika için daha iyi veri olan, daha uzun dönemli veri olan ülkeler için sınınamaya da çalıştık. Yani parametreleri, diyelim ki 30 yıllık bir dönemde sabit alıyoruz bütün bu ekonometrik çalışmalarda. Yapısal hiçbir değişiklik olmuyor ekonomide. 1970'ten 2007'e kadar, 37 yıllık dönemde ücretle tüketim, kârla yatırım arasındaki ilişki her neyse bir ülke için, hep bunu sabit varsayıyoruz.

Hâlbuki bu katsayılar, biraz demin tartıştığımız hikâye temelinde değişiyor olabilir. Örneğin, kârlılık çok düştüyse, ücretler çok arttıysa, kapitalistlerin, işverenlerin, patronların kârlılığa duyarlılığı, yatırım kararlarına bakarken kârlılığa verdikleri tepki, talebe verdikleri tepkiye göre daha ağır basmaya başlayabilir, parametreler değişebilir zaman içinde. Çünkü biz sonuçta davranışsal ilişkileri tahmin ediyoruz bu iktisadi istatistikî yöntemleri kullanarak.

Bu katsayılar değiştiğinde, tabii ki benim bütün o hesaplarım farklı sonuçlar verebilir. "Katsayılar değişiyor mu?" sorusunu sorduk, sizin o referans verdiğiniz makalede. Elimizdeki yöntemler ve veri kısıtlarıyla yaptığımız sınımalarda, katsayılar istikrarlı çıktı, değişmiyor çıktı. Ve evet, dedik ki uzun dönemli Türkiye ücret çekişli, Kore de öyle çıktı. Bu tür gelir bölüşümü verileri maalesef ülkelerin en büyük sırlarından bir tanesi. Benim Hasan Ersel Hocam Türkiye'de bu verileri aslında darbe sırasında yayınlamak istediğinde Merkez Bankasında çalışırken, ücret verisi niye yayınlamıyoruz diye sormuş. Var, ama yayınlamak istemiyorlar diye cevap almış; tabii darbe hükümetinin rejiminin altında. Dolayısıyla ücret verilerini saklamak da tabii ki bir çıkarı var yönetenlerin. Yakında Türkiye'de de yeni ücret verilerine ulaşamaz hale gelirsek şaşırmanın, ama... Her neyse...

Amerika'da ücret payı verisi daha uzun süreli elimizde vardı. Çeşitli alt dönemler için tahminler yapmaya çalıştık. Parametreler yine de istikrarlı çıkıyor. Şimdi ben buna inanıyor muyum? O ayrı konu, ama şu sonuca vardım zaman içinde: Belki örneğin Amerika'nın ekonomisinde veya Türkiye ekonomisinde ücretlerin çok arttığı, kârların çok sıkıştığı birkaç yıl oldu. Diyelim ki bu 70'lerin sonları. Politik takvimler de neredeyse biraz hem Türkiye'de, hem Amerika'da birbirine benziyor.

Diyelim ki, bu iki-üç yıl emek o kadar güçlendi, kârlar o kadar sıkıştı ki, yatırımcılar da artık büyüme filan değil, kâra daha duyarlı hale geldi. Şimdi ben diyelim ki toplam dönemi 6 yıllık 10 yıllık dönemlere bölmeye çalışıyorum. Elimde üç aylık dönemler itibarıyla veri var Amerika için. Dolayısıyla 5 yıl için bir tahmin yapmak yine biraz mümkün. Ama o 5 yılın içinde belki sadece 3 yıl var ki, gerçekten o ekonomi kâr çekişli hale gelmiş belki. Ama ben 5-10 yılın ortalamasına baktığımda hâlâ ücret çekişli dönem ağır basıyor ortalamada. Yani dolayısıyla ben konjonktürdeki ortalama etkiyi tahmin ediyorum.

Şunu, ama o kadar sağlam bir şekilde söyleyebilirim ki; özellikle iç talep, özel tüketim ve yatırım kesinlikle ücret çekişli. Dolayısıyla ihracat ve ithalat yok olsa idi, her ülkü ücret çekişli olacaktı. Bunun anlamı da, ülkelerimizin hepsini topladığımızda dünyamız ücret çekişli veya sadece birbiriyle ihracat ithalat yapan geniş bölgeler düşünecek olsak Avrupa gibi, bu bölgeler toplamda ücret çekişli. Buna gerçekten inanıyorum. Katsayılarım zaman içinde değişiyor mu, değişmiyor mu? Evet değişiyor muhtemelen, ama ona ayrı bakmak lazım.

Bir son şey söyleyip bitireyim. Bu güney-güney işbirliği ne kadar mümkün olur? Bu parametrelerle hâlâ mümkün müdür? Bir öğrencim doktora öğrencim, şimdi özellikle Afrika örneğinde bunun

üzerine çalışacak. Oradan iyi haber çıkarsa, ayrıca size iletirim. Sanıyorum başka sorular var, ama umarım Hayri bana yardım edecek.

Prof. Dr. HAYRİ KOZANOĞLU / İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi

Evet, Özlem'i bulmuşken, sorular da didikledi. Biz de zevkle izledik. Ben kısa değinmelerde bulunacağım, ama burada sanayileşme kongreleri kadar özelleştirme üzerine de sempozyumlar düzenledik. Onu hatırladım, Özlem'in en son dediği, hani ücretlerin yükselmesi, sonunda büyümeye olumlu etki yapar. Kârlar açısından da olumsuz olmayabilir, ama hani işçi sınıfını denetim altında tutmak için patronlar buna çok açık kapı bırakmaz.

Zaten bizim hani, bazıları hani KİT'leri niye savunuyorsunuz, zaten kapitalist sistem içerisindeki kurumlar değil mi gibi sorular sorardı. Hani KİT'lerle bu mümkün olabilir. Nitekim de oldu. Yani iyi üretim yapılır, araştırma geliştirme, diğer taraftan insanlara iyi ücretler, sosyal haklar da verilebilir.

Ben şimdi iki tane kısa değinmede bulunacağım. Bir tanesi, savaş çıkar mı Çin'le Amerika arasında? Onu öngörmek çok kolay değil, o konuda da bir spekülasyonda bulunmayacağım, ama o şuna benzetiliyor. Soğuk savaş döneminde Amerika'yla Sovyetler Birliği arasında bir dehşet dengesinden söz edilirdi. Yani iki tarafta da nükleer güç var. Birisi diğerini istediği anda vurabilir, ama vurması demek vurulması anlamına da gelir aynı şekilde. Şimdi Çin'le Amerika arasında da biraz böyle bir ilişki var. Çünkü Amerika çok ciddi dış ticaret cari işlemler açıkları veriyor. Bu biraz azalıyor aslında son dönemlerde. Bunu da Çin'in fazlalarıyla, Çin'in de fazlaları biraz azalıyor, ama hâlâ büyük ölçüde Çin finanse ediyor.

Bunu nasıl finanse ediyor? Özellikle Amerikan kamu kâğıtları alarak finanse ediyor. Ama diğer taraftan Amerika bu cari işlemler açığını nasıl veriyor? Büyük ölçüde Çin'den yaptığı ucuz tüketim maddeleri ithalatıyla yapıyor. İşte Walmartlar'da 100 Milyarlarca Dolarlık mal satılıyor. Böylelikle Çin' de Korkut Hocanın değindiği, çok insanlık dışı koşullarda çalışan insanlar bir şekilde istihdam edilme fırsatını buluyorlar. Şimdi karşılıklı olarak Çin Amerika'dan kâğıt almazsa, Amerika Çin'den ithalatı yapamaz ve böylelikle diğer tarafa da bir darbe inmiş olur.

Çünkü Çin'de şöyle bir denge olduğunu düşünüyorum. Niye yani Çin yüzde en azından 7 büyümek zorunda? Çünkü yüzde 7 büyüdüğü zaman, insanların ücretleri düşük de olsa, ücretlerinde belli bir artış olabiliyor, yaşam standartları gerilemediği ölçüde insanların toplumsal tepkileri sınırlı kalıyor, ama buna karşılık kârları da koruyabiliyorsunuz. Bunlarla yatırım yapabiliyorsunuz ve büyümeyi sağlayabiliyorsunuz. Onun için Çin gibi bir ülkede yüzde 3-4'lük, işte Amerika'nın Avrupa Birliği'nin çok mutluluk duyacağı oranlar Çin için sürdürülebilir bir oran olarak görünmüyor.

Şimdi cari işlemler açığına ilişkin siz rakamları çok iyi biliyorsunuz, süreçleri çok iyi izliyorsunuz, zaten belli. Şunu söyleyebilirim: Bir, giderek Türkiye aynı cari işlemler açığıyla daha sınırlı bir büyüme sağlayabiliyor veya aynı büyümeyi sağlayabilmek için giderek daha fazla cari işlemler açığı veriyor. Bir taraftan bu yapısal bozukluk çok daha belirgin hale geliyor.

İkincisi, sizin söylediğiniz gibi, cari işlemler açığının finansmanı borçlanmayı getirdi. Ama bir ülke o süreci iyi yönetip, yani dışarıdan borçlanıp, ama bunu döviz kazandıran faaliyetlere yönlendirebilirdi. Ama Türkiye işte inşaata yönlendirdi, işte şey gibi iletişim gibi gelir sağlamayan döviz sağlamayan sektörlerle yönlendirdi. O bakımdan oradan gelen kaynaklar da, yani yaklaşık olarak işte AKP döneminde 450 Milyar Dolarlık bir kaynak geldiği hesaplanabilir. Bunun iyiye kullanıldığını söylemek mümkün değil.

Hani Türkiye'nin bir standartta kamu borçları, evet milyar dolarla ifade edilince çok yüksek geliyor, 400 Milyar Dolara yakın, ama genel düzeyde çok yüksek görünmeyebilir. Avrupa'ya benzer ülkelere

bakınca, yüzde 50'nin hâlâ altında. Ama diğer taraftan konuşmada da kısaca dikkati çektiğim, mesela İrlanda gibi İspanya gibi Avrupa standardında kamu borçlarının en düşük olduğu, ama özel sektörü kurtarabilmek için, özellikle emlak sektörünü ve finans sektörünü kullanabilmek için devletin devreye, kamunun devreye girmesini ve kısa sürede borçların sığramasını gerektiren süreçler yaşanabilir krizlerde.

Türkiye de eğer öyle söylüyorsanız, bunun bütün olumsuz sinyallerini veriyor.

Teşekkürler.

Prof. Dr. KORKUT BORATAV / Oturum Başkanı

Oturuma son veriyoruz. Herkese teşekkürler. İki arkadaşımı tebrik ve teşekkürle oturuma son veriyoruz

SUNUCU: Değerli katılımcılar, birinci oturumumuz sona ermiştir. Oturum Başkanımıza ve konuşmacılarımıza teşekkür plâketlerini vermek üzere TMMOB Başkanımız Sayın Mehmet Soğancı'yı davet ediyorum.

Değerli katılımcılar yemek arası veriyoruz. Saat 14.30'da ikinci oturumumuz başlayacaktır.

**TMMOB
SANAYİ KONGRESİ
2013**

2. OTURUM

**1. Gün
20 Aralık 2013
Cuma**

AKP DÖNEMİNDE TÜRKİYE SANAYİ (I. Bölüm)

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Aziz KONUKMAN
Kongre Yürütme Kurulu Üyesi

10. Kalkınma Planı ve Analizi

Yavuz BAYÜLKEN
Kongre Yürütme Kurulu Üyesi

Son 10 Yılda Sanayi Nereden Nereye Geldi? (AR-GE, Bilim, Yenilik Faaliyetleri)

Aykut GÖKER
Araştırmacı, Yazar

Değerlendirme

Mustafa SÖNMEZ
Araştırmacı, Yazar, İktisatçı

AKP DÖNEMİNDE TÜRKİYE SANAYİ (II. Bölüm)

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Oktar Türel
ODTÜ, Emekli Öğretim Üyesi

1998-2012 İmalat Sanayinin Gerileme Dönemi

Dr. Serdar ŞAHİNKAYA
Ankara Üniversitesi, Öğretim Üyesi

Türk İmalat Sanayi (AB Üyesi Ülkelerle Karşılaştırmalı Bir Analiz)

Oktay KÜÇÜKKİREMİTÇİ
Türkiye Kalkınma Bankası, Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Müdürü

Değerlendirme

Prof.Dr. Aziz KONUKMAN
Gazi Üniversitesi, Öğretim Üyesi

SUNUCU: Değerli katılımcılar, ikinci oturumumuz AKP döneminde Türkiye Sanayi. İki bölümden oluşacak oturumumuzun birinci bölümüne rahatsızlığı nedeniyle aramıza katılamayan Prof. Dr. Bilsay Kuruç'un yerine Prof. Dr. Aziz Konukman başkanlık edecektir. Buyurun Sayın Konukman.

Prof. Dr. AZİZ KONUKMAN / Oturum Başkanı

Bilsay Hocayla görüştüm ben dün, sağlığı gayet yerinde, çeşitli kontrollerden geçiyor. Düzenleme Komitesi üyesi olduğum için, hem Düzenleme Komitesi adına hem de sizler adına geçmiş olsun dileklerimi ilettim. Buradan bir kez daha geçmiş olsun dileklerimizi iletiyoruz. Aslında gelebilirdi, o kadar vahim durum yok, ama dinlenmesine gerek duyulmuş.

Şimdi arkadaşlar artık zaten görürsünüz ki kongremizin de başlığı AKP döneminde Türkiye'nin açmazları, özellikle sanayileşme açısından. Bunu iki oturumda düzenledik. Şimdi birinci oturumu başlatacağız, ama bir farkımız var. Sabahki gibi olmayacak, yani onu özellikle belirtelim. Sabahki hoş bir kazaya uğradı, iyi oldu. Yani salonun tartışması oldu, salonun katkısını aldık.

Forum bölümünde, bilebildiğim kadarıyla burada biriktirirseniz soruları, forum bölümüne ciddi anlamda aktarabiliriz, yani orada sizin katkılarınızı alabiliriz. Tabii bazı konuşmacılar foruma kalacak mı kalmayacak mı, zor tabii, mesela Mustafa Sönmez bildiğim kadarıyla hemen bu oturumdan sonra başka bir toplantıya katılmak üzere gidecek.

Şimdi ben sırasıyla konuşmacıları, hem konuşma sırasına göre buraya davet ediyorum. Önce Yavuz Bayülken'i davet ediyorum.

İkinci konuşmacımız Aykut Göker. Aykut ağabeyi çağıralım. Bugün hep ağabeyleri çağırıyoruz nedense.

Üçüncü arkadaşımız, söylemeye gerek yok Mustafa Sönmez. Sınıf arkadaşım ODTÜ'den.

Şimdi efendim süremiz yarımşar saat. Saat 16.00'da bitiyor. Peki, bizim burada öyle mi gözüküyor. 16.15, demek ki bana da biraz bir 15 dakikalık bir şey kalıyor. Tamam, o kadar konuşmayacağım da, bir 15 dakika kalıyor.

Şimdi isterseniz üç konuşmadan biraz farklı bir konu başlığı olduğu için, Yavuz ağabeyin sunuşuna geçmeden önce, bir-iki şey, bu 10. Planla ilgili söyleyeyim. Mustafa Sönmez zaten yorumcumuz, değerlendirme yapacak. Yani her iki konuşmacının konuşmaları üzerinden bir değerlendirme yapacak, tabii kendi katkıları da olabilir.

Şimdi Orhan Gencebay'ın bir parçası vardı. Neydi? "*Ben doğarken ölmüşüm*" diye. Bu plan doğarken öldü. Bu plan bilmiyorum yani ruhuna fatiha. Şu an bir belge olarak anılarda nostaljik olarak bir yerlerde yer alabilir. Bir şey söyleyeceğim. 2018 yılı, yani 5 yıllık dönemin sonu için öngörülen dolar kuru *-sıkı durun-* 1,97. Kim ciddiye alır? Üstelik olayların çıkacağı belli, işte tam Gezi Parkı olayları var, ciddi anlamda Bernanke'nin açıklamaları var, her şey var yani ve bile bile lades.

Zımnı varsayımı şu, örtük varsayımı şu: Dışarıdan para akışı devam edecek, geçmiş yıllarda olduğu gibi sıcak paraya dayalı, dış kaynağa dayalı büyüme devam edecek; bu varsayım var. Bu bütün rakamlardan, makro rakamlarından anlaşılıyor zaten. Yalnız bir projeksiyonu tutuyor nüfusla ilgili bayağı sağlıklı bir şey yapmışlar, çünkü en az üç çocuk şeyine uygun olmuş. Yani orada hakikaten bilimsel bir tarafı var.

İkinci çok önemli, gerçekten şaşırtıcı bir yaklaşımı var. Avrupa Birliği'yle Amerika arasındaki serbest ticaret anlaşması, bilmiyorum bugünlerde imzalandı mı ne oldu bilmiyorum, çok büyük bir büyüklük, o bölgenin işte yaratılan şeyinin yüzde 40 deniyor, hâsılanın dünyadaki, işte bayağı büyük

bir, trilyona yakın bir coğrafyada olup bitene kayıtsız, referans dahi vermiyor. Yani böyle bir oluşum var dünyada, ama başka zeminlerde devamlı gönderme yapıyorlar bu olaya. İşte birileri oraya girmek istiyor, Türkiye'yi de alın filan diyorlar. Ama Plan metninde, bir dipnotta dahi yer almıyor. Oysa bütün plan dengelerini altüst edecek önemli bir gelişme. Hele Gümrük Birliği'nin sakıncalarının yaşandığı, üçüncü ülkeler üzerinde sakıncaların yaşandığı bir yerde dehşet bir şey. Böyle bir şey nasıl yok sayılır?

Ben burada keseyim, Yavuz ağabeye tebliğini sunmak üzere söz vereyim. Teşekkürler.

10. BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI (2014–2018) ANALİZİ*

YAVUZ BAYÜLKEN

Kongre Yürütme Kurulu Üyesi

ÖZET

Bu bildiri 10. Kalkınma Planı Sanayi, AR-GE KOBİ'ler, Organize Sanayi Bölgeleri gibi imalat sanayine ilişkin bölümler incelenmiş, analiz edilmiş, eleştiri ve öneriler getirilmiştir. Ayrıca 9. Plan gerçekleştirmeleri ile 10. Plan hedef ve politikaları, sanayideki üretim, ihracat, ithalat ve yapısal değişimler itibarıyla karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Böylece son on yılın değerleri ile gelecek beş yılın hedefleri ayrıntılı olarak analiz edilmiştir.

1. GİRİŞ VE KAPSAM

Bu bildiri; 10. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın sanayi, teknoloji ve bilim politikaları, AR-GE ve inovasyon sanayi yatırımları ve istihdam, rekabet gücü, alt sektörlerle ilişkin gelişme hedef ve öngörülerini incelenmekte, analizleyerek değerlendirmekte ve önerilerde bulunmaktadır. Bu bağlamda KOBİ'ler ve OSB'lere ilişkin yaklaşımlar da ele alınmaktadır. Söz konusu plan incelenirken 2007–2013 dönemini kapsayan 9. Kalkınma Planı'nın sonuç verileri ve göstergeleri de ele alınarak kıyaslamalı değerler verilmektedir. Amaç son on yıllık iktidar döneminin sanayi politika ve uygulamalarını ortaya koyarak gelecek beş yıllık hedef ve politikalarını da değerlendirmektir.

Bildiri kapsamı aşağıdaki gibi belirtilmiştir.

- Türkiye sanayinin yapısal özellikleri üretimin GSMH'ye oranı ve sanayi göstergeleri
- Sanayide üretim ithalat ve ihracat, katma değer, üretim ve ihracatta teknolojik ürün oranları, verimlilik artışı
- Sanayi yatırımlarında kamu ve özel sektör payları, yatırımların bölgesel dağılımı
- Sanayide bilim, teknoloji, AR-GE ve yenilik olgusu ve hedefler
- Sanayi alt sektörlerine göre hedef ve politikalar, değerlendirmeler
- Sanayide KOBİ ve organize sanayi bölgeleri, girişimcilik ve küresel rekabet
- Sonuç ve değerlendirmeler

2. TÜRKİYE SANAYİNİN YAPISAL ÖZELLİKLERİ, ÜRETİM VE SANAYİ GÖSTERGELERİ

Türkiye sanayinde üretim, %98,7 oranında küçük ve orta büyüklükteki (10–249 çalışan personel) işletmelerin yoğunlukta olduğu bir yapı oluşturmaktadır. Bu firmaların sermayeleri 350 bin–10 milyon TL arasında değişmekte, satış hâsılatları ise 1 milyon–30 TL milyon arasında olmaktadır. 40 milyon cironun üstündeki şirket sayısı 1.200 civarındadır. Büyük şirketlerde çalışan işçi sayısı 250'nin üzerinde olup ortalama 430 olmaktadır. OSB (organize sanayi bölgeleri)'lerdeki işletme sayısı 35.000 civarındadır.

* Kongre için hazırlanan bildiri metnidir.

2012 rekabet gücü sıralamasında Türkiye 144 ülke arasında 43'üncü sırada yer almaktadır. AR-GE, patent ve ileri teknoloji sektörlerine ilişkin göstergelerde alt sıralarda bir performans sergilenmektedir. Yurt içi tasarruflar düşük oranda olup yurt içi kredi ve iştirakler yüksek oranda oluşmaktadır. İthalata bağımlı sanayi yapısı, düşük tasarruf oranı ve yatırım yoğunluğunun gerilemesi nedeniyle Türkiye cari açığı en yüksek ülkeler arasında yer almaktadır.

Yurtiçi tasarrufları verimli yatırımlara dönüştürme Onuncu Kalkınma Planı'nın hedefleri arasında yer almaktadır. Ancak bunun uygulanan ekonomik politikalar çerçevesinde hangi araçlarla, nasıl yapılacağı belirlenmemiştir. Bugünkü tüketim kalıpları içinde tasarrufların ne şekilde artırılacağı bilinmemekte ve ortaya konulmamaktadır. İmalat sanayinde, istihdam paylarının artması yani istihdam odaklı alt sektörler için destekler gelmesi ve buna paralel olarak verimliliğin artması önerilmektedir. Dokuzuncu Planda bu başarılamamıştır. 10 Kalkınma Planı'nın da ise nasıl gerçekleştirileceği ortaya konulmamaktadır.

İstihdamda eğitilmiş ve nitelikli işgücünün artırılması ve dolayısıyla eğitim kalitesinin artırılması gündeme getirilmektedir. Ancak on yıldan bu yana üniversite ve yüksek okul sayısındaki artışa karşın "eğitim kalitesinde" önemli bir düşüş gözlenmekte ve kaydedilmektedir. Nicel gelişme nitelikle gelişmeyi sağlayamamaktadır. Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde ortalama büyüme hızı %4,2 olarak gerçekleşmiştir. 2014–2018 dönemini kapsayan Onuncu Kalkınma Planı'nda ise büyüme yıllık ortalama olarak %5,5 olarak öngörülmektedir. Ancak dünyanın en önemli ekonomistleri ile finans uzmanları 2014 ortalarında başlayacak ve 2015'i de kapsayan bir ekonomik ve mali kriz ortamı tahmin etmektedirler. Bu durumda Onuncu Plan önerisinin çok yüksek bir değerde kaldığı ve gerçekleşme olasılığının düşük olduğu görülmektedir. Bu durum tüm önerileri ve uygulanacak politikaları derinden etkileyecektir.

Tablo 1. Dokuzuncu Plan Gerçekleşmeleriyle Onuncu Plan Hedefleri Aşağıdaki Gibi Ortaya Konulmuştur

Göstergeler	Yıllar, Yıllık Ortalamalar ve Artışlar		
	2012	2018	Yıllık Ort. Artış
GSYH (Cari, milyar TL)	1.416,8	2.535,2	%10,2
GSYH (Cari, milyar \$)	786,3	1.285,5	%8,6
Kişi Başı GSYH (Cari \$)	10.504	15.996	%7,4
Nüfus (Milyon kişi)	74,9	80,4	u%1,1
İstihdam Artışı (%) (Ortalama Yıllık)	1,6 (9. Plan)	2,9 (10. Plan)	-
TFV (%) (Ortalama Yıllık)	-0,7 (9. Plan)	-0,7 (9. Plan)	-
Katma Değer (%)	19,2 (9. Plan)	21,3 (10. Plan)	-
Sanayi/GSHY (%)	20,5 (9. Plan)	19,9 (10. Plan)	-
İşgücüne Katılma Oranı (%)	46,3 (9. Plan)	52,6 (10. Plan)	-
İşgücü (Milyon kişi)	27,3	32,2	-
İstihdam (Milyon kişi)	24,8	29,9	-
İstihdam Oranı (%)	45,4	49,9	-
İşsizlik Oranı (%)	9,2 (9. Plan)	8,2 (10. Plan)	-

Kaynak: 10. Kalkınma Planı

*TFV (Tasarruflar Faktör Verimliliği)

Tablodan görüldüğü gibi, özellikle GSYH yıllık ortalama artışları oldukça yüksek görülmekte, buna karşın kişi başına milli gelir, dönem sonunda (2018), ancak 15.996 \$'a çıkmaktadır. Tabii burada giderek artan gelir dağılımı uçurumunun nasıl bir denge oluşturacağı ve bölgeler arası dağılımın ne

şekilde belirleneceği ortaya konulmamaktadır. Yine tabloda kişi başına gelir artışı Onuncu Plan dönem ortalaması %2,9 olarak saptanmıştır ki son on yılda bu orana hiçbir zaman ulaşamamıştır.

TFV, yani tasarruf oranları ise OECD ülkeleri içinde en düşük değerde olup, en büyük sorunlardan biri olarak saptanmaktadır. İşgücüne katılma oranı, Planda %52,6'ya ulaşmakta olup AB ortalaması olan %67,4 ün hayli altındadır. İşsizlik oranları fiktif olup, uzmanların tahminleri gerçekleşirse % 15'ten aşağıya düşmeyecek ve yine en büyük sorunların başında gelecektir.

3. SANAYİDE ÜRETİM, İHRACAT İTHALAT, KATMA DEĞER, İHRACATIN TEKNOLOJİK ÜRÜN YAPISI

İmalat sanayiinde üretim, ihracat ve ithalat, ara mal ithalat bağımlılığı, katma değer ve benzeri göstergeler, sanayinin gelecekteki yapısal gelişimi için hedefler ve uygulanacak politikalar yönünden önemli bir yaklaşım ve perspektif ortaya koymaktadır. Bu amaçla Dokuzuncu Kalkınma Planı gerçekleşmiş değerleri verilecek ve Onuncu Beş Yıllık Planın hedef (öngörü) rakamları, bu göstergeler ele alınarak belirtilecektir. Böylece söz konusu tablo ile, geçmiş yedi yıllık plan dönemi ve gelecek beş yıllık onuncu plan öngörülerini birlikte ele alınacaktır. Böylece geçmişten geleceğe yaklaşık 12 yıllık bir zaman dilimi içinde sanayinin değer akışı, bir diğer anlamda gelişme çizgisi incelenebilecektir.

Tablo 2. İmalat Sanayiinde Üretim, Katma Değer Dış Ticaret ve Yapısal Göstergeler

	9. Plan Dönemi (Gerçekleşme)	10. Plan Dönem (Hedefler) 2014–2018
İmalat Sanayi Üretim Ort. Yıllık Artış (%)	3,7	4,2
İmalat Sanayi İstihdam Ort. Yıllık Artış (%)	1,5	2,1
İmalat Sanayi/GSYH (%)	16,4	16,1
İmalat Katma Değeri/Üretim Miktarı (%)	18,9	20,1
İmalat Sanayi İhracatı Yıllık Ort. Artışı (%)	8,5	15,6
İmalat Sanayi İthalatı Yıllık Ort. Artışı (%)	8,0	13,5
İmalat Sanayi İhracatı (Milyar \$)	79,6–144,1	166,5–257,1
Yüksek Teknoloji Sektörleri İmalat		
Sanayi İhracatındaki Payı Ort. Değer (%)	4,3	5,5
Ortanın Üstü Teknoloji Sektörleri İmalat		
Sanayi İhracatındaki Payı Ort. Değer (%)	31,2	32,1
Sanayide TFV* Artışı (%) (Ortalama Değer)	-0,1	1,9

Kaynak: 9. Kalkınma Planı ile 10. Kalkınma Planı Yıllık ortalama gerçekleşme ve öngörü değerleri.

*TFV (Tasarruflar Faktör Verimliliği)

Tablodan görüldüğü gibi imalat sanayiinde üretimin Onuncu Kalkınma Planı'nda yıllık ortalama artışı %4,2 olarak saptanmıştır. Bu değerın Dokuzuncu Planındaki ortalama değeri aşmayacağı öngörülerde iyimser bir tahmin yapıldığı söylenebilir. Sanayideki istihdam artışının ise yine bir önceki planı aşarak, yılda ortalama %2,1 olacağı varsayılmıştır. Bu değer gerçekleşse dahi “yine istihdamsız büyüme” ya da “istihdamsız üretim artışı” yaklaşımının süreceği anlaşılmaktadır.

İmalat sanayinin GSYH içindeki payının Dokuzuncu Plan'ın daha altına inerek %16,1 olarak gerçekleşeceği öngörülmektedir. 1990'lardan itibaren bu pay % 24'ten aşağıya iniş göstermiştir. Tabloda imalat sanayinin içindeki katma değer düşük olduğu gözlenmekte ancak Onuncu Plan döneminde %20,1'de kalacağı hedeflenmektedir. Bu durum sanayimizin yine düşük katma değere endekslendiğini göstermektedir. İthalata bağımlılık sürdüğü ve ara mal ithalatı aynı düzeyde olduğu sürece bu gerçək değışmeyecektir.

Onuncu Plan'da imalat sanayi ihracatı yıllık artış hızının bir önceki plana göre daha yüksek oranda gerçekleşeceği (%15,6), ithalatın ise görece daha az artacağı öngörülmektedir. İhracatın bu büyüme hızı dönem sonunda (2018), 257 milyar dolara ulaşacağı varsayılmaktadır. Yine de ithal ikame oranının %60'ın altına inmeyeceği ve cari açığın 80–90 milyarlarca seyredeceği bilinmelidir. Bu bile iyimser bir tahmindir. Sanayide faktör verimliliğinin ise ortalama %1,9 artışla gerçekleşeceği öngörülmektedir. Yatırımların istenilen düzeyde yapılabilmesi ve yurtiçi tasarrufların büyük çapta teknoloji odaklı yatırımlara aktarılabilmesi mümkün olmayacaktır.

Tabloda verilen bir gösterge de, yüksek teknolojlili ve ortanın üstü teknolojlili sektörlerin (makine imalat, elektrik-elektronik, cihaz ve malzemeler gibi) ihracatına yöneliktir. Yüksek teknolojlili sektörlerin imalat sanayi ihracatındaki payının %4,3'ten %5,5'a; orta yüksek teknolojlili alanların ise %31,2'den %32,1'e çıkması hedeflenmiştir. Bu durum ihracat yapısının yine düşük katma değerli kalacağını ortaya koymaktadır. Önümüzdeki beş yıl imalat sanayi ihracatı yine ithalata bağımlı kılınacaktır. Bu durum yapısal değışimin gerçekleşmeyeceğini ortaya koymaktadır.

4. YATIRIMLARDA KAMU VE ÖZEL SEKTÖR, SANAYİ YATIRIMLARININ DURUMU VE BÖLGESEL DAĞILIMI

Sanayide yapılan sabit sermaye yatırımlarının kamu ve özel sektörde ne şekilde gerçekleştiği hedef ve politikaların nasıl yönlendirileceği Onuncu Kalkınma Planı'nda değerlendirilmektedir. Burada Dokuzuncu Plan gerçekleştirmelerinden kamunun sanayi yatırımlarından tamamen vazgeçtiği, mevcut tesislerin de özelleştirilmesi ile programın tamamlanacağı anlaşılmaktadır. Onuncu Kalkınma Planı bu amacı yerine getirmek üzere politikaları açık olarak ortaya koymaktadır.

KİT (Kamu İktisadi Teşebbüsleri)'lere ilişkin seçilmiş göstergeler aşağıda belirlenmiş olup 2006 yılı ve 2018 yılı (Onuncu Plan'ın son yılı) için ayrı ayrı verilmiştir.

Tablo 3. KİT'lere İlişkin Seçilmiş Göstergeler

	2006	2018
Toplam Katma Değer/GSYH (%)	1,9	0,8
Satış Hasılatı/GSYH (%)	8,3	3,8
Sabit Yatırım /GSYH (%)	0,5	0,4
Borçlanma Gereği /GSYH (%)	0,2	0,3

Buradaki değerler kamu sektörünün küçülmede son noktayı koyduğunu açık olarak göstermektedir. Katma değer öylesine yok olmuştur ki istatistiklere bile girmeyebilir durumdadır.

Kamu sanayi sabit sermaye yatırımları Dokuzuncu Kalkınma Plan döneminde 3,8 milyar TL ile toplam kamu yatırımlarından %1 pay almaktadır. Onuncu Plan hedefinde ise 3,75 milyar TL ile bu pay %0,9'a inecektir. Öngörülen kamu yatırımları toplamı 417,4 milyar TL olup en büyük pay

ulaştırma, sağlık ve inşaat alanlarında olmaktadır. Bu yatırımlar da söz konusu alanlarda yapılacak özelleştirmeler ile bir süre sonra kamunun elinden çıkacaktır. Bu durum “Stratejik Sektör Yatırımları” kavramını da tamamen ortadan kaldırmıştır.

Özel sektör sabit sermaye yatırımları ile doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının durumu aşağıda çıkarılmıştır.

Tablo 4. Sermaye Yatırım Durum

	2006	2012	2018
Özel Sektör Sabit Sermaye Yatırımları/GSYH (%)	18,9	16,4	19,3
Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları (Milyar)	73,3 (2007–2013)		110,0 (2014–2018)

Tablodan görüldüğü gibi 2006 yılında % 18,9 ile GSYH’den alınan pay, 2018’de yine aynı düzeyde hedeflenmiştir (% 19,3). Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ise toplam 110 milyar dolar (2014–2018) olarak öngörülmektedir. Bu yatırımların yaklaşık % 12-15’i imalat sanayi sabit yatırımları olacaktır. Ancak dünya sermaye hareketlerinin kriz dönemlerindeki etkisi de, Türkiye’de dış kredi ve sermaye piyasasında olumsuz bir tablo ortaya çıkarabilecektir. Bu durum Plan’da gözetilmediğinden Yıllık Programlarda revizyonları gerektirecektir.

Bu bölümde son olarak yatırımların ve özellikle sanayi yatırımlarının bölgesel olarak dağılımındaki dengesizliği de ortaya koymak gerekecektir. Tüm teşvik ve desteklemelere karşın, Dokuzuncu Plan’ın son iki yılı (2012 ve 2013), yatırımlar açısından yine bölgesel dağılımın adaletsiz ve dengesiz dağılımını ortaya koymaktadır.

2012 ile 2013’ün ilk altı ayında, sanayide yapılan sabit sermaye yatırımlarında 5. ve 6. bölgeler (Doğu ve Güneydoğu Anadolu) en düşük payı almışlar ve 1. ve 2. bölgelere (Marmara, Ege ve İç Anadolu) göre oldukça geride kalmışlardır. Sabit sermaye değerlerine göre geri kalmış yöreler, gelişmiş yörelerin %15-20’si oranında yatırımlardan pay almışlardır. Burada Kalkınma Ajanslarının ne denli etkin olduklarını tartışmaya açmadan, yalnızca değerler bazında görmek mümkündür.

5. SANAYİDE BİLİM, TEKNOLOJİ, AR-GE VE YENİLİK OLGUSU VE HEDEFLER

Sanayide son on yıl içerisinde bilim ve teknolojiye, yapısal değişim sağlayacak ve üretim/ihracat ürünlerinde “teknoloji-katma değer” artışı getirecek gelişmeler sağlanamamıştır. İleri teknoloji ve ortanın üstü teknoloji uygulayan sektörlerde, ihracat ürünlerinin oranını artıracak bir sanayi politikası gerçekleştirilmemiştir. Dolayısıyla Dokuzuncu Plan dönemi ortalama ihracat ürün payları yüksek teknolojide %4,3; ortanın üstü teknolojide %31,2 olarak belirlenmiştir. Onuncu Planda da bu değerlerin neredeyse aynı kalacağı hedeflenmektedir.

AR-GE harcamalarının GSYH’den aldığı pay 2006’da %0,6 iken 2013’te %0,9 olmuştur. 2018’de ise %1,8 olarak öngörülmektedir. Ancak bu artışın nasıl olacağı bilinmemektedir. Dokuzuncu Plan AR-GE harcaması 2,4 milyar TL olup, 108 adet araştırma merkezi kurulmuş ve desteklenmiştir. Öngörülen AR-GE merkezi sayısı ise 65 olarak belirlenmiştir. Dokuzuncu Plan hedeflerinde de 2013 için belirlenen AR-GE oranı %2,0 olup, gerçekleşme %0,9’da kalmıştır. Onuncu Plan bu iddiayı sürdürmekte ve hedefi %1,8 olarak koymaktadır. Ancak bugünkü politikalar ile başarı nasıl sağlanacaktır, tartışılmalıdır. Bu bağlamda AR-GE ve Yenilik göstergeleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 5. AR-GE ve Yenilik Alanında Göstergeler

	2006	2012	2018
AR-GE Harcamaları/GSYH (%)	0,60	0,90	1,80
AR-GE Harcamaları Özel Sektör Payı (%)	37,0	44,9	60,0
TZE* olarak AR-GE Personel Sayısı	54.440	96.800	220.000
TZE olarak Araştırmacı Sayısı	42.660	76.100	176.000
AR-GE Personeli Özel Sektör İstihdam Payı (%)	33,1	50,1	60,0

* TZE: Tam zamanlı eleman

Kaynak: 10. Kalkınma Planı ilgili bölüm

Tablodan görüldüğü gibi Plan sonunda ulaşılabilecek hedefler oldukça iddialı görünmektedir. AR-GE harcamaları için özel sektör paylarının %60'a kadar çıkması (personel dâhil), sanayinin gelişip daha yüksek katma değer yaratması açısından yararlı olmakla birlikte, ciddi bir finansman gereğini de ortaya koymaktadır. Burada riskli görünen değerler tam zamanlı AR-GE personeli hedefleridir. Onuncu Plan dönemi sonunda personel 220.000'i, araştırması sayısı da 176.000'i bulmaktadır. Bugünkü personel sayıları katlanarak artmaktadır. Bu teşvik ve destek nasıl sağlanacak ve personel maddi olarak nasıl desteklenecektir? Alt yapı olarak üniversitelerde bilimsel düzeyin geliştirilmesi temel bilimsel araştırmaların ve laboratuvar çalışmalarının fonlanması ile mümkün görülmekte, devlet desteği zorunlu hale gelmektedir. Bunun araçları, uygulama planları ve bütçesi ciddi bir planlamayı gerektirmektedir.

Aynı zamanda bilimsel araştırma felsefesinin de dönüştürülmesi ve uygulanmaya girmesi zorunlu olacaktır.

6. SANAYİ ALT SEKTÖRLERİNE GÖRE HEDEF VE POLİTİKALAR, DEĞERLENDİRMELER

Onuncu Kalkınma Planı'nda sanayi alt sektörlerine ilişkin hedef ve politikalar aşağıda belirtildiği gibi öngörülmektedir.

- Yüksek yatırım gerektiren ara malı ve sanayi hammaddelerinin üretimine öncelik verilecektir.
- Kentleşme ve kentsel dönüşüm, imalat sanayi ile bütünleşik ele alınacaktır. Bu bağlamda akıllı bina, yapı malzemeleri, toplu taşıma araçları ve sinyalizasyon sistemleri gibi alanlarda üretim ve ihracat kapasiteleri artırılabilecektir.
- Büyük ölçekli firmalar ile küçük ölçekli firmalar arasındaki verimlilik farkının yüksek olduğu gıda, giyim, metal eşya, mobilya alt sektörlerinde küçük işletmelerin verimliliklerinin artırılmasına öncelik verilecektir.
- Büyük ölçekli stratejik yatırımlar yapılması gereken kimya sektöründe; petrokimya, plastik, kompozit ve ileri malzeme gibi alanlarda yeni yatırımlar için lojistiği uygun kimya parkları kurulması desteklenecektir.
- İlaç sanayinin ihracata yönelik, uluslararası standartlı, AR-GE ile bütünleşmiş yüksek katma değerli ürünler (ilaçlar) üreten rekabetçi bir yapıya kavuşması sağlanacaktır.

- Tekstil, konfeksiyon ve deri sektörlerinin, müşteri odaklı, tasarım, koleksiyon ve marka yaratabilen, yenilikçi, çevreye duyarlı, pazarlama ve üretim kanallarında etkin olan bir yapıya dönüşümü desteklenecektir.
- Mobilya, sanayide tasarım becerisi, marka geliştirme, modern üretim tekniklerinin kullanımı, kayıtlı çalışma ve dağıtım kanallarına erişme kabiliyeti artırılabilecektir.
- Toprağa dayalı sanayide ithalatla karşılanan refrakter malzeme ve ileri seramik gibi ürünlerin yerli üretimi ile katma değeri yüksek ürünler ve sürdürülebilir üretime yönelik yatırımlar özendirilecektir.
- Ana metal sanayiinde, sürdürülebilir ve güvenli girdi tedariki sağlanacaktır. Demir-çelik sektöründe ithalatla karşılanan paslanmaz çelik, vasıflı çelik, yapısal çelik ve dikişsiz boru gibi yüksek katma değerli ürünlerin ağırlıkları artırılarak ürün çeşitliliğinin sağlanması temin edilecektir.
- Elektronik sektöründe yeni iş alanlarına girmek için teknolojiler geliştirilecektir. Bu bağlamda sektörün ulaştırma, otomotiv, makina başta olmak üzere diğer sektörler ile entegrasyonu artırılabilecektir. Elektronik haberleşme alanında yeni nesil telsiz teknolojilerine geçiş sürecince baz istasyonu ve kontrol birimleri ürünlerinin geliştirilmesi ve üretimine önem verilecektir. Yenilikçi çözümlerin yaygınlaşmasında sektörün üretici olarak yer alması desteklenecektir. Sektörde rekabet öncesi AR-GE teşvik edilerek, laboratuvar kapasitesi ile aydınlatma ve görüntü teknolojilerinde araştırma altyapısı geliştirilecektir.
- Tıbbi cihaz ve tıbbi malzeme sektöründe, üretim ve ihracat yeteneği artırılarak, benzeri sanayilerin yerleşirme deneyimlerinden yararlanılabilecektir.
- Makine sektöründe siparişe dayalı, kaliteli ve yüksek performanslı imalat için farklılık yaratan, enerji verimliliğini artıran ürünler ve satış sonrası hizmet sağlayan faaliyetler desteklenecektir.
- Otomotiv sanayiinde, tedarik zincirini kapsayan, tasarım/ AR-GE, üretim ve satış-pazarlama süreçleri bütününe yurtiçinde geliştirilmesi sağlanarak, katma değer artırılabilecektir. Ülkede elektronik, yazılım, elektrikli makine, ana metal, savunma sanayii gibi sektörler ile işbirliği ve bütünleşme sağlanacaktır. İç pazar ve küresel pazarların ihtiyaçlarına yönelik özel tasarımı araçlarla markalaşma sağlanacaktır.
- Gemi inşa sanayiinde, rekabet gücünün bulunduğu alanlarda, AR-GE çalışmaları ile gemi tasarımı ve üretiminde dünya piyasalarından alınan pay artırılabilecektir.
- Havacılık ve uzay sektöründe gözlem uydusu/haberleşme uydusu ve alt sistemleri, uydu fırlatma, veri işleme, depolama ve bilgi destek sistemleri, yetki uçak ve helikopter tasarımı ve üretimi gerçekleştirilecektir.
- Savunma sanayi rekabetçi bir yapıya kavuşturulacaktır. AR-GE'ye ayrılan pay artırılacak, belirli savunma sanayi alanlarında ağ ve kümelenme yapıları desteklenecektir. Savunma sistem ve lojistik ihtiyaçların özgün tasarımı ile yerlilik oranı artırılabilecektir.

Yukarıdaki ifadelerden de görüldüğü gibi; üretim, verimlilik, enerji tasarrufu, sektörler arası işbirliği ve entegrasyon gibi kavramlar dışında sektörde AR-GE, teknolojik yatırım, araştırma ve yenilik çalışmaları devreye girmemekte, genel geçer deyişlerle temel sektörler gözden geçirilmektedir. İş

büyük oranda “sektör strateji belgesi” çalışmalarına bırakılmaktadır. Desteklenme, altyapı geliştirme, tasarım gerçekleştirme nasıl yapılacaktır, bunlar havada kalmaktadır.

7. SANAYİDE KOBİ VE ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ, GİRİŞİMCİLİK VE KÜRESEL REKABET

Türkiye sanayi içinde KOBİ’ler, toplam girişimlerin sayı itibarıyla %99,9’unu oluşturmakta ve istihdamın %76’sını karşılamaktadır. Katma değer’den %54, yatırımlardan %50 ve üretimden %56 pay almaktadırlar. Ancak 2012 sonu itibarıyla kredilerin yalnızca %25’ini kullanabilmektedirler. Dolayısıyla yükü çeken bu işletmeler, nimetlerden aynı ölçüde yararlanamamaktadır. AR-GE ve yenilikçilik alanlarında ise oldukça geride kalmakta ve payları %15’e düşmektedir. AR-GE desteklerinden faydalanan KOBİ’ler %20 oranında olmaktadır.

KOBİ, OSB ve Teknopark (Teknoloji Geliştirme Bölgeleri)’lerin gelişmesi ve toplam katma değerden aldığı payı artırması ancak planlı bir sanayi yaklaşımı ile mümkün görünmektedir.

Tablo 6. KOBİ ve OSB’lere İlişkin Göstergeler

	<u>2006</u>	<u>2012</u>	<u>2013</u>	<u>2018</u>
Yeni Kurulan Şirket Sayısı (Bin)	53	39	50	75
OSB’lerde Faaliyet Gösteren İşletme Sayısı (Bin)	35	41	45	65
Tamamlanan OSB Sayısı	130	153	160	200
KOBİ’lerin İhracat Miktarı (Milyar \$)	50	90	100	150
İhracat Yapan KOBİ Sayısı (Bin)	44	50	52	60
KOBİ’lerin AR-GE Harcamaları Payı (%)	10,0	14,9	17,0	20,0
TGB’lerde* Faaliyetteki İşletme Sayısı	604	2.174	2.500	4.000

* TGB: Teknoloji Geliştirme Bölgeleri

Tablodan görüldüğü gibi, 2012’deki gerilemeyle birlikte 2013’te yeni şirket sayısı artmakta 2018’de yeni kurulanlar 75.000’i bulmaktadır.

OSB’lerde 2018 yılında faaliyet gösterenler ise 65.000’i bulacaktır. Onuncu Plan dönemindeki bu hedefler iddialı görünmekte, özellikle 150 milyar \$’lık KOBİ ihracatının (%60 oranında) gerçekleşebilme olasılığı düşük gözükmektedir.

Tabloda 2018 yılında OSB sayısı 200’e ulaşmaktadır. Halen %40–60 oranında kapasite kullanan işletmelerin yeni OSB’lere ihtiyaç duyması olanaklı görünmemektedir. 2012 yılında ihracat yapan KOBİ sayısı 50.000 olarak saptanmıştır. Bunun plan dönemi sonunda 60.000’e çıkarılacağı öngörülmektedir. KOBİ’lerde AR-GE harcamaları payının ise toplamda %10,0’dan %20’ye ulaşacağı belirtilmektedir. Bu da oldukça zor bir dönüşümü gerektirecektir. KOBİ’lerin büyük işletmeler, üniversiteler ve araştırma merkezleri ile işbirliği yapmaları ve kümelenmeleri desteklenecektir denilerek Onuncu Plan politikaları saptanmaktadır.

Teknoloji Geliştirme Bölgelerinin hızla büyüyerek AR-GE ve yenilik faaliyetlerini artırması, 2012’de 2.174 olan işletme sayısının Plan sonunda 4.000’e çıkarılması öngörülmektedir. Bugünkü bilim ve

teknoloji anlayışı ile siyasi erkin bunu geliştirmesi mümkün görünmemektedir. Bu durum KOBİ'lere ilişkin politikalarla sorunların kolay çözülemeyeceğini ortaya koymaktadır.

8. SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Bu bildiri imalat sanayinin yapısal durumu ve göstergeleri, sanayide AR-GE ve inovasyon ile alt sektörlerin durumu, ihracat-ithalat ve KOBİ'ler ile OSB-TGB'lerin mevcut yapısı ile gelişme önerileri; Dokuzuncu Kalkınma Planı sonuçları ve Onuncu Kalkınma Planı hedef ve politikaları çerçevesinde incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Bu bağlamda konulan hedeflerin gerçekçiliği ve politikaların tutarlılığı da analiz edilmiştir. Sonuç olarak önümüzdeki beş yıllık dönemi kapsayan Onuncu Kalkınma Planı yaklaşım ve önermeleri için aşağıdaki görüşler ortaya konulmuştur.

- Dokuzuncu Kalkınma Planını kapsayan geçmiş yedi yıllık dönemde (2007–2013) gerçekleşenler, önemli bir bölümü ile hedeflerin altında kalmıştır. Örnek olarak imalat sanayi üretim ortalaması yıllık artışı ele alınabilir. Dokuzuncu Planda bu değerler %4,5 olarak hedeflenmiştir. Gerçekleşen ise %3,7'dir. Yine sanayide istihdam ortalama yıllık artışı %2 olarak saptanmış, ancak %1,5 olarak gerçekleşmiştir. Hemen hemen temel göstergelerin çoğunda hedef ile gerçekleşenler bu farklılaşmayı ortaya koymaktadır.
- Onuncu Planda hedefler ise ya Dokuzuncu Plan hedefleri düzeyinde alınmıştır ya da ihtiyatlı kalınarak daha da aşağıya çekilmiştir. Örnek olarak ileri teknoloji ürünlerinin ihracat içindeki payı verilebilir. Dokuzuncu Planda bu oran %4,3 olup, Onuncu Plan sonundaki hedef %5,5 olarak alınmıştır. Bu durum ihracatın yapısal değişiminin olanaksızlığını vurgulamaktadır. Benzeri gösterge imalat sanayi katma değerinin üretimdeki payı konusunda da geçerlidir. Burada 2018 hedefi %20,1 olarak alınmıştır ve önceki gerçekleşmiş değerinden çok az artış göstermektedir.
- İhracatın ithalata bağımlılığı gündeme getirilmekte ancak, saptanan hedef değerler bu yapıyı değiştirecek ivmeyi sağlamamaktadır. Halen 367 milyar dolar dış borç, yine bu nedenden artış gösterme eğilimindedir. Dolayısıyla imalat sanayinin bağımlı yapısı önemli bir değişime uğramayacaktır denilebilir. Cari açığın artışı bunu açık olarak göstermektedir. Sanayi sektörleri içinde ara malı ve yatırım malı üreten sektörler ile ana metal sanayi ve madeni eşya üretimi bu açıdan öncelikle ele alınması gereken sektörler olmaktadır. İthalata bağımlılık bu alt sektörlerde öncelikle dönüşümü engellemektedir.
- Dokuzuncu Planda olduğu gibi Onuncu Planda da üretim artışı istihdam artışını aşmakta ve "istihdamsız üretim" yapısı sürmektedir. Bu planda da "istihdam odaklı" ve "katma değeri yüksek orta-yüksek teknolojili" sektörleri ayrıştırarak destekleyecek bir politika ve bunun sonucu uygulanacak destekler gündeme getirilmemiştir. Bu durum sanayideki sorunlar kümesini devam ettirecektir.
- İmalat sanayinde önemli bir konu da sabit sermaye yatırımları olup, kamu imalat sanayinden tamamen çekilmiş, özel sektör hedeflerinde ise 2018 değeri, 2006 değerleri düzeyinde saptanmıştır. (2018 özel sektör sabit sermaye yatırımları/GSYH oranı 2006'dan yalnızca %0,4 fazladır). Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında, bir önceki plan dönemine göre %50'lik bir artış beklenmektedir (beş yılda 110 milyar \$'lık yatırım). Keza yatırımların coğrafi bölgelere dağılımı da özel tedbir ve önlemleri gerektirirken, geri kalmış Doğu, Güneydoğu ve Doğu Karadeniz bölgelerindeki imalat sanayi yatırımları, dengesiz yapıyı değiştirecek bir politikaya konu olmamaktadır. 2013 yılının ilk 9 ayı bu tablonun somut örneğidir.

- AR-GE ve yenilik göstergelerinde özel sektör harcamalarına ağırlık veren bir hedef tespiti ile politikalar önem kazanmaktadır. Özel sektör harcama ve istihdam payları 2018 yılında %60 oranına çıkarılmaktadır. Kamu bu alanda da sanayiden el çekmekte ve AR-GE /GSYH oranını %1,8 olarak saptamaktadır. Dokuzuncu Plan hedeflerine yakın olan bu oranın gerçekleşmesi de zor görünmektedir. Sanayi alt sektörlerine göre AR-GE göstergeleri hedef ve politikalarında hiçbir açıklık yoktur. Bu alt sektörlerin bazılarında hedef ve politikardan öte, genel çerçeve ve bakış açısı ile değerlendirme yapılmıştır. Bu bağlamda plan sanayi konusunda bütünsel bir yaklaşımdan yoksundur.
- KOBİ ve OSB'lere ilişkin göstergelerde gerçekleşen değerler ile hedefler uyumsuz bir geçiş ve tespitler söz konusudur. Örneğin 2012'de 41.000 olan OSB'lerdeki işletme sayısı, Plan dönemi sonunda (2018) 65.000'e ulaşacaktır. 153 olan OSB sayısı 200'e çıkarılacaktır. Bu hedefler, işletmelerin bugünkü yapısal durumu ve OSB'lerin doluluk oranları göz önüne alındığında gerçekçi görünmemektedir.

KOBİ'lerin ihracat miktarı 150 milyar \$, toplam içinde AR-GE harcamaları payı %20 olarak hedeflenmiştir (Plan dönemi sonu 2018 yılında). Bu değerlerde katma değer ve teknoloji düzeyi ele alınmamıştır. Teknoloji Geliştirme bölgelerinde ise 4.000 işletmenin faaliyet göstereceği varsayılmıştır. Burada da nitel bir değerlendirme yapılmamıştır.

Sonsöz olarak belirtmek gerekirse Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı sanayiye geliştirip, dönüştürecek bir görüş, yaklaşım, hedef ve politikalar bütününden yoksun olup, mevcut sorunlara çözüm getirmekten uzaktır.

Prof. Dr. AZİZ KONUKMAN / Oturum Başkanı

Şimdi sunuşu boyunca Yavuz ağabey haklı olarak bu projeksiyonlar neye dayanmaktadır diye bir soru sordu. Hemen hemen her alt sektör için geçerli bu. Ne acıdır ki, o projeksiyonların yer aldığı sektör raporları arkadaşlar, şu an hâlâ web sitesine konulmamıştır, Kalkınma Bakanlığı'nın web sitesinde bulamazsınız. Türkiye Büyük Millet Meclisi o sektör raporlarını görmeden bu planı kabul etmiştir. Bunu da sizinle paylaşayım.

Evet, şimdi Aykut ağabeyin sunuşu.

SON 10 YILDA SANAYİMİZ NERDEN NEREYE GELDİ? AR-GE ve Yenilik Faaliyetleri Açısından Bir İrdeleme¹

HARUN AYKUT GÖKER

Araştırmacı, Yazar

Ele alacağım 10 yıl 2002-2012 arasındır... 60'lı, 70'li yılların plancılarının alışık oldukları terimle söyleyeyim; '10 yıl' beşer yıllık iki plan dönemi demektir ve ekonomik gelişmede ciddiye alınması gereken bir süredir.

Türkiye, kendisini kapitalizmin dünya sistemi içinde tanımlayan bir ülke olduğu için, 2000'li yıllara girerken sanayimizin bu sistem içindeki konumu neydi; irdelemeye oradan başlayalım. Görülen şudur: Belli imalat sanayii sektörlerinde, ülkemizdeki işletmeler, küresel ölçekteki firmaların bütün bir dünya coğrafyasına dağılmış tedarik ağlarının parçası durumundadırlar. Sistemle tam anlamıyla bütünleşmişlerdir.

Bu bütünleşmenin, **özellikle** *“kimyasallar ve farmasötiklerin, motorlu araç ve parçalarının, diğer ulaşım araçları ile her türlü makina, teçhizat ve aletin”* imalatında yer alan sanayi sektörlerinde olduğu görülür. Saydığım sektörlerin ortak özelliği, yerel pazarlardaki rekabetin sürekli yeniliğe, sürekli model değişikliği ya da benzeri değişikliklere dayanması; AR-GE yoğunluğunun epey yüksek olması ve üretim tesislerinin müşteriye yakın coğrafyalara dağılmasıdır. AR-GE yoğunluğu bu sektörlerde katma değer %5-25'i arasında değişir.

Bütünleşmenin görüldüğü diğer bir grup ise, *“bilgisayarlar, büro makinaları ve yarıiletkenler ile diğer elektronik teçhizat ve eşyanın, tıbbî cihazlar ve diğer hassas aletler ile optik araç ve gereçlerin”* imalatında yer alan sanayi sektörlerini kapsamaktadır. Çağı tanımlayan teknolojilerin ve yenilikçiliğin ağır bastığı bu sanayi sektörlerinin ortak özelliği de bütünüyle küresel ölçekteki AR-GE ve üretim ağlarına dayanmaları; ürünlerinde AR-GE ve değer yoğunluklarının çok yüksek olmasıdır. Bu sektörlerde AR-GE yoğunluğu %25-35'tir.

Türkiye sanayiinin, özellikle bu iki ana grupta, 2000'li yıllara, dünya sistemiyle bütünleşmiş olarak girmiş olmasının altını çiziyorum. Çünkü McKinsey'in 2010 verilerine göre, imalat sanayiinde bütün dünyada yaratılan toplam katma değer %34'ü ilk; %9'u da ikinci gruptakilere aittir.²

Her iki grupta da dış ticaret yoğunluğu yüksektir. Örneğin bizim, 2012 yılında, imalat sanayiindeki ithalatımızın %55'i bu iki gruptaki mallara aittir.³

Ortaya çıkan bütünlüğe küresel ölçekte bakıldığında, Türkiye coğrafyasına isabet eden parçanın, yabancı sermaye ile ortaklık ilişkisi belirleyici olan, teknolojiye ve teknoloji muhtevası yüksek girdilerde bütünüyle dışa bağımlı bir sanayi olduğu görülür. Ama bu sanayi, yabancı ortak ya da

¹ TMMOB Sanayi Kongresi 2013'de yapılan konuşmanın bant çözümlerinin gözden geçirilmiş biçimidir.

² Buradaki sanayi tasnifi ve anılan veriler için bkz. McKinsey Global Institute (2012), **Manufacturing the Future: The next era of global growth and innovation**, November. (www.inovasyon.org; 'Haber/Yorum' penceresinden erişilebilir.) Bu rapordan yayımlanır yayımlanmaz beni haberdar eden Dr. Serdar Şahinkaya'ya teşekkürlerimle.

³ **TÜİK Verileri**, Aralık 2013.

lisansör firmanın sağladığı teknolojik verilere dayanarak, kendisinden istenen kalite ve zamanda ve kabûl edilebilir fiyatlarla imalât ve ihracat yapabilme becerisini kazanmış bir sanayidir.

Bu hâliyle Türkiye, kendisi yeni ürün, yeni teknoloji geliştiremeyen; bununla birlikte yabancı teknolojiye ve teknoloji muhtevası yüksek ithal girdilere dayanarak ürettiği ürünleri özellikle Avrupa pazarlarına ihraç edebilen bir imalât merkezi durumundadır.

Gerçi bu imalât merkezinin **bazı işletmelerinde**, 90'lı yıllardan başlayarak, mevcut bir ürün ya da üretim yöntemini, bilinen teknolojilerden hareketle belli ölçülerde geliştirebilme becerisi kazanılmıştır ama, 2000'li yılların başlarında bu beceri henüz teknoloji geliştirme ya da özgün ürünler geliştirme düzeyine ulaşmış değildir. O nedenle de işletmeler, teknolojiye egemen yabancı ortaklarının coğrafya değiştirme tehdidi altında, kendilerine dayatılan satış fiyatlarının izin verdiği düşük kâr paylarıyla ihracat yapabilen imalâtçılar konumundadırlar...

Bununla birlikte, yine 90'lı yıllarda, sanayinin bulunduğu yetenek düzleminden eğer istenirse daha üst düzlemlere sıçramasına imkân sağlayacak bir gelişme de olmuştur. Sanayii AR-GE yapmaya ve yenilikçi faaliyetlere / inovasyona teşvik edecek kapsamlı bir kamu finansman destek sistemi kurulmuştur.

Buna ek olarak, AR-GE'yi özendirecek, sanayi ile üniversite arasında etkileşimi kolaylaştıracak teknoparklar / teknoloji geliştirme bölgeleri, üniversite-sanayi ortak araştırma merkezleri gibi altyapı kolaylıklarının tesisine başlanmıştır. Bu destek sistem ve kolaylıklarını tasarlayıp yürürlüğe koyan kadroların çabası sonucu, sanayi yönetiminde karar sahibi olan hemen herkeste, AR-GE ve yenilikçilikte yetenek kazanılmadan dünya pazarlarında ses getirecek bir rekabet üstünlüğü elde edilemeyeceği konusunda görüş birliği ortaya çıkmıştır. Artık sanayi çevrelerinin önde gelen isimlerinin yaptıkları konuşmalarda gündemlerinin birinci maddesi, yenilikçiliğe ve AR-GE'ye yönelmektir.

Sanayi ufkuna egemen olan bu hava içinde, düşünce olarak, sanayinin geline yetenek çizgisini aşmaya hazır ve imkânları ölçüsünde bu çizginin üstüne çıkabilmeyi, az sayıda da olsa, deneyen ve bunu başarabilen sanayiciler de olmuştur. Yine görülmüştür ki, sanayide çalışan pek çok teknokrat ve mühendis, daha ileri yetenek düzeylerindeki teknik gereksinmelere yanıt verebilecek bilgi donanımına sahiptirler. Ve yer aldıkları işletmelerde, yabancı ortaklı olanlar dâhil, bir imalât merkezi olmanın getirdiği sınırların aşılabilmesi için çaba göstermekte, o sınırları zorlamaktadırlar.

Kısacası Türkiye, 2000'li yıllara evrilirken sanayide gözle görülür bir kıpırdanma, bir değişim rüzgârı, bu rüzgârda yelken açmayı deneyen sanayiciler ya da buldukları işletmeleri buna zorlayan teknokratlar, mühendisler vardır. Dahası, Türkiye, o rüzgârı besleyen bir kamu destek sistemine ve destek uygulamalarında deneyim kazanmış kadrolara sahiptir.

Üstelik bir de sanayide dolayısıyla da bilim ve teknolojide nereye yönelmek gerektiğini öngören uzun vâdeli bir stratejisi, **Vizyon 2023**'ü vardır...

Gelelim Son 10 Yılın Muhasebesine...

Türkiye sanayii 21. yüzyıla, böylesi bir değişim rüzgârıyla ve sanayinin içinden pek çok seçkin teknokratın, hattâ bazı sanayicilerin de katılımlarıyla belirlenmiş böylesi bir vizyonla girmişken bugün durum nedir; nereye gelinebilmiştir?

Sondan başlayalım:

- Geçen on yıl içinde Türkiye Vizyon 2023'te öngörülen rotayı izledi mi?

- Hayır izlemedi. Vizyon 2023 rafa kaldırıldı⁴... Hiçbir öngörüsü uygulanmadı. Vizyon 2023'ün sekreteryalığını yürüten, bu özel uğraş alanının bilgi ve deneyimiyle donanmış bilim insanları ve uzmanlardan oluşan TÜBİTAK ekibi dağıtıldı.
- Öngörülen rota mı yanlıştı?
- Hayır. Geçen on yıl, bu rotanın doğru belirlendiğini gösterdi.

Kanıt olarak, Vizyon 2023 Strateji Belgesi'nde, **'ehemmi mühimden ayırt ederek'** öne çekilen öngörüyü örnek vereceğim. Kısaltarak okuyorum:

*"... 2010'lu yıllardan itibaren pazara girmeye başlayacak ileri teknoloji ürünlerinin, **gelişmiş insan-makine arayüzleri, biyomekatronik yapılar, biyoelektronik devreler, yüksek yoğunluklu taşınabilir enerji birimleri** gibi özellikleri içereceği görülmektedir.*

"Bu temel özelliklerin ürünlere kazandırılması,

- **Biyoteknoloji**
- **Mikro Elektromekanik Sistemler (MEMS) ve**
- **Nanoteknolojide**

yetkinlik kazanımı ile mümkün olacaktır.

"Çok geniş bir ürün ve üretim faaliyeti yelpazesinin teknoloji temelini oluşturacak bu üç teknoloji alanına odaklanma sürecine çok daha büyük bir önem atfedilmelidir. ...Bu stratejik yaklaşımın, uzun erimli bir bakış açısıyla Türkiye'nin geleceğini garantiye alacağı gözden kaçırılmamalıdır."⁵

Bunu o zamanlar öngörenlerin o konuda yalnız olmadıklarını da bugün görebiliyoruz. Örneğin, National Academy of Engineering (ABD) tarafından 2004 yılında, yani Vizyon 2023'le aynı tarihte hazırlanmış olan **'2020'nin Mühendisi: Yeni Yüzyılda Mühendislik Vizyonu'** başlıklı raporda⁶ da deniyor ki:

"Biyoteknoloji, nanoteknoloji, nanomühendislik, mikroeletromekanik sistemler (MEMS), malzeme bilimi ve fotonik, enformasyon ve iletişim teknolojisi çağ açan bilim, teknoloji ve mühendislik disiplinleridir."⁷

Bu öngörülerini bugün bütünüyle doğrulayan pek çok gelişmeye tanık oluyoruz. **Scientific American**'ın Mayıs sayısında (2013) yer alan **"Sanayide İmalatın Geleceği..."** başlıklı özel raporun Harvard Üniversitesi'nden Prof. R. Hausmann tarafından kaleme alınmış sunuşunda şu tespit yer alıyor: *"...İmalattaki gidış, daha fazla enformasyon ve bilgiyi daha az enerji kullanarak daha az maddenin içine yerleştirme yönündedir."*

⁴ **Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları: 2003-2023 Strateji Belgesi**, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu'nun (BTYK) 10 Mart 2005 tarihinde yaptığı 11. toplantısında kabul edilmiş ve bu kabul kararı, BTYK'nın aldığı diğer kararlarla birlikte, Başbakanlığın 2005/9 sayılı Genelgesi'yle (RG, 12 Nisan 2005) yürürlüğe de konulmuştur.

Söz konusu Strateji Belgesi, BTYK tarafından karara bağlanmıştır ama, içerdiği bütün öncelik, öngörü ve önerilerin, Kurul'un aynı toplantıda aldığı diğer kararlarla boşlukta bırakıldığı görülmüştür. Kısacası, Strateji Belgesi, BTYK tarafından **kabül edilmiş gibi gözükmemektedir** ama aynı toplantıda alınan diğer kararlarla da geçersiz hâle getirilmiştir.

⁵ TÜBİTAK (2004), **Ulusal Bilim ve Teknoloji Politikaları: 2003-2023 Strateji Belgesi**, Versiyon 19, 2 Kasım 2004, s. 35.

⁶ Bu raporu 2013'ün başlarında bana ileten Müfit Akyos'a teşekkürlerimle.

⁷ National Academy of Engineering, USA (2004), **the Engineer of 2020: Visions of Engineering in the New Century**. (www.inovasyon.org; 'Haber / Yorum' penceresinden erişilebilir.)

Bu gidişin anahtar teknolojileri hiç kuşkusuz *'biyoteknoloji, nanoteknoloji ve mikroelektromekanik sistemler'dir*. Ve elbette enformasyon teknolojisi... Vizyon 2023'te de enformasyon teknolojisinde yetkinleşmek temel bir koşul olarak ortaya konmuştu. O teknolojiye egemen değilseniz zaten geleceğin hiçbir teknolojisine egemen olamazsınız.

Türkiye Vizyon 2023'te öngörülen bu kritik teknoloji alanlarında atılım yapabilir miydi? Eğer öngörülen strateji izlenseydi; evet... O strateji şuydu:⁸

- Ülke için stratejik önemdeki teknolojik ve bilimsel araştırmalara **odaklanma...**
- Siyasi sahiplenme...
- Toplumda farkındalık yaratma...
- Uygulama sonuçlarının sürekli ve sistematik olarak değerlendirilmesi...
- Vizyon 2023'ün belli aralıklarla gözden geçirilmesi...

Can alıcı soru şudur: O teknolojilere ülke nasıl odaklanacaktı? Yanıt Vizyon 2023'te var. Gelişmiş kapitalist ülkeler, geleceğin teknolojilerinde yetkinleşmeyi öngördüklerinde hangi yolları izliyorlarsa; ya da sonradan sanayileşen kapitalist sistem içindeki ülkeler bilim ve teknolojide önde koşanlara hangi yollarla yetişebilmişlerse o yollar izlenerek... Yani⁹

- AR-GE'ye dayalı kamu tedariki ve savunma tedariki,
- Ulusal araştırma programları ve
- Güdümlü AR-GE projeleri yoluyla...

Peki, bu Vizyon 2023 niçin rafa kalktı?

Niçin rafa kalktığını, 2 Haziran 2011 seçimleri sırasında, Recep Tayyip Erdoğan'ın kendi yaptığı açıklamadan öğrenebildik. Meğer Recep Bey'in, ne hikmetse yine *'Vizyon 2023'* adıyla andığı ama bambaşka bir vizyonu varmış:

"Son teknolojiyle donatılmış dev şehir hastanelerine, herkesin gidebildiği üniversitelere, dünya ile rekabet eden okullara sahip, kentsel dönüşümünü tamamlamış, herkesin kolayca konut sahibi olabildiği bir ülke..."

Bu vizyonun "gerçekleşmekte" olduğuna hepimiz zaten tanıklasınız.

Recep Bey'in peşinde koşuyormuş gibi gözüktüğü bir vizyonu daha var; onu da söyleyelim: *"Bir babayiğidin çıkıp yerli marka araba yapması!"*

Gelecek vizyonlarının olmazsa olmaz bir şartı vardır: Öngördüğünüz hedeflerin erişilebilir olması... İrdeleyelim... Türkiye'den böyle bir *"babayiğit"* çıkabilir miydi / çıkabilir mi?

Sorunun yanıtı, o babayiğidin üreteceği yerli markayla aralarına gireceği dünya devlerinin Tablo 1'de dökümünü verdiğim 2010 yılına ait AR-GE harcamalarında yatıyor. Bu harcamaların merteye olarak daha iyi kavranabilmesi için Türkiye'nin o yıldaki toplam AR-GE harcamasının 4,9 milyar Avro olduğunu tabloyu incelerken aklımızda tutalım.¹⁰

⁸ TÜBİTAK (2004), s. 32.

⁹ TÜBİTAK (2004), s. 36.

¹⁰ 2010 yılı, toplam ARGE harcaması 9,3 milyar TL'dir. Avro için ortalama kur 1,9 TL olarak alınmıştır.

Tablo 1. 2010 Yılına Ait AR-GE Harcamaları

Firma Adı	AR-GE Harcamaları Yıl: 2010 Milyar Avro
Toyota	6,67
Volkswagen	6,26
General Motors	5,19
Daimler	4,9
Honda Motor	4,3
Robert Bosch	3,8
Ford Motor	3,7
Nissan Motor	3,5
BMW	2,8
Peugeot	2,4
Fiat	1,9
Volvo	1,8
Renaut	1,7
Hyundai Motor	1,6
Porche	0,9

Kaynak: EU, Industrial R&D Investment Scoreboard: 2011

Peki, Türkiye’de göreve davet edilen babayiğidin ortak olduğu, yabancı sermayeli iki otomotiv firmasının 2010 yılındaki AR-GE harcamaları ne kadarmış?

Aynı kaynağa göre **TOFAŞ**: 58,01 milyon Avro; **Ford Otomotiv**: 40,11 milyon Avro...

Bellidir ki, Recep Bey’in vizyonu, dünya devleriyle ülkemizdeki firmaların AR-GE harcamaları arasındaki fark bu mertebelerde kaldığı sürece, erişilebilir değildir. Bu konuda niyeti ciddi olan bir iktidar sorumlusunun en azından Vizyon 2023’ün şu iki öngörüsünü yıllar öncesinde dikkate alması ve o konuda sanayii yönlendirecek ulusal bir programı yürürlüğe koyarak işe başlaması gerekirdi:¹¹

“Otomotivde, seçilecek bazı ürün ve üretim yöntemleriyle ilgili alanlarda ‘teknoloji mükemmeliyet merkezi’ haline gelerek, içinde yer alınan küresel şirketlerin dünyadaki diğer şubelerine teknoloji aktaracak konuma gelmesi...”

“Önümüzdeki dönemde, otomotiv alanındaki teknolojik gelişmenin kırılma noktası tahrik sistemlerinde olacaktır. Türkiye’nin, bu fırsatı yakalayabilmek üzere, hibrit araç teknolojilerinde, özellikle de yakıt pilleri teknolojilerinde yetkin hale gelmesi hedeflenmelidir.”

¹¹ TÜBİTAK (2004), S. 59.

Bu öngörülerin gereğini zamanında yerine getirmeden ve bunca zaman kaybettikten sonra damdan düşer gibi yerli marka istemenizin ciddiye alınacak bir yanı olmaz.

‘Yerli marka araba’ vizyonunun ‘üzüm yemek için değil bağcıyı dövmek için’ ortaya atılmış bir vizyon olduğunu söyleyip geçelim.

Ama geçerken, bu bağcıyı dövme merakının, MİLGEM Projesi’nde görüldüğü gibi, tasarım ve teknoloji geliştirmede ulusal bir yetenek yaratmaya yönelik ciddi çabaların da önünü kestiğine değinelim.

Ve buna değinmişken, AKP döneminde, teknoloji geliştirmede yetenek kazanma açısından, nispi de olsa belli bir başarının kaydedildiği tek alan olan savunma sanayiinde, bu istisnai gidişin de çıkmaza girdiğine ilişkin güçlü emarelerin ortaya çıktığını belirtelim. Kendi teknolojisine egemen bir savunma sanayii yaratabilmenin olmazsa olmaz koşulu **bir yerlerde** güçlü bir ulusal motifin olmasıdır. O motif silinmişse o iş de biter.

Peki, sözünü ettiğim AR-GE ve yenilik destek sistemi hâlen çalışıyor mu?

O sistemi tasarlayıp Cumhuriyet tarihinin bu en kapsamlı AR-GE ve yenilik destek uygulamasını başlatan, deneyim kazanmış TÜBİTAK ekibi de dağıldı/dağıtıldı.¹² O ekip, uygulamada aldığı sonuçların sürekli ve sistemik olarak, bağımsız uzmanlarca değerlendirilmesini de sağlıyordu; destek süreci şeffaftı. Böylece kamu kaynaklarından verilen desteğin ekonomideki etkisi ölçülüyor, ona göre sistemde gerekli düzeltmeler yapılıyordu.

Sistem bugün de çalışıyor. Para dağıtılıyor; ama herhangi bir öncelik, bir ulusal hedef gözetilmeden... Ve ne sonuç alındığına bakılmaksızın... Öncelikleriniz, ulusal hedefleriniz yoksa, yalnızca para saçarak, ülkenin bilim, teknoloji ve sanayideki yetenek düzeyini yükseltemezsiniz. Ancak ulusal ölçekteki ortak hedeflere odaklanan bir **‘sanayi, üniversite ve araştırma kurumları sistemi’** AR-GE’ye yüklenir ve kamu desteğinin de kamçılıyıcı etkisi altında AR-GE ve yenilik harcamalarını kritik değerlerin üzerine taşıyabilir.

Oysa sonuç ortada: Ülke, son dört yıldır, AR-GE harcamalarının GSYİH’ye oranı bakımından, kritik eşiğin altında, %0,8-0,9 bandında çakılı kaldı. Dünya pazarlarında iddia sahibi olan ilk 15 ülkede bu oranın %2-%4,38 arasında değiştiğini (ilk 7’de %3’ün üstünde), ilk 15’i izleyen 5 ülkede de %1,7-%1,85 olduğunu söyleyelim.¹³ Dünyanın 16. büyük ekonomisi olabilirsiniz; ama AR-GE’de bu ilk 20’de değilseniz hepimize geçmiş olsun.

Yine sözünü ettiğim teknoloji geliştirme bölgeleri ne oldu?

Sayıları 52’ye ulaştı (Haziran, 2013). **37’si faal**, 15’inin altyapı çalışmaları devam ediyor.¹⁴ Hiç de az bir sayı değil...

¹² Burada Vizyon 2023 ekibinin dağıtılmasından daha farklı bir durum olduğunu belirtmek gerekir. AKP’nin TÜBİTAK yönetimine el koymasından hemen önceki yönetim döneminde de, ‘TİDEB’ kısa adıyla bilinen AR-GE destek biriminin kurucu yönetim kademesinden, TÜBİTAK’ın misyonu ve anılan birimin statüsü konusundaki ilkesel meselelerden kaynaklanan ayrılmalar olmuştu. Ancak tabandaki deneyimli kadronun AKP iktidarına özgü nedenlerle tasfiyesi TÜBİTAK’taki yönetim değişikliğinden sonradır.

¹³ “State of the World’s Science: 2013”, **Scientific American**, October 2013, s. 55.

¹⁴ Teknoloji geliştirme bölgelerine ait sayısal veriler, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’nın sitesinde konuyla ilgili olarak yer alan rapordan alınmıştır. (09 Aralık 2013)

İlgili bakanlığın açıklamasına göre 37 bölgede **ulaşılabilir firma sayısı 2.247...** Ve bu firmalarda toplam **16.275 AR-GE** personeli çalışıyormuş. Peki, sonuç? Örneğin, AR-GE yaptıkları ve ürün geliştirdikleri için bu bölgelerde tanınan ayrıcalıklardan yararlanan bu firmalar bugüne dek kaç patent almışlar? Bakanlığın açıklaması ilginç! **“Başvurusu yapılan patent sayısı 322”**ye ulaşmış! Demek ki bunların içinden tasdik edilenlerin yani alınan patentlerin sayısı ayrıca açıklanamayacak kadar düşük! 10 yılda alınan sonuç bu... Rakamın anlamsızlığına işaret etmekle yetiniyorum.

Teknoloji geliştirme bölgelerinin sayısını artırmak tek başına bir anlam ifade etmiyor. Üniversitelerinizi, ulusal önceliklerinizi gözeterek, bilim, teknoloji ve mühendisliğin belli alanlarında bilgi ve deneyim birikimi sağlamaya özendirilecek ulusal bir programınız yoksa, her üniversitenin etrafına bir teknopark kursanız ne olur! İşi oluruna bıraktığınızda aldığınız sonuç ortada: Bu bölgeler yazılım firmalarının rutin faaliyetlerini yürütmek için topladıkları yazılım parkları oldu. İlgili bakanlığın açıklamasına göre 2.247 firmanın **%54’ü yazılım-bilişim, %8’i elektronik, %5’i savunma** sektöründe iş yapıyor. Diğerleri akla gelebilecek her sektörden... Diğer sektörlerde hiçbir ağırlıklı dağılım yok.

Yazılım firmalarının buralarda toplanması kötü bir şey mi?

Hayır. Ama sonuca bakmak gerekir. Bu firmalar üniversitelerin yamacında toplanarak hiç olmazsa ihraç kapasitelerini artırabiliyorlar mı? Yine ilgili bakanlığın açıklamasına göre, 10 küsur yılın sonunda bölgelerin **toplam ihracatı 897 milyon A.B.D. dolarına ulaşmış** (Haziran 2013)... **Bu yıllık değil**, kümülatiftir. Bu ihracatın da %50’sini ODTÜ, %26’sını BİL KENT, %2’sini Hacettepe, %10’unu İTÜ eksenli teknoloji geliştirme bölgeleri gerçekleştirmiş. %5 GOSB, %3 de TÜBİTAK-MAM teknoparklarının payı var. Etti %96... Kalan 30 bölgenin gerçekleştirilen ihracattaki payları %4! Değerlendirmeyi size bırakıyorum...

Biliyorsunuz, özellikle büyük ve orta ölçekli işletmeler, 2008’den bu yana, teknoloji geliştirme bölgelerinde AR-GE birimi kurmadan kendi üretim yerlerinde AR-GE merkezi kurarak benzer ayrıcalıklardan yararlanabiliyorlar. Bu şekilde kurulan AR-GE merkezlerinin sayısı da 142’ye ulaşmış...¹⁵ İlgili bakanlık bu merkezlerde 15.686 AR-GE çalışanı(!) olduğu bilgisini vermiş. Varsayalım ki bunların %80’i araştırmacı... Yaklaşık 12.500 araştırmacı eder. Bakanlık bu merkezlerin aldıkları patent sayısını vermemiş.

Ama patent istatistiklerine bakıldığında ülkede alınan toplam yerli patent sayısı apaçık görülüyor: 2012 yılında bu sayı **PCT** (Patent İşbirliği Anlaşması) esaslarına göre dosyalanan patent başvurularında 44; **EPC** (Avrupa Patent Konvansiyonu) esaslarına göre dosyalananlardaysa 102 olmuş. Diyelim ki, bunların çoğu bu merkezlerde çalışanlara ait. Hiç kimse bu rakamların, bir anlam ifade ettiğini; Türkiye’de dış dokunur bir yetenek düzeyine işaret ettiğini ileri süremez.¹⁶

Sonuç Yerine...

Sonuç yerine söylenebilecek olan şudur: 2000’li yıllara, umut uyandıran belirli bir değişim rüzgârıyla giren Türkiye sanayiinde teknolojiye ya da yeni ürün geliştirmede farklı bir yetenek düzeyine geçme yönünde ciddiye alınabilecek herhangi bir değişiklik olmamıştır. Uluslararası tedarik ağlarında 10 yıl

¹⁵ ARGE merkezlerine ait sayısal veriler, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’nın sitesinde konuyla ilgili olarak yer alan rapordan alınmıştır. (09 Aralık 2013)

¹⁶ TÜİK verilerine göre 2012 yılında ticari sektörde çalışan 35.034 araştırmacı var; demek ki, bunun yaklaşık 29.000’i, yani %83’ü teknoloji geliştirme bölgelerinde ve ARGE merkezlerine istihdam edilen ve tanınan ayrıcalıklardan yararlananlardan oluşuyor.

önceki yerimiz ne ise bugün de odur. İmalat sanayiinde, teknolojik yetersizlik nedeniyle ithal girdilere olan bağımlılık aynı ölçüde sürmektedir. Bu durumda, iç ve dış pazarlara yönelik toplam üretim arttıkça ithalat da mutlak değer olarak artmaktadır. Ve imalat sanayii sektörlerinin ihracatı ülkenin aynı sektörlerdeki ithalat gereksinmesini karşılayamamaktadır.

Tablo 2.a'dan da görülebileceği gibi, 2002'de imalat sanayiinin ihracatı¹⁷ 33,7 milyar \$ iken bu rakam 2012'de 143,2 milyar \$'a yükselmiştir. Buna paralel olarak, aynı dönemde sektörün ithalatı da 41,4 milyar \$'dan 176,3 milyar \$'a çıkmıştır. Sektörün verdiği dış ticaret açığı da 7,7 milyar \$'dan 2012 yılında 33 milyar \$'a yükselmiştir.

Tablo 2.a Uluslararası Standart Sanayi Sınıflamasına (USSS, Rev.3) Göre Toplam İhracat ve İthalatımızda İmalat Sanayiinin ve AR-GE Yoğunluğu Yüksek İmalat Sanayii Sektörlerinin Payları

		İhracat	İthalat	Dış ticaret Dengesi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
		Değer	Değer	Değer	
Yıllar		'000 \$	'000 \$	'000 \$	%
2002	Toplam ihracat ve ithalatımız	36.059.089	51.553.797	-15.494.708	69,9
	İmalat sanayii	33.701.646	41.383.030	-7.681.384	81,4
	AR-GE yoğunluğu yüksek imalat sanayii sektörleri (*)	10.550.414	25.194.406	-14.643.992	41,9
2012	Toplam ihracat ve ithalatımız	152.461.737	236.545.141	- 84.083.404	64,5
	İmalat sanayii	143.193.911	176.235.027	-33.041.116	81,3
	AR-GE yoğunluğu yüksek imalat sanayii sektörleri (*)	46.336.409	97.065.426	-50.729.017	47,7

Tablo 2.b

İmalat Sanayiinin Toplam İhracat ve İthalattaki Payı			AR-GE Yoğunluğu Yüksek İmalat Sanayii Sektörlerinin (*) İmalat Sanayiinin Toplam İhracat ve İthalatındaki Payı	
Yıllar	İhracat %	İthalat %	İhracat %	İthalat %
2002	93,4	80,3	31,3	61
2012	93,9	74,5	32,4	55

(*) Uluslararası Standart Sanayi Sınıflamasına (USSS, Rev.3) Göre 24, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35 sayılı sektörler / Kaynak: TÜİK Verileri, Aralık 2013.

¹⁷ İhracat ve ithalat rakamlarında veri kaynağımız TÜİK istatistikleridir. Veriler, **Uluslararası Standart Sanayi Sınıflamasına (USSS, Rev.3)** göre dir.

İmalat sanayiinde ihracatın ithalatı karşılama oranında 10 yılda hiçbir iyileşme olmamış, %81 düzeyinde kalmıştır. İhracat 4,3 kat artınca, ithalat da 4,3 kat artmıştır!

Özellikle AR-GE ve dolayısıyla teknoloji yoğunluğu yüksek olan, başta sözünü ettiğim imalat sanayii sektörlerinde ihracatın ithalatı karşılama oranı çok daha düşüktür. Yine **Tablo 2.a**'dan da görülebileceği gibi, bu sektörlerde ihracatın ithalatı karşılama oranı 2002'de %41,9 iken 2012'de ancak %47,7'ye çıkarılabilmıştır. 10 yıllık bir zaman dilimi dikkate alındığında bunun ciddiye alınabilecek bir ilerleme olduğu söylenemez.

Yukardaki **Tablo 2.b**'ye işaret ederek hemen ekleyelim; bu sektörlerin imalat sanayiinin toplam ihracatındaki payı da geçen 10 yıl içinde ciddi bir artış kaydetmemiş; %31-%32 bandında takılı kalmıştır.

Son 10 yılda imalat sanayilerinde kaydedilen ithalattaki büyümeyi gözünüzde canlandırabilmek için ithalat rakamlarını AR-GE'ye özgü terimlerle ifade etmeye çalışayım. Biliyorsunuz, ithal ettiğimiz her ürün için ödediğimiz para o üründeki teknolojik gelişmeleri sağlayan yabancı araştırmacıların ücretlerini de içerir. Ürün kategorilerindeki ortalama AR-GE maliyet oranlarına göre yaptığım hesaplamada gördüm ki, biz **2002 yılında, imalat sanayiinde çalışan 11.380 TZE yabancı araştırmacının ücretini ödemiştir. 2012'de ise sübvansiyonumuzu 48.464 TZE araştırmacıya çıkarmışız!**

2012 yılında ticari sektörde (ezici çoğunluğu özel sektör sanayi kuruluşlarında) çalışan bizim araştırmacı sayımızın 35.034 olduğunu belirtiyim.

İrdelememi şunu vurgulayarak bitireyim. Türkiye'nin son 10 yılda, sanayideki en büyük kaybı, geleceğin teknolojileri ve bununla aynı anlama gelmek üzere geleceğin sanayilerinde yetenek kazanma yönünde hiçbir atılımda bulunmamış olmasıdır.

Türkiye 1980'lerde enformasyon ve telekomünikasyon teknolojileri temelindeki çağ değişimini yakalama fırsatını kullan[a]mamıştı.

Oysa, Carlota Perez'in her zaman yinelediğim deyişle, teknolojinin kökten değiştiği dönemler, geriden gelen ülkeler için önde koşanları yakalayabilmeleri konusunda önemli fırsatlar yaratır. Çünkü o dönemlerde kartlar yeniden karılır.

Şimdi de kartların yeniden karıldığı bir dönemi yaşıyoruz. Ama Türkiye, biyoteknoloji, nanoteknoloji ve enformasyon teknolojisinin füzyonuna dayanan teknolojideki yeni çağ değişimini de galiba ha kaçırdı ha kaçırarak...

Prof. Dr. AZİZ KONUKMAN / Oturum Başkanı

Aykut ağabey, yani ben öğlen yemeği yedikten sonra dedim ki, bu toplantıyı nasıl sürdüreceğim? Biraz hafif uyku basma hali de oldu. Müthiş, ben şu an ayaktayım yani, salon da ayakta, ben görüyorum salondaki heyecanı. Bir proje müellifinin umutsuz olması lazım değil mi şu ortamda? Yani 2023 projesine en önemli katkı yapan, o vizyona en büyük katkı yapan insan görüyor ki şurada, yani o proje bir tarafa atılmış ve ortada hiçbir şey yok, her şey kepazeye doğru gidiyor, ama hâlâ umut taşıyor. Üstelik o ses tonu biraz düşer dedim, belki hani olur ya, arada bir volumda bir düşünüş olur. Ben hep Kaya ağabeyi o açıdan çok severdim. Onun ses tonu, davudi bir ses tonu vardı. TMMOB Başkanlığı döneminde "yürüyün arkadaşlar" dediği zaman arkasında herkes dururdu, yani devam ederdi. Aynı şeyi Aykut ağabeyde hissettim. Teşekkür ediyoruz kendisine.

Mustafa, bir ufak seni bekleteceğim. Şimdi bu 2023 teknolojiyle ilgili bir vizyon. Bir de biliyorsunuz bizim her beş yıllık planımızın iki tane stratejisi vardır; bir plan strateji metni vardır, bir de uzun

vadeli stratejik plan metni vardır. Hatırlarsanız 8. Beş Yıllık Kalkınma Planında bunlar yayınlanmıştı, bunları gördük. Ama 9. Planın ekinde uzun vadeli stratejik plan yoktu. Sadece ve sadece metin içerisinde göndermeler vardı. Çok ilginç, AKP o dönemde bir önceki, yani ANAP, Doğru Yol dönemlerinin stratejik planını kullanıyordu, ona referans veriyordu. Fakat 10. Plana geldik, ona hiçbir gönderme yok. Stratejik planı söylüyor, uzun vadeli stratejik plan diyor, 2023 diyor, ama onun verdiği hedefler seçim zamanında hazırladığı 2023 vizyonu. Yani dolayısıyla uzun vadeli 8. Plandaki stratejik planla hiç yakından uzaktan bir ilişkisi yok.

Bir de bu geleneği yok etti, yani mahvetti. Bir ek vardır kardeşim, ben göreceğim. Bu dört-beş yıl hangi uzun vadeli dönemin beş yılı, ben bunu göreceğim kardeşim, bunu bilmiyoruz. Böyle bir durum var. Onun için bu Vizyon 2023 bana bu planın vizyonlarını hatırlattı, onun stratejik belgelerini hatırlattı. Kayıtlara da geçirmiş olduk. Ne yazık ki bir tek Cumhuriyet Halk Partisi muhalefet şerhinde buna bir gönderme yapmış. Yani nerede bu stratejik plan diye, diğerlerinden tık çıkmamış.

Evet, şimdi söz Sevgili Mustafa'da.

DEĞERLENDİRME*

MUSTAFA SÖNMEZ

Araştırmacı, Yazar, İktisatçı

Teşekkür ederim. İki değerli konuşmacının katkıları üstüne ben de konuşmayı sürdüreceğim, kendi görüşlerimi de ekleyerek.

Şimdi bu son planda bir paragraf var. Bence planın hepsini bir kenara koyun, bu paragrafı okuyun. Bu böyle bir itiraf, bir günah çıkarma, ama ne işe yarayacak onu bilmiyorum. 67. sayfasında planın, şöyle diyor: Önce sanayinin önemini belirtiyor, *“Sanayi sektörünün güçlendirilmesi, hem verimlilik artışının desteklenmesi, hem de büyüme performansının arttırılabilmesi açısından önem arz etmektedir.”* Burada sanayinin hakkını veriyor.

Peki, sonra diyor ki; *“Son yıllarda kaynakların sanayi sektöründen rekabet baskısının sınırlı olduğu dış ticarete konu olmayan sektörlerle yönelmesi ve imalat sanayinin toplam katma değer içerisindeki payının düşmesi, orta uzun vadede potansiyel büyüme oranını olumsuz yönde etkileyebilecek kritik gelişme olarak görülmektedir.”* Yani diyor ki, biz son yıllarda bu sanayiye bir tarafa attık, rekabet baskısı olmayan, dış ticarete de konu olmayan sektörlerle yöneldik ve dolayısıyla imalat sanayinin de payı kenarda kıyıda kaldı. Ondan sonra geçmiş ola, tabii diyor ki; *“10. planda para ve maliye ve teşvik politikalarının uygulanmasında kaynakların üretken alanlara yönlendirilmesi öncelik olarak yer alacaktır.”*

Şimdi bu bir itiraf, yani bu çok açık bir şekilde, biz sanayiden uzaklaştık, rekabetten uzaklaştık, dış rekabetten uzaklaştık, dış ticarete konu olmayan sektörlerle girdik. Hangileri onlar? İnşaat, perakendecilik, işte diğer muhtelif hizmet sektörleri; bu bir itiraf, yani bu şeyi özetliyor zaten, ne yaptığınızı özetliyor. Ondan sonra, hani bu saatten sonra sanayiye bütün para maliye ve teşvik politikalarımızı buna göre yönlendireceğiz diyor. Yani bunlar hoş bir seda olarak bu planda kalır.

Özü budur aslında. Yani Türkiye, bunun vebalini kime bulalım? Siyasi hükümetlere, iktidarlara mı bulalım, yoksa o iktidarları yönlendiren Türkiye’deki hâkim sınıflara mı bulalım? Buna kim yol açtı, acaba kim sanayiden uzaklaşıp, bir rekabet kaçkını olarak inşaata sığındı, rekabet kaçkını olarak perakendeye sığındı ve diğer dış ticaretten konu olmayan alanlara sığındı, oradan sermaye birikimine yöneldi? Buna hükümetler mi acaba böyle yapmalarını önerdiler, yoksa sermaye sınıfı mı bunu böyle tercih etti?

Belki ikisi birden, yani bunların ikisi birbirlerini belki etkileyebilirlerdi; daha sıhhatli sağlıklı bir büyüme çizgisi yakalama açısından. Ama bu olmadı, bu olmadığı gibi, bugün gelinen yer itibarıyla bundan sonra nasıl olacağını da doğrusu kestirmek hiç kolay değil. Çünkü gelinen yerde, özellikle bu son 10 yılda öyle bir hovardalık yaşandı ki, yani bu son 10 yıl aslında Türkiye’nin bir şansı olabilirdi. Şöyle bir arkaya dönüp baktığınızda, yılda ortalama 40–45 milyar dolar bir dış kaynak giriyor. Yani iç tasarrufu avuç kadar olan Türkiye’ye, bir anda 2002 yılından başlayarak her yıl 40–45 milyar dolar dış kaynak girdi. Yani doğrudan yabancı sermaye şeklinde geldi, dış borç kredi şeklinde geldi, sıcak para olarak geldi, ama geldi. Yani dünyada böyle bir adres arayan bir para vardı.

* TMMOB Sanayi Kongresi 2013’de yapılan konuşmanın bant çözümlerinin gözden geçirilmiş biçimidir.

Fakat bu para dönüp dolaşıp nerede kullanıldı bu para diye baktığınızda; işte ortada gerçekten ziyan edilmiş bir fırsat var. Yani bu para mesela sanayileşme için kullanılabilirdi. Yani özellikle ihracata dönük bir sanayileşme için kullanılabilirdi. Döviz kazandırıcı faaliyetler için kullandırılabilirdi. Yani sadece sanayi değil, aslında Türkiye'nin çeşitli hizmet sektörlerinde de iddiası var. Yani çok adam gibi bir turizm sektörü, katma değeri yüksek kültür endüstrilerine önem veren bir turizm sektörü, turizm endüstrisi. Yani hem katma değer yaratır, hem döviz yaratır, hem bölgesel gelişmeye katkıda bulunur. Bu anlamda Türkiye'nin bu alanda da çok ciddi potansiyelleri vardır. Yani kültürel varlığı, tarihi varlığı vesairesi, bu açıdan da ihmal edilmemesi gereken sektördür. Lojistik keza öyledir. Türkiye, jeopolitiği açısından bu hizmetlerden döviz kazanabilecek durumdadır.

Gelin görün ki, bunların ne kadarını, işte alt alta koysanız, yani sanayinin ihracatını, bütün bu turizm ve diğer hizmetlerden elde edilen döviz alt alta koysanız, işte bir türlü ithalatta uğradığınız döviz harcamasını yakalayamıyorsunuz. Dolayısıyla ortaya devasa bir cari açık çıkıyor. Yani 2011 yılında 75 milyar dolara ulaşan, geçen yıl bile yaklaşık 50 milyar doları bulan, yüzde 2 büyümüş bir ekonomide bile, bu yıl da 60 milyar dolarda kalacak olan ve milli gelirin yüzde 7-8'ine ulaşmış bir cari açık.

Şimdi bunu işte yüzde 5'e indireceğim filan diyor 2018'de, ama nasıl indireceksin, yani bunu nasıl yapabileceksin? Yeni baştan bu geldiğin noktadan tekrar döviz kazanan bir ekonomi haline nasıl geleceksin? İhracatçı bir sanayici haline nasıl geleceksin? İhracatçı sanayici olarak ihraç sanayi ürünlerinde dış girdi bağımlılığını nasıl azaltacaksın? Şimdi bu bir kıskaç aslında; Türkiye kendisini böyle bir yere sürüklemiş durumda. Bir yandan arkasında şu anda 375 milyar dolar bir dış borç stoku oluşturdu bütün bu gelen kaynağı, ihracata dönük ya da döviz kazandırmaya dönük kullanamadığı için, sürekli olarak bir dış kredi kullanan, ama o dış krediyi iç pazarda, iç tüketimde kullanan bir ekonomi olarak 375 milyar dolar, milli gelirin yüzde 42'sinin üstünde ve üçte ikisi özel sektörün olan bir borç. Bu borcu çevirebilmek için de, elinden geldiği kadar döviz kurunu aşağıya basmaya çalışıyor, kurun artmamasına gayret gösteriyor. Çünkü sırtta böyle bir yükümlülük var.

Gelin görün ki, o kurun üstüne bastığınız sürece, bu kez yapmanız gereken ihracatı yapmıyorsunuz, çünkü cazip hale gelemiyor o kurla. Tersine o kur sizi daha çok da ithalatçı yapmaya teşvik ediyor. Yani o güne kadar belki içeride ürettiğiniz ürünleri bile, o kurla dışarıdan almaya başlıyorsunuz. Kendinizi böyle bir kıskaç içerisine de almış durumdasınız.

O nedenle burada bu tespiti yapmak yetmiyor, bu günahı çıkarmak yetmiyor; yani biz sanayiden uzaklaştık, rekabetten dış ticarete konu olmayan alanlara yöneldik, imalat sanayini de ihmal ettik, hadi özür dileriz. Peki, yani bu da bir şeydir, bir yanlış görme de bir şeydir de, buradan nasıl çıkacaksınız? Buradan nasıl çıkacağına dair de doğrusunu isterseniz bir bilgi yok. Bırakın bunları, yarın sizi iktidara getirseler, bu enkazla nasıl baş edilecek? Doğrusu çok merak ediyorum. Çünkü gerçekten iskanmış heder edilmiş çok şey var.

Bakın burada dış ticarete konu olmayan inşaat serüveninin nasıl başladığını biliyoruz. Şimdi aslında bu AKP rejiminin biliyorsunuz milli görüş geçmişinin hep böyle bir milli sanayi şeyi vardı. Erbakan milli sanayi kurmak, milli sanayi derdi. Bunlar bu gömleği çıkarırken, demek ki onu da çıkardılar öyle geldiler ve gerçekten de iktidar olduklarında çok ciddi avantajlarla başladılar. Yani Kemal Derviş'in IMF'yle beraber 2001 krizini onarması, işte o dönemde halka çok ciddi bedeller ödeterek o özelleştirmeden tutun, muhtelif reformlara kadar bütün reformları gerçekleştirmiş olması, bu herhangi bir dönemde kolay kolay yapılacak şeyler değildi. Tabii ki bunu yapanlara çok ciddi bir siyasi fatura çıktı. Yani o 2002 seçimlerinde o koalisyonun bütün bileşenleri sandığın altında kaldılar, barajın altında kaldılar. Yüzde 20'lerde iktidar olan DSP'ye yüzde 1 oy çıktı. Bunların hepsi bedeldi.

Şimdi bu kadar prektifiye edilmiş bir ekonomi önünüze konuyor. Kamu maliyesi problemi IMF'den alınan kredilerle bir problem olmaktan çıkarılıyor. İşte bankacılık sistemi, 20 küsur banka devletin kucağında, o banka sistemi baştan aşağı elden geçiriliyor, o bir kambur olmaktan çıkıyor ve elinize böyle bir şey teslim ediliyor, prektifiye edilmiş bir bakımdan çıkmış bir ekonomi teslim ediliyor. Birde üstüne dünyada tam o yıllarda müthiş bir likidite bolluğu, para bolluğu var yani. Bu para adres arıyor gitmek için ve siz hemen bu ekonomideki iyileşmeyi vitrine çıkardığınız anda o para akmaya başlıyor.

İşte o yıldan beri, yani 2002'den itibaren yılda ortalama 40 milyar dolar. Bakın ondan önceki 20 yılda gelen dış kaynak sadece 40 milyardır. Ondan sonraki 10 yılda ortalama 40 milyardan 400 milyar dolar para girdi Türkiye'ye, 400 milyar dolar. Çoğu tabii ki kredi olarak, borç yaratan sermaye olarak girdi, ama bu müthiş bir imkândı.

Peki, bunu nasıl kullandılar? İşte işin gayet kolayına kaçarak, hiç kendini zorlamadan, bir ihracata dönük sanayicilik ya da bir sanayileşme, öyle bir şeye hiç yönelmeden tak diye TOKİ'yi kurdular ya da TOKİ'yi canlandırdılar. Arsa ofisini TOKİ'nin emrine verdiler ve dört bir yandan hepsi birlikte bir inşaat furçasına giriştiler. Neden? Kolaydı çünkü inşaatı şey diye düşünmeyin, konutu bir dayanıklı tüketim malı gibi düşünün. Çünkü o güne kadar insanlar beyaz eşya almışlardı, otomobil almışlardı, ondan sonra şimdi yeni bir dayanıklı tüketim malına ihtiyaçları vardı, o da konut olabilirdi. Dolayısıyla konut bir meta, bir iç pazara dönük ürün olarak ana eksene geçti ve sanayi onun arkasından ona girdi-malzeme üreten bir unsur haleni getirildi. Dolayısıyla bu ekonomi tamamen bir iç pazara yönelme ve dışarıda bulunan kaynakları da iç pazarda kullanma, dolayısıyla o kaynakları da hem bu dış ticarete konu olmayan sektörlerde, hizmet sektöründe, onun yanı sıra işte AVM'ler, perakendecilik gibi sektörlerde kullanma yolu seçildi.

Talep yaratmak için de yine banka sistemi dışarıdan bulduğu kaynaklarla bir tüketici kredisi kolaylığı sağladı. O güne kadar hiç borçlanmamış olan aileler, durmadan borçlanarak konut kredisi, otomobil kredisi, ihtiyaç kredisi, kredi kartı kullanımları derken, bugün işte 320 milyar TL'yi bulan bir aile hane halkı borç yükü. Tam böyle bir şey halinde bir tercih yapıyorsunuz. Döviz kazandırıcı, ihracata dönük sanayiye mi yönelelim? Biraz canımızı acıtarak dış dünyaya çıkararak ve oradan mı ilerleyelim, bu kaynağı böyle mi kullanalım? Böyle bir seçenek, ama öbür tarafta onu boş ver, biz içeriye dönelim, içeride konut yapalım, işte vatandaşı da borçlandırarak bu konutları satalım, buradan kaynak elde etmeye bakalım. İşte İstanbul küresel bir kent olarak bize zaten ezel evvel tavsiye edilen fikirdir, bunu realize edelim. Yani İstanbul'un hem dış sermayedarlar açısından, hem Türkiye açısından bir küresel kent, bir üs haline getirilmesi üstüne çalışalım. İstanbul'un taşını toprağını pazarlayalım, İstanbul rantından ilerleyelim. Bu tercih kullanıldı ve diğer şeyler hep bunun arkasına takıldı.

Böyle olunca bakın büyük sermayeye, ta 70'li hatta belki 80'lerin bir kısmına kadar sanayici olma iddiasındaki ve sanayiye sürükleyip götüren büyük sermayedarların hiçbiri neredeyse sanayiye yatırım yapmadılar. Yani siz en son Koç yatırımı olarak ne hatırlıyorsunuz? Benim hatırladığım hani otomotiv vardı, otomotivi belki genişletip modernize ettiler, Arçelik beyaz eşya vardı onu modernize ettiler, ama yeni bir sanayi yatırımına kolay kolay yönelmediler ve sonunda da 2001 yılında TÜPRAŞ gibi bir kolaylığın üstüne atladılar. Yani TÜPRAŞ Koç'u ilerletti, ama Türkiye'yi ilerletmedi. Neden? Çünkü bir tapu değişikliği. Kaynaklarını aldı, hatta birçok şirketini sattı, onun birikimiyle yine rahat bir alanı seçti, TÜPRAŞ'ı seçti.

Dönün OYAK'a bakın, o da yani kamunun gayet iyi işlettiği bir ERDEMİR'i sahiplendi, onun tapusunu aldı. Sabancı'ya bakın mesela, Sabancı'da ne sanayi yatırımı var? Yok yani. O da enerjiyi son zamanlarda kendine alan seçti. Çünkü işte özelleştirmelerle devletin boşalttığı alanlar, onlara çok daha rahat geldi. Aslında bütün dışarıdan gelen kaynaklar da ağırlıkla bu özelleştirmelerde

kullanıldı. Yani hiç kimse bu özelleştirilen KİT'leri cebinden para çıkararak, kasasından para çıkararak almadı, yani borçlanarak aldı. Dolayısıyla dış kaynak bir anlamda üretken ve yeni yatırımları geliştirmek yerine, devletin tapusunu, yani özelleştirmelerden ortaya çıkan imkânları elde etmek üzere kullanıldı. Bu da ayrı bir hovardalık.

Yani yine Türkiye'nin tarihine bakın, sanayileşme, sanayide gelişmenin lokomotifi KİT'lerdir. Yani bunu en temel şeylerden alın, tekstilden alın, gıdadan alın, yavaş yavaş ara mallarına yatırım mallarına gidin, hepsine öncülük yapan KİT'lerdir. Ne yaptılar bunlar? Bir kere 80'den tabii, başlayarak KİT'leri hadımlaştırdılar. Yani KİT'lere bir yatırım yasağı koydular, artı özelleştirmelerle bütün KİT'leri, onların şeyiyle para edenleri sattılar, para etmeyenleri de kapattılar ve sonuçta bugün KİT'ler sanayide yüzde 1 civarında ancak bir katkıları var yatırımda. Üstelik sadece sanayi değil, enerjide de bildiğiniz gibi, KİT'leri orada da iyice devreden çıkardılar.

Hani bunun yerine yerli ya da yabancı, kendileri bu alanlara sanayiye enerjiye yatırımcı olsalardı başınız ağrımazdı, bunu da yapmadılar. Dolayısıyla ortaya ne çıktı? Koskocaman bir sanayisizleşme, koskocaman bir enerji bağımlılığı ve koskocaman bir üretkenlikten uzak bir ekonomi çıktı.

Bugün de artık dibi kazınan şey bunlardır. Yani buradan farklı bir gelişme stratejisine filan arada bir heves ediyorlar, niyet ediyorlar, ama doğrusunu isterseniz kolay kolay o İstanbul rahatlığı, İstanbul toprağından kopamıyorlar. Bu iktidar da tabii, aslında bu iktidarda vizyon derken, bir ekonomi vizyonu aramak bence doğru değil. Yani AKP rejiminin bir ekonomi vizyonundan ziyade, siyasi vizyonu var. Ekonomi onlar için bir araç. Çünkü bu iktidar bir toplum düzeni kurmak üzere iktidar oldu. Kendine göre bir toplum düzeni kurgusu vardı, onun için iktidar olması gerekiyordu ve yavaş yavaş kendisini kabullendirmesi, kendisine alan açması gerekiyordu, tabanını genişletmesi gerekiyordu. İşte hâkim olan sınıfların da onayını rızasını alması gerekiyordu ve bunu yaptığı ölçüde adım adım kendi toplum projesini inşa edecekti. Dolayısıyla ekonominin bir vizyonu olması, bir hedefleri olması çok önemli değildi onlar açısından. Onlar açısından gerçekten konut, evet iç pazarı şey yapan, ama aynı zamanda da popülist bir politika. Yani konut yaptığınız zaman bir kere inşaat gözle görünen ve kitleleri etkileyen bir şey. Sadece konut değil tabii, yani binalar, yollar vesaireler hep kitleleri, adam yapıyor-adam inşa ediyor, yani bu şeyi bir kere elde ediyor.

Bakın buna bağlı olarak kullandığı ikinci alan sağlık politikaları oldu. Sağlıkta da, sağlığa erişilebilirlik imkânını sunarak, kitlelerden çok ciddi bir imkân elde etti, onlardan bir onay rıza sağladı. Dolayısıyla bütün bunlara doğru yönelirken, o ekonominin ne olacağı çok onlar için mesele değil.

Onun için yani İstanbul'un bu kadar üstünde tepindiler. Çünkü İstanbul başka tür büyük rant, büyük alan açılacak tek imkân olarak ellerinde bulunuyordu ve hatta hatta işte bütün o İstanbul'la ilgili Büyükşehir'in yapmış olduğu çevre planını, o İstanbul'un anayasasıdır aslında, onu ellerinin tersiyle iterek, işte Kuzey ormanlarına, oraya üçüncü köprü yapmaya karar verdiler. Fakat baktılar ki bu üçüncü köprü, bunu da bu yeni icat ettikleri kamu-özel ortaklığı isimli bir modelle yapmak istiyorlar; bu da Dünya Bankası'nın son dönemlerde tavsiye ettiği bir model. Bir kamu hizmetini özel şirketlere veriyorsunuz ve devlet olarak o hizmeti satın alma garantisi veriyorsunuz. İşte bu şehir hastaneleri böyle yapılıyor, eğitim kurumlarını da böyle yapacaklar, üçüncü köprü de böyleydi. Yani üçüncü köprüye de bir konsorsiyum buldular ve dediler ki bunun işte geçiş haklarını şu kadar sene süre ile sana vereceğiz diye.

Fakat köprüye talip olanlar etütler yaptılar, dediler ki buradan geçişle ilgili gelirler bizim yatırımlarımızı yeterince karşılayamayacak, fizibil değil. Bakın onun üzerine, o köprü projesi akim kalmasın diye, üçüncü havaalanını ki üçüncü havaalanı Silivri tarafına yapılacaktı, üçüncü havaalanını o orman bölgesine çektiler ki, üçüncü havaalanı bir cazibe unsuru olsun. Köprü'nün yani

sıra ve o üçüncü havaalanına yakın yerlerde de iki tane uydu şehir ve işte güya onu da tamamlayacak bir Kanal İstanbul; aslında bir tükenmişlik. Çünkü bir tarafta da Büyükşehir olarak çevre planı yapıyorsunuz, diyorsunuz ki İstanbul'un su havzalarına ve ormanlarına dokunmayacağız, kuzeyine dokunmayacağız, İstanbul daha güneyden gelişecek, böyle bir anayasa yapıyorsunuz. Sonra bunu elinizin tersiyle atıp, birdenbire bu "çılgın proje" adı altındaki çılgınlığa yöneliyorsunuz. Bütün bunlar aslında tükenmişlik. Yani bunlar mecbur kaldıkları şeyler ve bunu yaparken de tabii artık çok büyük hatalar yapmaya başladılar. Bunu yapmaya kalkarken İstanbul'da artık insanların canına tak etti ve işte gezi direnişi böyle başladı ve gezi direnişinden beri de ezberleri bozuldu, kimyaları bozuldu. Bugün geldikleri yer de ortada.

Dolayısıyla bu iktidarda bir vizyon aramak bence boşuna. Bu planlarda bir hikmet aramak boşuna; yani bunlar biraz usulen yapılan şeyler, usulen Orta Vadeli Program icat ediyorlar. Dışarıya göstermek için, bakın biz o kadar da pusulasız değiliz, hedefliyoruz, işte bizim orta vadeli programımız. Yılda ortalama yüzde 5 büyüyeceğiz, enflasyonu yüzde 5'e çekeceğiz, mümkün olursa cari açığı da 5'e çekeceğiz. İşte biz buna da 5, 5, 5 diyoruz diye bir pazarlama, bununla dış yatırımcıyı cezbetme ve para akışının aksamamasını sağlama; esas olarak peşinde oldukları şey bu. Yani bu planda yer alan bu itiraf sadece, işte o yazılmış. Yani uçmayacak da orada kalır, ama buradan farklı bir şeye yönelinmez.

Şimdi önemli olan tabii buradan sonrasında ne yapılacağıdır, bunun düşünülmesi gerekiyor ve belki, belki değil mutlaka TMMOB'ye esas burada rol düşüyor. Yani bütün bu yıkıntının, bu enkazın üstüne Türkiye nasıl bir gelişme büyüme perspektifine sahip olacak? Nasıl bir vizyon gerçekten ortaya koyacak, inşa edecek ve bütün bu dağılmış yıpratılmış imkânları fırsatları veri olarak kabul edip, bunun üstüne nasıl bir gelecek büyüme stratejisi modeli oluşturacak? Bunu olabildiği kadar sanayiden, hatta işte dış rekabet gücü olabilen bir sanayiden tekrar oluşturmaya kurmaya başlayacak. Mümkün olduğu kadar İstanbul rantından bütün aktörleri nasıl uzaklaştıracak? Bir de bu var.

Şimdi bu mevcut teşvik politikaları vesaire ne yaparlarsa yapsınlar, etkili olamıyorlar. Yani bölgesel olarak da etkili oldukları söylenemez, sektörel olarak da etkili oldukları söylenemez. Çünkü sermaye açısından o hale geldi ki, gerçekten hem bölgesel olarak, hem sektörel olarak. Bölgesel olarak İstanbul ve çevresi, sektörel olarak da işte bu kolay para kazanılan ya da rekabet kaygısı olmayan, dış ticarete konu olmayan sektörler. Yani hâlâ inşaat, hâlâ muhtelif kamusal altyapı yatırımları, hâlâ perakendecilik, işte hâlâ özelleştirilen sağlık ve eğitim ve olabilecek başka şeyler. Bunlara meyil var, sanayi düşünülüyor bunlar düşünülüyor. Ama bunlarla da işte Türkiye gerçekten döviz filan kazanamıyor ve sürekli olarak bu cari açık kamburuyla baş başa kalıyor. Sonra onun içinde debelenmeye başlıyor ki, artık bu öyle bir tarihe geldik ki, bu dış kaynak akışı da kolay olmayacak eskisi gibi.

Bu Amerika'daki yaşanan durumlar, alınan yeni kararlar, FED'in başlattığı bu desteği azaltma ve kendi sermayesini ayağa kaldırma programı. Bütün Türkiye gibi ülkelere gelen dış kaynağın da yavaş yavaş Türkiye'den yüzünü çevirmesine neden olacak ve bunun sonucudur ki, işte Merkez Bankası Başkanı bütün pozisyonunu risk ederek, Aralık sonunda 1,92 olacak dediği dolar, dün 2,8'e çıktı yani. Şimdi bu kurla da aslında çok kırılıp dökülme olacak yani. Bu kur hiç kimsenin hesap ettiği, bu borçlananların hesap ettiği bir kur değildi. Yani bütün hesaplar ortalama 1,85-1,86 üstüne yapılıyordu ve dışarıdan da böyle borçlanılıyordu. Şimdi 2,08'ler, 2,10'larla bu sırtlarındaki dış borcu çevirmeye çalışacaklar ya da bunun karşılığı Türk lirasını bulmaya çalışacaklar. Burada artık seyredin cümbüşü. Yani bunlar siyasi istikrarsızlıkla beraber, bu siyasi kaosla beraber gerçekten de

ekonomiye, ekonominin aktörlerine, bütün bu dış borcun altına girmiş firmalara, onun üstünden de hepimize ciddi bir fatura çıkaracak, bunu görmek lazım.

Dediğim gibi bütün bunlara rağmen, biz nasıl bir büyüme, nasıl bir sanayileşme istediğimizi, bunun kaynaklarını nereden nasıl bulacağımızı, hangi aktörlerle bunu yerine getireceğimizi, ama tabii bütün bunlara paralel olarak bir kere üretken, istihdam yaratan, adil bölüştüren ve geleceği olan bir büyüme stratejisi, kararlı üstelik, bunu bir plan çerçevesi içinde yapma ve bu plana halkın çalışanların teknik becerisi olanların katılımını sağlayan ve bunun sonuçlarını denetlemesini sağlayan; fiili üretimini yaparken üretime yine bütün bu aktörlerin katılımını sağlayan, bölgesel olarak uçurumları daraltan bir modeli, bir vizyonu inşa etmek durumundayız. Bunu, var olanı eleştirerek ya da var olana hayıflanarak kaçan fırsatlara üzülerek yapacak bir şeyimiz yok, önümüzde hayat akıyor, buna dönük vizyonlarımızın olması gerekiyor.

Burada belki bugüne kadar düşünmediğimiz başka şeyleri düşünmemiz gerekiyor. Yani 75 milyon olan ve her yıl 1 milyon artan bir nüfus. Bu coğrafyada merkezi olarak bu yapıyı sürdürmek doğru mudur? Çünkü bu 10 küsur yılın geride bıraktığı en büyük enkazlardan birisi de, gerçekten bir bölgesel uçurumdur. Yani Türkiye Çukurova'nın bile göç verdiği bir ülke haline geldi. Adana ve Mersin göç veriyor bu halde. Yani sadece Doğu Güneydoğu değil, Doğu Karadeniz değil, Adana ve Mersin göç vermeye başladı. Niye göç verdiği çok belli. Yani oralar eskiden sanayi vahasıydı, şimdi sanayi filan kalmayınca insanlar iş bulamıyorlar. Yani Güneydoğu'dan oraya gelen insanlar, şimdi ikinci bir kentten kente göç etmek zorunda kalıyorlar.

Benzer şey Ege'nin kara illerinde, Uşak'ta, Kütahya'da, Afyon'da da oluyor. Benzer şey Akdeniz'in Bursa'sında Isparta'sında da oluyor. Yani Batının birtakım iç bölgelerinden bile sürekli bir göç hali var. Dolayısıyla bu bölgesel uçurumları ortadan kaldıracak, belki yeni bir merkezden yerele doğru bir yeni reform, idari reform, dolayısıyla yerelde merkezi planlamayı baki tutarak, ama yerelin katkısını sağlayarak, yerele inisiyatifler tanıyarak, yerelde yine sanayinin ayağa kalkmasını ve oradaki üretim dinamiklerinin harekete geçirilmesini sağlayabilecek bir vizyona ihtiyacımız var. Bunları da böylece tartışmamız lazım.

Teşekkürler.

Prof. Dr. AZİZ KONUKMAN / Oturum Başkanı

Biz teşekkür ediyoruz. Hiç endişelenme, bu alternatif politikaları yarın öğleden sonra bir oturumda ele alacağız tartışacağız. Çünkü öyle bir ara başlık var, dördüncü oturum; nasıl ve kimin için sanayileşme diye.

Şimdi bir-iki dakika toparlama değil de, tekrar etmeyeceğim, ama bir-iki noktanın belki tamamlanması lazım, Mustafa'nın sunuşuyla ilgili. Şimdi gönderdiği 67. sayfadaki o itiraf dediği şey, bunlar biraz şablon metin yazma ustaları. Yani yeni bir şeymiş gibi anlaşılmasın. Yıllık programlara bakarsan Mustafa, aşağı yukarı aynı lafları tekrarlıyorlar, bunlar papağan. Bunların böyle bir, senin o güzel keyifli tespitindeki gibi bir şey yapmıyorlar. O kadar olağan söylüyorlar ki bunu. Şimdi her yıl yıllık program yayınlamışlar, tabloları net çok açık.

Ne yapıyorlar biliyor musunuz? 2006'da neydi? Hangi yıl mesela? 2007, vermişler 2008. Her seferinde şunu diyorlar, bir türlü olmuyor bu iş filan gibi. Ne olmuş, yani olmayan ne? Hemen vereyim rakamları, en son planda da vermişler. Yeni yıllık programda da vermişler. Bakın ne diyor? Orta yüksek teknoloji sektörlerin, örneğin imalat sanayi ihracatın içindeki payı 2006'da 30,8'miş, 2013'te 31,4. Ne hedefler koymuşlar, uymuyor, olmuyor, çünkü olamaz zaten. Sen dış ticarete konu

olmayan mallara ihtisalaşacaksınız, bütün kaynaklarını orada kullanacaksınız. Bir de bu rakamı veriyor, adam utanır. Bu rakam verilir mi?

Şimdi o 67. sayfada fark ettin ya, sen de söyledin. Efendim diyor, döviz kazandırıcı yerlere doğru gideceğiz. Vereyim şimdi 2018 rakamını. Orta yüksek teknoloji sektörlerinin imalat sanayi ihracat içindeki payı 31,4'ten, 32,1'ye yükselecekmış. Yuh be! Böyle bir rezillik olabilir mi? Öyle yazmış, 67. sayfada. Bütün diyor kaynaklarımı, döviz kazandırıcı bu sektörlerle vereceğim. Yalancı yahu, inanır mıyım ben sana. 9. Planda da aynı şeyleri yazmışsın. Onun için şablon bunları, yani bunları inanarak filan bir yere yazmıyor.

Zaten özetle şöyle söyleyeyim; arkadaş bir yandan plan hazırla, bir yandan Orta Vadeli Program, olmaz. Şimdi 10. Planı açıkladın, hemen arkasından ne açıkladın? 2014, 15, 16. Açıklamadın mı sen 2014'te 2018'de ne yapacağını? Peki, 2018'e geldiğimizde ne yapacak? Ben size söyleyeyim. Ekin ayında ne açıklayacak? 2018 orta vadeli programı diyecek adına –*sıkı durun*- hangi yılları kapsayacak biliyor musunuz? 2019, 2020, 2021, 11. plana ne olacak? 11. kalkınma planı ne olacak arkadaşlar? 2008'in Ekim'ine geldiğinde sen, 2009, 10, 11'i açıklarsan, ben senin 11. planını ciddiye alır mıyım? Bu iş böyle anayasalarda emredilmiş, mecbur kalmışlar onun için yapıyorlar. Zaten bakın Planlama Teşkilatını kaldırdılar, adını Kalkınma Bakanlığı yaptılar. O meşhur ne yasasıydı? Torba yasasıyla beraber. Dolayısıyla böyle bir iddiaları yok.

Ben size tavsiye ederim, meclis tutanaklarına bir gidin bakın, orada Başbakanlığa bağlı olmasının Planlama Teşkilatının ne kadar önemli olduğunun. Müthiş bir tartışmaları var, bayağı kavga dövüş var yani. Bakanlığa bırakılır mı, kim takar? Yani siz Kalkınma Bakanlığı diye bir bakanlık oluşturursanız ve müsteşarlığı tasfiye edip planı ona verirsiniz, kim sizi ciddiye alır? Çünkü öbür bakanlarla aynı bakan, aynı kimlikte, aynı sorumlulukta olan bir bakan; dolayısıyla hiçbir ciddiyeti yok, ne yazık ki böyle bir durum var.

Şeye gelince, mesela şöyle laflar söylüyor: “*Sosyal açıdan refah –işte göstergeleri veriyor- bunlar açısından bizim bütçelerimiz tam bir sosyal harcamalara ağırlık veren bir bütçedir*” diyor. Rakamlar veriyor, rakamların hiçbirisi dedikleriyle uymuyor, o da şablon metin. Çünkü öyle alışmışlar, her yere gönderdikleri metin, aynısını oraya copy-paste diyorlar buna, yapıştır, oradan bilmem ne yap.

Sonra rakam veriyor, o rakamı verdiğinde onun olamadığını görse, zaten çok tuhaf bir duruma, bir çelişkiye düştüğünü görecektir; acı olan da bu. Bir de şeyi vermiş, ona bayıldım. İmalat sanayinin milli gelir içindeki payı, 2006'da 17,2'den, 2013'te 15,5'e düşmüş. Söz veriyorum diyor, 2018'de... Tahmin edin ne beklersiniz, 15,5'e düşmüş, 2018'de ne beklersiniz? 16,5. Bırak ağabey bitiriyorum ben.

Teşekkür ederim, saygılar sunuyorum.

AKP DÖNEMİNDE TÜRKİYE SANAYİİ (II. Bölüm)

Prof. Dr. OKTAR TÜREL / Oturum Başkanı

Değerli izleyiciler, bayanlar, baylar; oturumu açıyorum. Söz birinci sunuşu yapmak üzere Dr. Şahinkaya'da, buyurun efendim.

İmalat Sanayinin Gerileme Dönemi (1998 – 2012)*

Dr. SERDAR ŞAHİNKAYA

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi

-I-

Efendim iyi akşamlar. Yoğun ve uzun bir günün akşamüzeri saatlerindeyiz.

Az ve fakat ilgili olduğu gözlerden belli olan dikkatli bir izleyici topluluğu var salonumuzda. Sabah ve öğleden sonraki oturumlarda, aslında benim anlatacaklarımı kolaylaştıran önemli noktaların çoğuna değinildi. Kongremizin tematik çerçevesi “*AKP Döneminde Türkiye Sanayi*”. Ben de bu bağlamda filmi biraz geri sarıp 1998 – 2012 dönemi itibariyle meseleyi ele almayı planlamıştım. Aslında son iki kongredir ve bugün küçük bir sağlık sorunu nedeniyle aramızda bulunamayan sevgili hocamız *Prof. Dr. Bilsay Kuruç*'un çağrısı ile toplanan *21. Yüzyıl İçin Planlama Kurultayları*yla birlikte son üç yılda aşağı yukarı üç defa sanayi meselesiyle ilgili sunumlar¹ yaptım. Bu dördüncüsü oluyor. Dolayısıyla kimi tekrarların kaçınılmaz olmasının doğal karşılanacağını umuyorum.

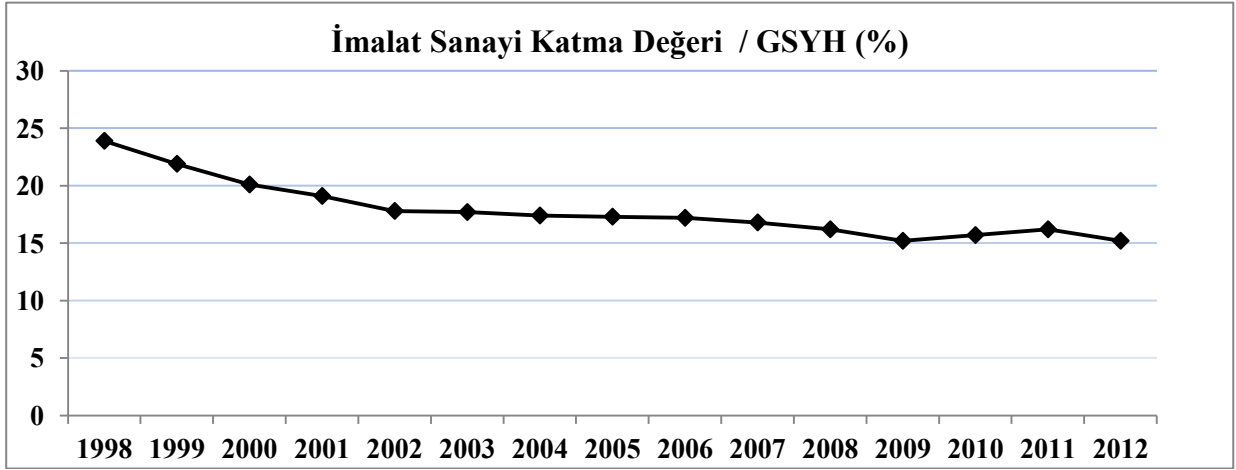
Daha önceki sunumlarımda da belirttiğim koordinat saptamasına ilişkin *iki bulguyu* yeniden hatırlatıp, esas olarak ilginç bir raporun kimi tespitlerine değinmek istiyorum.

Birinci bulgu, son otuz yıldır dünya imalat sanayi içerisinde Türkiye'nin payının yüzde 0,5 ile yüzde 1 arasında salındığıdır. Türkiye, adeta demir tarayarak, yarı sanayileşmeye kilitlenmiş bir ülke durumdadır.

* TMMOB Sanayi Kongresi 2013'de yapılan konuşmanın bant çözümlerinin gözden geçirilmiş biçimidir.

¹ Serdar Şahinkaya (2011-1) “*Sanayileşme Nasıl Olmaz? Ya da Türkiye Sanayi Strateji Belgesi (2011–2014)*” **21. Yüzyılda Planlamayı Düşünmek** Kurultay Bildirisi. 14 Mayıs 2011. Ankara Üniversite Rektörlüğü ve Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Araştırma ve Uygulama Merkezi.
(2011-2) “*Türkiye Sanayi Strateji Belgesi (2011–2014) Üzerine Gözlemler Ya da Sanayileşme Nasıl Olmaz*” **TSBD, 12. Sosyal Bilimler Kongresi**, 15 Aralık 2011'de sunulmuştur.
(2011-3) “*Sanayileşme ve Bölgesel Kalkınmaya Türkiye Sanayi Strateji Belgesi (2011–2014) (AB Üyeliğine Doğru) Üzerinden Kısa Bir Bakış*” **TMMOB, MMO Sanayi Kongresi 2011**, 16 Aralık 2011. Ankara.
(2012-1) “*2012 Yılı Biterken Türk İmalat Sanayii Üzerine “Bizim Evin Halleri / Onlar Ne Yapmış?/ Ve Bir Detoks Programı Önerisi*” **21. Yüzyıl İçin Planlama Kurultayı** (6–7 Aralık 2012) *Sanayide Sorunlar ve Planlama* başlıklı oturumda sunulmuştur. Ankara Üniversite Rektörlüğü ve Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Araştırma ve Uygulama Merkezi. Her dört bildirinin sunumlarına www.inovasyon.org adresinden ulaşılabilir.

İkinci bulguyu da güncellenmiş² bir grafikte gözleyelim:

Şekil 1. İmalat Sanayi Katma Değerinin GSYH İçindeki Payı

Evet, ülkemizin kendi verilerinden hareketle bakalım bir de vaziyete: İmalat sanayi katma değerinin Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla içindeki payı 1998’de aşağı yukarı 24,9, yani yüzde 25 mertebelerinde. 2012’ye geldiğimizde bu oran yüzde 15,2’ye doğru gerilemiş durumda. Tipik bir **sanayisizleşme olgusu** ile karşı karşıyayız. Durum bu kadar nettir. Ve Türkiye ne yazık ki, sanayiden uzaklaşmayı o kadar derinden yaşamaktadır ki, var olan sanayi temelli sermaye stokunu da tüketmektedir.

Geleceği İmal Etmek: Küresel Büyüme ve İnovasyon Sonrası Çağ

Bildirimizdeki bu ara başlık, *Mc Kinsey Global Institute*’un 2012 yılı Aralık ayında yayınladığı **“Manufacturing the future: The next era of global growth and innovation”**³ (**Geleceği İmal Etmek: Küresel Büyüme ve İnovasyon Sonrası Çağ**) başlıklı kapsamlı ve önemli raporun bizim dilimize çevrilmiş halidir. Bu rapor, bana göre kritik önemdedir. Raporu, imalat sanayinin dünü ve bugünü nasılmış, geleceğe dair muhtemel gelişme patikaları neler olabilir gibi hususlar oldukça ayrıntılı tartışılmış durumdadır.

Aşağıda, bahse konu raporda yer alan kritik bir tablonun bildiriye uyarlanmış biçimine yer verilmektedir.

² Önceki bildirilerde bu grafik verileri 2010’da sonlanıyordu.

³ Bahse konu rapor için http://www.mckinsey.com/insights/manufacturing/the_future_of_manufacturing

Tablo 1. Gelişmiş Büyük Ekonomiler ve İmalat Sanayi (15 büyük imalatçı ülkenin dünya imalat sanayi katma değerinin paylaşımı)

Sıra	1980	1990	2000	2010
1	ABD	ABD	ABD	ABD
2	Almanya	Japonya	Japonya	Çin
3	Japonya	Almanya	Almanya	Japonya
4	İngiltere	İtalya	Çin	Almanya
5	Fransa	İngiltere	İngiltere	İtalya
6	İtalya	Fransa	İtalya	Brezilya
7	Çin	Çin	Fransa	Güney Kore
8	Brezilya	Brezilya	Güney Kore	Fransa
9	İspanya	İspanya	Kanada	İngiltere
10	Kanada	Kanada	Meksika	Hindistan
11	Meksika	Güney Kore ⁽¹⁾	İspanya	Rusya⁽²⁾
12	Avustralya	Meksika	Brezilya	Meksika
13	Hollanda	Türkiye	Tayvan	Endonezya⁽²⁾
14	Arjantin	Hindistan	Hindistan	İspanya
15	Hindistan	Tayvan	Türkiye	Kanada

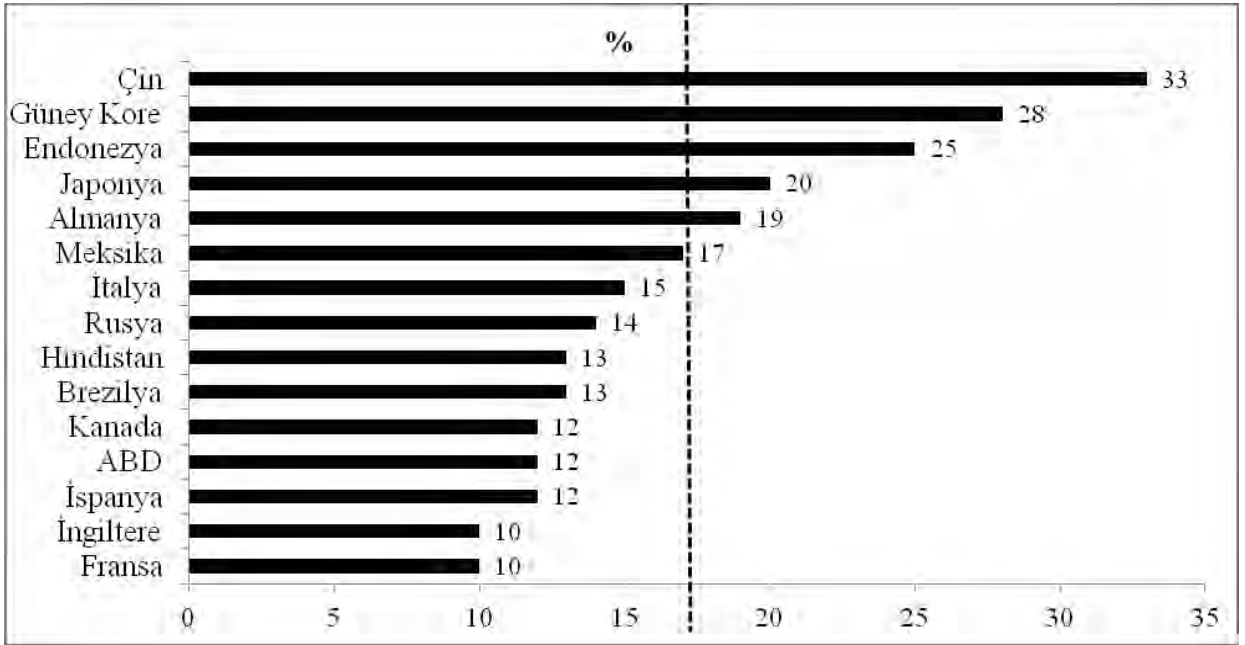
(1) Güney Kore, 1980'de 25.sıradadır.

(2) 2000 yılında Endonezya 20, Rusya ise 21. sıradadır.

Bu tablo bir anlamda, “dünya imalat sanayinde neler oluyor ve biz neredeyiz?” i gösteriyor. Farklı bir ifade ile *dünya imalat sanayi futbol ligi fikstürü* de diyebiliriz.

Tablo, 1980 ile 2010 dönemini kapsıyor. Şimdi 1980'e bakıyoruz ve o yıl, 15'lik dünya sıralamasında Türkiye'nin yer almadığını gözlüyoruz. Sonra paterne, yani fikstüre, 1990 yılında kaçınıcı sıradan giriyoruz? 13. sıradan. Sonra 2000'li yıllara geldiğimizde, bu 13. sırayı 15.liğe terk ediyoruz. Ve bu gerilemiş, yukarıda yer alan imalat sanayi katma değerinin GSYH içerisindeki payının gerilemesi ile birebir uyumludur. Ve 2010 yılı ve sonrasında Türkiye artık dünya imalat sanayi liginde değildir.

Peki, kimler hangi ülkeler atak yapıyor? Çin 7. sıradan girip, sırasıyla 4. ve 2. sraya gelip oturuyor.. Hindistan alt sıralardan gelip, 10. sıralara oturuyor. Diğer büyük ülkeler, yani Amerika, Japonya ve Almanya zaten konumlarını muhafaza ediyorlar, ama Prof. Dr. Hayri Kozanoğlu'nun sabah sunumunda bahsettiği **Brics ülkelerinin** giderek imalat sanayinde de iddialı konumları üstlendiğini görüyoruz. Güney Kore'nin hızlı yükselmesi ise gerçekten çarpıcı. 1980 yılında 25. sırada iken 1990 yılında 11. sıraya yükseliyor. 2010'da artık 7. sıradadır. Arjantin ve Tayvan da dünya liginden çekilirken yerine Endonezya ve Rusya yeni oyuncular olarak sahneye çıkmışlardır.

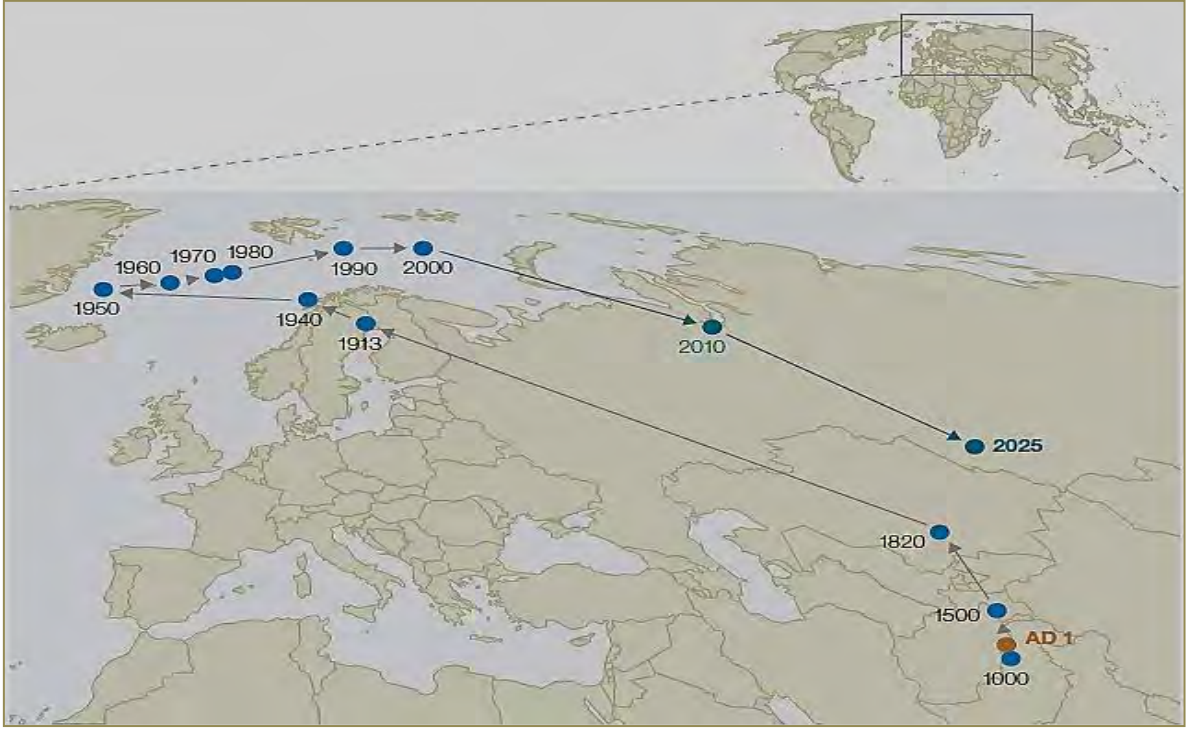

Şekil 2. 15 Ülke İmalat Sanayi Katma Değerinin Gelişimi (İmalat Sanayi Katma Değeri / GSYH, 2010, %)

Yukarıdaki grafik, yine Mc Kinsey'in üzerinde incelememizi sürdürdüğümüz raporundan alınmıştır. Dünya'nın ileri imalatçı ülkelerinin, imalat sanayi katma değerlerinin kendilerinin milli gelirlerine (GSYH) oranını 2010 yılı itibariyle göstermektedir. Görüleceği gibi yüzde 20'nin üzerinde olan dört ülke bulunmaktadır: Japonya, Endonezya, Güney Kore ve Çin. İtalya, Meksika, Almanya'ya ait oranlar ise yüzde 15 – 19 arasında değişmektedir. Yüzde 10 ile 14 arasında da diğer ülkeler yer almaktadır.

Burada şöyle bir soru akla gelebilir; Türkiye'nin yüzde 25'lerden yüzde 15'lere gerilemesi ciddi oranda eleştirilip, "sanayisizleşme" olarak takdim edilirken, bu grafikte yer alan sekiz ülkede bu oranın yüzde 15'in altında olması nasıl açıklanabilir? Evet bu sorunun kurgusu ilk başta doğru gibi gelebilir. Ancak yanlıştır. Ya da en azından, ülkelerin sanayileşme trenine ne zaman ve hangi koşullarda bindiği, hani sanayileşme tipolojisi ile geliştiği ve şu anda sanayileşmenin hangi aşamasında olduklarını göz ardı etmektedir⁴.

⁴ Bu bağlam, başka ve "derin" bir tartışmanın konusudur.

Şekil 3. Dünya Ekonomik Güç Merkezlerinin Süreç İçerisindeki Değişimi

Mc Kinsey Global Institute. *Strategy, scenarios, and the global shift in defense power*. Nisan 2013⁵

Dünyanın ekonomik güç merkezleri, doğuya doğru kayıyor. Gerçekten de yukarıdaki görsele baktığımızda, aşağı yukarı 1500'lü yıllarda o *verimli hilal* denilen topraklardan doğup, giderek batıya kayan ekonomik güç merkezleri, 1990'lardan sonra ve 2010'lardan 2025'e kadar, aynı depremleri yaratan tektonik plakalar gibi doğuya doğru kaymaktadır.

Türkiye'nin ekonomi yönetimi, bu dünya iktisadi güç merkezlerinin doğuya kayışının ne kadar farkındadır? Bana göre hiç farkında değil. Çünkü farkında olanlar, o farkındalığa göre vaziyet alır ve mevcut durumu sürekli "*optimum*" kabul ve takdimde bulunmaz.

Yeri gelmişken bir küçük hatırlatmada da bulunmak isterim. Biz şimdi 2013 yılını nihayetlendiriyoruz ve 2014 yılına giriyoruz. Gelin 2014 üzerine birkaç kısa laf edelim;

Efendim, eski imparatorlukların tarihin tozlu sayfalarına gittiği, birinci dünya savaşının 100. yılı 2014. Yani 1914'ün 100. yılı içine gireceğimiz yıl 1914'ten 2014'e, yani 100 yılın son elli yılına tanıklık eden ve o zaman dilimini etkileyen *Avrupa Birliği*'nin fabrika ayarları dağılmış durumda. İktisadi kriz bir yandan, Brüksel'in prestij krizleri bir yandan, 2014 Milliyetçi ve ayrılıkçı rüzgarların eseceği bir yıl olacak gibi görünüyor. 2014'ün Ekiminde İskoçya, Kasım'ında da Katalan Bölgesinin İspanya'dan ayrılışı söz konusu.

Bu bağlamda hâlâ "*Türkiye'yi Avrupa Birliği üyeliğine doğru, orta ve yüksek teknoloji ürünlerde üretim üssü haline*" dönüştürme masalını anlatanlara ne demeli bilmiyorum. E dinleyicileri olmasa, anlatıcılar kime seslenecek! Ancak, gidişat, 'dinleyicilerin' giderek azaldığını ve daha da azalacağını gösteriyor.

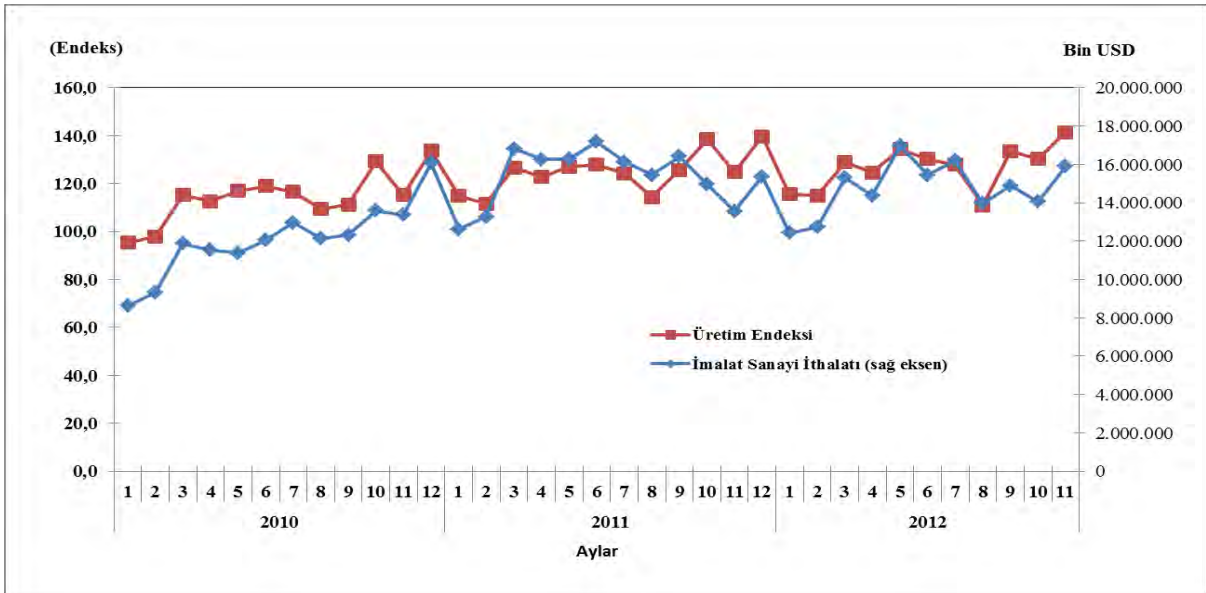
⁵ <http://www.mckinsey.com/insights/public-sector/strategy-scenarios-and-the-global-shift-in-defense-power>

-II-

Hatırlanacağı üzere önceki oturumlardaki önemli vurgulardan bir tanesi de, Türk imalat sanayinin ithalata yüksek oranlı bağımlılığı meselesiyle ilgiliydi. Hayri Kozanoğlu Hocam bu konudaki Merkez Bankasının 2010 yılındaki Şeref Saygılı ve arkadaşları tarafından hazırlanan çalışmasını hatırlatmıştı. Bahse konu çalışma 2012’de yenilendi ve *İktisat İşletme ve Finans Dergisinde*, “Türkiye imalat sanayinde ithal girdi kullanımı” başlığıyla yayınlandı⁶.

Çalışmaya göre özet olarak durum şu: 1998-2002 döneminde üretimin ithalat gereği katsayısı yükselmiştir. Anket yoluyla elde edilen bulguların da yardımıyla 2002-2007 döneminde ithalat girdi payının yüzde 10 daha da arttığı saptanmıştır.

Ben de dün gece Excel’de kısa bir hesap yaptım: İmalat sanayinin ithalatı bölü toplam ithalat, 1998-2012 ortalamasını aldım ve yıl sayısına böldüm. Elde ettiğim rakam yüzde 75,6. Çok net, başka rakamlara, sofistike aritmetiğe gerek yok. Böyle basit bir hesap bile bize imalat sanayinin ithal bağımlılığının vahametini gösteriyor.

Şekil 4. Üretim – İthalat Senkronizasyonu

Bu grafik de kare işaretli üretim endeksi, yani imalat sanayi üretim endeksi, eşkenar dörtgen de imalat sanayi ithalatını simgeliyor. Sağ eksen de ithalat, sol eksen de endeks var.

Nasıl ama? İki değişken arasındaki senkronizasyon çok çarpıcı değil mi? Farklı bir ifade ile tipik bir “sentetik bağımlılık hali” var. Yani imalat sanayinde ara malı ithal edemez iseniz, üretemiyorsunuz. Evet, ithalat yok ise üretimde yok!!!

⁶ Saygılı Şeref (et.al) (2010). *Türk İmalat Sanayinin İthalat Yapısı*. TCMB Çalışma Tebliği No: 10/002. Mart. Ankara.(2012): *Türk İmalat Sanayinde İthal Girdi Kullanımı*. *İktisat, İşletme ve Finans*.27(321) 2012. Ankara.

Tablo 2. Türkiye İktisadi Faaliyet Kolları ve Sabit Sermaye Yatırımları (% Pay)

ANA FAALİYET KOLU	2003	2011
Tarım	0.0	0.0
Madencilik ve Taş Ocakçılığı	0.8	2.4
İmalat Sanayi	41.7	34.3
Elektrik, Gaz ve Su	13.6	10.6
İnşaat	3.3	7.5
Ticaret ve Onarım	10.8	16.0
Otel, Lokanta vb.	4.3	5.1
Ulaştırma, Depolama ve Haberleşme	15.4	16.9
Gayrimenkul	4.0	4.3
Eğitim	3.0	1.0
Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler	2.7	1.5
Diğer Sosyal, Toplumsal ve Kişisel Hizmet Faaliyetleri	0.4	0.4
TOPLAM	100.0	100.0

Bu tablo iki yılı gösteriyor; 2003-2011. Ne kadar basit bir tablo demeyin, bu tablo için *Dr. Oktay Küçükkiiremitçi*'nin yöneticiliği yaptığı Türkiye Kalkınma Bankasının Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğüne teşekkür ederek kayıtlara geçirmek lazım. Özellikle o birimin Müdür Yardımcısı *Mustafa Şimşek* arkadaşşıma teşekkür ediyorum.

Zira bu tablo ilk defa hesaplandı. Nereden hesaplandı bu tablo? TÜİK'in İşyeri Anketlerinden hesaplandı. Şimdi 2003 TÜİK verileri NACE 1'e göre, 2011 TÜİK verileri NACE 2'ye göre ve aralarında istatistiki ilişki kurulmamış durumda idi. İşte az önceki teşekkürlerimiz, bu iki farklı veri seti arasındaki harmonizasyonu sağlayarak istatistiki olarak kullanmamızı sağladıkları içindir.

Bakin 2003'te imalat sanayinin toplam işyeri sabit sermaye yatırımları içindeki payı yüzde 41,7'iken, 2011 yılında yüzde 34,3'e düşmüştür. Yani aşağı yukarı 7-7,5 puan gerileme vardır. Ve bu vahim gerileme buraya kadar yaptığımız tespitlerimizi de teyit eder mahiyettedir. Elektrik, gaz ve su da yani enerji sabit sermaye yatırımlarındaki gerileme de 13,6'dan 10,6'yadır. Eğitim ve sağlık iş kolundaki sabit sermaye yatırımlarındaki daralmanın / gerilemenin boyutları da dramatiktir.

Bir başka kritik husus, madencilik ve taş ocakçılığı işkolu yatırımlarında önemli oranlardaki artışlardır. 2003'de 0,8'den 2011'de 2,4'e çıkmıştır. Bu sektördeki önemli yükseliş ülkemizde ne yazık ki ciddi bir doğa tahribatını da beraberinde getirmiştir. Bana göre başta Kazdağları olmak üzere Türkiye'nin dereleri, dağları üzerine yapılan taarruzun da boyutlarını göstermektedir.

İşte özellikle son 11 yılın birikim rejiminin ana omurgası "*İnşaat ya Resulullah*" yani inşaat sektörü adeta yıldızlaşmıştır. Yüzde 3,3'ten 7,5'a yükselmiştir. Ticaret ve onarım 10,8'den 16'a çıkmıştır.

Otel lokanta 4,3'ten 5,1'e çıkmıştır. Ulaştırma depolama ve haberleşme, hani seksi bir tabir kullanıyorlar lojistikçiyiz biz diye. Lojistiğin payı, gayrimenkulün payı yükselmiştir.

Bu yükselenler, Türkiye ekonomisinin bir AVM Ekonomisine dönüşmesinin ana kolonları görevini görmüşlerdir, görmektedirler. Başka bir ifade ile dış ticarete konu olmayan, döviz getirmeyen sektörlerde ciddi oranda artış ve üretici sektör yatırımlarında ciddi oranlarda gerileme vardır⁷.

Tablo 3. İmalat Sanayi Yatırımlarının Alt Sektörlere Göre Dağılımı

SEKTÖRLER	2003		2011	
	% Pay	Sıra	% Pay	Sıra
Gıda İçecek	9.5	3	14.3	2
Tütün	4.0	10	1.1	16
Tekstil	18.7	1	11.0	3
Konfeksiyon	5.4	7	3.6	10
Deri Mamul.	0.5	20	0.7	20
Ağaç&Mantar	1.8	13	2.5	13
Kâğıt	1.3	15	1.9	14
Basım&Yayın	5.2	8	1.0	17
Petrol Ürün.	1.0	18	0.8	18
Kimyasal Mad.	6.1	5	6.2	6
Plastik&Kauçuk	18.1	2	5.6	7
Taş&Toprak	5.0	9	9.8	4
Ana Metal	6.1	6	17.8	1
Metal Eşya	2.5	12	4.9	8
BYS Makine	3.6	11	6.2	5
Büro Mak.	1.3	16	0.7	19
BYS Elkt. Mak.	1.3	17	3.1	11
Kara Taşıtları	6.3	4	4.6	9
Diğ. Ulaşım Ar.	0.7	19	1.4	15
Mobilya vd	1.6	14	2.8	12
İmalat Sanayi	100.0		100.0	

İmalat Sanayi Yatırımlarının Sektörel Dağılım tablosu, bir önceki tabloda yer alan ana eğilimlerin alt sektörler nasıl yansıdığını göstermek açısından düzenlenmiştir ve yine iş yeri sayılarından hareketle ilk defa hesaplanmıştır.

Alt sektörler ait bulgular, ana tablodaki bulgular ile paraleldir. 2003'ten 2011'e gelişme gösteren alt sektörler, inşaat ana kolonuna yaslanan AVM Ekonomisi hâkim karakterini oluşturan sektörlerdir: Gıda ve içecek, ağaç ve mantar, başka yerde sınıflanmamış makineler ve elektrikli makineler iş kollarının yatırımlarındaki kıpırdanmalar ciddidir. Ana Metal sektöründeki gelişme de alt sektörler arasında birinci sırada gelmektedir. Bu alt sektörler, inşaat sektörü ile ileri-geri bağlantıları oldukça yüksek sektörlerdir. Bir anlamda inşaat var ise vardır!..

⁷ Bu sürecin ayrıntıları için bakınız: Serdar Şahinkaya (2013), "Gezi Direnişinin Ekonomi Politikası Üzerine Bağlı Paragraflar". **Direnen Diriliş** (Hazırlayan: Işık Kansu). Um:ag Yayınları. Kasım. Ankara. s.115-129.

-III-

Bildirimizin bu kısmında da buraya kadar özetlemeye gayret edilen gelişmelerin, toplam iktisadi faaliyetler ve imalat sanayi gibi iki eksenle mekânsal dağılımına göz atılmaktadır

Tablo 4. Toplam İktisadi Faaliyetler

	Yerel Birim Sayısı		Çalışanlar Sayısı		Maaş ve Ücretler		Ciro		Yatırımlar	
	2003	2011	2003	2011	2003	2011	2003	2011	2003	2011
Bölgeler / Yıllar	2003	2011	2003	2011	2003	2011	2003	2011	2003	2011
TR	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
İstanbul	19.5	24.2	28.9	30.0	36.3	38.1	37.5	36.2	30.9	31.5
İstanbul+Ankara+İzmir	33.1	36.8	44.4	45.2	52.9	54.9	53.4	53.1	48.1	50.3
5'li Grup	43.0	46.1	55.1	56.4	65.1	67.8	65.8	66.1	65.3	64.1
TRA+TRB+TRC	10.5	11.0	7.4	8.4	5.4	5.4	5.1	5.9	6.0	6.1

Tablo 5. İmalat Sanayi

	Yerel Birim Sayısı		Çalışanlar Sayısı		Maaş ve Ücretler		Ciro		Yatırımlar	
	2003	2011	2003	2011	2003	2011	2003	2011	2003	2011
Bölgeler / Yıllar	2003	2011	2003	2011	2003	2011	2003	2011	2003	2011
TR	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
İstanbul	27.2	31.7	35.3	31.1	35.6	31.0	34.7	28.0	33.9	21.9
İstanbul+Ankara+İzmir	41.2	43.7	48.6	44.0	49.8	45.7	49.1	42.1	46.4	33.0
5'li Grup	51.6	53.4	63.9	61.3	69.4	68.3	70.9	66.0	70.1	57.5
TRA+TRB+TRC	7.6	8.6	5.1	5.9	3.6	3.6	3.4	4.6	8.2	6.2

5'li Grup: İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Eskişehir, Bilecik, Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova

TRA+ TRB+ TRC: Erzurum, Erzincan, Bayburt, Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan, Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli, Van, Muş, Bitlis, Hakkâri, Gaziantep, Adıyaman, Kilis, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin, Batman, Şırnak, Siirt

Gerek iktisadi faaliyetlerin bütününe, gerekse de sadece imalat sanayi faaliyetlerine mekânsal açıdan beş ana kolon yardımıyla bakıyoruz; *İşletme ya da yerel birim sayısı, çalışanlar sayısı, maaş ve ücretler, ciro ve yatırımlar*.

Evet, bu beş ana kolonun her birinde de, bütünün de bir **yiğilma** bir **temerküz** söz konusudur. Son dönemde öne çıkartılan, parlatılan ve köpürtülen teşvik tedbirleri de bu yiğilmayı çözememiştir.

Nerede ise şöyle söyleyebiliriz; bu beş ana kolon halindeki iktisadi faaliyetler E-5 Karayolunun batısında odaklanmıştır. Yani Eskişehir, Bilecik, Bozüyük, İstanbul hattının batısında, nerede ise yiğilerek bir ufunet odağı haline gelmiştir⁸.

⁸ Bu yiğilmayı durdurup, tersine çevirecek "yeni" ve "özendirici" bölgesel gelişme politikalarının tasarlanması ve hayata geçirilmesi elzemdir.

Gerçekten Mustafa Sönmez Hocamın, önceki oturumda da belirttiği gibi neredeyse her yol Kahpe Bizans denilen İstanbul'a doğru gidiyor. Yerel birim sayısı açısından baktığınızda öyle, çalışan sayısı açısından baktığınızda öyle, maaş ve ücretler ciro ve yatırımlar açısından da baktığınızda öyle. 2003'ten 2011'e kadar İstanbul'un payı, kahir ekseriyetle önde koşturuyor.

İstanbul'un üstüne Ankara ve İzmir'i ilave edin. Hatta gelişmiş diğer illeri, yani Bursa'yı Eskişehir'i Bilecik'i, Kocaeli'ni, Sakarya'yı, Düzce'yi, Bolu'yu, Yalova'yı ilave ettiğinizde, beşli grup diye anlattığımız, TÜİK'in sınıflandırması çerçevesinde baktığımızda; neredeyse Türkiye ekonomisinin, Türkiye'deki iktisadi faaliyetlerin tümünün ya da Türkiye imalat sanayinin nerede ise yüzde 65'inin bu beşli gruba, yani gelişmiş illerde olduğunu görüyoruz⁹.

-IV-

Buraya kadar takdim etmeye gayret ettiğim sanayisizleşme ve mekânsal çarpıklık meselelerine ilişkin olarak, iktisat politikası yapıcılarının kimi pansuman gayretleri var.

Bunlardan bir tanesi *Onuncu Kalkınma Planı*. 2014-2018 dönemini kapsayacak olan Onuncu Kalkınma Planı'na göz atıldığında, sanayisizleşme eğilimini tersine çevirecek ciddi ve tutarlı herhangi bir tespit ve öneriye ne yazık ki rastlanılmamaktadır. Kaldı ki plan, kendisinden önceki on yılın likidite bolluğu döneminin sürmekte olacağı gibi *naif* bir kabul içindedir.

İkincisi de, geçtiğimiz ay toplanan 3. *Sanayi Şurası* gelişmeleri. Biz bu kongreyi toplamadan bir ay önce, 20-22 Kasım 2013'de 3. Sanayi Şurası toplandı¹⁰. Bu 3. sanayi şurasının şiarı, Türkiye Sanayi Strateji Belgesini bir miktar ileriye taşıyormuş gibi gözüküyor; "*2023'e 10 kala orta ve yüksek teknoloji ürünlerde Avrasya'nın üretim üssü Türkiye*"¹¹.

Şura Kasım ayında toplanmadan önce Temmuz ayında alt şura toplanmış ve altı tane komisyon raporu kabul edilmiştir. Bahse konu raporlar;

- Bilimsel ve Teknolojik Gelişim, AR-GE ve İnovasyon
- Kamu Destekleri, Etkileri, İzlenmesi ve Değerlendirilmesi
- Sanayide Sürdürülebilir Üretim
- Sanayide İnsan Kaynakları ve İstihdam
- Sanayi Yatırım Bölgeleri ve Kümelenme
- Sanayi Politikaları ve Uluslararası Rekabet

Göz attınız mı bilmiyorum bu raporlara. Ben biraz meraklı olduğum için bu raporların hepsini okudum. Bu altı tane alt rapor, sanayi şurasına sunulan bir komisyon raporu niteliğinde 178 sayfa olarak basılmış.

Raporlarda Türkiye Sanayi Strateji Belgesindeki o naif, dünyayı Türkiye'yi algılamayan, algılasa dahi sermaye sınıfından yana saf tutan o bakış şuraya da yansımış. Bir anlamda Şura için pasif ve edilgen üslupla kaleme alınan rapor ve sonuç belgesi, imalat sanayinin ruhu demek olan, yapma ve imal etme heyecanından da oldukça uzaktır.

⁹ Bu ciddi adaletsizlik doğuran model, ne yazık ki "*kardeşliği*" de erozyona uğratmış/uğratmaktadır.

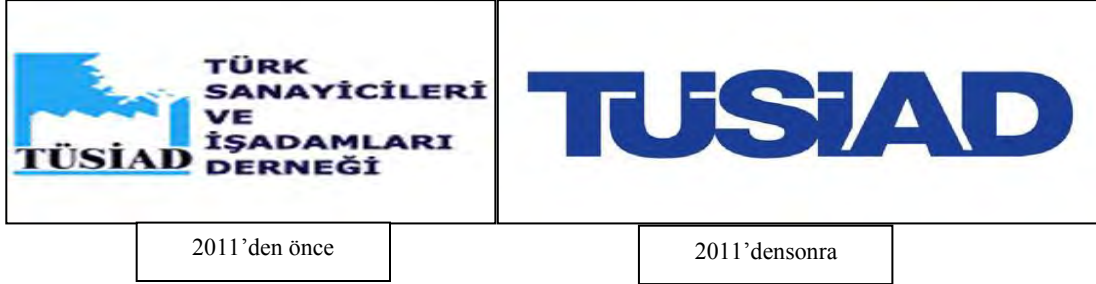
¹⁰ Şura ile ilgili gelişmelerin nerede ise tümünü <http://www.sanayisurasi.gov.tr/> linkinden izleyebilirsiniz.

¹¹ Serdar Şahinkaya (2011-1)

Türkiye'nin o 25'lerden 15'e doğru geriye giden imalat sanayi katma değerinin milli gelir içinde payının yani sanayisizleşme eğiliminin durdurulması ve geriye döndürülmesine en ufak bir katkıda bulunmayacaktır.

-V-

Bu arada küçük bir hatırlatma yapmak lazım.

Şekil 5. TÜSİAD Logosu

Bir dönem verdikleri ilanlarla ülkede iktidarı biçimlendiren çevreler de AVMcilik kervanına katılıp en azından şimdilik isimlerini değil ama logolarına ilişkin temel figürleri 2011'de aşağıdaki gibi değiştirmişlerdir. 2011'den önceki logoda sanayi bacadaki ağaç motifi ile hatta çevreye duyarlı sanayi simgeleniyordu. 2011'den sonra ise sanayi ve ağaç motifi ise tamamıyla ortadan kaldırıldı. Yakındır, "sanayicileri" kelimesi de kalkabilir. Bekleyip, göreceğiz

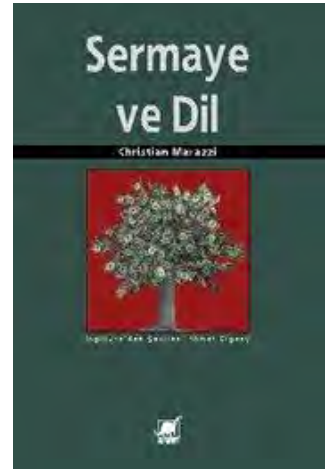
Şimdi de bir kitaptan bahsederek toparlayacağım cümlelerimi. Yazarı *Christian Marazzi*, kitabın adı da; **Sermaye ve Dil**. Ayrıntı Yayınlarından çıkan ince bir kitap. Marazzi, İtalyan Marksist ekolünün önemli isimlerinden.

Bu adamların, yani bu neoliberal tezgâh ve tuzağı anlamak için onların dilini iyi bilmemiz lazım. Biz bazen tuzağa düşerek, onların terminolojisini kullanıyoruz. O terminolojiden çıkıp, kendi devrimci perspektifimizi, sosyalist perspektifimizi geliştirmek için Christian Marazzi'nin bu "*Sermaye ve Dil*" kitabını özellikle genç arkadaşlara şiddetle tavsiye ederim. Cep kitabı gibi, ceketinizin cebinde olsun ve süratle okuyun. Mücadele etmek için onların dilini de iyi öğrenmemiz lazım diye düşünüyorum.

Bir defa bu şeyi, sonuç ve değerlendirmeye geçerken, artık bu neoliberal sanayi ağzını, özellikle Avrupa Birliğinin, yani Torino'da Milano'daki Avrupa sanayicileri teşkilatının ağzını herkes bırakmalı.

Eğer Türkiye'de sanayi konuşulacaksa, emek cephesinin de görüşleri olacak, sendikaların da görüşleri olacak, odaların da görüşleri olacak.

Başarılı ülkelerin hepsine bakın. İşte az önceki dünya imalat sanayi ligindeki ilk 15 ülkeye bakın, hepsi aklın ve bilimin ürünü olan planlamayı hâlâ elden bırakmıyorlar.. Çünkü biz artık planlamayı 21. yüzyılda yeniden düşünmek zorundayız. Biz iktidara, yani emekçilerin iktidarı kurulduğunda, ÖDP Genel Başkanı Sayın *Alper Taş*'ın söylediği gibi planlama teşkilâtımızı yeniden kurmaya kararlıyız. Planlama, eskimemiş, dişlileri fazla aşınmamış bir araç olarak pek çok **ulusal ekonomiye**

hizmet etmiş (ve) onları bir tarih aşamasında yukarıya çıkarmış bir kaldıraç olarak, **hâlâ kendi aklının ürünü olan politikaları** olan ülkelere hizmet etmeyi sürdürmektedir.

Ben geçen sene planlama kurultayında bir öneri yapmışım¹². **2013- 2023 için detoks programı**. Şimdi bu programı bir yıl kısaltıyoruz. Evet, bir detoks ve arınma programına ihtiyacımız var. Hani şimdi de çok moda, seksi bir kavram var; detoks. Kimi doktorlar çıkıyor, bir avuç fındık yiyin, onu yemeyin bunu içmeyin, sabah yeşil çay için filan gibi.

Tablo 6. 2014- 2023 Detoks Programı

Yıllar / İşler	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Sağlıklı Envanter										
Input- Output										
Eğitimin İnşası										
Yeni Kurumsallaşma										
Strateji Yazımı										
5 Yıllık Sanayi Planı										

Detoks programının özü şu: Türkiye –*ceteris paribus*- bir bilgi belge ve proje yorgunu. Ama hepsi nerede ise bir çuval keçi boynuzu. Hani açlık kan şekeriniz düşünce ya bir kilo keçi boynuzu yiyeceksiniz ya da ağzınıza bir tane kesmeşeker atacaksınız. Durum bu kadar net. Avrupa Birliği tutkusu/karasevdası nedeniyle Brüksel'e onların kendi takvimleri çerçevesinde gönderilen orta vadeli plan, bilmem ne stratejisi, filanca belgesi etc. birbirine atıf dahi yapmayan belgeleri bir araya getirin, yığın üst üste, inanın normal bir çalışma masası yüksekliği olan 72 cm.'den çok daha yüksek olacaktır. Ölçtüm de biliyorum. Onun için bir arınmaya ihtiyacımız var.

Ayrıca, envanterimiz, yani *sanayi envanterimiz* yok. Neyimiz var yok? Bilmiyoruz sanayi adına. Hangi sektörde neyiz var? Onun için 2014'ten başlayan süreçte ciddi bir envanter yapmalıyız.

2014'e girerken, hâlâ 2002'nin input output tablosuyla çalışıyoruz, bu ayıp hepimize yeter. TÜİK'e dir bu mesaj. Bir sene önce söyledik, Üretim ilişkileri tablomuz hâlâ 2002, 2014'e geldik. Ekonomiyi 2002'deki üretim ilişkileri matrisi üzerinden yorumluyor, hesaplıyoruz. Bunun değişmesi lazım.

Eğitimin yeniden inşa edilmesi lazım, 4+4+4'ten kurtarmak lazım. Yeni kurumsal yapılar kurmamız lazım ve sabah bahsedildi, ciddi bir stratejiyi hep birlikte yeniden bizim yazmamız lazım ve sonra da 2018 itibarıyla biz, kendimiz beş yıllık sanayi planımızı yapacağız.

Bu detoks/arınma programının hayata geçirebilmek, bir meraklar dünyası, bir büyük malzeme hareketini yeniden yaratabilmek için, bu merakı yeniden toplumsallaştırabilmek için, *ülkemizde eğitim alanını her düzeyde yeniden inşa etmek* vazgeçilmez bir önceliktir.

Evet, ilk hareket noktası *eğitim* olmalıdır. Bakın yeri gelmişken, 2012 yılında üniversitemizde boş kalan temel bilim alanları kontenjanlarına bir göz atalım; *Matematik yüzde 51,2; Kimya yüzde 66,0;*

¹² Serdar Şahinkaya (2012-1)

Fizik yüzde 76,0; Biyoloji yüzde 71,0. Nasıl? Durum yeterince vahim değil mi? Ama umutsuz olmamak gerekiyor. Yukarıda da değinildiği gibi dokuz koca yılımız var.

O halde yeri gelmişken **Ha Joon Chang**'a kulak verelim; “(...) iktisadi kalkınmada yararlı olan davranış özelliklerinin teşviki için; ideolojik telkinin, iktisadi kalkınmanın önünü açacak; politik önlemlerin ve istenilen kültürel değişimlerini hızlandıracak kurumsal değişikliklerin kombinasyonu gerekir. Bu karışımı elde etmek kolay değildir. Fakat bunu bir kere başardığınızda kültür normalde varsayılandan çok daha hızla değiştirilebilir.(..) Kültür değişmez değildir. İktisadi kalkınma, ideolojik ikna ve belirli davranış tarzlarını özendirmek için bunlara eşlik eden politikalar ve kurumlarla takviye edildiğinde değiştirilebilir”¹³

Artık Türkiye merkezli, ülke içinde iktisadi bütünleşmeyi sağlayan, daha eşit bölüşmeyi amaçlayan bir **iktisadi kalkınma** perspektifi, çok daha kritik bir önem taşımaktadır.

Böyle bir perspektifin ana omurgası, kendilerini yenileme kabiliyeti olan, yüksek katma değerli sektör ve faaliyetler olmalıdır.

Kaybedeni seçmek ile sonuçlanan hatalara artık bir son verilmedir.

Ve artık **Juliet**'i görmeden (*sanayileşme*) **Romeo**'nun ruh hali (*büyüme hızı*) üzerine «arttı – azaldı - aynı kaldı» dan ibaret laf salatası yapmak da iktisatçılık olarak anlaşılmalıdır.

Bitirirken dört cümle;

Asimetrik Gümrük Birliği Anlaşmasının geçerliliğini sınırlamalı / Sektör planlaması, ithal ikamesi ve selektif korumacılık yeniden tartışılmalı, ciddiye alınmalı / reel döviz kurları / ve mali kesimi (başta bankacılık kesimi) reel kesimin emrine koşmanın gerekleri, yeniden tanımlanmalı ve yerine getirilmelidir.

Hepinize sabrınız için çok teşekkür ediyorum.

Kaynakça

Chang Ha- Joon (2011). **Sanayileşmenin Gizli Tarihi**. Epos Yayıncılık. İstanbul.

Marazzi, Christian (2010) **Sermaye ve Dil**. Ayrıntı Yayınları. İstanbul.

Mc Kinsey Global Institute(2012) **Manufacturing the future: The next era of global growth and innovation**.http://www.mckinsey.com/insights/manufacturing/the_future_of_manufacturing. Erişim tarihi: Aralık 2012

Mc Kinsey Global Institute(2013) **Strategy, scenarios, and the global shift in defense power**.http://www.mckinsey.com/insights/public_sector/strategy_scenarios_and_the_global_shift_in_defense_power Erişim tarihi: Nisan 2013.

Saygılı, Şeref (et al) (2010). *Türk İmalat Sanayiinin İthalat Yapısı*. **TCMB Çalışma Tebliği No: 10/002**. Mart. Ankara

Saygılı, Şeref (et al) (2012): *Türk İmalat Sanayiinde İthal Girdi Kullanımı*. **İktisat, İşletme ve Finans**.27(321) 2012. Ankara.

Serdar Şahinkaya (2011-1) *“Sanayileşme Nasıl Olmaz? Ya da Türkiye Sanayi Strateji Belgesi (2011–2014)”* **21. Yüzyılda Planlamayı Düşünmek** Kurultay Bildirisi. 14 Mayıs 2011. Ankara Üniversite Rektörlüğü ve Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Araştırma ve Uygulama Merkezi.

¹³ Ha- Joon Chang (2011). **Sanayileşmenin Gizli Tarihi**. Epos Yayıncılık. İstanbul.

(2011-2) *“Türkiye Sanayi Strateji Belgesi (2011–2014) Üzerine Gözlemler Ya da Sanayileşme Nasıl Olmaz”* **TSBD, 12. Sosyal Bilimler Kongresi**, 15 Aralık 2011’de sunulmuştur.

(2011-3) *“Sanayileşme ve Bölgesel Kalkınmaya Türkiye Sanayi Strateji Belgesi (2011–2014) (AB Üyeliğine Doğru) Üzerinden Kısa Bir Bakış”* **TMMOB, MMO Sanayi Kongresi 2011**, 16 Aralık 2011. Ankara.

(2012-1) *“2012 Yılı Biterken Türk İmalat Sanayii Üzerine “Bizim Evin Halleri / Onlar Ne Yapmış?/ Ve Bir Detoks Programı Önerisi”* **21. Yüzyıl İçin Planlama Kurultayı** (6–7 Aralık 2012) *Sanayide Sorunlar ve Planlama* başlıklı oturumda sunulmuştur. Ankara Üniversite Rektörlüğü ve Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Araştırma ve Uygulama Merkezi.

(2013), *“Gezi Direnişinin Ekonomi Politikası Üzerine Bağlı Paragraflar”*. **Direnen Diriliş** (Hazırlayan: Işık Kansu). Um:ag Yayınları. Kasım. Ankara. s.115-129.

Prof. Dr. OKTAR TÜREL / Oturum Başkanı

Dr. Şahinkaya’ya teşekkür ediyoruz. Söz Dr. Küçükkiremitçi’de, buyurun efendim.

TÜRK İMALAT SANAYİİNİN TEMEL BAZI ÖZELLİKLERİNE GÖRE AB ÜYESİ ÜLKELERLE KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZİ*

Dr. OKTAY KÜÇÜKKİREMITÇİ¹

Türkiye Kalkınma Bankası

Teşekkür ederim Sayın Başkan. Değerli hazirun, hepinizi saygı ve sevgiyle selamlıyorum. Öncelikle Sevgili Aziz hocama (Prof. Dr. Aziz Konukman) teşekkür ediyorum, değer verip benim burada da katılımcı olarak bir tebliğ sunmamı önerdiği, bana bu onuru verdiği için. Ben Aziz hocamı organizasyonun görünen yüzü olarak söyledim, aysbergin bilebildiğim kadarıyla tamamını kastederek söylersem sevgili Cenk (Lisesivdin)'e çok teşekkür ediyorum. Çünkü benim gibi yapı gereği biraz tembel bir insanın tüm gecikmelerini tolere etti, hiç yüzünü eğmeden, benim bütün kaprislerimi çekti. Kongrede benim sunacağım bildirinin adı başka bir şeydi, benim telaşelerimden dolayı biz Serdar ağabeyle (Dr. Serdar Şahinkaya) kongreye ancak bir hafta kala bir araya gelebildik. Birbirimizi tekrarlamayalım diye, tarihsel gelişim içerisinde Türk imalat sanayinin bazı karakteristiklerinin değerlendirilmesinin onun bölümünde daha yoğun olması gerektiğini anlayınca; ben başka bir şeyler anlatayım dedim, ama Sevgili Cenk'e son zamanda yani üç gün kala filan haber verebildim. Buna karşın, salonun girişindeki posterlerde bile bildirinin yeni adını görünce inanmadım; sevgili Cenk'in bu cevvaliyetini ve zekâsını takdir etmek lazım.

Şimdi, *üslub-u beyan aynıyle insan*. Serdar ağabeyin bu renkli üslubundan sonra benim üslubu görünce, sanırım saunadan şok havuzuna girmişsiniz gibi bir küçük şok olacak. Çünkü maalesef ben konuları üstadım kadar renkli ve akıcı anlatmayı beceremiyorum. Benim sunumum biraz daha mekanik olacak, istemesem de öyle oluyor. Bazı yetenekler doğuştan geliyor galiba. Ne yaparsam yapayım aynı şey ortaya çıkıyor, "bari bu kez renklendireyim konuşmamı" dememe rağmen.

Ancak bir-iki şey kaptım üstadın sunumunu dinlerken. Bu *detoks beslenme* tarzına atfen bir plân önerdi kendisi biliyorsunuz. Ben de buna benzer bir ifade kullanayım, kendime de bir motto bulayım diye düşündüm. Beslenme programlarında kulağıma çarpan "ne yiyorsan osun" diye bir ifade var. Samimi olmak gerekirse sunumu "ne yiyorsan osun" a göre düşünmemiştim kafamda, ama Serdar ağabeyi dinlerken, ben de Türkiye ekonomisine "ne yiyorsan osun" bakışı, yaklaşımı ile bakmayı düşündüm.

Türkiye ekonomisine öncelikle "ne üretiyoruz, ama neyiz", dolayısıyla "ne üretiyorsak ne olabiliriz" noktasından bakacağım. Serdar ağabeyin belirttiği bu sanayi stratejisindeki ana fikir önemli; "orta ve yüksek teknoloji sektörlerinde, Avrasya'nın üretim üssü olmak". Bu iddialı bir cümle, o yüzden şu anda ne yiyoruz ki, ne olmak istiyoruz acaba? Bu perspektifi göz önünde tutarak Türkiye imalat sanayine farklı açılardan bakmaya çalışacağım.

Birinci slaytta (Tablo 1) gördüğünüz şey OECD'ye göre sektörlerin teknoloji sınıflaması. OECD, imalat sanayi sektörlerini üretilen ürünlerin içerdikleri teknolojilere göre böyle bir dördü gruba, dördü tasnife (düşük teknoloji, orta-düşük teknoloji, orta-yüksek teknoloji ve yüksek teknoloji) tabi

* TMMOB Sanayi Kongresi 2013'de yapılan konuşmanın bant çözümlerinin gözden geçirilmiş biçimidir.

¹ Türkiye Kalkınma Bankası Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürü. Bu sunumda yer alan ifadeler yazarın kendi görüşleri olup, çalıştığı kurumu bağlamaz.

tutuyor. İlk slaytta (Tablo 1) NACE Rev. 1.1. sınıflandırmasına göre imalat sanayi sektörlerinin teknoloji yoğunluklarına göre sınıflandırılmış hali yer alıyor.

Tablo 1. İmalat Sanayi Sektörlerinin Teknoloji Düzeyleri (OECD Sınıflaması)

Sektör Kodu	Sektör Adı	Teknoloji Düzeyi
15	Gıda Ürünleri ve İçecek	Düşük
16	Tütün Ürünleri	Düşük
17	Tekstil Ürünleri	Düşük
18	Giyim Eşyası	Düşük
19	Derinin Dabaklanması, İşlenmesi, Deriden Mamul Eşya	Düşük
20	Ağaç ve Mantar Ürünleri	Düşük
21	Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri	Düşük
22	Basım ve Yayım; Plak, Kaset Vb.	Düşük
23	Kok Kömürü, Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri ve Nükleer Yakıtlar	Orta-Düşük
24	Kimyasal Madde ve Ürünler	Orta-Yüksek
25	Plastik ve Kauçuk Ürünleri	Orta-Düşük
26	Metalik Olmayan Diğer Mineral Ürünler	Orta-Düşük
27	Ana Metal Sanayi	Orta-Düşük
28	Metal Eşya Sanayi (Makine ve Teçhizatı Hariç)	Orta-Düşük
29	Başka Yerde Sınıflandırılmamış Makine ve Teçhizat	Orta-Yüksek
30	Büro, Muhasebe ve Bilgi İşleme Makinaları	Yüksek
31	Başka Yerde Sınıflandırılmamış Elektrikli Makina ve Cihazlar	Orta - Yüksek
32	Radyo, Televizyon, Haberleşme Teçhizatı ve Cihazları	Yüksek
33	Tıbbi Aletler; Hassas Optik Aletler ve Saat	Yüksek
34	Motorlu Kara Taşıtı ve Römorklar	Orta-Yüksek
35	Diğer Ulaşım Araçları	Orta-Yüksek
36	Mobilya ve Başka Yerde Sınıflandırılmamış Diğer Ürünler	Düşük

Bundan hareketle, ben basit bir ölçüt geliştirdim, buna da “teknoloji skoru” adını verdim. Ölçüt basit, biraz *heuristic* yani buluşsal, biraz betimsel ve önemli ölçüde de doğrusal. Bilhassa bu skoru hesaplarken kullandığım yöntem doğrusaldır derken, tartışılabilir bir kabulü yaptığımı açıkça belirterek diyorum ki; düşük teknoloji sektörlerinden, orta düşük teknolojik sektörlerle geçmek için harcanan çaba, orta yüksek teknolojiden yüksek teknolojiye geçmek için harcanan çabaya eşittir. Bunu zımnen söylüyorum, aslında bu çabalar eşit olmayabilir elbette, ama farklı ülkeleri birbirleri ile

ya da aynı ülkenin imalat sanayiini dönemsel olarak karşılaştırma için bir skor bulmam lazımdı, bir ölçüt bulmam lazımdı, ben de “teknoloji skoru” yaklaşımını geliştirdim.

$$TS = \sum_{i=1}^n w_i s_i \quad 1 \leq TS \leq 4$$

Burada;

TS : teknoloji skorunu,

i : sektörleri,

s_i : i. sektörün teknoloji puanını,

s =1, sektör düşük teknoloji grubunda ise,

s =2, sektör orta-düşük teknoloji grubunda ise,

s =3, sektör orta-yüksek teknoloji grubunda ise,

s =4, sektör yüksek teknoloji grubunda ise,

n : sektör sayısını,

w_i : i. sektörün katma değerinin imalat sanayi katma değeri içindeki payını

ifade ediyor.

Formülün neyi gösterdiğini biraz daha açık ifade etmeye çalışırsam; imalat sanayi sektörlerinde dört tane teknoloji grubu olduğunu söyledim; düşük, orta düşük, yüksek ve orta yüksek. Bunların her birine bir sayısal değer atadım. Düşük teknolojiye 1, orta düşüğe 2, orta yükseğe 3, yükseğe 4 değerini verdim. Her sektör dolayısıyla 1, 2, 3, 4 değerlerinden birisini alacak. Sonra sektörlerin imalat sanayi toplamı içindeki paylarını hesapladım. Bu paylar farklı farklı kategorilerde kullanılabilir; örneğin üretim için bir örnek yaptığımda, sektörlerin üretim değerlerinin imalat sanayi toplam üretim değeri içindeki yüzde paylarına baktım. Her bir sektörün yüzde payını, sektörün teknoloji düzeyine karşı gelen skor değeriyle çarptım, skor değerlerini sektörler itibarıyla toplayınca toplulaştırılmış bir tane skor (Türkiye imalat sanayiinin teknoloji skoru) ortaya çıktı.

Bu skor maksimum 4 olabilir, bu durumda Türkiye ekonomisindeki üretim yapan bütün sektörler yüksek teknoloji grubundadır. Minimum 1 olabilir, hep düşük teknoloji sektörler üretim yapmıştır. Düşük teknolojileri bir daha hatırlarsak, genellikle bizim de bildiğimiz geleneksel imalat tarzına yönelik, daha çok emek yoğun ve yüksek inovasyon gerektirmeyen, imalat sanayi dalları. Gıda içkiden, basım yayına kadar tüm sektörler ve mobilya sektörü, düşük teknoloji yoğunluğuna sahip sektörler

Şimdi teknoloji skoru, dediğim gibi 1 ilâ 4 arasında bir değer alacak. Şimdi buna göre “ne yiyorsak oyuz” faslında “biz ne üretiyoruz?” a bakmak istedim. Elimden geldiğince, kongrede daha önce sunulan bildirilerden ve Serdar ağabeyin bildirisindeki konuları tekrardan kaçınmaya çalışacağım.

Ben 2003 ve 2011’i iki kesit olarak aldım. 2013’te Türkiye ekonomisi ne üretiyormuş, 2011’de ne üretiyormuş? İmalat sanayi sınıflandırmasında, NACE 1 ve NACE 2’yi uyumlaştırmak biraz sıkıntılı, ama biraz uğraşarak toplulaştırmayı başardım. Dolayısıyla sektör uyumlaştırması yapılmış haldedir yansıda gördüğünüz şey (Tablo 2).

Tablo 2. İmalat Sanayinde Ne Üretiyoruz?

Sektörler	2003		2011		2003-2011 Ortalama	
	% Pay	Sıra	% Pay	Sıra	% Pay	Sıra
Gıda&içecek	13.1	2	11.4	1	12.2	1
Tütün	1.4	17	0.8	20	1.3	19
Tekstil	13.8	1	9.2	3	10.5	2
Konfeksiyon	9.1	4	7.1	6	7.0	8
Deri Mamul.	1.1	18	0.8	19	1.0	20
Ağaç&Mantar	0.9	20	1.4	17	1.3	18
Kâğıt	1.6	16	2.0	14	1.9	15
Basım&Yayın	1.8	15	1.0	18	1.7	16
Petrol Ürün.	2.1	14	2.1	13	2.3	13
Kimyasal Mad.	9.7	3	7.1	7	7.6	6
Plastik&Kauçuk	4.5	9	5.7	10	5.1	9
Taş&Toprak	6.1	8	7.9	5	7.9	5
Ana Metal	7.4	6	9.9	2	8.6	4
Metal Eşya	3.4	10	6.5	9	5.0	10
BYS Makine	6.4	7	6.9	8	7.0	7
Büro Mak.	2.5	12	1.6	16	2.0	14
BYS Elkt. Mak.	2.4	13	5.3	11	4.1	11
Kara Taşıtları	8.5	5	8.5	4	8.7	3
Diğ. Ulaşım Ar.	1.0	19	1.6	15	1.6	17
Mobilya vd	3.2	11	3.4	12	3.3	12
İmalat Sanayi	100.0	-	100.0	-	100.0	-
Teknoloji Skoru	1.87		1.96		1.93	

Kaynak: TÜİK, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri, Sektörel Katma Değer Payları

Şimdi, sektörlerin üretimdeki paylarına göre Türkiye ekonomisinde 2003 yılında birinci sırada tekstil var. İmalat sanayinin yüzde 13.8'i tekstil üretimiymiş. İkinci sırada gıda içecek varmış. 2011'e geldiğimizde bu sıralamanın çok da fazla değişmediğini görüyoruz. Gıda içecek birinci sırada, bu sefer ikinci sıraya ana metal (demir-çelik) gelmiş, üçüncü sırada yine tekstil var.

“Acaba bu dağılım o yıllara has bir şey midir” diye dönem ortalamasına da baktım. 2003-2011 yıllarının imalat sanayindeki üretim yapısının dağılımına baktım. Burada üretim derken, sektörel katma değer paylarını, sektörlerin yarattığı katma değerlerin toplam imalat sanayi katma değeri içindeki paylarını kastediyorum.

Tablo 2'ye dönem ortalaması olarak baktığımızda, genelde farklı bir şey görmüyoruz. Türkiye üretiminin yoğunlaştığı sektörler, geleneksel diyebileceğimiz gıda içecek, tekstil, konfeksiyon, ana metal gibi sektörler. Türk imalat sanayinin hesaplanan teknoloji katsayısına göz attığımızda 2003 yılında 1.87 imiş, 2011'e geldiğimizde teknoloji katsayısı küçük bir iyileşme göstermiş ve Türkiye'nin

üretiminin teknolojik puanı 1.96'ya çıkmış. Dönem ortalaması ise 1.93. Unutmayalım 1 düşük teknolojiyi, 2 orta düşük teknolojiyi gösteriyor. Yani orta düşükle düşük arasında bir yerde, orta düşük teknolojiye yakın bir üretim gerçekleştiriyoruz. Yine unutmayalım, bu üretim paterniyle biz, ki bu 8-9 yıllık bir ortalama, yüksek ve orta yüksek teknolojilerde üretim üssü olacağız ve bu üretim üssü olurken de dışsal bir müdahale, yani bir merkezi planlama, selektif seçici tedbirlere dayalı bir teşvik politikası, sektörel öncelikler vesaire olmayacak. Oktar Hocamızın (Prof. Dr. Oktar Türel) lafiyla jenerik tedbirlerle, kurumsal kapasitenin iyileştirilmesi, paydaşların katılımının artırılması, yatırım ortamının iyileştirilmesi gibi genel birtakım gelişmelerle bunu aşmaya çalışacağız. Bu tür gelişmelerle nasıl teknoloji üssü olacağımız konusunda açıkçası benim çok belirgin bir fikrim yok.

Şimdi nereye, hangi sektörler yatırım yapıyoruz, bir de ona bakalım. Üretim değerleri üzerinden yapılan hesaplamalar akım değişken kullanıyor, bir yılda ürettiğiniz değerlerin dağılımına bakıyor. İlgili yılda yapılan yatırımlar da bir akım değişken olmasına karşın, sabit sermaye stokuna yapılan eklemeleri gösterdiği için biraz daha yapısal bir gösterge sayılabilir diye düşünüyorum imalat sanayii sabit yatırımları açısından. Bu kez de Türkiye'deki yatırımcılar hangi sektörler yatırım yapıyorlar açısından bakalım istiyorum imalat sanayi sektörlerine (Tablo 3).

Tablo 3. İmalat Sanayinde Hangi Sektörlere Yatırım Yapıyoruz?

Sektörler	2003		2011		2003-2011 Ortalama	
	% Pay	Sıra	% Pay	Sıra	% Pay	Sıra
Gıda&içecek	9.5	3	14.3	2	11.4	3
Tütün	4.0	10	1.1	16	2.1	14
Tekstil	18.7	1	11.0	3	13.5	1
Konfeksiyon	5.4	7	3.6	10	3.8	10
Deri Mamul.	0.5	20	0.7	20	0.6	20
Ağaç&Mantar	1.8	13	2.5	13	1.8	18
Kağıt	1.3	15	1.9	14	2.1	16
Basım&Yayın	5.2	8	1.0	17	1.8	17
Petrol Ürün.	1.0	18	0.8	18	3.2	11
Kimyasal Mad.	6.1	5	6.2	6	6.2	7
Plastik&Kauçuk	18.1	2	5.6	7	7.4	5
Taş&Toprak	5.0	9	9.8	4	8.8	4
Ana Metal	6.1	6	17.8	1	13.2	2
Metal Eşya	2.5	12	4.9	8	4.3	9
BYS Makine	3.6	11	6.2	5	5.5	8
Büro Mak.	1.3	16	0.7	19	1.1	19
BYS Eikt. Mak.	1.3	17	3.1	11	2.6	12
Kara Taşıtları	6.3	4	4.6	9	6.4	6
Diğ. Ulaşım Ar.	0.7	19	1.4	15	2.2	13
Mobilya vd.	1.6	14	2.8	12	2.1	15
İmalat Sanayi	100.0	-	100.0	-	100.0	-
Teknoloji Skoru	1.73		1.86		1.84	

Kaynak: TÜİK, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri,

Belki şu da olabilir: Cari durumda siz daha düşük teknoloji sektörlerde üretim yapıyorsunuzdur, ama bir ufuk görmüşsünüzdür, bir değişimin yaşandığını biliyorsunuzdur ve ülkeye gelecek dönem için yüksek teknoloji üreten bir yapı önermişsinizdir. Yatırımlar yüksek teknoloji sektörlerine kanalize edilmiştir. Jenerik de olsa teşvik tedbirleri bunları hızlandırmıştır, canlandırmıştır. Türkiye ekonomisi bir yapı değiştiriyordur. Yatırımlar açısından imalat sanayiini incelediğimizde belki bu yönde bir ipucu bulabiliriz.

Hatırlarsak, Türkiye'deki katma değer dağılımında 2003 yılında ilk sırayı tekstil alıyordu. Yatırımlarda da en fazla payı imalat sanayinde tekstil sektörü alıyor. 2011'e geldiğimizde ana metal, yine orta düşük teknolojiye sahip sektörlerden bir tanesi. Dönem ortalamasına baktığımızda, Türkiye'deki imalat sanayi yatırımlarının 9 yıllık ortalamasına baktığımızda, yüzde 13.5 payla ilk sırayı yine tekstil alıyor. Yani biz tekstil üretiyoruz, tekstile yatırım yapıyoruz imalat sanayinde.

İkinci sırada ne var diye baktığımızda; 2003 yılında plastik kauçuk sektörü varken gıda-içecek 2011 yılında ikinci sırayı almış. Tabii burada krizin de etkisi var. Yani global kriz neticesinde gıda içecek fiyatlarının artması, dünyada gıda harcamalarının artması, gelir daralması neticesinde harcama paterninde diğer sektörlerde yapılan harcamalar gerilerken gıda içecek harcamalarının görece payının artması, gıda içecek yatırımlarını da daha cazip hale getirmiş. Dönemin ortalamasına baktığımızda Türkiye'de ikinci sırada ana metale yatırım yapıyoruz. Ana metal *–parantez içerisinde bir şey söyleyeyim-* Türkiye'nin en fazla ithal bağımlılığı olan sektörlerinden bir tanesidir. Ana metalde biz hurda metali önemli ölçüde geri dönüşümden değil, ithalattan sağlıyoruz. Dolayısıyla yarattığı katma değer de çok fazla değildir ülkede.

Şimdi ikinci sıradaki sektörümüz de (ana metal) yine yüksek teknoloji sektörü değil. Uzatmayayım, üçüncü sırada baktığımızda gıda içecek var, geleneksel sektörlerimizden bir tanesi. Yani tekstil üretiyoruz, ana metal üretiyoruz, tekstile ana metale ve gıdaya yatırım yapan bir ülke konumundayız.

Peki, yatırımların teknoloji dağılımı nasıl? 2003 yılında yine teknoloji skoru varsayımına göre, yani her bir sektörün yüzde payı ile ona tekabül eden teknoloji değerini çarparak ve bunların toplamını alarak bulduğumuz teknoloji skoru, 2003 yılında 1.73, 2011 yılında biraz yükselmiş, 1.84'e çıkmış, dönem ortalaması 1.86. Üretimimizin 1.95'lerdeydi yanılmıyorsam dönem ortalaması, yatırımlarımızın 1.86. Yani orta düşük teknolojiye yakın bir yerde üretim yapan, orta düşük teknoloji sektörlerine de yatırım yapan bir ülke konumundayız biz.

İmalat sanayinde ne satıyoruz, ne alıyoruz, bir de ona bakalım. Dış ticarete konu mallar anlamında baktığımızda; Türkiye'nin ihracat ve ithalatının, imalat sanayi ihracatının ve ithalatının ana sektörler itibarıyla dağılımı tablosu slaytta görünüyor (Tablo 4). Ne satıyoruz yurtdışına? 2003 yılında konfeksiyon satıyormuşuz, 2011 yılında yine konfeksiyon birinci sırada, ama dönem ortalamasına baktığımızda kara taşıtları ilk sırayı yer alıyor. Kara taşıtları da yine ithal bağımlılığı oldukça yüksek olan sektörlerden bir tanesi. Peki, dönem ortalaması olarak bakarsak ikinci ve üçüncü sırada hangi sektörler var? Tekstil ve Konfeksiyon. Bizim, malum, ihracatta en önemli sektörlerimiz .

Şimdi de ne ithal ettiğimize bakalım; kimyasal maddeler ilk sırada. Türkiye hiç değişmeyen bir şekilde ilk sırada kimyasal maddeleri ithal eden ve ithalattaki baskınlığın da bu sektöre ait olduğu bir ekonomik yapı sergiliyor. İkinci sırada ne var? Sabit sermaye olarak kullanılan makine ve teçhizatlar. Üçüncü sırada ise kara taşıtları yer alıyor. Yani kara taşıtlarını ihraç da ediyoruz, ithal de ediyoruz.

Türkiye'nin dış ticaretinin teknoloji skoruna da bir bakalım. Dönem ortalaması üzerinden konuşursak, ihracatın skoru 2.05. Bakın demek ki biz dünyaya üretim yapımıza kıyasla biraz daha

yüksek teknoloji mallar satmaya çalışıyor. Üretim değeri olarak teknoloji skoru 1.93 iken ihracatı teknoloji skorunun 2.05 olması, Türkiye'nin dünyaya biraz daha yüksek teknoloji mallar sattığını gösteriyor. Ama önemli bir şeyi daha gösteriyor; Türkiye teknoloji ithal eden bir ülke, Türkiye her dönemde teknoloji ithal eden bir ülke.

Tablo 22. Ne Satıyoruz, Ne Alıyoruz? (X: İhracat, M: İthalat)

Sektörler	2003				2011				2003-2011 Ortalama			
	X % Pay	X Sıra	M % Pay	M Sıra	X % Pay	X Sıra	M % Pay	M Sıra	X % Pay	X Sıra	M % Pay	M Sıra
Gıda&içecek	6.0	6	2.9	9	7.1	6	2.7	10	5.9	6	2.4	10
Tütün	0.2	19	0.1	20	0.2	20	0.1	20	0.2	19	0.1	20
Tekstil	15.4	2	5.6	6	10.3	3	3.7	7	11.5	3	4.2	8
Konfeksiyon	18.4	1	0.8	16	9.2	1	1.5	17	12.4	2	1.1	17
Deri Mamul.	0.6	17	0.8	17	0.6	17	0.8	16	0.6	17	0.9	16
Ağaç&Mantar	0.3	18	0.4	19	0.5	18	0.7	18	0.4	18	0.6	18
Kâğıt	0.8	16	2.4	11	1.1	16	2.0	12	0.9	16	2.2	11
Basım&Yayın	0.2	20	0.4	18	0.1	19	0.3	19	0.1	20	0.4	19
Petrol Ürün.	2.1	15	5.1	7	4.9	14	10.0	6	4.0	11	7.5	6
Kimyasal Mad.	4.3	8	20.2	1	5.4	8	18.1	1	4.5	8	18.5	1
Plastik&Kauçuk	3.3	11	2.6	10	5	11	2.4	9	3.9	12	2.4	9
Taş&Toprak	4.1	9	0.9	15	3.2	9	1.0	15	3.7	9	1.0	15
Ana Metal	8.8	4	13.1	3	13.5	4	14.2	3	12.8	4	14.5	2
Metal Eşya	3.4	10	2.0	12	4.9	10	2.1	13	4.2	10	2.2	12
BYS Makine	7.0	5	14.6	2	8.8	5	11.6	4	7.8	5	12.3	4
Büro Mak.	4.8	7	10.2	5	2.2	7	7.7	5	3.5	7	9.2	5
BYS Elkt. Mak.	2.8	13	3.7	8	4.7	13	5.1	8	3.7	14	4.8	7
Kara Taşıtları	12.3	3	11.5	4	13.5	2	10.8	2	14.6	1	11.6	3
Diğ. Ulaşım Ar.	2.3	14	0.9	14	1.6	15	3.5	11	2.3	15	2.4	13
Mobilya vd	3.0	12	1.7	13	3.2	12	1.7	14	3.0	13	1.7	14
İmalat Sanayi	93.9	-	80.3	-	93.4	-	76.4	-	93.8	-	78.8	-
Teknoloji Skoru	1.94		2.56		2.06		2.51		2.05		2.54	

Not : Sıra sütunu, ilgili sektörün 20 imalat sanayi sektörü içinde kaçınıcı sırada olduğunu göstermektedir.

İthalatın teknoloji katsayısı daha yüksek, ama ilginç olan hadise şu: Daha yüksek teknolojiyi içeren mallar ithal ediyor olmamıza rağmen, dönem içerisinde ne sektörel yatırımlarımızda, ne de sektörel üretimlerimizde, ithal ettiğimiz teknolojiden beslenen, ithal ettiğimiz teknoloji içselleştiren içeren, teknolojiyi transfer ederek öğrenen ve kendi teknolojisini yaratan bir dönüşüm sağlayamamış. Biz yüksek teknoloji malları ithal eden, görece daha düşük teknoloji mallar satan bir ülkeyiz. Bunu değiştirebilecek miyiz? Üretim ve yatırım kompozisyonumuz bunu çok yakın zamanda değiştirebileceğimizi göstermiyor. Çünkü daha yüksek teknoloji mallarda ne üretim yoğunlaşmamız, ne de o sektörlerde belirgin bir yatırım eğilimimiz var.

Burada ben tekstili önemsiyorum. Tekstille ilgili başka bir analiz de yaptım, sizinle az sonu paylaşacağım. Tablo 5'ten görüyoruz, 2003 yılında üretimde de yatırımda da tekstil birinci sırada, ihracatta tekstil ikinci sırada. 2011'de tekstil yine ilk üçte, üretimde yatırımda ihracatta, bu kriterlerin tümünde dönem ortalamasında tekstil yine ilk üçte. Şimdi niye tekstil, tekstil diyorum? Tekstil Türkiye'nin önemli ihracat sektörlerinden bir tanesidir. Ben de yaptım, yapıyorum da bu tip

analizleri; dış ticaret analizleri ve rekabet gücü analizleri. Bununla genellikle şuna bakıyoruz biz iktisatçılar: En temelde baktığımız şey, ihracatın ithalatı karşılama oranı. 100'den büyükse, yani ihracat bölü ithalat oranı 100'den büyükse, diyoruz ki rekabet gücü vardır. Şimdi rekabet gücü vardır derken de, aslında zımnen de şunu ifade ediyor gibi oluyoruz: Bu sektörlerde biz iyiyiz, bu sektörlerde daha fazla öne çıkarsak, dünyada daha iyi bir yere geliriz diyoruz.

Tablo 5. Dönemler ve Kriterler İtibariyle İmalat Sanayi Sektörleri

2003				
Faaliyet	Üretim	Yatırım	İhracat	İthalat
1. Sıradaki Sektör	Tekstil	Tekstil	Konfeksiyon	Kimyasal Mad.
2. Sıradaki Sektör	Gıda&içecek	Plastik& Kauçuk	Tekstil	BYS Makine
3. Sıradaki Sektör	Kimyasal Mad.	Gıda&içecek	Kara Taşıtları	Ana Metal
...
18. Sıradaki Sektör	Deri Mamul.	Petrol Ürün.	Ağaç&Mantar	Basım&Yayın
19. Sıradaki Sektör	Diğ. Ulaşım Araç	Diğ. Ulaşım Araç.	Tütün	Ağaç& Mantar
20. Sıradaki Sektör	Ağaç& Mantar	Deri Mamul.	Basım&Yayın	Tütün
2011				
Faaliyet	Üretim	Yatırım	İhracat	İthalat
1. Sıradaki Sektör	Gıda&içecek	Ana Metal	Konfeksiyon	Kimyasal Mad.
2. Sıradaki Sektör	Ana Metal	Gıda&içecek	Kara Taşıtları	Kara Taşıtları
3. Sıradaki Sektör	Tekstil	Tekstil	Tekstil	Ana Metal
...
18. Sıradaki Sektör	Basım&Yayın	Petrol Ürün.	Ağaç&Mantar	Ağaç&Mantar
19. Sıradaki Sektör	Deri Mamul.	Büro Mak.	Basım&Yayın	Basım&Yayın
20. Sıradaki Sektör	Tütün	Deri Mamul.	Tütün	Tütün
2003-2011 Ortalama				
Faaliyet	Üretim	Yatırım	İhracat	İthalat
1. Sıradaki Sektör	Gıda& içecek	Tekstil	Kara Taşıtları	Kimyasal Mad.
2. Sıradaki Sektör	Tekstil	Ana Metal	Konfeksiyon	Ana Metal
3. Sıradaki Sektör	Kara Taşıtları	Gıda&içecek	Tekstil	Kara Taşıtları
...
18. Sıradaki Sektör	Ağaç& Mantar	Ağaç& Mantar	Ağaç&Mantar	Ağaç&Mantar
19. Sıradaki Sektör	Tütün	Büro Mak.	Tütün	Basım&Yayın
20. Sıradaki Sektör	Deri Mamul.	Deri Mamul.	Basım&Yayın	Tütün

Şimdi, dediğim gibi, yazdım çizdim, hâlâ yazıp çiziyorum, ama son zamanlarda ciddi tereddütlerim oluşmaya başladı. Sadece tekstil sektörüne ve sadece dış ticaret açılımla baktığımız zaman, bazı şeyleri ıskalama ihtimalimiz var. Benim 90 sektör üzerinden yaptığım bir çalışmada gerçekleştirdiğim bir analizi Tablo 6'da görüyoruz. Tablo 6, tekstil sektörünün diğer sektörlerle etkileşimini önemli katsayılar yaklaşımı kullanarak gösteriyor.

Tabloda ilk sütun, tekstil sektörünün hangi sektörlerden girdi kullandığını, tekstil ürünü üretirken, hangi sektörlerden önemli ölçüde girdi kullanıldığını gösteriyor. İkinci sütunda tekstil sektörünün

ürününü girdi olarak kullanan sektörleri görüyoruz, hangi sektörler kendi ürününü üretirken tekstili kullanıyor. Üçüncü sütunda tekstil sektörüne talep arttığında, dolayısıyla da tekstil sektörü kendi üretimini arttırdığında, hangi sektörlerin üretimini tetikliyor, hangi sektörlerin üretimi önemli ölçüde artıyor, ortalamanın üzerinde artıyor, onu görüyoruz. Son sütunda ise, hangi sektörlerle talep olursa bu sektörlerin üretim artışı neticesinde, tekstil sektörüne talep oluyor ve tekstil sektörü üretimini arttırmayı başarabiliyor, onu görüyoruz.

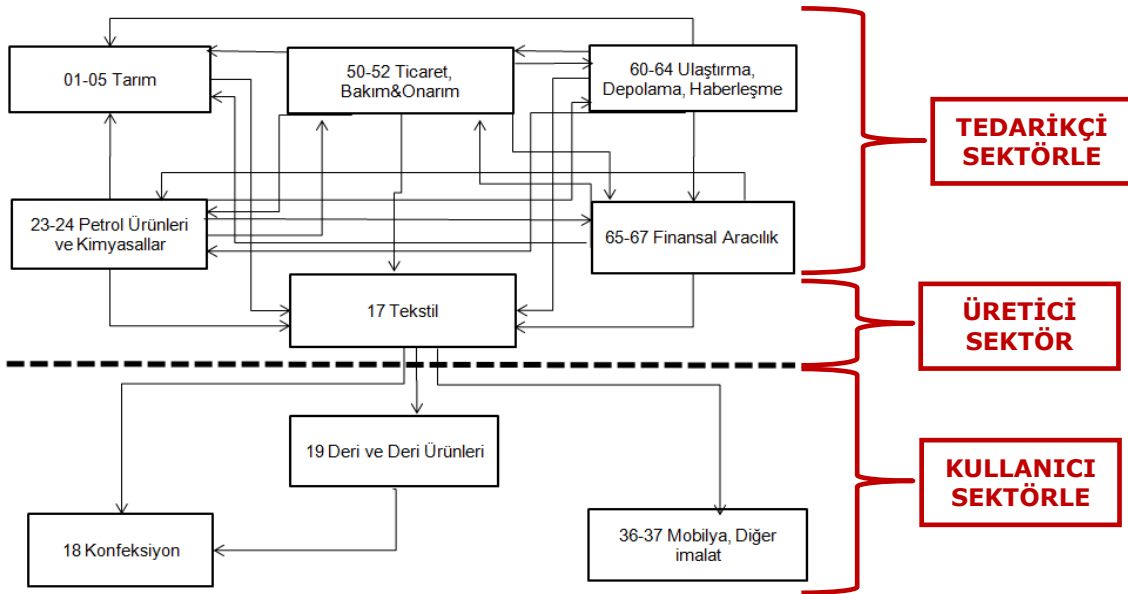
Tablo 6. Önemli Katsayılar – Sektörel Etkileşim (Türkiye Tekstil Sektörü Örneği)

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürünü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
Meyve&Sebze	Petrol&Gaz Çıkarma	Meyve&Sebze	Diğer Tekstil Ür.
Hayvancılık	Sıvı&Katı Yağ	Hayvancılık	Örme
Tekstil&Dokuma	Tekstil&Dokuma	Petrol&Gaz Çıkarma	Konfeksiyon
Diğer Tekstil Ür.	Diğer Tekstil Ür.	Taşocakçılığı	Kürk Mamulleri
Rafine Petrol&Kok Köm.	Örme	Diğer Tekstil Ür.	Deri Ürünler&İşleme
Ana Kimyasallar	Konfeksiyon	Kâğıt Ürünleri	Ayakkabı&Terlik
Zirai İlaç%Boya&Vernik	Deri Ürünler&İşleme	Rafine Petrol&Kok Köm.	Kâğıt Ürünleri
Temizlik Maddeleri	Ayakkabı&Terlik	Ana Kimyasallar	Radyo&TV&Haberleş. Cih.
Plastik	Ağaç Ürünleri	Zirai İlaç&Boya&Vernik	Demiryolu Taşıtları
Elektrik	Kâğıt Ürünleri	Temizlik Maddeleri	Mobilya
Toptan Ticaret	Temizlik Maddeleri	Plastik	
Perakende Ticaret	Kauçuk	Demir-Çelik	
Karayolu Taşımacılık	Demiryolu Taşıtları	Demir Dışı Metaller	
Mali Aracılık	Diğer Ulaşım Araçları	Elektrik	
	Mobilya	Taşıt Satış&Bakım&Onar.	
	AR-GE	Toptan Ticaret	
	Diğer İş Faaliyetleri	Perakende Ticaret	
	Diğer Hizmet	Karayolu Taşımacılık	
		Su Yolu Taşımacılık	
		Diğer Ulaştırma&Acente.	
		Mali Aracılık	
		Diğer İş Faaliyetleri	

Şimdi bakın, bir tane tekstil sektörü dedik, burada onlarca sektör ortaya çıktı. Türkiye'nin strateji belgelerinde, böyle bir algoritmayı ben göremiyorum. Bir sektöre münhasır bir önlem aldığınızda, bunun arkasında bir sürü sektörün tetikleneceğini görmek lazım ya da bir başka hiç alakasız bir sektörle ilgili bir önlem aldığınızda dahi, tekstil sektörünün etkilenebileceğini görmeniz lazım. Bu sektörler arası etkileşim paradigmasını gözden kaçırsanız, boyutu sadece ihracatta avantajlı olduğumuz sektörler, dünyada rekabet gücüne sahip olduğumuz sektörler, katma değeri yüksek sektörler gibi bazı albenili sloganlarla sınırlandırırsanız, bu etkileşim sürecinin yaratacağı ülke ekonomisindeki hızlandırıcı ve çarpan mekanizmalarını iskalamak riski var. Neticede de hiç beklemediğimiz sonuçlarla karşılaşmak ya da beklediğimiz sonuçların çok az bir kısmıyla yetinerek hüsrarla baş başa kalmak olasılığı da mevcut tabii.

Tekstil için önemli katsayılar yaklaşımıyla değer zinciri nerede yaratılıyor konusunda bir örnek yaptım (Şekil 1). Şeklin üst bölümünde, kesikli çizginin üzerinde kalan bölümde tekstile girdi tedarik eden sektörler var. Bir birim tekstil malı üretmek için, önemli ölçüde girdi kullanmak zorunda olduğumuz sektörler bunlar. Şeklin alt kısmında, kesikli çizginin altında da tekstil ürününü kullanan önemli sektörler var, şekil, değer zinciri ilişkisini daha görsel olarak ifade ediyor herhalde. Şekildeki oklar ise, sektörlerarası etkileşimin yönünü gösteriyor, okun başladığı sektör girdi tedarik eden, okun sonlandığı sektör ise bu sektörün ürününü girdi olarak kullanan sektörü gösteriyor. tekstil sektörü örneğinde, ekonomideki girdi tedariki-üretim ilişkisinin göstergesi olarak tasarlamaya çalıştım bu şekli.

Bakın, tekstil sektöründe petrol ürünleri ve kimyasallar önemli girdi sağlayan sektörler. Biraz önceki dış ticaret tablosunu hatırlarsanız, Türkiye birinci sırada ithalatı kimyasallar sektöründe yapan ülke konumundadır. Sadece tekstil sektörünün talebini dikkate alarak, tekstil sektörünün dış ticaretteki rekabet gücünü dikkate alarak, ama tekstilin üretim zincirini, üretim zincirindeki sektör etkileşimlerini değiştirmeden, üretim yapısını, üretimdeki ithal yerli oranlarını değiştirmeden, bu yönde bir iktisat politikası değişikliğine gitmeden tekstil sektörünü desteklerseniz, kimyasallar sektörüne talep artacaktır. Kimyasallar sektörünün ürünlerini yurt içinde üretemiyorsanız, siz tekstil sektörünü desteklerken yurtdışındaki kimyasallar sektörü üreticilerini desteklemiş olacaksınız.

Şekil 1. Önemli Katsayılar – Değer Zinciri (Türkiye Tekstil Sektörü Örneği)

Bu sektöre aktardığınız bütün nakdi teşvikler, nakdi ya da gayri nakdi teşvikler, bu mekanizmayla sızıntı şeklinde yurtdışına kaçacaktır. O zaman siz istihdamın artması, bölgesel gelişmenin sağlanması, Türkiye'deki gelir dağılımının iyileşmesi vesaire gibi ulvi nedenlerle bir sektörü teşvik etmeniz dahi, teşvik etme nedenleriniz, saikleriniz iyi niyetli olsa dahi istenen etkiyi alamayabilirsiniz. Neden? Üretim ilişkisini dikkate almadığınızdan...

Gelelim üretim yapısı olarak Avrupa Birliği üyesi ülkelerden hangisine, hangilerine benziyoruz konusuna. Biz kime benziyoruz meselesi için de bir tablom var (Tablo 7). Bu tablo Avrupa Birliği ülkesi 22 ülkeyle Türkiye'nin gayrisafi yurtiçi hâsıladaki sektörel paylarını gösteriyor. Bakın Türkiye sanayinin toplam GSYİH içerisinde aldığı pay olan yüzde 22.4'le aslında çok da kötü olmayan bir yerde, 23 ülke arasında 11. sırada. Tarımda bakın yüzde 11.8, Türkiye bu anlamda en yüksek tarım ülkelerinden birisi. Herhalde Romanya vardı bizden yüksek. Bunlar 2002 verisi, 2002 yılı Girdi-Çıktı tablosundan hesaplanan veriler, bu tablonun yenisi yayınlanmadığı için maalesef analizler de o yıla ait kalıyor, ama kesit verisi olarak diğer ülkelerin de 2002'ye en yakın yıl tablolarını kullandığım için o dönem için doğru bir karşılaştırma eksenini verir düşüncesindeyim.

Şimdi bakın, Türkiye yüzde 22.4'lük sanayi payıyla, tabloda kendisinin altındaki İngiltere'den, İsveç'ten, Almanya, Belçika, Fransa gibi sanayileşmiş, zengin ülkelerden daha yüksek bir sanayi payına sahip. Acaba buna bakarak Türkiye sanayileşmiş diyebilir miyiz? Bakalım, göreceğiz.

Tablo 7. Biz Kime Benziyoruz? – Üretim Yapısı (2002)

Ülkeler	Sektörel Paylar		
	Tarım	Sanayi	Hizmetler
İrlanda	3.5	31.3	64.7
Slovakya	4.4	30.1	64.6
Slovakya	2.7	28.9	67.8
Macaristan	4.2	27.8	67.6
Romanya	12.8	27.4	58.2
Finlandiya	3.2	26.2	70.3
İtalya	2.7	23.9	73.0
Litvanya	5.3	23.0	71.2
Letonya	4.6	22.9	72.4
Avusturya	1.7	22.5	75.4
Türkiye	11.8	22.4	64.8
İngiltere	1.7	22.2	73.9
İsveç	1.9	22.1	75.7
Almanya	1.1	22.0	76.6
Belçika	1.5	21.8	76.4
Fransa	2.5	21.6	75.8
Portekiz	3.7	21.0	74.9
Polonya	5.1	21.0	72.0
Estonya	4.6	19.3	74.9
İspanya	4.0	18.9	76.8
Hollanda	2.7	17.3	77.0
Danimarka	2.1	17.3	78.1
Yunanistan	6.1	13.4	79.9

Tablo 26'da ise bu 23 ülkeyi bu sefer imalat sanayinde teknoloji düzeyine göre tekrar sınıflandırdım. Tablo 26, her ülke için imalat sanayiini 100 kabul ettiğinizde yüksek ve orta yüksek teknoloji sektörlerinin yüzde payını gösteriyor. Türkiye'nin imalat sanayini 100 kabul ettiğinizde, üretimin yüzde 83'ü düşük teknoloji mallardan, yüzde 17'si yüksek teknoloji mallardan oluşmaktadır.

Tablo 8. Ülkelerin Yapısal Özellikleri - "Teknoloji Skoru" Yaklaşımı (2002)

Ülkeler	Teknoloji Düzeyi						Teknoloji Skoru
	Düşük	Orta Düşük	Orta Yüksek	Yüksek	Düşük Toplam(1)	Yüksek Toplam(2)	
İrlanda	24.9 (22)	46.3 (1)	12.2 (20)	16.5 (2)	71.3 (15)	28.7 (9)	2.20 (3)
Hollanda	42.7 (9)	35.6 (9)	16.7 (16)	4.9 (6)	78.4 (9)	21.6 (15)	1.84 (15)
Danimarka	36.9 (13)	31.8 (14)	28.3 (3)	3.0 (13)	68.7 (18)	31.3 (6)	1.97 (10)
Avusturya	37.0 (12)	32.3 (13)	26.1 (6)	4.6 (7)	69.3 (16)	30.7 (8)	1.98 (9)
Belçika	29.5 (21)	44.8 (2)	21.9 (11)	3.7 (10)	74.4 (13)	25.6 (11)	2.00 (8)
İsveç	32.1 (18)	29.1 (17)	32.6 (2)	6.2 (4)	61.2 (21)	38.8 (3)	2.13 (5)
İngiltere	34.5 (17)	34.2 (10)	25.4 (7)	5.9 (5)	68.7 (17)	31.3 (7)	2.03 (7)
Fransa	31.2 (19)	37.3 (5)	27.2 (5)	4.3 (9)	68.5 (19)	31.5 (5)	2.05 (6)
Almanya	23.2 (23)	31.8 (15)	42.2 (1)	2.9 (15)	54.9 (23)	45.1 (1)	2.25 (1)
Finlandiya	35.8 (14)	24.9 (19)	19.5 (13)	19.9 (1)	60.7 (22)	39.3 (2)	2.23 (2)
İtalya	38.7 (10)	33.4 (11)	24.3 (8)	3.6 (11)	72.1 (14)	27.9 (10)	1.93 (13)
İspanya	34.6 (15)	39.9 (4)	23.4 (9)	2.1 (20)	74.5 (12)	25.5 (12)	1.93 (12)
Yunanistan	52.4 (7)	35.8 (8)	9.5 (21)	2.3 (17)	88.2 (2)	11.8 (22)	1.62 (19)
Slovenya	38.6 (11)	36.6 (6)	21.9 (12)	2.9 (14)	75.2 (10)	24.8 (14)	1.89 (14)
Portekiz	59.5 (4)	23.4 (20)	14.9 (18)	2.2 (19)	82.9 (6)	17.1 (18)	1.60 (20)
Macaristan	29.9 (20)	33.1 (12)	27.6 (4)	9.3 (3)	63.0 (20)	37.0 (4)	2.16 (4)
Slovakya	34.5 (16)	40.0 (3)	23.2 (10)	2.3 (18)	74.5 (11)	25.5 (13)	1.93 (11)
Estonya	61.6 (3)	21.6 (21)	13.6 (19)	3.2 (12)	83.2 (5)	16.8 (19)	1.58 (21)
Polonya	43.5 (8)	35.9 (7)	18.0 (14)	2.6 (16)	79.4 (8)	20.6 (16)	1.80 (16)
Litvanya	70.9 (2)	15.3 (22)	9.4 (22)	4.4 (8)	86.2 (3)	13.8 (21)	1.47 (22)
Letonya	75.0 (1)	14.7 (23)	9.2 (23)	1.1 (23)	89.7 (1)	10.3 (23)	1.36 (23)
Romanya	56.0 (5)	25.3 (18)	17.2 (15)	1.6 (21)	81.3 (7)	18.7 (17)	1.64 (18)
Türkiye	53.1 (6)	30.1 (16)	15.2 (17)	1.5 (22)	83.3 (4)	16.7 (20)	1.65 (17)

(*) Parantez içindeki değerler, ülkenin ilgili kategoride 23 ülke içinde kaçınıcı sırada olduğunu göstermektedir (her kategoride en yüksek ülke birinci sırada olmak üzere).

(1) Düşük ve Orta Düşük teknoloji sektörlerinin yüzde payları toplamıdır.

(2) Orta Yüksek ve Yüksek teknoloji sektörlerinin yüzde payları toplamıdır

Şimdi Almanya'ya bakalım. Almanya bizden biraz daha düşük bir sanayi payı olmasına rağmen yurtiçi hasılası içerisinde, üretiminin yüzde 45'i yüksek teknoloji mallardan oluşuyor ve bu anlamda da lider, bütün Avrupa Birliği içerisinde birinci sırada. Parantez içindeki rakamlar her bir kategori için ilgili ülkenin kaçınıcı sırada olduğunu gösteriyor. Teknoloji skoru anlamında bakarsanız da 2.25'le bütün ülkeler içerisinde, benim değerlendirmeye aldığım 22 Avrupa Birliği üyesi ve Türkiye arasında, en yüksek sırada. Dolayısıyla ne yerseniz osunuz, ne üretiyorsanız o kadar sözünüz var. Sadece sanayinin GSYİH içindeki payına bakmak, sanayinin payını arttırmak çözüm değil, ne

ürettiğiniz önemli. Sadece gıdalla tekstille, ana metalle gelebileceğiniz belli bir yer var. Bu yer de maalesef sizi, orta ve yüksek teknoloji ürünlerinde Avrasya'nın üstü yapacak bir yer değil.

Üretim yapınızı başka şekilde dizayn etmezseniz ya da böyle bir haslet içerisinde olmazsanız, piyasa sinyallerinin verdiği şey, yüksek kâr getiren sektörlerle yönelmek olacaktır. O yüzden Türkiye'de yatırımlar tekstile, konfeksiyona, gıdaya gidecektir. Türkiye'nin ihtiyacı olduğu yüksek teknoloji sektörlerle değil.

Sektörler	1. Sıradaki Ülke	2. Sıradaki Ülke	3. Sıradaki Ülke
Tarım	Yunanistan	Slovakya	Avusturya
Madencilik	Portekiz	Yunanistan	Estonya
Gıda, İçki ve Tütün	Danimarka	Macaristan	Estonya
Tekstil	Polonya	Portekiz	Romanya
Konfeksiyon	İspanya	Litvanya	Macaristan
Deri Eşya	Polonya	Danimarka	Avusturya
Ağaç ve Mantar Ürünleri	Litvanya	Polonya	Almanya
Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri	Slovenya	Belçika	Macaristan
Basım ve yayın	Belçika	Letonya	İspanya
Rafine Petrol ve Kimyasallar	Portekiz	Hollanda	Avusturya
Plastik ve Kauçuk Ürünleri	Portekiz	Belçika	Avusturya
Metalik Olmayan Mineral Ürünler	Portekiz	Belçika	Polonya
Ana Metal Sanayi	Yunanistan	Slovenya	Fransa
Metal Esva	İrlanda	İspanya	Letonya
Makine ve Teçhizat	Estonya	Letonya	Slovakya
Büro, Muhasebe ve Bilgi İşlem Mak.	Estonya	Portekiz	Fransa
Elektrikli Makine ve Cihazlar	İspanya	Portekiz	Slovakya
Radio, TV ve Haberleşme Cihazları	Portekiz	Polonya	Macaristan
Tıbbi Aletler, Hassas ve Optik Aletler	İrlanda	İtalya	Danimarka
Motorlu Kara Taşıtı ve Römork	İspanya	İngiltere	Estonya
Diğer Ulaşım Araçları	Portekiz	Estonya	Belçika
Mobilya; Diğer İmalat ve Yen. Değ.	Belçika	Letonya	Yunanistan
Elektrik, Gaz, Su	Avusturya	Letonya	İngiltere
İnşaat	Macaristan	Yunanistan	Avusturya
Ticaret, Bakım Onarım	Almanya	Slovakya	Fransa
Oteller ve Lokantalar	Slovenya	Portekiz	Estonya
Ulaştırma, Depolama ve Haberleşme	Yunanistan	Portekiz	İspanya
Finansal Aracılık	Macaristan	Hollanda	Almanya
Gayrimenkul, Kiralama, ARGE	Macaristan	Estonya	Romanya
Kamu Yön., Savunma, Sosyal Güv.	İspanya	İtalya	Almanya
Eğitim Hizmetleri	Portekiz	İspanya	Finlandiya
Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler	Finlandiya	İspanya	Avusturya
Diğer	Belçika	Almanya	İspanya

Şekil 2. Ülkelerin Yapısal Benzeşmeleri – Girdi Katsayıları Korelasyonu Yaklaşımı (2002)

Geliştirdiğim bir yaklaşımla, kime benziyoruz hadisesinde; ülkelerin sektörel üretim yapısındaki girdi oranlarının (doğrudan girdi katsayıları matrisi elemanlarının) korelasyonlarına baktım (Şekil 2). Daha teknik söylersem; her ülkenin kısmî doğrudan girdi katsayıları matrisinin Türkiye'ninki ile olan korelasyonlarını hesaplayarak, Türkiye ile ülkelerin benzeşmelerine göre bir sıralama yaptım, böylece de her bir sektör için Türkiye ile en fazla benzeşenden en az benzeşene doğru ülkeleri sıraladım. Şekil 2'den Türkiye'nin, sektörler itibarıyla üretim yapısı olarak benzediği ülkelere baktığınızda, genellikle ilk sıralarda Avrupa Birliğine yeni üye olan ülkeler ya da Avrupa Birliğinin gelir olarak, satın alma gücü olarak altta kalan ülkelerinin yer aldığını görüyoruz.

Şekil 2'de imalat sanayi sektörlerini teknoloji düzeylerine göre iki grupta toplayarak, Türkiye ile üretim yapısı en fazla benzeşen ülkelerin sıralamasını göstermeye çalıştım. Bu şekilde hangi

teknoloji grubunda hangi ülkelerle benzeştığımızı de görebiliyoruz. Yüksek ve orta yüksek teknoloji grubundaki sektörler baktığımızda, hiç bir sektör için Avrupa'nın sanayide önde gelen, gelişmiş sanayi yapısına sahip ülkenin ilk sırada yer almadığını görüyoruz. İkinci sırada bir tek motorlu kara taşıtlarında İngiltere'ye, tıbbî aletler, optik aletler üretiminde İtalya'ya benziyoruz, onun dışında benzediğimiz ülkeler Estonya, Belçika, Macaristan vesaire. Şimdi Almanya gibi olacaksınız, Almanya gibi üretmek zorundasınız. Yüksek katma değerli ürünler üreteceğim ben diyorsanız, yüksek katma değerli ürünlerle dünyada söz sahibi olacağım diyorsanız, mevcut üretim yapınız sizin öyle olmadığını söylüyor. Sizin liginizin başka bir yer olduğunu söylüyor. Buna müdahale etmezseniz, bunun yönünde bir tercihte bulunmazsanız, bu yönde bir teşvik, planlama politikası uygulamazsanız, bu lig değişimi çok kolay olan bir hadise değil.

Ben sonuçta söyleyeceğim şeylerin önemli bir kısmını aslında sunum esnasında söyledim. Sadece şunu vurgulamak istiyorum: Katma değer meselesini, sadece katma değer fetişi olarak almamak lazım. Türkiye'de katma değeri yüksek sektörler hizmetler sektörüdür. Sadece katma değer dersiniz, katma değeri yüksek olan, üretim girdilerinin toplam üretim değeri içinde düşük pay aldığı sektörler hizmet sektörleridir. Sanayi sektörünün yapısı gereği katma değeri yüksek değildir. Ama sanayi sektörünün bir özelliği vardır. Hızlandırıcı ve çoğaltıcı mekanizmalarının en iyi işlediği sektördür. Çünkü, sanayi bir malzeme hareketidir. Çok sayıda malzemeyi alırsınız, prosesten geçirirsiniz ve başka bir şey üretirsiniz. Çok sayıda malzeme almak demek, çok sayıda sektörle etkileşimde bulunmak, yurtiçinde daha fazla katma değer zinciri yaratmak demektir. Ama bu zincir özellikle ara mallarda ithal bağımlılığı nedeniyle bir yerden koparsa, buna karşın sadece talep vektörünü (bu ihracat olabilir, yurtiçi talep olabilir, bölgesel talep olabilir, herhangi bir şey olabilir önemli değil) dikkate alarak teşvik ya da kalkınma politikalarını dizayn ederseniz, maalesef üretim yapısı sizi hiç tahmin etmediğiniz bir yere götürecektir.

Çok teşekkür ederim ilginize.

Prof. Dr. OKTAR TÜREL / Oturum Başkanı

Biz de Dr. Küçükkiremitçi'ye teşekkür ediyoruz. Söz Prof. Konukman'da.

DEĞERLENDİRME*

Prof. Dr. AZİZ KONUKMAN

Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi

Şimdi o kadar güzel uyumlu oldu ki, beraber çalıştığımız anlaşılıyor zaten, bir sürü şeyde. Şimdi benim bu konuda bir tanesi ortak, bir tanesi bağımsız bir çalışmam var. Bağımsız çalışma Mustafa Sönmez ve Şule Necep Daldal. SODEV'e yaptık, ama üç ayrı çalışma bağımsız birbirinden, yani herkesin bağımsız çalışması.

Orada Kalkınma Bakanlığı'nın ya da DPT'nin kullandığından farklı bir sanayi sınıflandırması yaptım. Yani şuradaki gördüğünüz ileri, yüksek, orta tanımları tamamıyla farklı. Orada Türk sanayisinin sadece bu dönemde değil, AKP sorumlusu değil bunun, Doğru Yol, işte ANAP filan bu hükümetlerin döneminde, orta sanayileşme düzeyinde bir ülke olduğu ortaya çıkıyor. Yani orta teknoloji ürünlerde, hem ihtisaslaşmış hem de ihracatını buraya doğru yönlendiren bir konumda Türkiye.

İhracatında öne çıkan tekstil gibi sektörlerse, son derece düşük katma değerli bir yapıda sürüyor. Yani patettir, know how'dı şeydu buydu, küresel rekabetin gerekleri olan mekanizmanın tamamıyla dışında, düşük ücretler üzerinden dünya ekonomisine ekleniyor; sendikalarıyla, hatta bırak sendikayı merdiven altı işletmeleriyle sisteme entegre olmuş durumda.

Daha sonra Aşkın Türel, bugün buradaydı İzmir Milletvekilimiz. Kalkınma Bakanlığı, eski adıyla Devlet Planlama Teşkilatı'nda çalışan uzman bir arkadaşımız. Onunla Sanayi Kongresinde ortak bir sunuş yaptık, orada da Kalkınma Bakanlığı'nın sınıflandırmasını kullandık. Orada da aynı sonuç çıktı; orta düzeyde bir sanayileşme. Sonra Bilsay Hoca da bu tabloları çok sevdi, sağ olsun referans vererek yaptığı konuşmalarda Türkiye orta sanayileşiyor, güzel bir ifade kullandı, şimdi tam hatırlayamıyorum, orta düzeyde bir sanayileşmeye demir atmış bir ülke dedi.

Ama bu, dediğim gibi, AKP'nin yarattığı bir şey değil. AKP böyle bir yapıyı aldı, onu bugüne getirdi ve bugün o yapı aynen duruyor. Şimdi tuhaflık şu: Stratejiler açıklıyor, sanayileşme stratejisi diyor, işte özel sektörü topladılar, Serdar gayet güzel... Serdar nasıl sabırla okudun onları? Helal olsun yani, Serdar'ı ben kutluyorum. Zaten biliyorsunuz böyle şeylerde özeti okudu mu bitiyor zaten. Biz hocalar alıştık artık; bir giriş, bir sonuç, arayı okuma, önemi yok. Sınav kâğıtlarını öyle okumuyorum. Öğrenciler var da bizim burada, yanlış yorumlamayın çocuklar, sizin kâğıdın tümüne bakıyorum, öyle yapmıyorum. Bu sermayenin raporları vallahi böyle, bir girişe bak, işte biraz şöyle bak. Sonuç bölümü zaten bir fikir veriyor.

Şimdi Allah aşkına, şey ne güzel koydu buraya, hedefleri de koydu; şu 2013 hedefleri. Bunlara ulaşacağız diyorlar. Neyle? İşte bu şuradaki şeylerle... Hakikaten kendilerinin inandıklarına inanmıyorum. Bu hedeflerin yapılabileceğini, çünkü orta düzeyde diye teşhisi koymuşlar, 10. Plana yazmışlar. Yani tekrar etmeyeyim, bir önceki oturumda rakamları verdim size. 1 puanlık artışlar filan dehşet bir radikal değişim olarak algılanıyor ki, olamaz. Bakın neler var? Dünyada 10 ekonomi arasına girmek. Hakikaten yani şaka gibi, kim ciddiye alır seni? Küme düştü diyor sevgili kardeşim Serdar, o hâlâ diyor ki ben ilk 10 arasında olacağım diyor. Hayır, olamazsın mümkün değil.

* TMMOB Sanayi Kongresi 2013'de yapılan konuşmanın bant çözümlerinin gözden geçirilmiş biçimidir.

O şeyleri filan saymıyorum. Mesela bir tane var, bakın ne diyor? Araştırmacı sayısını 300 bine çıkarmak. Bir de tabii bunun altyapısından filan bahsetmiyor. 300 bin kişiyi bulursun da, onlar bir süre sonra yurtdışında olur. Onu saymıyorum, yüzde 5 diyor yahu, kafayı yemiş. Yüzde 5 ne demek? Türkiye hiçbir döneminde öyle bir yüzde 5'i yakalayamaz. Çünkü bir de sevgili arkadaşlar, sadece Türkiye'ye özgü bir şey değil. Emin Koramaz ona çok önem veriyor. Bu yüksek katma değerli stratejiye çok kızıyor.

Şimdi şöyle bir şey var. Bütün dünyada, sadece Türkiye'de değil, istihdamsız büyüme diye bir süreç yaşanıyor. Bizim istihdamsız büyüme sürecimiz de, metropol kapitalist ülkelerin istihdamsız süreçleri farklı. Hemen bir parantez açayım ne demek istiyorum? Şimdi ben çok ısrarcı oldum düzenleme komitesinde. Şu sanayileşme filan demeyelim dedim, AKP döneminde sanayileşme ya da sanayileşme açmazları. Buna sanayileşme diyemeyiz, kimse demiyor. Bunun adı sanayisizleşme, sanayisizleşme süreci. Bu sadece Türkiye'de değil, Batıdaki de adı sanayileşme süreci, ama bir fark var. Batı halletmiş şeyi, sanayileşme sürecini bitirmiş, artık know how, patent filan oralardan tedarik zincirlerine katılıyor. Kirleten enerjileri, kirleten sanayilerin bir kısmını zaten çevre ülkelerine bırakmış, onun dışındakiler de zaten ne oluyor? İşte ücret durumu, maliyetler açısından zincire katılıyor. Zincire katıldığı yer de, didinin didisi yeri. Yani esas patentle, know how'ıyla alanlar yukarıda. Şimdi böyle bir tedarik zincirleri var.

Siz sanayileşmenizi tamamladıktan sonra, artık hizmet sektörünüzü çok sağlıklı geliştiriyorsunuz. Yani gelişmiş kapitalist ekonomilerin hizmet sektörü, arkadaşlar bizim hizmet sektörüyle karşılaştırılmaz, o sanayinin ihtiyaçlarını sağlayan bir lojistik işlevi de dahil buna. Biri hizmet sektörüken, seninki sanayiden bağımsız gelişen bir hizmet sektörü. Sanayinin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden yapılandırılmış bir hizmet sektörü değil. Bunun içinde marjinal dediğimiz bayağı şeyler de var. Ne derler? Sanayileşme hiçbir bağlantısı olmayan, kendi başına gelişen sektörler de var hizmet alanında.

Şimdi ne anlama geliyor bu? Eğer siz oranlara bakarsanız, deminden o kadar güzel oldu ki, çünkü oranlar üzerinden gidip, makale yazanlara ciddi eleştiriler var. Tam da o sırada Oktay yetişti bizim, yani sıkıntımıza cevap verdi. Ne gösterdi orada Oktay? Türkiye'nin sanayisinin milli gelir içindeki payı Almanya'dan yüksek. Şimdi ne diyorsunuz? Vay be müthiş! İyi, ama o yüksek dediği yerde, adam hizmetlere olağanüstü bir şekilde geçmiş, ama nereden geçmiş? Yüksek teknolojiler ve yüksek katma değer oluşturan sektörler üzerinden geçmiş. Seninki nerede? Orta düzeydeki yerden geçiş. Dolayısıyla artık şu rasyoların bir anlamı kalmadı. Sanayinin milli gelirdeki payı ne oldu, nereye geldi? Buradan giderek de artık analiz yapamayız. Niye? Yapısını analiz etmemiz lazım, içeriğini analiz etmemiz lazım. Hangi tür ürünlerde ihtisaslaştığını analiz etmemiz lazım; yoksa oradan bakarsanız Türkiye Almanya'dan daha iyi durumda.

Ama hangi durumda olursanız olun, Almanya'yı da Türkiye'yi de bekleyecek olan tehlike, yani onların konumuna da gelsek, bizi bekleyecek olan tehlike, Emin Koramaz kardeşimin daha önce çeşitli tartışmalarda dile getirdiği şey; burada emeğini istihdamını çoğaltmayan bir yapı var arkadaşlar. Teknoloji sokaktaki adamın işini rahatlatan, ona aş bulan, onun sürece katılımını sağlayan bir teknolojik gelişme değil. Bunun adını iyi koyalım; belki bu kapitalist üretim ilişkilerinden kaynaklanan bir şey. Yani istihdamsız büyüme. Bunu da tabii bazıları da yanlış kullanıyor. Büyüme istihdam yaratmıyor değil, bir esnekliktir bu. Yani şunu demek istiyorum: Büyüme yüzde 1 arttığı zaman, istihdam yüzde kaç artıyor diye yapılan bir hesaptır bu, büyümenin altında çıkar. Yani istihdamdaki artış büyümenin uyarabileceğinin gerisinde kalıyorsa, buna istihdamsız büyüme denir. Yoksa istihdam artışı olmayan büyüme değil. Tabii bu da vahim bir şeydir. Niye? Bir yandan nüfus artıyor ve işgücüne katılım oranı dehşet bir şekilde düşüyor. Bir de böyle Tayyib gibi adamlar çıkıp

üç çocuk baksın kadınlar filan da dediği zaman, bizim gibi ülkelerde kadınların işgücüne katılma oranı daha da aşağılara düşüyor.

DİSK-AR geçenlerde bir hesap yaptı. Dedi ki; acaba OECD'deki ortalama geçerli olsa Türkiye'de, yani işgücüne katılım oranı yüzde 6'lar değil de *-kadınlar için-* bu daha yüksek, OECD ortalamasında olsa, işsizlik ne olurdu diye bir hesap yapıyor? Sıkı durun ne kadar tahmin edersiniz? Efendim... Evet, o civarlarda, hatta daha da... Şeyi de katıyor, eksik istihdamı filan katıyor, yüzde 35 filan bulanlar var. Böyle bir şey olabilir mi? Böyle bir işsizlik yaratan bir sistem var. Bunu Batı da yaratıyor, kapitalizmin geldiği bugünkü aşama. Çünkü kapitalizm için önemli olan kâr oranlarının yükselmesi. Sabah biraz farklı tartışıldı, ama ben hâlâ ona inanıyorum. Kâr oranlarının önündeki bariyerleri temizlerseniz, kapitalistin bütün dünyası budur, bunun üzerine inşa eder.

Dolayısıyla burada böyle bir bakış açısı, istihdamı amaç edinmeyi zaten mümkün kılamaz. Burası sosyal bir şey kuruluşu değil, hayirsever bir kuruluş değil. Üstelik lütfen işsizliği de kapitalizmin geleceği açısından tehlike olarak görmeyin sakın ha. Çünkü Dünya Bankası'yla birlikte bu işi öyle becerir hale getirdiler ki, 90'lı yıllarda Dünya Bankası yoksulluğu azaltmayla ilgili bir bölüm kurdu, bir daire kurdu, bayağı ciddi paralar yatırıyor. O da şu: Aman toplumsal patlamalar olmasın, ne yapalım? Yoksulluğu yönetelim dediler. Arkadaşlar yoksulluğu yönetelim. Hatta böyle güzel isimler kelimenin güzelliğine bak; sosyal riskleri azaltma. Çünkü biliyorlar ve bunu yoksulları düşündükleri için değil, kendilerini düşündükleri için. Biliyorsunuz yoksulluk yasaları, şatolarına yerleşeni zenginlerin, bunlara bir şey vermezsek saldırır bunlar bize kardeşim. Onun için kentin merkezinde biliyorsunuz bütün şeyler güvenlik sistemiyle çalışır, giremezsiniz her eve. Komşunuza filan gitmeye kalksanız, hani öyle bir yerde oturuyorsanız yandınız. Onay alacaksın, oradan oraya, merkeze, güvenlik şu bu filan, tam bir kepezelik.

Dolayısıyla şatolarınız olmak zorunda bu sistemin içerisinde. Dolayısıyla diyorlar ki, sosyal riskleri azaltalım, yok edelim değil. Dinler de aynı görüşte, bütün dinler. Zekât sisteminin anlamı da o zaten. Sistemi yeniden üretebilmenin aracıdır zekât. Sadaka devlet uygulamaları, AKP'nin keşfettiği, Dünya Bankası uygulamasıdır. Sakın ha öyle AKP filan keşfetti filan değil. Hatta bizde sadaka doğuştan beri, yani dünyaya geldiğimizden beri İslamcı bir toplumda var, ama bunun kurumsal hale getirilmesi, ciddi anlamda sisteme entegre edilmesi Dünya Bankası sayesinde olmuştur; yoksulluğun yönetilmesi projesi. Bu da biraz 90'lı yıllarda dünya ekonomisi krize girince, dünya ekonomisi demeyelim yanlış söyledim. Asya krizi, Meksika krizi, bunlar peş peşe gelince, Washington Uzlaşması çökmek üzereyken, IMF ve Dünya Bankası ne yapalım ne edelim dediler, Post Washington Uzlaşması diye bir şey uydurdular. Hatta buna şey diyorlar; Genişletilmiş Yeniden Washington Uzlaşması.

Ne yapalım? Bu istikrar programları, bu insanların kemerlerini sıktığımız zaman ciddi anlamda yoksulluklar oluyor. Bu yoksulluklar da bu programların yeniden üretilmesini engelliyor. Ne yapalım? Mutlaka buralarda bu yoksulları kontrol edelim. Ne yararı var uzun vadede? Uzun vadede herhalde Dünya Bankası Marx'ı iyi okumuş. Ne diyor Marx? Bu tür insanlar yedek işgücü ordusunun depoları. Yani kapitalist sistem işsizliğe muhtaç, yani anlayamıyorum böyle. İşte işsizliği azaltmaya çalışıyorlar. Hikâye kardeşim, niye azaltsın? İşsizlik Demokles'in kılıcı gibi örgütlü işçi sınıfının üzerinde asılı durması lazım arkadaşlar. Sendikalara en yüksek bir ücret artışında ya da minicik bir ücret artışında, bak kızdırma beni dışarıda milyonlarca baldırı çıplak insan var demek için. 4/C'yi hatırlayın. Bizim Başbakanımız herhalde danışmanları Marx'ı okumuş ki, onun önüne koydular. Aynı lafları, o biraz daha aşağılayıcı ötekileştirici bir dille "*nefesi kokan*" dedi, çok daha aşağılayıcı bir dille. İşte milyonlar var beni kızdırmayın, işte ücretleri dua edin yani bu kadarını bulduğunuzu..

Şimdi dolayısıyla bu katma değer üstüne inşa edilebilecek sanayileşmenin biraz da sorgulanması lazım. Yani katma değeri, yüksek katma değer dediğiniz zaman, çok da şey mi acaba, emek cephesinden çok da tercih edilebilir bir durum mu? Sadece yüksek sesle düşünelim diye söylüyorum. Çünkü ben baktım, Sanayi Kongrelerinin hemen hemen tümünde bu ifademiz var bizim. Bunu sahiplenmişiz. Benim de itirazım yok. Çünkü yüksek katma değerler üzerinden dünya ekonomisine eklenme demek, nitelikli emek üzerinden buraya eklenme demek. Nitelikli emek ne demek? Yüksek ücretler üzerinden. Belki de sabahki oturumda Özlem'in de arzuladığı şey bu. Yüksek ücretler üzerinden kapitalist sistemin yeniden inşası gibi birey. Ama burada o niteliksiz emek, 4+4+4'lerle ortalığa bırakılan emek ne olacak? O sorunu çözüyor bu. Bu analizler o sorunu çözüyor. Onu bir yere not edelim.

Şeye gelince, şimdi biliyorsunuz kalkınma planları üç aşamalıdır. Bu biraz Timbergen'in de çok önemli katkılarıyla olmuştur. Bir makro aşama, sektör aşaması, proje aşaması. Allah aşkına, bizim bütün şeyler, şu yerel yönetimlerdeki kampanyalara bakın Allah aşkına. Neye kilitlenmiş durumda? Projelere. Projen var mı? Projen yoksa gelme. Peki, proje neyin bir şeyidir, yani ne vardır arkada, projenin arkasında ne olması lazım? Sektör politikaları. Ne olması lazım? Makro bir plan.

Bunu şundan dolayı anlatıyorum: Bir şey vardı, Avrupa Birliği'ne uyum bilmem ne, şimdi unuttum. Avrupa Kalkınma Birliği mi ne? Unuttum şimdi. 60'ın üstünde yönetim kurulu üyeleri, benim gezici vaizliğim gibi. İktisadi Kalkınma Vakfı. Bunun yaşlı üyeleri, hiç unutmuyorum tonton böyle, hepsi de sevimli adamlar. İşte bir gün Sinop'a gidiyorlar. Ne öneriyorlar biliyor musunuz? Tekstilde ihtisaslaşın kardeşim. Gidiyorlar Kastamonu'ya, tekstil. Sonra bir fark etmişler ki, her yere tekstil demişler. Çünkü şey yok kafalarında; bir sektör planlaması yok, bir ne bileyim, mantıklı geliyor. Yani ona hakikaten bakıyorsun düşük ücret, düşük katma değer. İşte adamın orada zaten bir şeyi var; evet, emek yoğun, hem politikacı da memnun filan. Bunun nerede makro planı, nerede sektör planı? Hiçbirisi yok, unutuldu bunlar.

Şimdi planlamanın bir özelliği var. Bütün makro plan yapanların gerekli ve yeterlilik koşulu diye bir şey vardır. İktisat politikaları varsa planlama yapabilirsiniz. İktisat politika araçları elinizden alındıysa arkadaşlar, plan yapma şansınız yok. Onun için biz bu planları ciddiye almıyoruz, onun için işte en iyisini yapsanız dahi, en güzel sektör raporlarını hazırlarsanız, dehşet, böyle TMMOB'un bütün odalarını çağırırsanız, özel ihtisas komisyonlarında inanılmaz güzel raporlar üretseniz dahi ya da Aykut ağabeyin dediği, o stratejiyi, teknoloji politikaları stratejisini hadi uygulayalım demeye kalksanız, bu yapı buna izin vermez; mantığı yok, anlamı yok. Çünkü öyle bir yapıyı inşa edebilecek ne kültürel altyapısı var, ne siyasi bakış açısı var. Hele uzun dönemde ölüyüz diye, Özlem bugün güzel söyledi. Keynes'in o bakış açısına sahipse, böyle bir bakış açısıyla bu işi sürdürebilme şansı yok. Bu yitirildi.

IMF ve Dünya Bankası'nın, özellikle bu standby anlaşmaları yapısal uyum programlarıyla ve *-bu çok önemli-* koşullu kredileriyle. Koşullu kredileri şu: Özelleştirme yapacaksın, mali disiplin, bütçe kısıtlayacaksın, faiz dışı fazla yaratacaksın, şunu yapacaksın, bunu yapacaksın. Politika aracı kalmadı ki. Kısa vadeli sermaye hareketlerini de serbestleştirdin, Ağustos 89'u hatırlayın 32 sayılı karar. Şimdi para politikası araçları sınırlı, maliye politikası zaten çok sınırlı, ne yapacaksınız?

Bakın şimdi Mayıs 2018'di değil mi? Devre dışı kaldı, IMF gitti. Peki, IMF politikaları devam etmedi mi? Faiz dışı fazla hedeflerini her yıl raporunda Türkiye açıklamadı mı? IMF tekrar gelip yıllık raporlarında bunlara bakmadı mı? Çünkü biliyorsunuz 4. madde kapsamında, siz IMF'den ayrılırsanız dahi sizi inceliyorlar. Çünkü piyasalara bir mesaj vermek için.

Şimdi 1998'den 2008'e kadar gözetim anlaşması önce, hatırlayın, sonra 99 Aralık'ında stanby, buraya kadar gelmişsiniz, bütün iktisat politikalarınızdan kendinizi azade etmişsiniz. O politikaların hiçbirisi yok. Sonra 98 Mayıs'ından sonra aynı politikalara devam etmişsiniz ki. O sloganı unutmayın ne olur, bir sürü siyaset bilimci o sloganı yanlış yorumladı köşesinde. Solcu arkadaşlarımız da dahil buna. "Yola devam" ifadesi, AKP'nin halka verdiği bir ifade değil, yani halka verdiği bir söz değil, sermaye çevrelerine verdiği bir söz. Yani demek istiyor ki; ben stanby anlaşmasını bitirdim tamam, ama merak etmeyin yola devam. Yani sizin politikalarınızla, ben IMF anlaşması olmaksızın söz veriyorum yola devam edeceğim diyor. Yoksa bize yönelik bir mesaj değil, çantada kekligiz zaten biz. Bir sürü insan oy veriyor, işte yüzde 50'si arkasında filan.

Şimdi dolayısıyla sanayileşme politikalarını bizim masaya yatırabilmemiz için, bunun arka planındaki bir kalkınma, yeniden kalkınma, yeniden planlama. Yani Sevgili Serdar'ın o şeyinin altına 50 kez imza atarım. Serdar bana sağ olsun bir iyilik yaptı. Bak Oktay vermedi metnini, Oktay göndermedi, ama Serdar gönderdi.

Bakın Serdar ne diyor? Serdar nerede o alternatif? Hani şurada bir şey diyorsun ya, planlamayı davet ediyorsun. Neyse şurada bir yerdeydi. Şimdi bakın: *"Türkiye merkezli, ülke içinde iktisadi bütünleşmeyi sağlayan, daha eşit bölüşmeyi amaçlayan bir iktisadi büyüme perspektifi çok daha kritik bir önem taşımaktadır."* Yalnız oraya bir ekleme yapalım, iktisadi büyüme demeyeceğiz kalkınma diyeceğiz; çünkü aralarında temel bir fark var, büyüme niceliksel bir değişimi öngörürken, kalkınma niteliksel bir değişimi öngörüyor. Yani sosyal politikaları da içeriyor, gelir dağılımı politikalarını içeriyor, daha köklü bir şey. Onu mutlaka oraya koymamız lazım.

Şimdi bunu yapamadığınız zaman kusura bakmayın kardeşim, siz orta düzeyde dünya ekonomisine eklenmeye devam edersiniz. Orta düzeyde mühendis olursunuz, orta düzeyde akademisyen olursunuz bizim gibi ve buradan da yeni bir seçenek yaratma şansınızı da giderek kaybetmiş olursunuz.

Ben isterseniz burada keseyim. Çünkü tekrar etmeye başladığımı fark ettim, noktayı koyayım. Teşekkürler.

Prof. Dr. OKTAR TÜREL / Oturum Başkanı

Prof. Dr. Konukman'a hep birlikte teşekkür ediyoruz.

Oturum başkanlarının konumlarını istismar ederek bir "korsan bildiri" sunmaları bizde alışkanlık haline gelmiştir. Ben böyle bir girişimde bulunmayacağım; ama sunuşların bende uyandırdığı bazı izlenimleri sizlerle paylaşacağım.

İlkin, veri sorunları üzerinde kısaca durmamın yararlı olacağını düşünüyorum. Dr. Şahinkaya'nın sunuşunda uluslararası bazı kıyaslamalara yer verilmişti. Türkiye'nin dünya ekonomisinin ilk 15'i içindeki görece konumu, Türkiye'deki kur hareketlerinden önemli ölçüde etkileniyor. Örneğin bizim 1990'da bu listeye girişimiz, 1989'daki sermaye hareketleri liberalleşmesi sonrasında Türk lirasının değer kazanmasıyla yakından ilgilidir. 2000'li yılların başında uluslararası ligin alt basamaklarına inişimiz de Türkiye'nin 2001-2 ekonomik krizi dolayısıyla devalüasyona zorlanmasıyla bağlantılıdır. Uluslararası karşılaştırmalardaki bu tür oynaklıkları kur hareketlerine dikkat ederek yorumlamalıyız.

Kur hareketleri bir başka sorunu da ortaya çıkarıyor. Bir önceki oturumda Yavuz Bayülken arkadaşımız, kişi başına gelir hareketlerinden söz ederken, bir noktaya değinmeden geçti. O da şu: Onuncu Plan'ın yazarları, 2014-2018 döneminde fiyatlar genel seviyesinde beklenen artışın çok

altında bir nominal kur artışı öngörmüşler. Bunun anlamı, Türk lirasının aşırı değerlenmesidir. Türk lirasının değerlenmesi açıkça öngörüldüğünde, ödemeler dengesi tahminlerinin gerçekçiliği büyük ölçüde zedelenmektedir. Aşırı değerlenmiş bir Türk lirasıyla Plan'daki iddialı ihracat, ithalat ve cari açık hedeflerine ulaşıp ulaşılamayacağı tartışmaya açık hale geliyor. Dahası, toplumu yanıltıcı bir izlenim de yaratılıyor: Onuncu Plan'ın yazarları, kişi başına gelir hedeflerini dolar cinsinden vererek, 2014-2018 dönemi için Türkiye'de kişi başına gelir sanki yılda ortalama yüzde 7,5 artacakmış gibi bir izlenim yaratıyorlar. Oysa plan hedefleri gerçekleşmiş olsa bile, kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıladaki yıllık ortalama artış yüzde 4 - 4,5 dolayında; kişi başına refah artışının daha geçerli bir göstergesi de bu. Verileri yanlış yorumlamamak için tüm izleyicilerimizin ve meslektaşlarımızın dikkatli olması gerek.

Veri kullanım sorunlarıyla ilgili olarak, imalat sanayi katma değerinin toplam gayrisafi yurtiçi hasıla içindeki payı serilerine de değinmeliyim. 2000'li yılların başında TÜİK, Türkiye'nin ulusal gelir istatistiklerini farklı bir bağlamda derlemeye başladığı zaman, hem geçmiş zaman serileriyle 1998 bazlı seriler arasında, hem de cari ve sabit fiyatlı seriler arasında çok önemli kırılmalar ortaya çıktı. Bu kırılmaları göz önüne almadan zaman serilerini birbirine bağlayarak yorumlara gitmek, kaçınılması gereken önemli bir yanlışlık kaynağı oluyor. Bu da tüm izleyenlerimizin dikkat etmesi gereken bir husus...

Ele almak istediğim ikinci konu, hem daha önceki oturumda, hem de bu oturumda konuşan meslektaşlarımızın 2000'li yıllar sanayileşmesiyle ilgili bazı olumsuz yorumlarıdır. Bu olumsuz yorumları haklı çıkarabilecek verilerden bir kısmı, verimlilik düzleminde aranabilirdi. Zaman yetersizliği dolayısıyla Türkiye'nin hem uluslararası piyasadaki rakiplerine, hem de en önemli ticaret ortağı olan Avrupa Birliği'ne kıyasla, belli imalat sanayii dallarındaki görece verimliliğinin ne ölçüde değiştiğini sorgulayan kapsamlı analizleri bu oturumlarda izleyemedik.

Ama bu konuda çok önemli başvuru kaynaklarımız var. Bu oturumda Dr. Küçükiremitçi, Devlet İstatistik Enstitüsü'nün ardılı TÜİK'in 2000'li yıllardaki imalat sanayi istatistiklerini yeniden düzenlemesi sonrasında, Türkiye Kalkınma Bankası bünyesinde yapılmış olan övgüye değer çalışmalara atıfta bulundu. Söz konusu çalışmaları önemsiyorum; çünkü 2000'li yıllardaki sektörel yapı değişiklikleriyle ilgili araştırmalarımızın sayısı epey az. 2000'li yılların başından hareketle nereye gittiğimizi anlayabilmek için bu çalışmalar son derece önemli.

Ben bu vesile ile Dr. Küçükiremitçi'nin geliştirdiği "teknoloji skoru" kavramına özellikle ilginizi çekmek istiyorum. Son iki oturumda dile getirilmiş olan eleştirel değerlendirmeler, esas itibarıyla, geçmiş 10 yıl boyunca üretim, yatırım ve dış ticaretteki teknoloji skorlarımızın çok fazla yükselmediğini ortaya koyan gözlemlerle destekleniyor. 10 yıl, bir ülkenin hayatında boşa harcanmaması gereken, çok önemli bir zaman dilimi; ama Dr. Küçükiremitçi'nin bulguları son on yılda teknoloji düzleminde kayda değer başarılar elde edemediğimizi ortaya koyuyor.

Bu saptama, bizi kaygı verici bir başka konuya götürüyor; o da artan ithalat bağımlılığımız. Dr. Şahinkaya'nın atıfta bulunduğu Saygılı ve arkadaşlarının çalışması, ithalat bağımlılığındaki artışa değiniyordu. Dr. Şahinkaya da aynı hususa dikkatimizi çekti: Başta girdi ithalatı olmak üzere, ithalatımız üretimden daha hızlı artıyor. Böylesi eğilimler, mevcut sanayileşme ve büyüme modelinin sürdürülemezliğinin bir başka göstergesi olarak kaydedilmelidir.

Üçüncü olarak değinmek istediğim şey, Dr. Küçükiremitçi'nin katma değer zinciri ile ilgili açıklamalarıydı. Bu oturumda Dr. Küçükiremitçi bize, bağlantı etkilerini kullanarak, önemli ve

yararlı bir analitik çerçeve sundu. Bir sektörün bizatihi yüksek katma değer yaratmasından daha önemli olan şey, bu sektörün sektörler-arası ilişkiler aracılığıyla harekete geçirdiği dinamiğin yarattığı katma değerdir; ya da Dr. Küçükiremitçi'nin sözcükleriyle, bir katma değer zinciridir. Bu inceleme alanı üzerinde daha verimli bir şekilde çalışmamızı sağlayacak olan şey, TÜİK'in önümüzdeki günlerde yeni bir girdi-çıkı tablosu yayınlaması olacak.

Vurgulanması gereken dördüncü konu, genelde işsizlik, özelde ise teknolojik işsizlik sorunlarıdır. Meslekteki gençlik yıllarımızda (Prof. Dr. Konukman'ın eğitim yıllarında da tanık olduğu) şöyle bir iyimser görüş egemendi: Yapısal değişme ve teknolojik gelişme bazı insanları işlerinden eder, ama ekonomik büyüme paralelinde yeni istihdam imkânları da yaratılır; dolayısıyla yaygın teknolojik işsizlik söz konusu olmaz. Keynesçi Altın Çağ'a özgü bu iyimser görüş artık geçerliliğini yitirmiş durumda.

Günümüzde işsizliğin büyük ölçüde teknolojik gelişmeyle harekete geçtiğini ve teknolojik gelişmenin istihdam edilmesi son derece güç "sınıf altı" (İngilizce deyimle "underclass") yığınlar yarattığını ortaya koyan gözlemler giderek artmaya başladı. Çevrenize de dikkatle bakarsanız, genç kuşaktan insanların buldukları işlerdeki iş kalitesi bozulmasına tanık olacaksınız: Emek gücü piyasalarında yeni açılan işler giderek daha fazla güvencesiz nitelikler taşıyor, iş akitleri alabildiğine gevşek ve teklif edilen ücretler giderek daha da düşük. Yarınki oturumda meslektaşlarımızın bu eğilimleri ayrıntılarıyla ele alacaklarını ve buna karşı neler yapılabileceğini sizlerle tartışacaklarını umuyorum

Beşinci ve son olarak Dr. Şahinkaya'nın değindiği sanayi politikası konularına kısaca değinmek istiyorum. Önerdiği detoks ve arınma programını izleyen bir ulusal sanayileşme planı ve stratejisi tasarımı çok beğendim; ama öngördüğü 2019 hedef yılı, gençler için umutlandırıcı olsa da, benim gibi yaşı 70'i iyice aşmış olanlar için hayli kaygı verici doğrusu. Umuyorum ki genç kuşaklar ellerini bizden daha çabuk tutarlar ve Dr. Şahinkaya'nın deyimle "kaybedeni seçmek"ten çok gecikmeden vazgeçerler.

Benim sizlerle paylaşmak istediğim hususlar özetle bunlardı. İlginiz için çok teşekkür ederim. Oturumu kapatmadan önce Sn. Ali Ekber Çakar'ın önerisiyle, son sözün yine platformda olduğunu hatırlatmak istiyorum. İzleyenlerimizin sormak veya tartışmak istedikleri hususlar varsa, oturumun kapanış saati olan 18.30'a kadar bu soruları alalım ve bildiri sunan arkadaşlarımız sizleri aydınlatsınlar.

Buyurun efendim.

KATILIMCI: Efendim emeği geçen ve geçecek olan arkadaşlarımıza teşekkür ettikten sonra birkaç söz söylemek isterim. Şimdi Oktar Türel Hoca çok canını sıkmasın, ben 87 yaşındayım ve hala umutluyum.

Türkiye'nin birçok problemi var. Fakat şu sınırlı konular üzerinde ben sadece ikisini söyleyeceğim. Birisi cehalet, öbürü de ucuz insan. Cehaletin beraberinde getirdiği bazı şeyler var. Örneğin, sevgili arkadaşım Aykut Göker AR-GE'den bahsetti. AR-GE öncelikle süreklilik ister. Bir şey yapacaksınız, bulacaksınız, ondan sonra bunu geri besleme yoluyla deneyeceksiniz, düzeltereksiniz. İnsanlar arasında ayrımcılık yapıp, miladı kendisiyle başlatan kişileri getirip, AR-GE yapıyorum dersiniz, olmaz. Çünkü yapanlar başka, deneyenler başka. Bir kere onun ne yapıldığını öğrenmesi için geçen bir zaman var.

Ayrıca siber dünyada korkunç bir enformasyon sağanağı var. Bu sağanağın içerisinde bilgi olacak öğeleri seçip değerlendirmek de genel süreklilik isteyen bir iş, bir çalışma.

Prof. Dr. OKTAR TÜREL / Oturum Başkanı

Sağ olun, çok teşekkür ederim. Başka yorumu ya da sorusu olan arkadaşımız var mı?

Tahmin ediyorum izleyicilerimizin çoğu söyleyeceklerini yarınki foruma saklıyorlar. O zaman ben de izninizle bütün konuşmacılarımıza tekrar teşekkür ederek oturumu kapatıyorum. İlginiz için çok teşekkür ediyorum.

SUNUCU: Değerli katılımcılar, oturum başkanımızın ve konuşmacılarımızın teşekkür plâketlerini vermek üzere TMMOB Yürütme Kurulu Üyesi Sayın Ayşe Işık Ezer'i davet ediyorum.

Değerli katılımcılar, kongremizin birinci gününün oturumları sona ermiştir. Yarın saat 10.00'da ikinci günün ilk oturumu başlayacaktır. Yarın görüşmek dileğiyle iyi akşamlar diliyoruz.

**TMMOB
SANAYİ KONGRESİ
2013**

3. OTURUM

SANAYİDE İŞÇİ SINIFININ VE MÜHENDİSLERİN DURUMU

Oturum Başkanı: Aslı AYDIN
KESK, Uzman

2002-2012 Döneminde Türk İşgücü Piyasaları
Prof. Dr. Erinç YELDAN
Yaşar Üniversitesi İİBF Dekanı

“Geleceksiz” Çalışma Rejiminde Esnekleşen İstihdamın ve Ulusal İstihdam Stratejisi’nin İşçi Sınıfının Örgütlenmesine Etkileri
Alparslan SAVAŞ
DİSK Birleşik Metal İş, Uzman

Ucuz İşgücü Kaynağı Olarak Kadınların Sanayi İstihdamındaki Yeri: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme
Prof. Dr. Gülay TOKSÖZ
Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi

Mühendislerin Durumu
S. Melih ŞAHİN
Kongre Yürütme Kurulu Üyesi

**2. Gün
21 Aralık 2013
Cumartesi**

SUNUCU: Değerli katılımcılar, kongremizin ikinci gününe hoş geldiniz. “*Sanayide İşçi Sınıfının ve Mühendislerin Durumu*” başlıklı oturumumuza Sayın Aslı Aydın başkanlık edecektir. Buyurun Sayın Aydın.

ASLI AYDIN / Oturum Başkanı

Herkese günaydın. Sayın konuklar, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği adına Makina Mühendisleri Odası yürütücülüğünde düzenlenen 19. TMMOB Sanayi Kongresinin ikinci günü ilk oturumuna hoş geldiniz, sizleri saygıyla selamlıyorum.

Sevgili arkadaşlar, değerli hocalarım; hepimizin bildiği gibi kritik bir süreçten geçiyoruz. İktidar içi çatışmalar, bugün bu iktidarın taşların altına gizlediği çürümüşlüğü bir bir su yüzüne çıkartıyor. Bugün hangi taşı kaldırsak, altından bu çürümüş düzenin kirli parçaları çıkıyor. Bugün vahşi emek sömürsünün uzun mesai saatlerinin yuvası haline gelen fabrikalarda imalathanelerde, kim için üretim yapılıyor diye sordüğümüzde, işte bu parçalardan birini de burada buluyoruz.

Doğanın insandan koparılarak vahşice katledildiği, emek sömürsünün güvenli gelecek umudunu yok ederek katmerleştiği bir düzenin üretiminden bahsediyoruz. Halk için değil, küresel sermayenin dayattığı bir üretimi yapan bir düzenden bahsediyoruz ve şunu çok iyi biliyoruz ki, ürettiğinden daha çok zenginleşen bir ülkede el koyma vardır, dolandırıcılık vardır, zorla gasp etmek vardır ve hırsızlık vardır. Bundan zaten bugüne kadar hiç kuşquamız yoktu, bugün ise söze hacet kalmadı, her şey ortada.

İşte tam da bu noktada neoliberalizmin eşitsizliklerine, adaletsizliklerine ve haksızlıklarına karşı direnişin şimdi yeni zamanlara seslendiği bugün de, daha fazla kâr ve güç için değil, insanlığın daha iyi bir bugünü ve daha iyi bir geleceği için üretimi ve emeği tartışıyoruz. Üretimimizi, ürettiğimizi birlikte paylaştığımız bir gelecek bizlerin ellerinde. Biz bunu çok iyi biliyoruz.

Bugün ilk oturumumuzda “*Sanayide İşçi Sınıfının ve Mühendislerin Durumunu*” tartışacağız. Prof. Dr. Erinç Yeldan “*2002-2012 Döneminde Türk İşgücü Piyasaları*” sunumunu bizlerle paylaşacak. Ardından “*Geleceksiz Çalışma Rejiminde Esnekleşen İstihdamın ve Ulusal İstihdam Stratejisinin İşçi Sınıfının Örgütlenmesinin Etkileri*” sunumuyla sözü Sevgili Alparslan Savaş’a vereceğim. Ucuz işgücü kaynağı olarak kadınların sanayi istihdamındaki yerini karşılaştırmalı bir değerlendirmeye bizlere sunacak olan Prof. Dr. Gülay Toksöz ve “*Mühendislerin Durumu*” sunumuyla Melih Şahin’in sunumlarıyla oturumumuzu tamamlayacağız.

Hiç zaman kaybetmeden ben sözü Sevgili Hocam Erinç Yeldan’a bırakmak istiyorum. Söz sizin Hocam...

2002-2012 DÖNEMİNDE TÜRK İŞGÜCÜ PİYASALARI*

Prof. Dr. ERİNÇ YELDAN

Yaşar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı

Çok teşekkür ederim Aslı.

Değerli konuklar hepinize günaydınlar. Bu güzel serin Ankara sabahında bizlerle beraber olduğunuz için ben de hepinize ayrı ayrı teşekkür ediyorum. Efendim ben vaktimizi daha iyi kullanmak adına hemen konuya gireceğim müsaade ederseniz.

Şimdi her şeyden önce bir dünya bölüşüm şemasına bir bakalım. Bunu Avrupa Birliğinin Ameco veri setinden aldım. Veride milli gelire oran olarak çeşitli OECD ülkeleri içinde ücreti payları var. Hangisinin hangisi olduğu çok önemli değil. Önemli olan genel eğilimin sadece Türkiye'yi göreceksiniz, kesikli kırmızıçizgi, hemen Türkiye bütün bu karşılaştırmalarda yalnızlığını, hani "onurlu yalnızlık" deniyor ya son bir senenin medyatik deyimiyle. Hemen kendisini bütün bu kıstaslarda belli ediyor. Kırılganlık göstergelerinde, bölüşüm göstergelerinde Türkiye'nin öne çıkması. Fakat Türkiye genel resmin şiddetli bir parçası muhakkak. Yani genel resim, bütün dünyada gördüğümüz üzere 1970'lerden başlayarak, belli başlı bütün Avrupa ülkelerinde; bunlar arasında Almanya var, Fransa, Polonya, Birleşik Krallık yani İngiltere, Portekiz, İtalya, Yunanistan bir bütün olarak aşağıya doğru bir ücret paylarında düşme var.

Şuradaki çıkışı merak edenler açısından söylüyorum. 1987-88-89 yılları, ünlü bahar eylemleri günleri. Bunun dışında biraz daha Türkiye'yi mercek altına alırsak, 1988'den başlayan bir çeyrek dönemler itibariyle özel imalat sanayi, yani bu bölüşüm mücadelesinin ana odak noktası. Çoğunlukla sanayi üzerine ücret serilerimiz var, daha doğrusu türetebildiğimiz ücret serileri var. Sanayi içinde de özel imalat sanayi sınıfı kavgasının en canlı olarak yaşandığı bölge.

Burada birkaç tane birbiriyle karşılaştırabileceğimiz anlamlı değişkenler var. Koyu mavi lacivertle gösterilen reel ücretler. Yine 1988-89 aralığında reel ücretlerde bir hızlı hareket var. Yeşil eğri, işçi başına üretimi, işçi başına katma değer, işçi başına özel imalat sanayi katma değeri endeksi. Bütün hepsi 100 endeksiyle başlıyor. Üretkenlikte sıçramalar var. 2001 krizi, 1994 krizi. 1994 kriziyle işçi sınıfının ücret kazanımlarının rövanşını bir çırpıda geri almış gözüküyor. Daha sonra bu zayıf koalisyon hükümetleriyle geçen dönem; yüksek enflasyon, işte yüksek bütçe açıkları, finansallaşmanın sürdüğü dönem.

2001 krizinde yine Türkiye, birim ücret maliyetlerini ve reel ücretleri düşürerek aşmış ve üretkenlik ve ücret arasındaki açılım, çoğunlukla 1989 meşhur 32 sayılı karar sonrasında, Türkiye ekonomisinde finansallaşma adımının tamamlanması, Türkiye'nin rantiyer yurtdışından küresel ekonomiyle olan bağlantılarında, uluslararası iş bölümüne bir sıcak para çeviricisi, bir bulaşık makinesi operasyonunun ana merkezi olmasıyla beraber, sanayideki üretkenlik; yani işçi başına üretim ve işçi başına ücret arasındaki farkın *-birim ücreti maliyetleri dolar bazındadır, reel ücretler Türk lirası bazındadır-* birim ücret maliyetlerinin dolar bazında olmasından kasıt, yani Türk

* TMMOB Sanayi Kongresi 2013'de yapılan konuşmanın bant çözümlerinin gözden geçirilmiş biçimidir.

lirasındaki ücretler, Türk lirasındaki güçlenmeye, yani dövizin ucuzlamasına bağlı olarak dolar bazında işçi ücretleri daha maliyetli hale gelmektedir. Fakat arasındaki fark giderek açılıyor, bu da işte finansallaşmanın kaynağı. Nereden geliyor bu değirmenin suyu? Yüksek faizler, yükselen ekonomi denilen olgu bu.

Bu resmi 2008'e kadar getiriyorum. Çünkü 2008'den sonra artık 2000 öncesi verilerle, çoğunlukla imalat sanayi anketlerinden derlediğimiz verilerle, 2005 sonrasını karşılaştırmak çok mümkün olmuyor. Değerli Oktar Hocamız burada değil, ama onun tespiti vardır. Ben ne zaman söz böyle bu veri meselesine geldiği vakit, birilerine takılmaktan geri alamıyorum. Hocam bağışlasın, siz de bağışlayın, yine o dipnotu paylaşmak arzusundayım. İşte Merkez Bankası, Hazine Müsteşarlığı, yabancı uluslararası kuruluşların IMF'si Dünya Bankası, onların temsilcilikleri, yurtdışında eğitim görmüş doktoralı bir yığın genç canlı beyin, araştırma dairelerinde harıl harıl enflasyon tahmini yapmakla meşguller. İşte ticareti söz konusu olan mallar, olmayan mallar, kira dahil, kira hariç, kontratlar çeşitli biçimlerde fiyat istatistikleri derleniyor. Fakat ülkemizde bir ücret serisi, güvenilir bir ücret serisi yok. 2005'ten itibaren, benim biraz sonra kullanacağım resmi veriler var. İşsizlik serisi malum, onlara da biraz değineceğim. Eminim Mustafa arkadaş dünkü tebliğinde uzun uzun o konuya girdi.

Yani bu kadar genç canlı eğitim görmüş beyin, sadece fiyat endeksleri ve enflasyon hesapları ve enflasyonun yüzlerce biçimindeki endeksinin çalışmaya mesai harcıyor. Fakat özellikle istihdam, işgücü, üretkenlik, ücret konusunda ne yazık ki resmi verilerimiz ya karşılaştırılmaz kullanılmaz nitelikte ya da işte bu tip çok ciddi uyarılarla affınıza sığınarak bu şekilde kullanabiliyoruz.

O bakımdan ben 2008'de bu öyküyü kestim. 2008 sonrası için Türkiye İstatistik Kurumunun reel ücret endeksleri var. Şimdi burada yine çeyrek dönem bazında, sanayi sektöründe 2005'i ben 100 kabul ettim. Bir de bu endekslerin baz yılları değişiyor. Şu anda geçen seneden bu yana 2010 bazlı sanayi üretkenliği, sanayi ücreti serisi kullanıyoruz. 2010 bazlı seriyle 2005 bazlı seri de birebir karşılaştırılabilir değil, ama ben birtakım cesur adımlarla her şeyi 2005'in birinci çeyreğinde 100 kabul edersek, sanayi sektöründe olan bitenler. Kriz 2009'un özellikle birinci çeyreğinde Türkiye ekonomisini teğet geçen krizin sanayi üretkenliğinde, sanayi ücretlerindeki çöküş çok yalın bir şekilde gözüküyor. Bu teğetin yönünün gerçekten teğet mi, yoksa delip geçtiği konusundaki metaforları çok net gösteriyor veriler.

Fakat daha sonra başka bir şey oluyor. 2009'dan itibaren reel üretkenlik endeksinde bir sıçrama var. Reel ücretler geriden toparlamaya başlıyor. Yalnız 2011 sonrası Türkiye, yani bu cari işlemler açığı ciddi kırılma, yurtdışından özellikle kısa vadeye sıkışmış borçlanmaya dayalı toparlanma dediğimiz süreçte, gördüğümüz gibi resmi verilere göre üretkenlikte birdenbire bir dalgalanma başlıyor ve reel ücretler ilk defa olarak, eğer 2005'i baz alırsanız, reel üretkenlik endeksinin üzerine geçmiş gözüküyor. Sanayi sektöründeyiz yalnız, tarım, finansal ekonomi, özellikle inşaat sektörü, yani ayakkabı kutuları henüz bu resmin içinde değil.

Şu dönem öyle zannediyorum ki, yakın gelecekte Türkiye'nin 2008 krizini nasıl intibak ettiğine dair araştırma yapan genç meslektaşlarımız olursa, 2008-2009 arası, 2009-2011 arası ve 2011 sonrası Türkiye'nin çok anlamlı kırılmalar içerdiğini bize aydınlatacaklar. Şu andaki ilk ipuçları, Türkiye ekonomisinde, sanayi sektöründe daha doğrusu, Türk sanayinde işgücü, üretkenlik, ücretler arasındaki ivmelenmenin çok değişik bir düzeye girdiğini gösteriyor.

Bunun dışında bir de, dedim ya dolar bazında, yani birim ücret maliyeti. Bunun formülü de, nominal ücretler bölü üretkenlik; yani bir işçinin ücretinden üretkenliğin önce bir deflate edilmesi ve hepsine daha sonra fiyat endeksiyle reele çevrilmesi. Reel üretkenlik de 2010 fiyatlarıyla. Birim ücretlerde

özellikle Türk lirasındaki bu aşırı değerli konum nedeniyle, birim ücret maliyetlerinde bir artış olduğunu görüyoruz; 2011 sonrasında sanayide.

Bunlar genel süreçler, gözlemlerimiz. Bunun yanında istihdam ve üretim endeksi yine 2010'u 100 kabul edersek, üretim endeksindeki çalkantılar, istihdam endeksindeki genel durgunluk göze çarpıyor sanayide; bu da bütün Türkiye'nin manzarası. Ham verilere göre Türkiye -2008 Ocak'ından başlıyor veriler, aylık veriler- tarım sektöründe ister mevsimsellikten arındırın, ister arındırmayın, yukarıya doğru bir ters göç yaşıyor.

İktisatta biliyorsunuz, iktisadın bu sanayileşme literatürünün meşhur Artur Lewis modeli, sanayiye yani köyden kente sınırsız işçi arzı, "unlimited supplies of labour" diyor. Sürekli olarak köyden kente göç, ucuz işgücü deposu olarak. Şimdi böyle bir olgu, 2000 sonrası Türkiye'de 6,5 milyon kişi çalışan tarım sektörü istihdamı, 2008 krizinin öncesinde gördüğümüz gibi 4 milyon kişiye kadar düşmüş idi. Yani yaklaşık 2,5 milyon kişi tarımdan kente, sanayi veya hizmetlere aktarılmış idi. Şimdi bu süreç 2008 kriziyle beraber tersine dönmüş durumda. Yaklaşık 4 milyondan gördüğümüz gibi 6-6,5 milyon düzeyinde tekrardan bir tarımsal istihdam artışı var.

Bunun yanında sanayi sektöründe kabaca yine 4 milyon 500 bin kişiden, en son veri elimizdeki Eylül ayı itibarıyla kabaca 2008'e göre sanayide 150-200 bin kişi daha fazla çalışıyor. Ama tarım sektöründe yaklaşık 2 milyon kişi daha fazla çalışıyor, hizmetler sektöründe de ne olup bittiğini bilmiyoruz. Mercimek köftesi satan kadınlar metaforundan, işte işportacılık yapan, işte özel güvenlik kuvveti olarak çalışan istihdam biçimlerinden, her türlü sömürüye enformalizasyona açık, ne olduğunu bilmediğimiz bir -*tırnak içinde*- hizmet istihdamı dediğimiz bir istihdam biçimi var. Bu büyük şehirlerimizin çevrelerinde haleler gibi çeviren enformal şehri ekonomisini ayakta tutan istihdam biçimleri. Güvencesiz, sendikası, çoğu zaman herhangi bir sosyal güvenlik güvencesi olmayan istihdam biçimleri bir depo olarak hizmetler sektöründe. İnşaat sektörü de istihdam değil, ayakkabı kutuları üreten bir sektör olarak Türkiye'ye hizmet veriyor; Türkiye'nin istihdam manzarası böyle.

Tarımla sanayiye biraz daha bir evvelki resmi sadece tarım ve sanayi diye şu eksenin aynı rakamlar karşılaştırırsanız; işte Türkiye'de istihdam artışlarının ve özellikle son altı aydır neredeyse, bu senenin Mart ayından bu yana, son iki çeyrek dönemde sanayi istihdamının ham verilerle gerilediğini çok net görüyorsunuz. Bunu ekonometrik olarak ciddi bir şekilde ele alıp, mevsimsellikten arındırılmış bir esitropolasyon ile değerlendirirseniz, sanayide ciddi bir istihdam kaybı olduğunu -*tırnak içinde*- Türkiye'nin en hızlı büyüyen 10 ekonomi içinde olduğu, 2023 hedeflerine göre işte dörtnala dünyanın 10 büyük ekonomisi arasına girmeye aday olduğumuzu. Bu dönemde sanayi istihdamının ham verilerle de gerilediğinin, tarım sektöründe de bir köylüleşme, tarımsal istihdamda bir şişkinlik olduğunu görüyorsunuz.

Bu 2008 öncesinde bazı gerçekleri biraz daha altını çizmek için tehlikeli bir provokatif cümle kullanırdık; "istihdamsız büyüme" diye. Bununla işte derdimizi anlatıyorduk. İşte sağ çevrelerden, işte büyüme istihdamsız olur mu efendim, tarım dışı istihdama bakmak lazım, şuna bakmak lazım vesaire diye birtakım savunma mekanizmaları olurdu. Fakat 2011 sonrasında Türkiye'de de sanki "büyümesiz istihdam" varmış gibi gözüküyor. Tarım sektörünün büyüme hızı son derece düşük. Dolayısıyla sanki Türkiye'de muazzam bir üretkenlik kaybı varmış gibi duruyor.

Bu üretkenlik de anlamadığımız bir şey. İşte anlamadığımız her şeyi Solow'un büyüme modellerini hatırlayın, üretkenlik deyip geçip gidiyoruz. Negatif bir üretkenlik var. Yani bu şu anlama geliyor: İşçi çalışmasa daha fazla üretim yapacak gibi bir, bizim iktisadın tatlı uçuk kaçık noktaları.

Bu büyümesiz istihdam döneminin arkasında ne yatıyor? Şimdi biz meraklı insanlarız. Sanayi istihdamdaki gerileme, sanayi üretkenliğindeki çalkalanma ve gerileme, kuşkusuz sanayi sektörüne yapılan sabit sermaye yatırımlarının, istihdamla beraber üretkenlikle beraber, toplam milli gelir içinde... Gayrisafi yurtiçi hâsıla, yani milli gelir içerisinde imalat sanayinin payı. 1990'lardan aldım. 1990'larda imalat sanayimiz yüzde 25'ler düzeyinde. Sonra hızlı bir çöküş yaşıyor 98-99-2000 yılında, sonra bir çöküş daha yaşıyor 2008-2009 yıllarında. 2012 tahmini ve 2013... Şu anda Türk imalat sanayi yüzde 15,4 milli gelir içindeki payı.

Bu sanayisizleşme olgusu, *-tekrardan başa döneceğim-* Türkiye'ye özgü bir olgu değil. Bu neden dersek; birtakım ipuçları var, bunun üzerine doktora tezleri filan artık çalışmaya başlanıyor. Günlerimizi alır ve bu kongrenin de ana temalarından birisi olduğunu düşünüyorum.

Çok önemli ipuçlarından bir tanesi, buna paralel olarak giden bir Türkiye'de ulusal tasarrufların çöküşü olayı var, azalması değil. Şu kutucuklar yine yüzde 20'ler ki, 1990 üç aşağı beş yukarı 80'ler 70'lere kadar gider, yüzde 20 yüzde 25 arasında bir ulusal tasarruf oranı var; kamu artı özel. Ulusal tasarruflar aynı dönemde bir çöküntü içerisinde ve kriz döneminde de, 2007-2008'de biraz artıştan sonra, 2010 ve 2011 Türkiye'sinde cari işlemler açığının, biliyorsunuz tasarruf yatırım açığının izdüşümü dış açık, yani cari işlemler açığıdır muhasebe denkliği açısından. Şuradaki tasarruf açığının tezahürü dış açık olarak milli gelirin yüzde 10'una varan cari işlemler açığının arkasında milli gelire oran olarak kabaca neredeyse yüzde 10 oranında düşmüş olan ulusal tasarruflar var. Yatırımlar aynı kalırken, tasarrufların birdenbire biçim değiştirmesi ve cari işlemler açığıyla finanse edilmesi ortaya geliyor.

İki vurgu yaparak sözlerimi bitirmek istiyorum. Bir, bu çok sık vurgulanan, "Türkiye düşük tasarruf yapan bir ülkedir, dolayısıyla dış açık vermesi, yani dış tasarruf kullanması normaldir" sözü, tarihsel olarak yanlış bir sözdür. Çünkü geleneksel olarak Türkiye düşük tasarruf yapan bir ülke değildir. 2000 sonrası uygulanan politikalar neticesinde, dış borçlanmaya öncelik veren, sıcak para akımlarını Türkiye ekonomisinde başat haline getiren ve finansallaşmayı iyi idare edemeyen bir modelin, tasarrufları hızla çökerttiği bir modeldir.

İkinci olarak da, ulusal tasarrufların azalmasıyla, dış tasarrufların bunu ikame etmesi, bu ikisinin farklı tasarruf biçimleri olduğunu gösteriyor. Bunun tezahürü de sanayisizleşme olarak Türkiye ekonomisinde bize bir sonuç olarak ortaya çıkıyor. Tasarrufları çökerten mekanizmayla, sanayiye göreceli olarak ikinci üçüncü plana iten mekanizmaların aynı olduğu kanısındayım. Bu bir hipotez, şimdilik sadece verilerle bunu sizlerle paylaşmak arzusundayım.

Soru cevap bölümünde veya genç arkadaşlarımızın yeni çalışmalarında bu konuların Türkiye ekonomisinde irdeleneceğini düşünüyorum. Bu kongrenin de böyle bir konjonktürde bu sorulara yanıt arayacağından eminim.

Sabrınız için çok teşekkür ederim Sayın Başkan ve sevgili konuklar. Hepinize selamlar, saygılar sunuyorum.

ASLI AYDIN / Oturum Başkanı

Sayın Erinç Yeldan'a çok teşekkür ediyoruz. 10 yıllık dönemi bize aslında çok net bir şekilde sundu. Bugün özellikle tasarruf kavramı üzerinden çeşitli tartışmaların sürdüğü ve bu tartışmalar üzerinden farklı gerekçeler yaratıldığı bir süreçte, aslında bugün istihdamsız ve üretimsiz diye tabir edebileceğimiz bir büyümenin nedenlerinin, bu kendilerinin söylediği tasarruf tartışmalarıyla aynı nedenleri taşıdığını dile getirebiliyoruz.

Şimdi tam da bu noktadan, aslında biraz konjonktürü 10 yıllık bir tabloyu çizdik ve bu süre içinde sanayi üretimi ve içinde barındırdığı istihdamı ortaya koyduk. Ben buradan sözü sevgili meslektaşım Alparslan Savaş'a bırakmak istiyorum. Alparslan Savaş bizlere *“Geleceksiz çalışma rejiminde esnekleşen istihdamın ve ulusal istihdam stratejisinin işçi sınıfının örgütlenmesine etkileri”* sunumuyla bizlere sunumunu yapacak.

Söz sizde Alparslan Savaş.

“GELECEKSİZ” ÇALIŞMA REJİMİNDE ESNEKLEŞEN İSTİHDAMIN VE ULUSAL İSTİHDAM STRATEJİSİ’NİN İŞÇİ SINIFININ ÖRGÜTLENMESİNE ETKİLERİ*

ALPARSLAN SAVAŞ
DİSK Birleşik Metal-İş Uzmanı

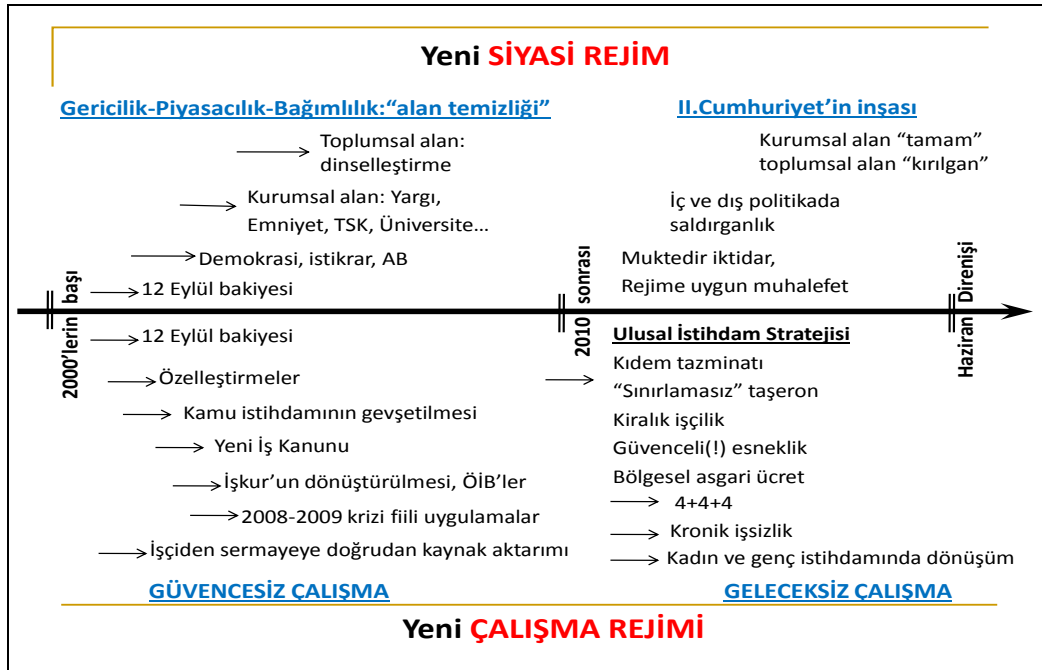
Geleceksiz Çalışma Rejiminde Esnekleşen İstihdamın ve Ulusal İstihdam Stratejisinin İşçi Sınıfının Örgütlenmesine Etkileri

Teşekkür ediyorum. Değerli konuklar merhaba. Benim anlatacaklarımın, Erinç Hocanın sunumunun üzerine gelmesi çok isabetli olacak. Erinç Hocanın 20 dakikada çizdiği sanayisizleşme tablosunun üzerine benim aktarmaya çalışacağım, AKP’li 10 yılın, bir başka ifadeyle AKP koalisyonu döneminin işçi sınıfı açısından çalışma rejiminde ortaya çıkardığı tablo daha anlaşılır hale gelecektir.

Değerli dostlar. Türkiye’nin son 10 yılında, çalışma rejiminde önemli bir dönüşüm gerçekleşti. Bir taraftan bu dönüşüm hâlâ devam ediyor, tamamlanmış değil. Bu dönüşümün ayrıntılarına bakmaya çalışacağız.

Ancak çalışma rejimindeki dönüşüm, aynı zamanda AKP iktidarıyla Türkiye’deki siyasi rejimin dönüştürülmesiyle paralellik gösteriyor. Siyasi rejimdeki dönüşüm ile çalışma rejimindeki dönüşümün bağlantısını birbirinden koparırsak dönüşümün dinamiklerini tam olarak kavrayamayız. Biraz bunlara bakalım istiyorum.

Tablo 1. Siyasi Rejim-Çalışma Rejimi Dönüşümü

* TMMOB Sanayi Kongresi 2013’de yapılan konuşmanın bant çözümlerinin gözden geçirilmiş biçimidir.

Tablo 1’den izleyebiliriz. Siyasi rejim-çalışma rejimi dönüşümü seyri için izleğimizi 2000’lerin başı, AKP’nin iktidara geldiği dönemden başlatıyoruz. Bu başlangıç, Sanayi Kongresi’nin ele aldığı dönem açısından da uygun. 2000’lerin başından başlattığımız dönemi bir ara uğrak yılı olan 2010’a kadar alıyoruz. AKP’li yeni dönemi 2010 yılındaki 12 Eylül Referandumunu ve hemen ardından 2011 genel seçimleri sonrası AKP’nin üçüncü kez hükümet olduğu dönem olarak alıyoruz. Bu dönemde çok önemli bir kesinti anlamına gelen ve sonrasında her türlü beklenmedik gelişmeye gebe olan Haziran Direnişi ve sonrasını tespit ediyoruz.

Tablodaki “yeni siyasi rejim” konusuna uzun uzadıya değil, sadece yeni çalışma rejimine etkisi bağlamında değineceğim. Bu apayrı bir tebliğ konusu.

AKP iktidarı ya da koalisyonu, bir 12 Eylül bakiyesidir. Sürdürücüsüdür de. AKP’li ilk dönemde, yani 2010’a kadar geçen iki hükümet döneminde, daha gerici, daha piyasacı ve daha bağımlı bir siyasi rejim için alan temizliği yaşanmıştır.

Buranın temel söylemi “demokrasi” ve “istikrar” idi. Her iki söyleme şiddetli bir Avrupa Birliği balonu eşlik etti. Uzunca bir süre AB’ci olmayan herkes milliyetçi ya da ulusalcı olarak değerlendirildi. Bunları hatırlayacaksınız.

Bu süre boyunca yeni siyasi rejimin oluşturulması için dönüşüm, hem devlette kurumsal alanda, hem de toplumsal alanda zorlandı. Kurumsal alanda yargı, emniyet, silahlı kuvvetler, üniversiteler ve birçok kurum dönüştürüldü. Bu dönüşümlere Ergenekon, Balyoz, Oda TV gibi davalar eşlik etti. 2010 sonrası bu kurumların hiçbirisi eski kurumlar değildi. Kadro yapısından işleyişine kadar başka kurumlar oldu artık tamamı.

Yeni siyasi rejimin toplumsal alanda zorladığı dönüşüm ise, toplumsal alanın bir bütün olarak dinselleştirilmesi ve muhafazakârlaştırılması oldu.

Kurumsal dönüşüm tamamlandı. Ama toplumsal alandaki dönüşümde sorun çıktı. Bu sorun Haziran’da patladı. Hem de büyük bir şiddetle...

Çalışma rejimindeki dönüşüme baktığımızda ise, yine AKP döneminin bir 12 Eylül bakiyesi ile işe koyulduğunu söyleyebiliriz. AKP döneminde çalışma yaşamına ilişkin zemin, 12 Eylül faşist darbesinin hemen ardından cunta yönetiminin çıkardığı yasalardır. İş kanunu, sendikal mevzuat ve çalışma yaşamını ilgilendiren birçok yasa, AKP döneminde değiştirilmiştir, ancak yapılan değişiklikler 12 Eylül’ün “ruhunu” bire bir korudu.

Özelleştirmeler süreci şiddetlendirdi. Kamu istihdamının gevşetilmesi diyebiliriz tabir olarak, yeni çalışma rejiminin önemli ayaklarından bir tanesidir. Şöyle ki; KİT’lerde istihdam 1980’lerde yaklaşık yüzde 7, 1990’larda yüzde 34, AKP’li dönemde ise yüzde 70 düzeyinde azaldı. Bunun yanında, kamu idarelerinde çalışan devlet memurları, yani 657 sayılı yasaya tabi çalışanlar içinde güvencesiz çalışanların oranı, güvenceli çalışanların oranına göre 25 kat arttı. 2004-2011 arasındır söylediğim rakamlar.

Üzerine taşeron işçiliğini ekleyin. Başta kamuda olmak üzere, taşeron işçisi çalıştırma önemli ölçüde yaygınlaştı. Çalışma Bakanı bugün 1 milyon dolayında taşeron işçisi olduğu ifade ediyor.

2003 yılında yeni bir iş kanunu çıkarıldı. O dönem kölelik yasası dedik. Çalışma sürelerinde ve istihdam biçimlerinde esneklik uygulamaları dahil işçi haklarını geriye götüren önemli düzenlemeler 2003 yılındaki bu 4857 sayılı İş Kanunu’yla geldi.

Birinci AKP döneminde çalışma rejiminin inşasına yönelik başka adımlar da atıldı. 45 yıldır devlet tekelinde olan “iş bulma hizmeti”, özel sektöre açıldı. İş ve İşçi Bulma Kurumu, bu yeni işlevi

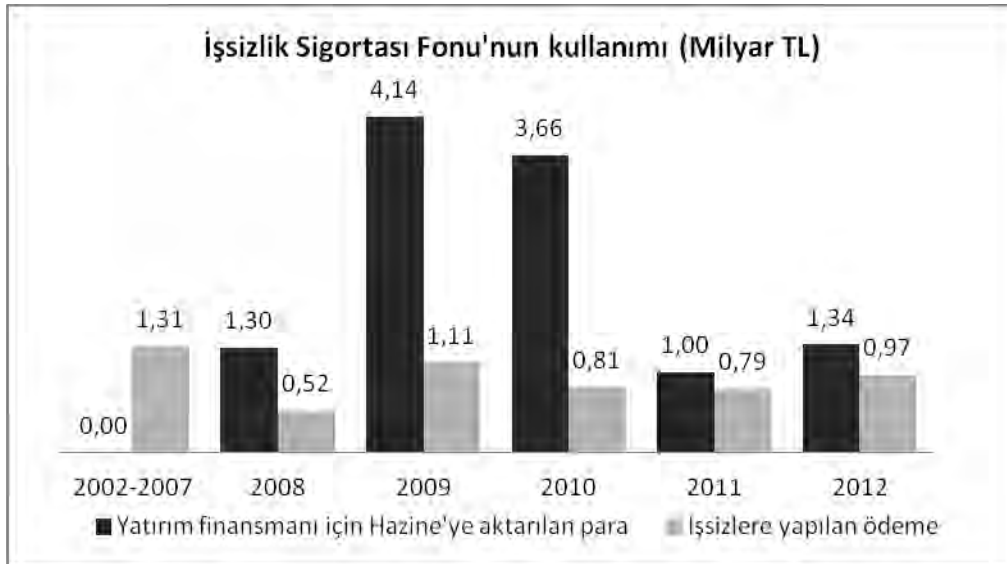
üstlenecek biçimde dönüştürüldü ve İşkur adını aldı. Hemen ardından özel istihdam bürolarına izin veren düzenleme yapıldı. Peş peşe bürolar faaliyete geçti. Şu anda yaklaşık 360 özel istihdam bürosu faaliyet gösteriyor.

AKP'nin yeni çalışma rejimini biçimlendirmesinde 2008-2009 krizi, tabiri caizse ilaç gibi geldi. Kriz sırasında yasal olmayan birçok uygulama, işletmelerde fiilen hayata geçirildi. Örneğin ücretsiz izin uygulaması, yasaların müsaade ettiği bir uygulama değildir. Ancak 2008-2009 krizinde hemen bütün işletmelerde ücretsiz izin uygulandı. Kısa çalışma ödeneğinin kapsamı genişletildi. Bu yolla patronların ödemesi gereken ücretlerin bir bölümü, kısa çalışma ödeneği olarak İşsizlik Sigortası Fonu'ndan ödendi.

Bu dönemin hemen ardından hükümetin "Ulusal İstihdam Stratejisi" adı altında gündeme getireceği dönüşümlerin altyapısı işte bu şekilde önemli ölçüde hazırlandı.

Bütün bu tabloya bakarak, AKP'nin hükümet olduğu ilk iki dönem için, (2002-2010 arası) "güvencesiz çalışmanın" bir çalışma rejimi olarak hayata geçirildiğini söyleyebiliriz. 2010'ların başına geldiğimizde, artık Türkiye'de asli çalışma biçimi güvenceli değil, güvencesiz çalışmadır.

Bir adım ötesi var; aynı zamanda bu dönem için "işçiden sermayeye doğrudan kaynak aktarımı dönemi" diyebiliriz. Bununla ilgili bir grafik göstermek istiyorum sizlere:

Şekil 1. İşsizlik Sigortası Fonu'nun Yıllara Göre Kullanımı

Şekil 1'de 2008 yılından sonra İşsizlik Sigortası Fonu'nun sermaye kesimi tarafından nasıl kullanıldığı görülmüyor. 2008 yılına kadar fon, sadece işsizlere yapılan ödenekler olarak kullanılabilirdi. 2008'deki kriz bahane edilerek hükümetin yaptığı düzenlemeyle fon, sermaye kesiminin de kullanımına açıldı.

"Yatırım finansmanı için Hazine'ye aktarılan para" tanımıyla ifade edilen miktar, patronlara yapılan kaynak aktarımıdır. Bunun önemli bir bölümünün müteahhitlere gittiğini tahmin edebilirsiniz. Altyapı işleri, inşaat vs. Fonun sermaye kesiminden bu biçimde hortumlanmasını "kalkınmada öncelikle bölgeler ve GAP bölgesinde yatırım teşviki" diye anlatıyorlar.

Grafikten de görüleceği üzere 2002 yılından (fonun kurulduğu tarih) bugüne kadar fondan işsizlere yapılan ödemeler toplamı 6,5 milyar lira olarak gerçekleşti. 2008-2012 arası fondan sermaye kesimine aktarılan para tutarı ise 11,5 milyar lira. Bunun adı işçinin cebinden alıp patronun cebine koymaktır.

Tekrar ana tablomuza dönelim. İlk tabloya. “Yeni siyasi rejimde” II. Cumhuriyet’in inşası olarak tarif ettiğimiz 2010 ve sonrasına. 2010 12 Eylül Referandumu ve hemen ardından 2011 Genel Seçimleri AKP’li dönemin siyasi rejiminde kırılma noktasıdır. Önceki dönemin demokrasi, istikrar gibi kavramlarının terk edildiği, muktedir bir iktidar vardır artık. Bu iktidar bir adım daha atarak, yeni bir siyasi rejimin inşasına soyundu. Hem büyük bir hızla, hem de büyük bir şiddetle.

Kamusal alan tamamı. Ancak başka yerde sorun yaşıyordu; toplumsal alan kırıldı. İçeride ve dışarıda adlı adınca saldırgan bir politika hakimdi. Ve sonunda Haziran patlak verdi. Halk sahneye çıktı. Yeni siyasi rejimin kalıbına girmeyi reddetti.

Gelelim biz bu dönemin, yani ikinci Cumhuriyetin çalışma rejimine. Burada Ulusal İstihdam Stratejisi gündeme geliyor. Burada artık “güvencesiz çalışma” diye adlandırdığımız rejimden, “geleceksiz çalışma rejimine” geçiş hedeflendi. Güvencesiz çalışmanın bir ötesi...

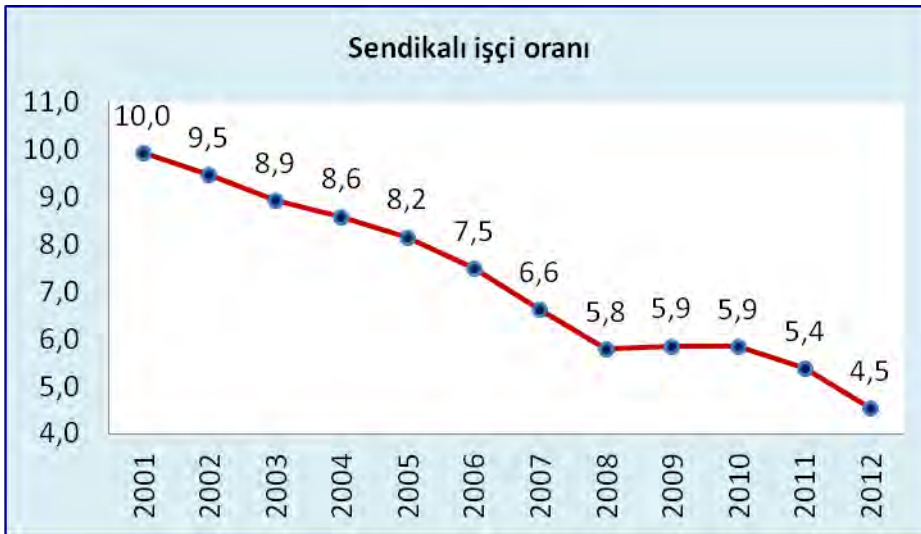
Kıdem tazminatının fona geçirilmesiyle tasfiye edilmesi, taşeron çalıştırmada her türlü sınırlamanın kaldırılması, özel istihdam büroları üzerinden işçi kiralama, daha fazla esneklik, bölgesel asgari ücret... Ulusal İstihdam Stratejisi’nin konuları bunlardı.

Eğitim sisteminde 4+4+4, genç işgücü artırımı, hatta çocuk işçiliğinin yaygınlaşmasının da önünü açtı.

Yüzde 10 bandında sabitlenen işsizliğe, (sanıyorum Gülay Hocam bize bu konuda daha detaylı bir tablo da sunacak kadın ve genç istihdamının bu dönüşümünün eşlik etti.

Tam da bu noktada bir sendika parantezi açmaya ihtiyaç var.

Konu ettiğimiz dönemin sonunda şöyle bir tabloyla karşı karşıya kaldık:

Şekil 2. Sendikalı İşçi Oranı

2001’de yüzde 10 olan sendikalı işçi oranı, 2012’de yüzde 4,5’lara indi. (Bu oran, toplam ücretli yevmiyeli çalışan içerisinde toplu sözleşme kapsamındaki işçi oranıdır. Kamu ve özel sektör dahil.

Elbette bu sendikal tablonun bir 12 Eylül bakiyesi vardı. Sendikalı işçi oranı, grafikte yer almayan kısmında, 1988 yılında yüzde 21’dir. Yani AKP, 12 Eylül rejiminin istikrarlı bir şekilde sendikasılaştırma politikalarındaki ivmesini hiç bozmamıştır. Sendikasılaştırma aynı 12 Eylül şiddetinde devam etmiştir.

Kamu emekçileri için daha çarpıcı bir tablo var. Hemen bakalım:

Tablo 2. Sendikalı Kamu Emekçilerinin Yıllara Göre Dağılımı

Konfederasyon	Üye sayısı			Sendikalı kamu emekçileri içindeki oranı		Tüm kamu emekçileri içindeki oranı	
	2002	2013	Değişim	2002	2013	2002	2013
Kamu Sen	329.065	444.935	35%	51%	30%	24%	21%
KESK	262.348	237.180	-10%	40%	16%	19%	11%
Memur-Sen	41.871	707.652	1590%	6%	48%	3%	33%
Diğer	17.486	78.254	348%	3%	5%	1%	4%
TOPLAM Sendikalı	650.770	1.468.021	126%	100%	100%	48%	69%
TOPLAM Kamu emekçisi	1.357.326	2.134.638	57%				

Burada AKP’nin bir “rekoru” var. Rekor, sendikasılaştırma rekoru değil, sendikalaştırma rekoru! Sendikalı kamu emekçilerinin sayısının iki katı aşkın bir artışla bir buçuk milyona dayandığını görüyoruz. AKP iktidara geldiğinde 41 bin üyesi olan bir konfederasyonun, 2013 yılı son istatistikleri açıklandığında, üye sayısının 707 bine ulaştığını görüyoruz. Devlet eliyle sendikalaştırmaya tanık oluyoruz.

Güvencesiz çalışmadan geleceksiz çalışma rejimine geçerken, sendikal tablo buydu. Sınıfın sendikal alandan direncine yönelik kapsamlı bir tedbir anlamına geliyor bu.

Gelelim Ulusal İstihdam Stratejisine. Ben burada bstratejinin dört başlığına değineceğim. Ama öncesinde şu notu düşmek istiyorum: Haziran Direnişi yaşandı. Halk AKP iktidarına karşı ayaklandı ve hükümet belki de seçimin üç-dört ay öncesinde toplum açısından tepki toplayacak kıdem tazminatı, taşeron işçilik ve kiralık işçilik konularını Çalışma Meclisi toplayarak bir kez daha gündeme getirdi. Bu hamle çok tartışıldı. Yani seçim arifesinde bir hükümet bunu niye yapsın diye? Ama sonradan şu anlaşıldı ki, hükümet geniş emekçi kesimlerine değil, sermaye kesimine yeni bir güvence, yeniden güvence vermek istiyordu. Dolayısıyla sermaye kesiminin “şu kıdem tazminatı meselesini halledin”, “işyerlerimizdeki muvazaalı taşeron çalıştırma meselesini bir halledin” taleplerini karşılayacağını deklare etmiş oldu. Hem de seçimin arifesinde yaptı bunu. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı hâlen Üçlü Danışmayı Kurulu’nu bu konularla ilgili toplamış durumda. Sağ olsunlar, işçi konfederasyonları da bu toplantılara katılıyor!

Parantezi kapatıp kıdem tazminatına dönecek olursak;

Kıdem tazminatının fona geçirilmesinin iki sonucu var. İlki, patronların kıdem tazminatı için cebinden çıkacak paranın azalmasıdır. İkincisi, kıdem tazminatı denilen bir para var, ama o para aslında ortalıkta değil. Kıdem tazminatının fona geçirilmesi, bu paranın piyasaya çıkması anlamına da gelecek. Özel bankaların devrede olacağı bir model söz konusu olan.

Ulusal İstihdam Stratejisi'nin bir diğer başlığı taşeron uygulaması. Aslında son dönemki tartışmalarda bütün film bu başlıkta dönüyor. Kıdem tazminatı konuşuluyor ama hükümetin gerçekte en fazla sıkıştığı husus taşeron uygulaması. Örneğin karayollarında binlerce taşeron işçisinin şu anda açılmış ve kazanılmış davaları var. Gerçekte taşeron işçisi olarak çalıştırmış olmalarına rağmen, asıl işverenin işçisi oldukları ortaya çıkmış durumda. Yüklü tazminatlara hükmediyor mahkemeler. Hükümet bu yükten kurtulmak istiyor. Ulusal istihdam stratejisinde buna bastırıyorlar. Çünkü taşeron işçiliği şu anda sınırlandırılmış durumda. Asıl işte taşeron işçisi çalıştırabilmek için üç koşulun bir arada sağlanması gerekiyor. Bu üç koşul işin ve işletmenin gereği ile uzmanlık gerektiren işler olarak tanımlanıyor ve yasada böyle yer alıyor. Bu üç koşulun birlikte aranması, asıl işte taşeron işçisi çalıştırmayı önemli ölçüde sınırlıyor. Çalıştırdığı durumda muvazaa dediğimiz, yasaya karşı hile yapılmış oluyor. Şu anda kamu ve özel sektörde çalıştırılan taşeron işçilerinin çok büyük bir bölümü bu şekilde muvazaalı olarak çalıştırılıyor.

Şimdi bakan en son toplanan Çalışma Meclisi'nin ardından Üçlü Danışma Kurulu ve Teknik Heyete toplantılarına sunduğu raporda, asıl işin tamamında taşeron işçisi çalıştırabilmenin önünü açmayı hedeflediği ortaya çıktı. Bahsettiğim sınır getiren tanım "teknoloji veya uzmanlık gerektiren işlerde" olarak önerildi. Teknoloji tartışılır, ama uzmanlık gerekliliği muğlaktır. Yani neye göre uzmanlık? Her iş bir uzmanlık tanımına sokulabilir, işin ehli ve ehliyeti açısından baktığımızda.

Tersine yönelik birçok yargı kararı var. Şu anda PTT'de de posta dağıtım işleri taşeronda biliyorsunuz. Yasaya aykırıdır. Yargıtay kararları var. Gemi yapımında kaynak işlerini yapanlar, yani tersanelerde çalışan taşeron işçileri aynı durumdadır. Otellerde temizlik işleri, oda temizliğinin taşerona verildiği örnekler çoktur. Burada da aynı durum söz konusudur. Yargıtay kararları vardır. Karayollarında çalışan taşeron işçileri, hastanelerde sağlık işi gören taşeron işçileri, aslında taşeron işçisi değil yasa karşısında. Bunların hepsi asıl işverenin işçileridir.

Şimdi bunu şöyle çözmek istiyor hükümet ve sermaye. Diyor ki, "Mevcut yasanın müsaade etmediği şey işçi kiralama. Yani ben işçi temin edemiyorum, iş ihale ediyorum. Bu nedenle yasaya aykırı olarak asıl işte taşeron işçisi çalıştırıyorum. Dolayısıyla işçi temini için işçi kiralama konusunun yasal hale getirilmesi lazım."

Taşeron işçisi çalıştırmada yasanın getirdiği sınırlamaları, işçi kiralamayı yasal hale getirerek çözmek istiyorlar. Bunu da özel istihdam büroları üzerinden formüle ediyorlar. Israr bu yüzden.

Aktaracağım son başlık ise esneklik. Esneklik hükümleri 2003 yılında çıkarılan 4857 sayılı İş Kanunu ile getirilmişti. Çalışma sürelerinde denkleştirme, telafi çalışması, çeşitli standart dışı çalışma biçimleri gibi çeşitli esneklik hükümleri var mevcut yasada. Ancak bunlar yeterince ihtiyacı karşılamıyor ve sermaye bu hükümler açısından daha yaygın ve geniş kullanım alanlarına ihtiyaç duyuyor. Ulusal İstihdam Stratejisi'nde bu alanı genişletiyor hükümet.

Sonuç yerine ise şunları söyleyip bitirmek istiyorum. Şimdi bütün bu tabloda, yani yeni siyasi rejim/yeni çalışma rejimi tablosunda, Haziran Direnişi önemli ölçüde hesapları bozdu. Bunu bir köşeye not etmemiz lazım. Haziran Direnişi hem siyasi rejimin, hem çalışma rejiminin inşasında yeniden hesap edilmesi gereken bir faktör ortaya koydu. O da artık harekete geçebilme yeteneğine sahip olan bir toplumsal yapı var. Artık kimse bunu hesaba katmadan yol alamayacak.

Haziran Direnişi, sendikal hareketin krizden çıkışı için de çok önemli bir fırsat yaratmıştı. Türkiye sendikal hareketi –*derdi olanlar için söylüyorum*– bu fırsatı kaçırmıştır. Haziran'da yaşanan hareketlilik işyerlerine taşınmamıştır. Bu başlı başına değerlendirilmesi gereken bir konudur ve tek başına sendikaların yetersizliğiyle de açıklamak mümkün değildir. İşyerlerinde sermayenin denetim

mekanizmaları, muhafazakâr ideolojinin kapladığı yer gibi bir dizi farklı parametre de söz konusudur.

Peki, sınıf neredeydi Haziran Direnişi'nde?

Tam göbeğindeydi. İşçi sınıfı gündüz işlikteydi, gece sokakta. İşten döndü balkonuna çıktı, tenceresini tavasını aldı protestolara katıldı. Öyleydi ki bu durum, sendikasının düzenlediği greve katılmayıp, Gezi Parkı'ndaki direnişe katılan havayolu emekçilerine tanık olduk

Hepsinden önemlisi, konuştuğumuz konu sınıfın örgütlülüğüyse, bir kere Haziran Direnişi dayanışmanın önemini, boyun eğmeme fikri ve harekete geçme refleksini arttırmıştır. Dolayısıyla belki de son 10 yılda güvencesiz çalışma rejiminin üzerine geleceksiz çalışma rejimini inşa etmeye çalışan sermaye ve hükümet açısından en yıpratıcı ve en tehlikeli mesele budur.

Süremi aştım biliyorum. Sabrınıza teşekkür ediyorum.

ASLI AYDIN / Oturum Başkanı

Alparslan Savaş'a çok teşekkür ediyoruz. Süremiz daha var. Şimdi bu aslında güvenceli esneklik tartışması, çok önce, daha AKP bunu gizli kapılar ardında tartışırken, daha gündeme çok taşımamışken, Dünya Bankası raporlarında yazıyordu, güvenceli esneklik diye.

Biz bunu ilk duyduğumuzda, güvenceli esneklik dedik sıcakla buz gibi bir şey olur, yani mümkün değil öyle bir iki bileşimin bir araya gelmesi. Nitekim bu güvenceli esneklik kavramının, yani onu Erinç Hocam da yazmıştı birçok yazısında. Hani "işgücü piyasası Türkiye'nin katı mıdır?" diye. Onu tartıştığımız bir noktada, aslında giderek esnetilen işgücü piyasasında geline nokta, işçilerin hayat güvencesinin bile kalmadığıdır aslında. Bugün baktığımızda, hani birçok sosyal güvence, gelecek umudu, tüm bunların dışında yaşam güvencesinin bile olmadığı en fazla bu güvencenin olmadığı işçiler maden işçileridir, taşeron işçileridir. Çünkü işyerinin fiziksel koşullarının ardında, taşeron olarak çalıştırılırlar ve bu nedenlerle gerekli fiziki koşullara sahip olmaları bile ne yasal yollarla ne de bizzat oradaki patrona bağlı olmamaları nedeniyle sağlanmaz. Dolayısıyla hayat güvencesinin bile olmadığını zaten bize yaşam çok net bir şekilde gösteriyor.

Kuşkusuz 11 yıldır AKP bir rejim inşa ediyor. Bu rejimin en güçlü bacağından bir tanesi ekonomi; ekonomi her zaman bir vitrin olarak sundu, ama bunun ardında aslında giderek derinleşen bir göçük görüyoruz karşımızda. Bunun en fazla belirginleştiği yerlerden biri de, şüphesiz işgücü yani emek gücü. Bunu Alparslan bize aslında çok içeriden anlattı, çok da güzel anlattı. Bu işte sıcakla buz diye tabir ettiğimiz durum, bugün Alparslan'ın bir tablosunda da vardı. Mesela kamu sektöründe bakıyorsunuz sendikalaşma artıyor, ama çok hızlı bir değişim dönüşüm sürecinin gözlemlendiği bir yerde yine kamu sektörü. İşte kamu personel rejimiyle, kamu hizmetlerinin piyasalaşması süreciyle istihdamın biçimi sayısallığından ziyade, çok sert bir şekilde değişiyor. Dolayısıyla devletin sendikalaşmayı kendi eliyle arttırdığı bir yerde, sendikalaşmanın yarattığı etkilerin tam tersi bir süreç karşımıza çıkıyor.

Bugün kuşkusuz güvencesiz ve düşük ücretli istihdama doğru uygulanan yapının en merkezinde kadınlar yer alıyor. Bugün emeğin süreklilik içinde bir değersizleştirildiği bir süreçte, kadın emeğinin ikincil durumu sürekli cinsiyetçi biri zihniyetle pekiştiriliyor. Bugün kapitalizmin neoliberal stratejileri, kadını hem emeğiyle hem de bedeniyle iktidarın müdahale alanlarından biri haline getiriyor. Bunu son zamanlarda daha net bir şekilde belki herkes görüyor.

Ben Şimdi bu noktadan sözü Gülay Hocama bırakmak istiyorum. Kendisi bizlere “*ucuz işgücü kaynağı olarak kadınların sanayi istihdamındaki yeri*”ni karşılaştırmalı bir değerlendirmeye sunacak. Söz sizin Hocam.

UCUZ İŞGÜCÜ KAYNAĞI OLARAK KADINLARIN SANAYİ İSTİHDAMINDAKİ YERİ: KARŞILAŞTIRMALI BİR DEĞERLENDİRME*

Prof. Dr. GÜLAY TOKSÖZ

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi

Ucuz İşgücü Kaynağı Olarak Kadınların Sanayi İstihdamındaki Yeri: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme

Ben de hepinizi saygıyla selamlıyorum. Kongrenin genel başlığı Sanayi Kongresi olunca, ben de bir süredir üzerinde çalıştığım sanayi istihdamındaki kadınların durumuna dair, hem tarihsel perspektiften, hem de çeşitli ülkeler itibariyle karşılaştırmalı olarak bir sunum yapmayı düşündüm.

Önce kalkınma kavramıyla başlamak istiyorum. Uzun zaman ekonomik büyümeyle kalkınma özdeş kavramlar olarak görüldü. Ancak ekonomik büyümenin sağlanmasına rağmen, istihdamsız büyüme diye adlandırılan ya da istihdam yaratılsa bile, ülke içinde bölgeler itibariyle, toplumsal cinsiyet açısından, yani kadın ve erkek itibariyle ve farklı etnik gruplar itibariyle büyük eşitsizliklerin varlığını korumaya devam ettiği görülünce, ekonomik büyümeyle kalkınmanın özdeş olduğu iddiası giderek daha çok sorgulanır oldu. Dolayısıyla da kalkınmanın insanların yaşamlarını, insan onuruna yakışır bir şekilde sürdürebileceği istihdam ve gelir imkânlarına sahip olduğu, işe erişebildikleri ve bu işi sürdürebildikleri, kendi yaşamları üzerinde söz ve karar sahibi oldukları bir ortamın yaratılması; yani sosyal, ekonomik kültürel ve siyasi anlamda bütünsel bir gelişme olarak kavrama anlayışı giderek daha çok benimsendi. Bu kalkınma anlayışı içinde kuşkusuz ekonomik büyüme önemli, ama tek başına ekonomik büyüme pek bir şey ifade etmiyor. Ekonomik büyümeye baktığımızda ise, sanayileşmenin ekonomik büyümenin lokomotifi olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla ben de size sanayileşme sürecinde kadın emeğinin yeri, kadınların sanayi istihdamında ne kadar yer alabildiğine dair bir çerçeve sunmak istiyorum. Ama bunu söylemeden önce şunun altını çizmem lazım ki, dünyanın her yerinde tüm toplumlarda cinsiyet temelli bir işbölümü var. Kadınlar öncelikle hane içindeki ev işlerinden ve bakım işlerinden, yani çocukların, yaşlıların, hastaların, özürülülerin bakımından sorumlu görülüyorlar ve erkeklerden beklenen ise esas itibariyle evin dışındaki gelir getirici faaliyetlerde bulunması ve evin geçimini sağlaması oluyor. Bu işbölümünü sürdüren her türlü toplumsal ilişki, kurumsal yapılanma ve zihniyeti bir bütün olarak “*ataerkil toplumsal yapılar*” başlığı altında değerlendirmek istiyorum. Çünkü bunlar toplumlarda kadınlar aleyhine var olan eşitsizliğin sürmesinde son derece işlevsel.

Şimdi bunun altını çizdikten sonra, bu niye önemli? Bir de onu belirteyim. Kadınlar işgücü piyasasına katıldıkları vakit, esas itibariyle hane içindeki sorumlulukları onların ne tür işleri yapabileceği, hangi sektörlerde yoğunlaşabileceği ve hangi koşullar altında çalışabileceğini de belirliyor ve kadınlara yönelik her türlü ayrımcılık da bu temelde meşrulaştırılıyor. Yani düşük ücret verilebiliyor çünkü “kadın ek gelir kazanıyor, esas olarak aileyi geçindiren erkek” deniyor. Kısa süreli çalışabilir, çünkü “evde bakmakla yükümlü çocukları var, evde yaşlılar var” ve benzeri dezavantajlı çalışma biçimlerinin hepsinin kadınlar açısından meşrulaştırılma gerekçesi olarak ev içi sorumlulukların gösterildiğini görüyoruz.

* TMMOB Sanayi Kongresi 2013'de yapılan konuşmanın bant çözümlerinin gözden geçirilmiş biçimidir.

Sanayileşme sürecine baktığımızda ise, genellikle 20. yüzyılın ilk yarısında, eski sömürge ve giderek ikinci savaş ertesinde bağımsızlığını kazanan ülkelerin kendi ayakları üzerinde durmak için, ithal ikameci bir sanayileşme stratejisi benimsediklerini görüyoruz. Yani daha önce ithal ettikleri ürünlerin, temel tüketim mallarının giderek daha çok ülke içinde üretilmesine yöneliyorlar. Bu, 1970 ve 80'lere kadar sürüyor. 70'lerdeki ekonomik krizle birlikte köklü bir değişim olduğunu ve ihracata yönelik sanayileşme doğrultusunda bir sanayileşme stratejisinin benimsendiğini görüyoruz. Şimdi her iki aşamada ya da daha doğrusu her iki sanayileşme stratejisinde de iki farklı aşamanın varlığı gözleniyor.

Birinci aşama, temel tüketim mallarının üretilmesi. Temel tüketim malları dediğimiz vakit gıda, giyim, barınma ve benzeri ihtiyaçların karşılanmasına yönelik üretimden söz ediyoruz. İkinci aşama ise, daha ileri teknolojilerin aracılığıyla üretilen dayanıklı tüketim malları, ara malları ve sermaye mallarına geçiş aşaması. Bu iki aşamanın hem ithal ikameci sanayileşme sürecinde, hem ihracata yönelik sanayileşme sürecinde var olduğunu belirtmem lazım. İki stratejiyi birbirinden ayıran temel özellik; birincisinde iç pazarlara yönelik üretim ve tüketimin ağır basması, ikincisinde ise dış pazarlara yönelik üretimin ağır basması. Şimdi ikinci aşamada dayanıklı tüketim malları dediğimiz vakit, bunun içine büyük ölçüde beyaz eşya giriyor, otomotiv sektörü giriyor, ara mallar dediğimiz vakit işte petrokimya sanayini burada örnek olarak verebiliriz, sermaye malları da ileri teknolojinin üretildiği üretim aşamaları.

Dünyanın küresel olarak bugün vardığı noktaya daha bir geçmişe dönük olarak bakacak olursak şunu görüyoruz: 1970'li yıllar, yani ithal ikameci sanayileşmeden ihracata yönelik sanayileşmeye geçişin başlangıç yılları, en erken olarak Doğu ve Güneydoğu Asya ülkelerinde yaşanıyor ve dolayısıyla zaten bu ülkeler, işte Asya kaplanları ya da yeni sanayileşen ülkeler olarak tanımlanıyorlar. Bunların deneyimlerine daha yakından baktığımızda, özellikle kadın emeğinin durumunu anlamak açısından şunu görüyoruz: 1970'li yıllarda temel tüketim malları üzerinden uluslararası piyasalara yönelik üretime geçildiğinde, kadınların ucuz işgücü kaynağı olarak yaygın bir şekilde talep edilmesi söz konusu. Daha önceki dönemde, yani ithal ikameci sanayileşme döneminde ise kadın işgücü kullanımı oldukça sınırlı kalıyor. Genel olarak birçok ülkede görüldüğü üzere, kadınların kırsal ekonomiden göçle kente gelmesiyle birlikte düşük eğitim düzeyleri, düşük vasıf düzeyleri nedeniyle işgücünün dışında kaldıkları bir dönem bu. Temel tüketim malları söz konusu olsa bile kurulan fabrikalarda daha çok erkek işgücünün istihdam edildiği, kadın işgücüne fazla ihtiyaç duyulmayan bir istihdam yapısı karşımıza çıkıyor.

Bu süreçte kadınların daha çok küçük ölçekli atölyelerde daha geleneksel üretim yapan yerlerde istihdam edildiğini görüyoruz, ama bu genel olarak sınırlı bir istihdam. Buna karşılık ihracata yönelik sanayileşmeye geçişle birlikte, yani uluslararası piyasalarda rekabetin yaşanmasıyla birlikte, fiyat rekabetinin önem kazanması, kadın işgücü kaynağını, düşük işgücü maliyetleri nedeniyle önemli bir kaynak haline getiriyor. Dolayısıyla Güneydoğu Asya ülkelerinde sanayi istihdamının yarısının kadınlardan oluştuğunu, 1970'li ve 80'li yıllarda görüyoruz. Bu döneme ilişkin yapılan araştırmalar, kadın ve erkek ücret verilerinin sistemli olarak toplandığı ülkelerde, sanayide çalışan kadınların ücretinin, erkeklerinkinin yarısı kadar ya da üçte ikisi kadar olduğunu ortaya koyuyor. Bu düşük ücretin gerisinde de biraz önce sözünü ettiğim ataerkil toplumsal yapılar var. Toplumların nezdinde bunu meşru gösteren ve sendikalar nezdinde de kadın işçilerin ücretleriyle uğraşmayı gereksiz olarak algılatan bir bakış açısı bu. Bu durum doğal kabul ediliyor.

Bu ülkeler kendi içinde 80'li yıllar ve esas olarak 90'larda bir sıçramayı gerçekleştiriyor. Ülkeler dediğimiz vakit, tabii başta Güney Kore geliyor, Tayvan geliyor, Singapur geliyor, Hong Kong geliyor ve daha sonra Çin buna katılıyor. Temel tüketim mallarının üretiminden daha çok dayanıklı tüketim

mallarının üretimine geçiyorlar ki, burada elektroteknik sanayinin anahtar bir rolü var. Seçilen, ağırlık verilen sektörler, aynı zamanda kadın işgücüne olan talep açısından da önem taşıyor; elektroteknik, kadınların “hassas parmaklarına” ihtiyaç duyan ve dolayısıyla kadın istihdamını sürdüren bir alan. Buna karşılık diğer birtakım alanlarda; tersanecilik olsun, otomotiv olsun kadın işgücünün çok daha sınırlı istihdam edildiğini görüyoruz. Dolayısıyla ileri teknoloji kullanımına geçiş, kadın istihdamında görece bir azalmaya yol açıyor. Ancak bu görece azalma, yine de kadınların sanayi istihdamındaki önemli yerini çok büyük ölçüde etkilemiyor. Dikkat çekici olan husus, bu dönemde, yani 90 sonrası dönemde kadın erkek ücret açığının büyümeye devam etmesi. Yani var olan bir açık büyüyor ve bu büyüme kadınların eğitim ve vasıflılık düzeylerinin arttığı bir döneme denk geliyor. Tabii burada araştırmacılar, özellikle konuya feminist perspektiften bakan iktisatçılar, bunun gerisinde ekonomik rasyonaliteyle açıklanabilecek bir şey olmadığını, esas itibarıyla ataeril normların, bakış açılarının ve örgütlenme biçimlerinin etkili olduğunu ifade ediyorlar.

Türkiye’de Sanayi İstihdamında Kadın

Türkiye’de sanayide kadın istihdamına gelince, önce genel olarak Türkiye’nin 1930’lu yıllardan itibaren ithal ikameci sanayileşmeye yöneldiğini belirtmem gerekir. Ancak tarım ağırlıklı bir ekonomik yapı söz konusu 1980’lere kadar ve bu yapı içinde sanayi istihdamının genel olarak çok sınırlı bir payı var. Sanayi istihdamının kendi içinde işkolları itibarıyla cinsiyet yapısına baktığımızda ise, kadınların üç işkolunda, tütün, dokuma- giyim ve içki -gıdada yoğunlaştığını görüyoruz. 1957 yılında mesela, bu üç işkolunun toplam sanayi kadın istihdamındaki payı yüzde 92,6. Kadınların bunun dışındaki alanlarda, hemen hiç istihdam edilmediğini söyleyebiliriz. Burada belki şunu da ekleyebilirim ki, toplam sınıai istihdam içinde kadınların payına bakıldığında da, bu dönemde yüzde 15-20 aralığında oynuyor. Yani kadınların sanayi istihdamındaki payının beşte biri de geçmediğini belirtmem gerekiyor.

Türkiye hepimizin bildiği gibi 1980’lerde ihracata dayalı sanayileşme stratejisini benimsedi ve bu doğrultuda da uluslararası piyasalara esas olarak tekstil ve konfeksiyon işkolu üzerinden bir eklemlenme çabasının içine girdi. Dolayısıyla bunun kadın işgücüne olan talebi arttırdığı arttırmadığını sorabiliriz. Yani madem kadınlar her yerde olduğu gibi Türkiye’de de ucuz işgücü kaynağı, uluslararası piyasalara yönelik yatırım yapıyor, ihracata yönelik yatırım yapıyor; o zaman ucuz işgücü kaynağı olarak kadınların kullanılması gerekmez mi?

Şimdi bu soruya doğrudan ne evet yanıtı, ne de hayır yanıtı vermek mümkün değil. Çünkü istatistiklere baktığımız vakit, Türkiye’de genel olarak sanayi yatırımlarının düşük düzeyinin yarattığı işgücü talebinin sınırlı olduğunu ve bu işgücü talebi içinde kadın işgücüne yönelik talebin de düşük kaldığını belirtmek gerekiyor. Yani bir yandan özellikle konfeksiyon işkolunda kadın işgücüne talep var, ama bu talep sanayi istihdamında büyük bir artış olmadığı koşullarda, kadınların sanayideki istihdamını ciddi boyutta arttıracak bir talep de değil.

Yine 2010’lara geldiğimizde, kadınların hangi işkollarında yoğunlaştığına baktığımızda, aynı tarihsel örüntünün devam ettiğini görüyoruz, tekstil, konfeksiyon, gıda; yani dokuma-giyim karşılığı tekstil diyoruz, konfeksiyon diyoruz, gıda diyoruz, tütün artık önemini yitirdi hepimizin bildiği nedenlerden. İlk sunumda Erinç Hocanın, Türkiye’de sanayi istihdamının aslında ciddi bir duraklama eğiliminde olduğu ya da ciddi bir artış göstermediği, hep düşük düzeyde seyrettiğine dair bulguları burada da karşımıza çıkıyor.

Benim burada belirtmek istediğim diğer husus şu: 2010’da bu üç işkolunun toplam sınıai kadın istihdamı içindeki payının yüzde 61,8 olduğunu görüyoruz. Yani 1957’ye kıyasla kuşkusuz bir azalma var, ama üç işkolu hâlâ çok ağırlıklı bir yere sahip toplam sınıai kadın istihdamında. Buna karşılık

günümüzde diğer bazı işkollarının da, metal sanayinde daha çok hassas makine cihazı yapımı gibi alanlarda ya da plastik sanayinde kadın istihdamında belli bir artışla birlikte, daha fazla bir çeşitlenmeye yöneldiğini görüyoruz. Ancak Türkiye açısından, biraz önce sözünü ettiğim birinci aşamadan ikinci aşamaya geçiş, yani temel tüketim mallarından, dayanıklı tüketim mallarına, ara mallarına ve sermaye mallarına geçiş sürecinin zayıf ya da yavaş kaldığını belirtmem gerekiyor ki, bu zaten Türkiye'deki sanayi istihdamının sınırlı artışının da temel nedeni. İthalata bağımlı bir ihracat sanayinin varlığı ve orta teknoloji malların üretimine giderek odaklanma şeklinde. Bu da kendini, özellikle 2000 sonrası dönemde, otomotiv sanayinin ön plana çıkışıyla gösteriyor. Otomotiv sanayi ihracat gelirleri içinde ilk sırayı alıyor. Toplam sanayi katma değer üretimi içinde ön plana geliyor. Öte yandan otomotiv sanayiinde işgücü erkek ağırlıklı, bu sektörün büyümesi kadın işgücü için bir talep yaratmıyor. Şimdi burada dikkat çekici husus şu: Elektroteknik sanayi Türkiye'de, diğer Güneydoğu Asya ülkelerinde görüldüğü gibi, sınıai sıçramanın bir tahtası olmuyor. Toplam sanayi gelirleri ve istihdamı içinde önemsiz bir yere sahip. Oysa elektroteknik sanayi, Güneydoğu Asya ülkelerinde kadın işgücüne olan talep açısından önemli bir sektör idi. Türkiye'de bu sektörün gelişmemiş olması, Türkiye'de yukarıda sözü edilen tekstil, konfeksiyon, gıda işkolundaki yoğunlaşmanın sürmesinde etkili oluyor.

Türkiye'de yine Erinç Hoca "güvenilir ücret istatistikleri" yok dedi. Hele bunu kadın erkek olarak ayırtılmış bulmaya hiç imkân yok, olanlar bir süreklilik taşıyor. Dolayısıyla belirli bir zaman aralığında kadın ve erkek ücretlerini karşılaştırma imkânından yoksunuz. Ücret ve kazanç istatistiklerinde, 2006 ve 2010'la ilgili iki kadın erkek ücret oranı buldum. 2006'da sanayide kadınlar erkeklerin aldığı yüzde 79,2'sini alıyor, 2010'da da yüzde 80,6'sını alıyor. Aslında hiç de fena değilmiş durum denilebilecek oranlar sanki bunlar, ama bu oranların çok yanıltıcı olduğunu, çünkü bunların esas itibarıyla kayıtlı işyerleri üzerinden toplandığını, oysa kadın istihdamının daha çok kayıt dışı bir istihdam olarak karşımıza çıktığını göstermek istiyorum. Benim esas olarak kadınların ucuz işgücü kaynağı olarak istihdam edildiği tezimin gerisinde yatan da kayıt dışılık oranları.

Kayıt dışılık oranlarına geçmeden, birkaç temel bilgi vereyim. 2004-2012 döneminde, yani TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketlerinin bir bütünlük içinde karşılaştırılabildiği dönemde, toplam istihdamın 19 milyon 361 bin kişiden, 24 milyon 821 bin kişiye çıktığını ve yaklaşık yüzde 26'lık bir artış gösterdiğini görüyoruz. Buna karşılık imalat sanayi istihdamı 3 milyon 784 bin kişiden, 4 milyon 420 bin kişiye çıkmış, yüzde 16,8'lik artış göstermiş. Yani sanayideki istihdam yaratma kapasitesinin, ekonominin genel olarak istihdam yaratma kapasitesinin gerisinde kaldığını biraz önce grafiklerle gördük, şimdi somut sayılarla görüyoruz.

Sanayide kadın istihdamı ne olmuş? 779 bin kişiden, 1 milyon 12 bin kişiye çıkmış, yani kabaca yüzde 30'luk bir artış var. Erkek istihdamı, 2 milyon 963 bin kişiden, 3 milyon 408 bin kişiye çıkmış, yüzde 15'lik bir artış var. Tabii şu söylenebilir; aslında kadınlardaki artış hızı, erkeklerin artış hızının iki katı, ama bunun temel nedeni, başlangıç sayısının erkeklere kıyasla kadınlarda çok daha düşük olması; bu önemli bir unsur. Bunun sonucunda bir gelişme imalat sanayinin toplam istihdamdaki payının geriliyor olması, yüzde 19,3'ten, yüzde 17,8'e inmiş. Öte yandan da, kadınların imalat sanayi istihdamındaki payında ufak bir artış olmuş. Yani Cumhuriyet tarihi boyunca, toplam sanayi istihdamında kadınların yüzde 20'nin altında kalan payının, 2004-2012 aralığında bir artış eğilimine girdiğini ve yüzde 22,9'u bulduğunu görüyoruz. Ancak bunun sürdürülebilir olup olmadığını daha uzun bir dönemde gözlememiz gerekiyor.

Yine hane halkı işgücü anket verileri, bize imalat sanayinde kayıtlılık durumuna ilişkin bilgi veriyor. Baktığımız vakit, 2004 yılında toplam olarak kayıt dışı çalışanların oranının yüzde 31 olduğunu,

bunun kadınlar açısından yüzde 45,6, erkekler için yüzde 27,6 olduğunu görüyoruz. Yaklaşık her iki kadından birinin imalat sanayinde kayıt dışı çalıştığını gösteriyor bu oran bize.

2012'ye geliyoruz, aslında 2012'de kayıt dışılık oranlarında bir azalma söz konusu. Yüzde 31'den yüzde 21,5'a düşmüş toplam olarak. Kadınlar söz konusu olduğunda, yüzde 45,6'dan yüzde 36,2'ye düşmüş, erkekler söz konusu olduğunda yüzde 27,6'dan yüzde 17,1'e düşmüş. Bunu olumlu bir gelişme olarak değerlendirebiliriz elbette, ama kayıt dışılığın kadınlar açısından hâlâ ciddi bir oran oluşturduğunu ve erkeklerle arasında ciddi bir açığın var olmaya devam ettiğini de belirtmek gerekiyor.

Bir sonraki tablomuzda veri tabanım değişiyor. Çünkü hane halkı işgücü anketleri, bize imalatın işkolları itibariyle kadın erkek istihdam sayılarını vermiyor, Mikro veri üzerinden bunu almak mümkün ancak bu sefer de işteki statüye göre bir ayırım vermiyor. Yani farklı işkolları itibariyle ücretli çalışan, kendi hesabına çalışan, ücretsiz aile işçisi ve işveren konumundaki dağılımı göremiyoruz. Dolayısıyla ben ücretli çalışan kadınların yoğunlaşma oranlarını işkolları itibariyle ortaya koymak için yıllık sanayi ve hizmet istatistiklerinden yararlandım. Bu bize şunu gösteriyor: 2003'de sözünü ettiğim üç işkolu gıda, tekstil, giyim, toplam ücretli kadın istihdamının yüzde 70,5'ini oluşturuyor. 2010'a geldiğimizde, daha önce söylediğim gibi yüzde 61,8. Söz konusu üç işkolu, 2004'te erkekler için toplam ücretli istihdamın yüzde 41,8'ini oluşturuyor, 2010'da yüzde 33,4'ünü. Yani istihdamda bir çeşitlenme olduğunu işkolları itibariyle görüyoruz. Ama hâlâ bu üç işkolu ciddi bir istihdam payına sahip ki, bu da düşük teknoloji malların üretiminde yoğunlaşmanın bir ifadesi.

Kadın yoğun sanayi kollarında kayıtlılık durumuna geliyorum. Bu tablo benim TÜİK'ten talep üzerine edindiğim mikro veriler ve biraz önce söylediğim gibi, ücretlileri veren bir önceki tablonun aksine, bu tablo işteki tüm istihdam statülerini içeriyor. Burada şunu da açıklayayım: Tabii kadınlar açısından kayıt dışılığın bu kadar yüksek olmasının gerisinde, kadınların daha küçük ölçekli işletmelerde yoğunlaşması da etkili. Bu tür işletmelerin akraba işletmesi olması ölçüsünde, kadınları sigortasız çalıştırma eğilimi güç kazanıyor. Kadınların kendilerinin sigortalı olmayı çoğu zaman talep edememesi ya da birebir akraba ise, aynı ailenin bireyleri ise, doğrudan ücretsiz aile işçisi konumunda çalışması da bunda etkili. Ayrıca sosyal güvenlik kanunlarının da kocanın yanında çalışan ücretsiz aile işçisi kadının, eğer bir ücret almıyorsa, sosyal güvenlik kapsamında olmasını kabul etmemesi, mutlaka ücret ilişkisinin kanıtlanmasını istemesi gibi bir sürü ek faktörün işin içine girdiğini görüyoruz. Ama belki bunlara eklenmesi ve altı çizilmesi gereken en önemli şey; işverenler nezdinde de kadınların çalışmasının geçici, aile bütçesine katkı ve benzeri gerekçelerle sigortalanmaya değer görülmemesi.

Kayıtlılık durumuna baktığımız vakit, üç işkolu arasında farklılıklar var. Gıdada kayıt dışılığın kriz öncesi dönem olarak 2007'de erkeklerde yüzde 24,6 ve kadınlarda yüzde 36,6 olduğunu görüyoruz. 2010'da ise, iki işgücü grubunda da kayıt dışılığında bir azalma olduğunu, erkeklerde %21,8'e ve kadınlarda %26,9'a düştüğünü ama istihdamda da bir azalma olduğunu görüyoruz bu verilerden.

Tekstile geliyoruz, tekstilde kayıt dışılığında yine 2007'den 2010'a ciddi bir azalma var. Dikkat çekici olan husus şu: Erkeklerde bu azalma çok belirgin, yüzde 24,5'ten, yüzde 11,5'e düşüyor kayıt dışılık. Kadınlarda ise, yüzde 42,9'dan, sadece yüzde 39,1'e geriliyor. Yani kayıtlılık söz konusu olduğunda, bundan esas itibariyle yararlananların erkek işgücü olduğunu görüyoruz.

Giyime geliyoruz, giyimde daha da vahimleşiyor tablo. Kayıt dışılık erkeklerde yüzde 44,7'den yüzde 36,7'ye düşmüş. Ancak kadınlarda yüzde 48,9'dan, yüzde 44,5'e düşmüş. Bunun anlamı şu: Yaklaşık yine her iki kadından biri 2010 yılında konfeksiyon ya da giyimde kayıt dışı çalışıyor. Tekstilde her 10

kadınlardan yaklaşık 4'ü kayıt dışı çalışıyor. Gıdada her 10 kadından ikisi ya da üçe yakını kayıt dışı çalışıyor.

Buna karşılık kadınların oranlarının düşük olduğu diğer bütün imalat sektörlerine baktığımızda ise, kayıt dışılık oranlarının çok daha düşük olduğunu, erkeklerde yüzde 20.1'den yüzde 16,7'ye düştüğünü, kadınlarda yüzde 16,2'den yüzde 12,8'e düştüğünü görüyoruz. Ancak bu imalat sanayi kollarında çalışan kadın sayılarının da son derece az olduğunu belirtmem lazım.

Buradan çıkartabileceğimiz sonuç ne? Kadınlar açısından sanayi istihdamı hem çok düşük düzeyli bir istihdam, hem belli işkollarında yoğunlaşmış bir istihdam, hem de kayıt dışı özelliği çok ağır basan bir istihdam. Bunun anlamı, insan onuruna yakışır iş olmanın en temel kriteri olan sosyal güvenlikten yoksun kalmak. Kaldı ki, sosyal güvenliğe tabi olsa bile bu işyerlerinde İş Kanununun hükümlerinin uygulandığı, bu işyerlerinde örgütlenmenin mümkün olduğu anlamına gelmiyor. Ama sosyal güvenlikten bile yoksun olarak çalıştırılmaları, kadınların kalkınmanın getirdiği istihdam imkânlarından ve insana yakışır iş imkânlarından erkekler gibi yararlanmadığını, erkeklerin de dezavantajlı konumda olmakla birlikte, kadın ve erkek arasında ciddi bir açığın bulunduğunu bize gösteriyor.

Dolayısıyla kalkınmadan söz etmek için, ekonomik büyümenin değil, yaratılan istihdamın niteliğini göz önünde tutmamız gerekiyor. Aynı zamanda insan merkezli kalkınma için kadınların hane içindeki yükümlülüklerinin, özellikle bakım yükümlülüklerinin onların omuzlarından alınması, toplumsal bir sorumluluk olarak algılanması gerekiyor. Kamusal ve kurumsal hizmetler sunularak; çocuk bakımı, yaşlı, hasta, özürlü bakımının toplumsal olarak üstlenilmesi yoluyla kadınların işgücü arz edebilmesi aynı zamanda insana yakışır işler bulabilmesi ve çalışabilmesi anlamına geldiğini belirtmek istiyorum.

Teşekkür ederim.

ASLI AYDIN / Oturum Başkanı

Gülay Hocama çok teşekkür ediyorum. Elbette ucuz işgücü kaynağının hedefindeki kadınlar, gerek doğurganlığıyla gerek kapitalizmin birçok yükünü evin içinde görünmeyen emekleriyle üstlenmelerinden dolayı, kadınlara ilişkin sorunları tartışmak, kadınlara ilişkin bu verileri somut olarak bize gösterdiği için Gülay Hocama bir kez daha teşekkür ederim.

Oturumumuzda son konuşmacımız Melih Şahin. Bize "*mühendislerin durumu*"nu anlatacak, söz sizin Melih Bey.

MÜHENDİSLERİN DURUMU*

S. MELİH ŞAHİN

Kongre Yürütme Kurulu Üyesi

Teşekkür ederim Sayın Başkan. Değerli konuklar, Erinc Hocamda olduğu gibi sunum sayfasında bir kaza da bende var. 2013, 2003 olmuş, zaman olarak biraz fazla geriye gitmiş görünüyoruz.

Sunumumda mühendislerin durumunu ele alırken, yoğun bir gündemle karşınıza çıkıyor olacağım. Tabii ki gündem verilerini büyük bir kısmı Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği (TMMOB)'nin birikimlerinden geliyor. Mühendisin Durumunu irdelerken sırası ile ;

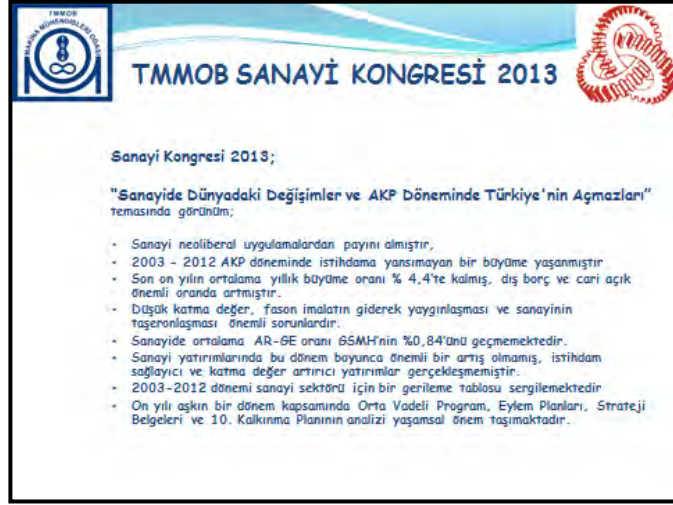
- Sanayi Kongrelerine,
- Makine İmalat Sanayi Sektör Raporlarına,
- Makine Mühendisleri Odamız (MMO) tarafından döneme ait gerçekleştirilen "AKP İktidarının Meslek Alanlarımızda Yarattığı Tahribat" raporuna,
- MMO'ca sahada gerçekleştirilen "Üye Profili Araştırma Raporu"na
- Son olarak da, Ekim ayında Makina İmalat Teknolojileri Kongresi'nde yapılan "Sektörde Mühendisliğin Rolü ve Mühendislerin Çalışma Koşullarındaki Değişim/Dönüşüm" paneli çıktılarına değineceğim.

Sunumun sırasında özellikle son dönemde gerçekleştirilen alan çalışmaları bulguları üzerinde duracağım.

* TMMOB Sanayi Kongresi 2013'de yapılan konuşmanın bant çözümlerinin gözden geçirilmiş biçimidir.

Öncelikle bir kongremizin ana teması hatırlamakta fayda var. AKP döneminde Türkiye'nin açmazlarını ele alıyoruz.

Dünyadaki değişimlerle birlikte, neoliberal uygulamaların sanayi üzerinde yoğun bir etkisi var. 2003-2012 döneminde istihdama yansımayan bir büyüme var. Son 10 yılın ortalama büyüme hızı % 4,4'te iken, dış borç ve cari açıklarda artış yüksek. Düşük katma değer, fason imalatın giderek yaygınlaşması ve sanayinin taşeronlaşması sorunu var. Sanayide ortalama AR-GE oranının gayrisafi milli hâsılanın yüzde %0,84'ünü geçmediği bir manzara var. Sanayi yatırımlarında bu dönem boyunca önemli bir artış olmaması, istihdam sağlayıcı ve katma değer artırıcı yatırımların gerçekleşmemiş olması başka bir husus. 2003-2012 dönemi, sanayi sektörü için bir gerileme tablosu sergiliyor. Tüm bunların ışığında devletin yayınladığı birtakım raporlar var. Söz konusu çalışmalara dayandığımızda da durumun vahametini, daha kapsamlı boyutlarıyla görmek mümkün.

Tüm bunların çerçevesinde mühendise yoğunlaşmaya çalışalım.

İlk konu başlığımız **Sanayi Kongreleri Perspektifinden Mühendis.**

1962'den başlayan ve içinde bulunduğumuz 2013'de kapsayan 19 sanayi kongresinden söz ediyoruz.

Bu etkinliklerden ilkinin yapıldığı 1962'de, planlı döneme giriş var. Bu planlı dönemin başlangıcında; mühendisler, sahada olan kişiler, bilim adamları, iktisatçılar, akademisyenler sürece planlı sanayileşmenin olumlu yönlerini belirten bir bakış sergiliyorlar.

Mühendisin konumunu daha çok olanları irdeleyen, değerlendiren, döneme bir bakış açısı sergileyen, kendi sorunlarıyla pek ilgilenmeyen... demek belki çok doğru olmayacak, ama veriler açıkçası bunu söylüyor.

1964 yılındaki kongremizde, uygulamada olan birinci beş yıllık planımız var ve bu kalkınma planının heyecanı ve hareketliliğini taşıyan bir ortam görüyoruz. Planın verileri ışığında bir değerlendirme yapılmış görünüyor. Burada plan, teknik, ekonomik, sosyal, mali, finansman kaynakları yönünden ayrıntılı olarak inceleniyor ve görüşler belirtiliyor.

Mühendisin yeri, sürece katkısı yine değerlendirmelerde yer almıyor. Cümle aralarında bazı ipuçları yakalamakla birlikte, tema olarak bir yaklaşım yok. Mühendisin sürecin kritiğini yapıyor, kendisini ele almadan.

1972'den itibaren, biraz daha farklı bir yapı var. 8 yıllık bir ara var. Söz konusu 8 yıl içinde iki tane beş yıllık plan bitirilmiş üçüncü beş yıllık plana da giriş dönemi söz konusu. Kongrede genel konular, teknik konular, sosyal ekonomik konular, enerji ve sanayi konuları ele alınıyor. Burada söylenmesi gereken önemli bir husus, daha önceki etkinliklerde de olduğu üzere bu tür kongrelerin

kamuoyunda yarattığı olumlu izlenim ve buna meslek odalarının ve meslektaşın verdiği önem, kattığı değer; o dönemlerde yayınlanan etkinlik dokümanlarına yansımış görünüyor.

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- **MMO Sanayi Kongresi 1972,**
 - Tema;
 - 1972 Sanayi Kongresi, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ile Enerji ve Tabii Kaynakları Bakanlığının katkısıyla Makina Mühendisleri Odası'nın düzenlediği üçüncü kongre olmaktadır. Kongre ile birlikte sergi açılmış ve etkinlik bir hafta sürmüştür. Bu bağlamda, Türkiye'de çeşitli kuruluşların düzenlediği dokuzuncu sanayi kongresi niteliğini kazanmaktadır. Aynı zamanda Kongre, (1968-1972) İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminin sonu, Üçüncü Beş Yıllık Plan döneminin (1973-1977) ve yirmi iki yıllık yeni strateji sürecinin başlangıcı gibi kritik bir zamana rastlamaktadır. Bu kritik dönem kongrede; Genel Konular, Teknik Konular, Sosyo - Ekonomik Konular, Enerji Sanayi Sorunları tartışılmıştır.
 - Sonuç Bildirgesi'nden;
 - Sabit hedefler devrilenini tamamlamışlardır. Günümüzün ve geleceğin hedefleri hareketli, ilerleyen, yükselen hedefler olmalıdır. Türkiye'mizde üssel bir şekilde artan ihtiyaçlara yetecek üssel kaynakların yaratılması zamanı gelmiştir. Sanayimizin dolayısıyla kalkınmamızın top yekün düzenlenmesinde ve gelişmesinde oynayacağı sızam rol sebebiyle kritik döneme rastlayan 1972 Türkiye Sanayi Kongresi'nin önemi büyük olmuştur. Böyle bir kongrenin düzenlenmesinde toplumumuzun gösterdiği büyük hassasiyet levanç vericidir.

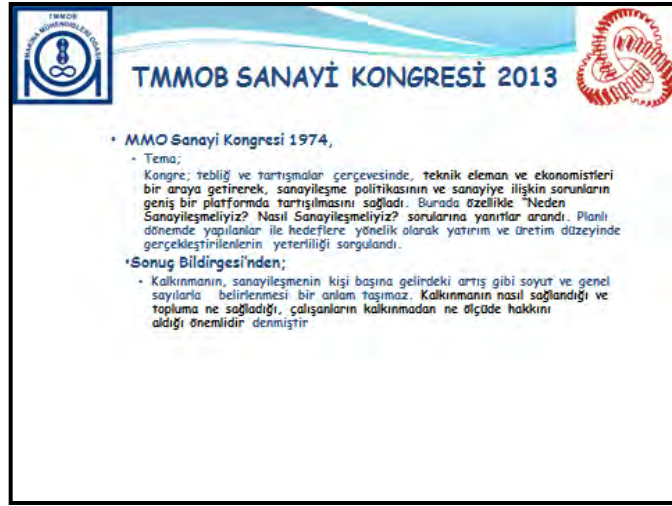

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- **MMO Sanayi Kongresi 1972,**
 - Sonuç Bildirgesi'nden;
 - MMO Başkanı ise sanayileşme ile **mühendislik** hizmetleri arasındaki ilişkiye değinerek, sanayi tesislerin yatırımında **mühendisliğin** işlevine ve mühendislik hizmetlerinin önemine dikkati çekmiştir. "Sanayileşmenin gerçekleştirilmesinde nicelik ve nitelik olarak teknik personel temini büyük önem taşımaktadır. Ancak Devlet Memurları Kanunu ile teknik personelin çeşitli hakları karşılanamamakta ve maddi bir sıkıntı ortaya çıkmaktadır. Bunun kısa sürede giderilmesi gerekmektedir" denmiştir.

1972'deki kongremizde, o dönemin MMO Başkanı, sanayileşmeyle mühendislik hizmetlerinin arasındaki ilişkiye değinerek, sanayideki tesislerin yatırımında mühendisin işlevine ve mühendislik hizmetlerinin önemine vurgu yapıyor. Sanayileşmenin gerçekleşmesinde mühendisin ve teknik personelin önemini ortaya koyuyor. Bunu istihdam politikaları ve o günkü mevzuatlarla ilintilendirerek, Devlet Memurları Kanunuyla teknik personelin haklarının tam anlamıyla karşılanamadığı, mali sıkıntılar içinde bulunduğu ifade edilerek ve giderilmesi gerektiği oda başkanımızın ifadesiyle kamuoyuyla paylaşılıyor.

1974 sanayi kongremizde, sanayileşme politikası ve sanayiye ilişkin sorunları geniş bir platformda tartışıyoruz. Etkinlikte neden sanayileşmeliyiz, nasıl sanayileşmeliyiz sorusuna yanıt aranıyor; tabii ki mühendis yine başköşede.

74'te sonuç bildirgesinden elde edilen hususlardan bir tanesi de, kalkınmanın nasıl sağlandığı ve topluma ne sağladığı, çalışanların kalkınmadan ne ölçüde hakkını aldığı önemlidir vurgusu yapılıyor.

1976 sanayi kongresinde, tüketime dönük dışa bağımlı montajlı imalatın hâkimiyetindeki Türkiye sanayinin sorunları, tarihsel gelişim süreci içinde tartışılıyor. Bu çerçevede sonuç bildirgesinden yakaladığımız; planlı dönemlere ilişkin öngörü ve gerçekleştirmelerin incelendiği ve irdelendiği kaydı.

Aynı şekilde, modern teknolojinin sanayileşmedeki önemi vurgulanıyor bu dönemde. Bulgaristan'dan etkinliğe katılan bir uzman tarafından; Ülkelerin kendi araştırma kaynaklarını geliştirmesi, teknolojik buluşlar yapmaya yönelik makine ve sanayi mühendisliği merkezleri kurmaları, teknik personelin eğitimi destek programlarının uygulamaya koymalarının önemi ifade edilerek Bulgaristan örneği tartışmaya açılıyor. Aktarılan aslında oldukça önemli. O günlerde biz böyle bir yaklaşım gütmeyen, bir konuşumuz bugünün Teknopark'larından söz ediyor. İlginç bulduğum için sizlerle paylaşma gereği hissettim.

1987 yılında gerçekleştirilen sanayi kongremizde ana tema "1980 Sonrası Sanayinin Durumu, 21. Yüzyıla Giderken Türkiye Sanayisi" olarak ifade buluyor. Artık bundan sonraki sanayi kongreleri de benzer bir şekilde ana tema ile karşımıza çıkacak.

Sonuç bildirgesinde göze çarpanlar, AR-GE harcamalarındaki oranın düşüklüğü ile birlikte araştırma ve geliştirmenin üniversite kökenli olduğu vurgusu yapılıyor. Mühendislik sanayilerinde benzeri ülkelerle kıyaslandığında Türkiye'nin GSMH'den AR-GE ye ayırdığı oranının düşük olduğu ortaya çıkıyor. Madeni eşya sanayi hariç, mühendislik sanayilerinde giderek hızlanan ithal ikame bir manzara göz önüne seriliyor.

TMMOB Sanayi Kongresi 1987,

- Tema;
- 1980 Sonrası Sanayinin Durumu, 21. Yüzyıla Girerken Türkiye Sanayi
- Sonuç Bildirgesi'nden;
- Yurdumuzda toplam AR-GE harcamalarının, GSMH'deki payının % 0,24 olduğu tahmin edilmektedir. Üniversitelerde nitelikli araştırmacı yetiştirmek de önemli destek faaliyetleri arasındadır. Üniversite-sanayi işbirliği de, sanayide AR-GE faaliyetlerinin yapılmasında önemli bir etkidir.
- Gayrisafi sınıl üretim bileşimindeki değişimler ise sektörler ayrı ayrı ele alındığında **Mühendislik** sanayilerinde, benzeri ülkelere kıyaslandığında en düşük pay Türkiye'de (% 20) olmaktadır.
- Madeni eşya hariç, **mühendislik** sanayilerinde giderek hızlanan bir tempo ile net ithalatap olmaya yöneldiğini göstermektedir.

TMMOB Sanayi Kongresi 1989,

- Tema;
- Bilimsel ve Teknolojik Gelişmeler, Sanayide Uygulamaları ve Etkileri
- Sonuç Bildirgesi'nden;
- Yeni teknolojileri yaratacak **mühendislerin** yetiştirilmesi için yaratıcı eğitimin gerekliliği vurgulanmıştır.

TMMOB Sanayi Kongresi 1989,

- Sonuç Bildirgesi'nden;
- Temel teknolojileri tanımak ve belirlenen hedeflere etkin bir şekilde ulaşmasını sağlayacak süreçler için tasarımdan uygulamaya kadar geçecek tüm aşamaları düzenleyecek **mühendislik** altyapısının kurulması ve/veya bununla ilgili hizmetleri satın almak. Bu da AR-GE'ye ağırlık verilmesini gerektirecektir.
- **Mühendislik** sanayilerinde, yatırım yönelik **mühendislik-danışmanlık** hizmetleri yoğunluk ve giderek önem kazanmaktadır.

1989 yılı sanayi kongresinin teması; bilimsel ve teknolojik gelişmeler, sanayide uygulamaları ve etkileri. Etkinlikte dikkat çeken hususlar; yeni teknolojileri yaratacak mühendislerin yetiştirilmesi için yaratıcı eğitimin gerekliliği, tasarımdan uygulamaya kadar geçecek tüm aşamaları düzenleyecek mühendislik altyapısının kurulması, bununla ilgili hizmetlerin satın alınmasının önemi ifade ediliyor. Bunun AR-GE ağırlıklı bir çalışmayla mümkün olacağı vurgusu karşımıza çıkıyor. Mühendislik sanayilerinde yatırıma yönelik mühendislik danışmanlık hizmetlerinin yoğunluğu ve giderek önem kazanması da bu dönemde ifade bulan hususlardan.

1991 sanayi kongremizde tamamız; "Bilim ve Teknolojideki Olağan Üstü Gelişmeler ve Ekonomilerin Uluslararasılaşması Sürecinde Türkiye Sanayinin Konumu ve Geleceğinin Saptanması" olarak ifade bulmuş. Ulusal bir bilim teknoloji sanayi stratejisinin saptanması sonuç bildirgesinden dikkatimizi

çeken hususlardan. Bu strateji çerçevesinde, Türkiye için öncelikli ya da kritik teknolojilerin belirlenmesi o gün konuşulan önemli hususlardan birisi.

Yine teknolojiyi konu alan, teknoloji edinme öğrenme özümsemeye ilgili ekonomik etkinlik alanlarına yayma ve edinilen teknolojiyi bir üst düzeye çıkartarak yeniden üretme becerisini kazanma süreci, kazanımların eksiksiz hayata geçirme hedefinin bütün üretim alanlarında benimsenmesi de vurgulanan önemli hususlardan. Bu bağlamda beyin gücünün, yaratıcılığın ve tasarım yeteneğinin öneminin kavranması dikkat çeken bir başka değerlendirme olarak karşımıza çıkıyor. Ulusal bir bilim iletişim ağının kurulması, bunu bir veri tabanında yönetmek de o günlerde ifade bulan tespitlerden.

Vakti verimli kullanmak adına sunum içeriğinde yer alan diğer tespitleri geçmek istiyorum.

1993 yılındaki sanayi kongremizde, "Türkiye Sanayinin Sanayi ve Teknoloji Politikaları ve Uluslararası Rekabet Hedefleri" tema olarak belirlenmiş. Sonuç bildirgesine yansıyan, ülkeler kıyaslaması var. Bu kıyaslamadan hareket ederek, Türkiye sanayinin teknoloji üretimi değil transferi yaptığı saptaması var.

Üretim organizasyonundaki radikal değişimin ve yönetimde iletişim teknolojilerinin kullanımının mühendis ve işgücü arasındaki ilişkinin yeniden tanımlanmasının gerekliliği ortaya koyduğu ifade ediliyor. Yine işgücü niteliğindeki değişim, programcı, teknik eleman, tasarım mühendisi, tepe yöneticisi gibi kadrolara olan talebin de arttırdığı kongremizde ifade buluyor.

1995 yılında tamamız; “Rant Ekonomisinden Üretim Ekonomisine”. Çok önemli bulduğum, AR-GE ve inovasyonun önemi bu etkinlikte ifade ediliyor.

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- **TMMOB Sanayi Kongresi 1995,**
 - Tema;
Rant Ekonomisinden Üretim Ekonomisine
 - Sonuç Bildirgesi'nden;
 - AR-GE ve inovasyonun önemi vurgulanmıştır.
- **TMMOB Sanayi Kongresi 1997,**
 - Tema;
Toplu Bakış
 - Sonuç Bildirgesi'nden;
 - Türkiye Sanayi İşletmelerinin yaklaşık % 95'ini, kayıtlı çalışanların % 50'sini kapsarken bu işletmelerin sanayi katma değerinin ancak % 15'ini yaratabildiğini,
 - Ülkede ve dünyada yükselen liberal görüşlerin sanayiciler arasında politik bir söylem olarak kaldığını, kendilerini "devletçi" veya "liberal" olarak görenlerin sonuçta devletten ekonomik, sosyal ve toplumsal yaşama ilişkin kapsamlı ve sistemli düzenlemeler beklediklerini,
 - Gelişmiş ülkelerde AR-GE harcamalarının GSMH'ya oranı % 2,5-3,5 arasında değişirken, ülkemizde yalnızca % 0,33 olmaktadır. Aynı durum AR-GE kurumlarında çalışan **Bilim adamları/mühendis** ve uzmanların sayıları kıyaslandığında da görülmektedir. Bu sıralamada Türkiye 42. sırada yer almaktadır.

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- **TMMOB Sanayi Kongresi 1997,**
 - Sonuç Bildirgesi'nden;
 - Sosyal Güvenlik kurumlarında kayıtlı olanların toplam istihdamdaki payı % 53 olup istihdam edilenerinin % 47'si kayıtsız çalışmaktadır. İstihdam edilen kadın nüfusunun içinde kayıtsız çalışanların oranının % 78 gibi yüksek bir paya sahip olduğunu,
 - Kurumsallaşmayı başaramamış ve erkek yöneticilerin hakim olduğu ve yöneticilerinin de eğitim düzeyinin düşük olduğunu,
 - İmalat sanayinde, işgücünün niteliksiz olduğunu, ücretlerin piyasa koşullarına göre belirlendiğini, sendikalaşmanın çok düşük seviyede olduğunu,
 - Rekabet gücü düşük ve ithalata dönük makina kullandıklarını,
 - Zanaat tipi teknolojik yapıları kullandığını, ortaya koymaktadır.

1997'de yılı sanayi kongresi teması “Toplu Bakış” etkinliğimizde gelişmiş ülkelerdeki AR-GE yaklaşımıyla ülkemiz karşılaştırılıyor. Bilim insanları, mühendis ve uzman sayılarının olmadığı Türkiye'nin insan kaynağı açısından gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında 42. sırada yer aldığı ifade buluyor.

Kongremizin sonuç bildirgesinde, istihdamla ilgili hususlar var. İmalat sanayindeki işgücü niteliksizliği ve ücretlerin piyasa koşullarına göre belirlendiği, sendikalaşmanın çok düşük olduğu da ifade bulan hususlardan.

1999'da temaya mühendisler oturuyor, "Mühendisler ve Sanayileşme" ana teması. Sonuç bildirgesine, mühendislik uygulamaları ve sanayileşmeyle ilgili birçok husus giriyor. Bilim yeteneğinin ve teknolojinin ekonomik ve toplumsal faydaya dönüştürme yeteneğinin yükseltilmesini hedeflenmesi ifade bulan hususlardan biri. Yine artan rekabet ortamında AR-GE ve jenerik teknolojiler üzerinde çalışmanın zorunluluk olduğu saptanması yapılıyor. Kongremizde mühendislerin sınıfsal konumları ve sorunları irdeleniyor. Üretim ekonomisi yerine rant ekonomisinde öne çıkarılan taşeronlaşma, sendikasılaştırma, uluslararası tahkim yoluyla özelleştirmelerin Türkiye'nin sanayisini ve geleceğini ipotek altına almakta olduğu belirtilerek, mühendislerin konumu bu çerçevede göstergelerle irdeleniyor.

TMMOB Sanayi Kongresi 1999

- Tema:
Mühendisler ve Sanayileşme
- Sonuç Bildirgesi'nden:
- Ulusları geleceği açısından inatçı sanayisinin önemi günümüzde de sürmektedir. Ülkenin teknoloji yeteneğinin, bu yeteneğin kaynağını oluşturan bilim yeteneğinin ve bilim ve teknolojiyi ekonomik ve toplumsal faydaya (yeni bir ürün, yeni bir sistem ya da üretim yöntemi, yeni bir toplumsal hizmet) dönüştürme yeteneğinin yükseltilmesini hedeflemek ve buna münasip gelecek ulusal inovasyon sisteminin kurulmasına ve geliştirilmesine ilişkin düzenlemeleri belirlemek kaçınılmaz bir zorunluluktur.. Küreselleşme, ulusal plan ve stratejilere, ulusal politikalara olan ihtiyacı ortadan kaldırmamış, aksine ulus-devlet için yeni bir misyon, yeni bir rol belirlemiştir. Sanayi Kongresi 99, bu gerçeği bir kez daha anımsatmış ve ulusal sanayinin uluslararası rekabet ortamında etkinliğinin artırılması için AR-GE ve jenerik teknolojilere dayalı yatırımlara destek verilmesinin devlet politikası haline getirilmesi gereğini bir kez daha vurgulamıştır.
- Kongre, **mühendislerin** sınıfsal konumlarını ve sorunlarını da inceleyerek, üretim ekonomisi yerine rant ekonomisini öne çıkaran, taşeronlaşımıyla, sendikasılaştırılmayla, uluslararası tahkim yoluyla, özelleştirme yoluyla Türkiye'nin sanayisini ve geleceğini ipotek altına alan anlayışların aynı zamanda mühendislerin de geleceklarını tehlikeye attığını, bu nedenle de TMMOB'nin toplumsal muhalefet odaklarıyla örgütlü işbirliğini geliştirerek sürdürülmesinin kaçınılmaz bir görev olduğu vurgulanmıştır.

TMMOB Sanayi Kongresi 1999

- Sonuç Bildirgesi'nden:
- Burada 25 yılın sinai gelişmeleri doğrultusunda şu saptamaları yapmak imkanı doğmaktadır. Bunlar sinayıyla:
- Türkiye'de ileri teknoloji kullanan sektörler yönelme eğilimi zayıftır.
- Sinai gelişme, özellikle işgücü yoğun ve/veya uzmanlaşmış üreticiler ağırlıklı sektörlerin paylarını artırıcı yödedir.
- Beceri düzeyi yüksek işgücü kullanan sektörler yönelme eğilimi zayıftır.
- **Mühendis**, makinaları, montaj bandını, otomasyon ve modül bir ortamı egemeni olmuştur. Sinai ortamın yeni alanını, dijital teknolojilere, görüntülerin ağırlığı ise finansal uzamandır. **Mühendis**, kitle üretiminin, ulusal, planlı ölçek ekonomilerinin ve siyasal iktidarın, emek ve sermayenin Fordist bir sözleşme içinde olduğu, sendikalar kanalıyla regüle edilen bir dönem ve modernliğin temsilcisidir, dolayısıyla modernliğe veda edilen bir zamanda **mühendis** de iktidarın yitirmekte veya dönüştürmekte, bağlanmaktadır.
- Zemin kayıyor ve yalnızca **mühendisleri** için değil sosyologlar, insanbilimciler için de dönüştürüyor. Sınıfsal tehlikeleri finansal, mal üretiminin toplum ana unsurunu yapıyor. **Mühendis** ya sermayeden olarak **mühendisliğini** kaybedecek, ya da **mühendis** kaldığında işçileşecektir. Daha önce ortaya konan "beyaz yakalı işçi" kavramı işte burada yerine oturmaktadır.

Yine mühendislerin durumu irdelenirken; ilintili olanlara yönelecek olursak, kitle üretimin, ulusal planlı ölçek ekonomilerinin, siyasal iktidarın, emek sermayenin, fordiz bir sözleşme içinde olduğu, sendikalar kanalıyla regüle edilen bir dönemde, modernliğin temsilcisi olarak, mühendisin karşımıza çıktığı. Aslen modernliğe veda edilen bir zamanda, mühendis de iktidarını yitirmekte veya dönüşmeye başlamaktadır ifadesi mühendisin durumu özetleniyor. Zeminin kaydığı ve yalnızca mühendisler için değil, diğeri bilim insanlarımız için de bir dönüşümün başladığı. Mühendisin ya sermayedar ya da mühendisliğin kaybedecek ya da mühendis kaldığında işçileşeceği değerlendirilmesi yapılıyor. Daha önce ortaya konulan beyaz yakalı işçi kavramı mühendisleri de kapsar şekilde burada bir kez daha ortaya çıkıyor.

2001 yılında tema "Küreselleşme ve Sanayileşme." Sanayileşmenin gölgesinde mühendisler ve mühendislik" aramızda bulunan Sayın Aziz Konukman Hocamın bildirisi. Çalışmada güzel saptamalar var. İlk kısımda; Türkiye sanayisinin bir sanayileşme sorunu yaşadığı, yoksa dünyadaki sanayi sonrası toplumlara geçişin bir yansımasıyla mı karşı karşıya olduğu tartışmaya açılırken, merkeze mühendis ve mühendislik oturtulmuştur ifadesini kullanıyor Sayın Hocam. Bu bildiri içinde gerçekten mühendisin işlevinin farklılaştırılması, mühendis emeğinin niteliğinin dönüşümüyle ilgili birçok değerlendirme ve tespit var.

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- **TMMOB Sanayi Kongresi 2001,**
 - Tema;
Küreselleşme ve Sanayileşme
 - Sonuç Bildirgesi'nden;
 - Aziz Karaman tarafından sunulan bildiride; "Sanayileşmenin Gölgesinde **Mühendisler ve Mühendislik**" konusu tartışılmış;
 - Türkiye sanayisinin bir sanayileşeme sorunu mu yaşadığı, yoksa dünyedeki sanayi sanması toplumlara geçiş bir yansımasıyla mı karşı karşıya olduğu tartışılmaya çalışılmış, merkeze **mühendis** ve **mühendislik** oturtulmuştur.
 - Burada 1990'lardan sonra Türkiye'deki sanayinin değişim süreci anlatılmakta ve krizlerden geçen ekonominin sanayi yatırımlarındaki azalmayı da beraberinde getirdiği vurgulanmaktadır. Dolayısıyla küreselleşmenin etkilediği sanayi değişim süreci, teknik işbölümünün başında yer alan **mühendis'in** de işlevini farklılaştırmıştır.
 - **Mühendislik** emeği, üretimin niteliğinde yaşanan dönüşüm karşısında; tasarlayanı çok denetleyen ve denetlenen olmaktan çok fildi üretken bir niteliğe bürünmüştür. Böylece **mühendis** işçi sınıfı içinde nitelikli emeği temsil eden bir öge olarak göze çıkmaktadır.

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- **TMMOB Sanayi Kongresi 2001,**
 - Sonuç Bildirgesi'nden;
 - Barış Müftüoğlu tarafından sunulan "Düdüklü Organize Sanayi Bölgesinde Makine İmalat Sanayinde Alan Araştırması" nda, İşletmeler, 1-49 arası işçi çalıştırmaktadır. Bu işletmelerin genellikle düşük teknoloji, yatırım kendi finansman imkanlarıyla yapan firmalar olduğu görülmektedir. Bulgular:
 - % 45,5'inde AR-GE çalışması yapılmıyor
 - % 83,3'ü fason çalışıyor
 - % 60,0'ünde sermaye yeterliliği var
 - % 67,0'sinde Fiyatı ana firma belirliyor.
 - % 54,5'u ihzarat yapıyor ve % 44'ü aracı firma kullanıyor
 - % 67,0'si **mühendis** istihdam etmiyor.
 - % 30,3'ünde yalnızca aşgari ücret uygulanıyor.
 - % 70,0'i finansman sıkıntısı çekiyor.
 - % 91,0'i krizden etkileniyor.

çektirildi belirtilmiştir.

Yine benzer bir şekilde yapılan sanayi bölgesi araştırmasında, mühendis istihdamının rakamları çarpıcı bir şekilde ortaya konuyor. Yapılan araştırmada kurumların %67'sinde mühendis istihdam edilmediği dolayısı ile araştırmanın ortaya çıkardığı, firmaların %45,5'nin AR-GE yaptığı ifadesinin doğru olmadığı değerlendirilerek, fason üretimin %83 boyutlarda olduğu ifade buluyor.

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- **TMMOB Sanayi Kongresi 2001,**
- **Sonuç Bildirgesi'nden;**
- Türkiye sanayinin bugünkü yapısı mühendislerin bilgi, beceri ve teknik gelişme düzeyini önemli ölçüde etkilemekte ayrıca ekonomik olarak bu kesimin gücünü de giderek düşürmektedir. Yatırımların azalması, mevcut tesislerin teknolojilerini yenileyememesi, AR-GE çalışmalarının yeterli olmaması, **mühendisleri** bir teknisyen durumuna düşürmektedir. Ayrıca birçok işletmede **mühendis** istihdamı da azalmaktadır. **Mühendisler** meslek dışı alanlarda çalıştırılmakta veya üretimde egemen olan teknolojinin basit kullanıcılarına düşürülmektedirler. Sanayide yapısal dönüşümler gerçekleştirilmeden, inovasyon (yenilikçi buluşlar) politikaları köklü olarak uygulanmadan ve **mühendislik** eğitimi çağdaş düzeye getirilmeden bu konuların değiştirilmesi mümkün değildir.

Sonuç bildirgesine yansıyan hususlar, AR-GE çalışmalarının yeterli olmaması, mühendislerin âdeta bir teknisyene dönüşmesi, birçok işletmede mühendis istihdamının azaldığı, meslek dışı alanlara kaydığı dikkat çeken hususlardan.

2003'de tamamımız "Küreselleşme ve AB Sürecinde Ülke Sanayinin Mühendislerine Etkisi". Mühendis açısından baktığımızda, yine AR-GE çalışmalarının hızlandırılması ve bunun olmazsa olmazının mühendis olduğu dikkat çekiyor. Verimli üretken ve mühendisi söz sahibi kılabacak bir yapılanmaya ihtiyaç olduğu ifade ediliyor. Ülke sanayisinin önceliklerinin saptanmasında ve yeniden yapılanmasında mühendislik faaliyetleri, AR-GE çalışmalarına verilmesi gereken önem, oranın % 1'e çıkartılması vurgulanıyor. KOBİ'lerde mühendis istihdamının artırılması yönünde ve bunun teşvikinin gerekliliği vurgulanıyor.

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- **TMMOB Sanayi Kongresi 2003,**
- **Tema;**
- **Küreselleşme ve AB Süreçlerinin Ülke Sanayi ve Mühendislerine Etkileri**
- **Sonuç Bildirgesi'nden;**
- AB'ye üye olma sürecinde, gümrük birliğine geçişte olduğu gibi, uyum paketi yürürlüğe konmakta, sanayi tesisleri Avrupa'nın tasevuru olarak düşük katma değerli ürünlerle ihracata zorlanmaktadır. Teknoloji düzeyini artıracak, AR-GE çalışmalarını hızlandıracak, yeni ürün veya ürün geliştirmeye dayalı bir araştırma politikası saptayacak, **mühendisleri** verimli, üretken ve söz sahibi kılabacak bir yapılanmaya engel olunmaktadır.
- Ülke sanayinin önceliklerinin saptanmasında ve yeniden yapılanmasında, teknolojik gelişimi, üretim süreçlerinin yenilenmesini ve ürün geliştirilmesini sağlayarak ve yeni ürün tasarımı yönelik **mühendislik** yapısını kuracak AR-GE çalışmaları teşvik edilmelidir. Ülkemizde AR-GE faaliyetlerine ayrılan payın eşik değer olarak kabul edilen GSMH'nin %1'i seviyesine getirilmesi zorunludur.
- Tasarımdan başlanacak tüm üretim ve hizmet süreçlerinde kalitenin ve verimliliğin artırılması için KOBİ'lerde **mühendislerin** istihdamının teşvikine yönelik ilgili bakanlıklara yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi sağlanmalıdır

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- TMMOB Sanayi Kongresi 2003,
- Sonuç Bildirgesi'nden;
 - Makina imalatı sanayi, tüm sanayi sektörlerine yatırım mali (makina, donanım, alet, takım, tertibat) veren bir **mühendislik** sektörüdür. Ancak bu sektör de AB ile rekabet edebilecek düzeyde bir yapıya sahip değildir. Teknolojik düzeyi düşüktür. Yüksek katma değerli malların ihracatı içindeki oranı %5'i bulmaktadır. AR-GE harcamaları şirket cirolarının %0,8'ini aşmamaktadır. Sanayi girdilerinin ortalama %60'ı yurtdışından gelmektedir. Sektörde ihracatın ithalatı karşılama oranı ise %30,6'dır. İhracatın dünya içindeki payı %0,6'dır. Bununda önemli bir kısmı fason üretim olmaktadır. Sektör AR-GE çalışmalarını ön plana alarak özgün ürün imal etmek zorundadır. Nitelikli işgücü ve **mühendis** istihdamı, kalite-maliyet optimizasyonu, AR-GE alt tabanının oluşması için gereklidir.
 - Naci Görür, "AR-GE ve İnovasyonun Sanayileşmedeki Rolü ve **Mühendislik** Misyonu" bildirisinde öncelikle kavramlar (AR-GE, inovasyon, Sanayi, Mühendis) açıklanmış, AR-GE, İnovasyon ve Sanayileşme ilişkisi ortaya konulmuştur. "Bugünün gelişen üretim teknolojileri ürünlerdeki farklılığı ortadan kaldırmakta ve dolayısıyla rekabet koşullarını her zamankinden daha fazla bilgi üretimine ve inovasyona dayandırmaktadır" denilmektedir. Bir başka yerde de; "Sürekli, sürdürülebilir ve rekabetçi bir sanayi kimliği için artık sanayimizin de kendi üretim süreçlerini ve teknolojilerini yaratabilecek bir yapıya kavuşması gerekir" hükmüne varılmaktadır. **Mühendis** için; "Nasıl ki inovasyon rekabetçi ve sürdürülebilir bir sanayi için sihirli bir güç ise, bu gücü sahibi **mühendistir**"sonucuna ulaşılmaktadır.

2003 de, makina imalat sektöründen yansıyan bir husus var. Alanın bir mühendislik sektörü olduğu belirtilerek sektördeki istihdam ve mühendis faktörünün ön plana çıkması, ağırlığının artmasının gerekliliği vurgulanıyor. Yine o dönemde sunulan bir bildiri de, Sayın Naci Görür'ün mühendislik misyonu ile ilgili yaptığı bazı tespitler var, "nasıl ki inovasyon, rekabetçi ve sürdürülebilir bir sanayi için sihirli bir güç ise, bu gücün sahibi mühendistir" diyor. Sayın İşaya Üşür hocamızın bildirisinde ise; küreselleşen sanayileşme ile mühendislik de, mühendislerin kendileri de üretim sürecinin teknik ve pasif bir parçası haline gelmişlerdir saptaması yapılıyor; bildirinin detayında, bu aşamaya nasıl gelindiğini, niye böyle olduğu konusundaki açıklamaları bulmak mümkün.

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- TMMOB Sanayi Kongresi 2003,
- Sonuç Bildirgesi'nden;
 - İşaya Üşür "Küreselleşme, Sanayileşme ve **Mühendisler**" bildirisinde, çok ulusal şirketlerin getirdiği doğrudan yabancı yatırımlar, gelişmekte olan ülkelerin sanayileşmelerine yönelik değil, mevcut uluslar arası iş bölümünü, dolayısıyla çok ulusal şirketlerin ve onların devletlerinin çıkarlarını korumaya yönelik olmuştur". Burada **mühendislerin** kendileri de üretim sürecinin teknik ve pasif bir parçası haline gelmelerini tespitini yapmaktadır.
 - Şirin G. Eren'in "Ülke Sanayii Yapısını Şekillendiren **Mühendislik** Hizmet Ticaretini Etkileyen Oluşumlar" bildirisini, **mühendislik** hizmetinin dünyada ve Türkiye'deki sunumuna ilişkin verileri ortaya koyarak tartışma açmaktadır. Burada öncelikle ulusal pazardaki **mühendislik** hizmetinin yetersizliği tespit edilmekte ve sanayinin taşeronlaşmasına dikkat çekilmektedir. Burada **mühendislik** hizmetinin taşeronlaşması ve nitelikli hizmetin yitirilerek, yabancı uzmanlara zemin hazırlanması tehlikelerine karşı meslek odalarına önemli sorumluluklar düşmektedir.

Ülke sanayinin yapısını şekillendiren mühendislik hizmeti, hizmet ticaretini etkileyen oluşumlar Sayın Şirin Eren'in bildirisinde ele alınıyor. Burada mühendislik hizmetinin dünyadaki ve ülkedeki yeri irdeleniyor.

2005'te tema "Sanayileşme İstihdam ve Refah." Mühendislerin nitelikli çalışanların içinde %8 oranla düşük bir pay aldıkları ifade buluyor. Yeni teknoloji kullanımı vurgusu var, AR-GE yine etkinliğimizin üzerinde çok konuşulan konularından birisi.

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- TMMOB Sanayi Kongresi 2005,
 - Tema:
 - **Sanayileşme-İstihdam-Refah**
 - Sonuç Bildirgesi'nden;
 - KOBİ'ler büyük işletmeler ve uluslararası tekeliler için vazgeçilmez firmalardır. Ucuz işçi deposu olup düşük kâr marjları ile katma değer zincirinin son halkasında yer almaktadırlar. Çalıştırılan nitelikli işgücü toplam işgücünün % 27'sini oluşturmaktadır. **Mühendisler** ise bu nitelikli çalışanların içinde % 8 oranında düşük bir pay almaktadırlar.
 - Yeni teknolojilerin yaygın kullanımının Türkiye sanayisi üzerindeki etkileri istihdamın azaltılmasını körüklemektedir. Bu durum aynı zamanda AR-GE çalışmalarının ve inovasyonun önemini ve işlevini öne çıkarmaktadır. Teknolojik gelişmenin özgün ürünlere ve tasarıma yönlendirilmesi bir zorunluluk olarak ortaya konulmaktadır.
 - Ülkelerin kalkınmasında sanayileşme en önemli kriterlerden biridir. Bugün de Türkiye'nin gelişmiş bir ülke olmasının yolu, sanayileşmede izlenecek doğru politikalardan teknolojiye yenilikçi çalışma ve AR-GE'den geçmekte, kaynakların doğru ve etkin kullanımı ile yatırımların ülke boyutunda gerçekleştirilmesiyle mümkün görülmektedir. Türkiye sanayisinin ayakta kalabilmesi ve rekabet gücünü artırabilmesi, yeni teknolojileri kullanabilir ve üretilebilir hale gelmesine bağlıdır.

77

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- TMMOB Sanayi Kongresi 2005,
 - Sonuç Bildirgesi'nden;
 - Yıllardır uluslararası para kuruluşlarının güdümünde uygulanan ekonomik ve sosyal politikalarla, üretimi yatırıma, sanayileşmeyi, bilimi, teknolojiyi, **mühendisi**, insanı dışlayan uygulamalar terk edilmeli; kamu yararını gözeten planlara yönelimi benimsenmelidir.
 - **Mühendislik** alt yapısı, AR-GE ve teknolojik gelişmenin, küresel rekabette önemli bir rol oynamasından hareketle bilim ve teknoloji seferberliği bağlatılmalıdır.
 - Ülkemizde **mühendislik** hizmetinin niteliğinin yükseltilmesi için; temel eğitimden başlayarak üniversite, oradan da meslek içi eğitime ve işletmelerin nitelikli kadro istihdamına kadar uzanan ulusal yol haritası çizilmelidir.

78

Sonuç bildirgesine yansıyan hususlardan mühendisle ilgili olanlara gelince; sanayileşmeyi, bilimi, teknolojiyi, mühendisi, insanı dışlayan uygulamaların terk edilmesinin gerekliliği vurgusu yapılıyor. Mühendislik altyapısının geliştirilmesi, AR-GE, bilim ve teknoloji seferberliğinin bu temelde başlatılması ifade ediliyor. Ülkemizde mühendislik hizmetinin niteliğinin yükseltilmesi için temel eğitimden başlayarak, üniversite eğitiminde mühendislik, meslek içi eğitim için, işletmelerin nitelikle kadro istihdamına uzanan yolda, bir yol haritası çizilmesi, tespit edilen önemli hususlar arasında görülüyor.

2007'de temamız, "Geçmişten Geleceğe Sanayi Planlama ve Kalkınma, Türkiye İçin Model Önerileri".

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- TMMOB Sanayi Kongresi 2007,
 - Tema;
Geçmişten Geleceğe Sanayileşme Planlama ve Kalkınma, Türkiye İçin Model Önerileri
 - Sonuç Bildirgesi'nden;
 - Türkiye'nin 1960-1980 arası kalkınmasını sağlayan plan/planlama, kalkınma, sosyal devlet kavramı ve yaklaşımları tasfiye edilmiş, kalkınmanın sonuçlarını vermeyen bir "sürdürülebilir büyüme" benimsenmiştir. Oysa büyüme hangi sektörlerde olmaktadır, toplumun geniş katmanlarını nasıl etkilemektedir, işçinin, çiftçinin, memurun, esnafın, çeşitli meslek gruplarının reel geliri ne ölçüde artmıştır? Bu soruların yanıtları "büyüme" nin içeriğini de belirleyecek önemdedir.
 - Ülkemizde uygulanan sanayi politikaları, bilimi ve teknolojiyi dışlayarak, ucuz işgücünü sanayinin tek temel rekabet aracı haline getirmiştir.
 - Sanayi KOBİ'lerinin % 46,5'inde **mühendis** çalıştırılmamakta, % 22,3'ünde ise yalnızca bir **mühendis** istihdam edilmektedir. Bu durum küresel rekabet koşullarında zorlu bir mücadele veren KOBİ'lerin taşeronlaşmasını daha da hızlandırmaktadır.

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- TMMOB Sanayi Kongresi 2007,
 - Sonuç Bildirgesi'nden;
 - Planlama, sanayileşme ve kalkınma birbirinden ayrılmaz bir üçlüdür. Bu kavramlar yalnızca sanayideki teknolojik gelişmeler veya üretim sürecinde doruğundaki bir sanayileşme ile eşleştirilerek tanımlanamaz. Sanayileşme ve kalkınmayı "sosyal kalkınma" anlayışı içinde, planlı bir yaklaşımla, tarım, çevre, enerji, bilim, teknoloji, istihdam, sağlık, eğitim, gelir, bölüşüm ve tüm diğer alanlara yönelik politikalarla bir bütünlük içinde tanımlamak gerekmektedir.
 - Ülkemizin kaynakları, küresel güçlerin baskısından bağımsız bir şekilde değerlendirildiğinde, Türkiye küresel rekabette yer alabilecek potansiyellere sahiptir. Bilimi ve teknolojiyi esas alan, AR-GE ve inovasyona ağırlık veren, dış girdilere bağımlı olmayan, istihdam odaklı ve planlı bir kalkınmayı öngören sanayileşme politikaları uygulandığında, durum değişecektir. Böylece sanayi yatırımlarında daha rasyonel seçimler yapılabilecek, ülkenin doğal kaynakları daha iyi değerlendirilebilecek, emek ve kaynak yoğun üretimden ileri/yüksek teknoloji yoğunluğuna olan bir üretim ve sanayi yapısına ulaşabilecektir.
 - **Mühendislik** alt yapısı, AR-GE ve teknolojik gelişmenin önemli bir planlama özgesi olarak alınması ve değerlendirilmesi, kamu yararı ön planda alınarak benimsenmelidir.
 - Eğer planınız yoksa başkalarının planlarının bir parçası olursunuz!

Etkinlikte sonuç bildirgesinde dikkat çeken hususlara gelince; KOBİ'lerdeki mühendis çalıştırma oranının düşüklüğü vurgulanıyor.

AR-GE ve mühendislik altyapısının, teknolojinin yenilenmesi ve geliştirilmesindeki önemli öncesi sanayi kongrelerindeki gibi tekrar ifade buluyor. Sunumda detayı yer alan diğer hususları vaktimi verimli kullanmak için geçmek istiyorum

2009'da tema "Dünya Ekonomik Krizi ve Türkiye Sanayinin Yeniden Yapılanması, Planlamada Model Önerileri, İstihdam Öncelikli Bölgesel Refah ve Kalkınma". Dikkat çeken hususlar; teknolojik gelişim ve AR-GE'ye verilecek, inovasyona verilecek önem ve gayrisafi milli hasıladaki oranların arttırılması. Bunu gerçekleştiren iş ve mühendislik etkinliğinin yoğun olması ve işgücü niteliğinin geliştirilmesi ifade bulan konular.

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- TMMOB Sanayi Kongresi 2009,
 - Tema:
Dünya Ekonomik Krizi ve Türkiye Sanayinin Yeniden Yapılanması Planlamada Model Önerileri, İstihdam Öncelikli Bölgesel Refah ve Kalkınma
 - Sonuç Bildirgesi'nden;
 - AR-GE ve inovasyon süreci gündemde olmasına karşın AR-GE'nin GSMH içindeki payı % 0,8'i aşmamış, ayrıca çıkarılan yasa taslağı ile yabancı yatırımcıların AR-GE merkezlerine teşvik verilmesi sağlanmıştır. Bölgeler arası dengeli kuracak ve gelir dağılımını adil bir biçimde kalkınmada öncelikli yörelere yayacak politikalar oluşturulmadığından, işsizlik ve yoksulluk sorunu öncelikli sorunların başında yer almaya devam etmektedir.
 - Ülkemizin kaynakları, küresel güçlerin baskısından bağımsız bir şekilde değerlendirildiğinde, Türkiye küresel rekabette yer alabilecek potansiyellere sahiptir. Bilimi ve teknolojiyi esas alan, AR-GE ve inovasyona ağırlık veren, dış giirdilere bağımlı olmayan, istihdam odaklı ve planlı bir kalkınmayı öngören sanayileşme politikaları uygulandığında, durum değişecektir. Böylece sanayi yatırımlarında daha rasyonel seçimler yapılabilecek, ülkenin doğal kaynakları daha iyi değerlendirilebilecek, işgücünün niteliğini artırarak ve istihdam odaklı yüksek katma değerli öncelikli sektörleri destekleyen, bölgesel farklılıkları azaltan, dengeli bir sanayi yapısına ulaşılabilecektir. Planlama, sanayileşme ve kalkınmada toplumsal bir model ve bağımsız bir siyasi irade ile bunu gerçekleştirmek olanaklıdır. .

31

Başka bir konu, bu mühendislerin ve diğer bilim insanlarının gelişimi ve meslek gruplarıyla ilgili olacak değerlendirmelerin bir tartışma platformunda değerlendirilmesi, tartışılması önerisi yapılıyor. Mühendislik ve altyapısı ve AR-GE teknolojik gelişmenin önemi de bir planlama ögesi olarak değerlendirilmesinin önemli olduğu vurgulanıyor.

2011'de, tema; "Bölgesel Kalkınma Öncelikli İstihdam Odaklı Sanayileşme" ki, önemli bir saha tespiti; istihdamın azalmasının, mühendisin işlevsiz duruma getirilmesiyle at başı gittiği vurgulanıyor. Nitelikli işgücüne ve mühendislik altyapısına dayandırılan bir planlama gerekliliği ifade buluyor. Emeği, mühendisliği, bilimi, tekniği, sanayileşmeyi, toplumsal refah amacına doğru yönlendirme vurgusunu gözlüyoruz.

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- TMMOB Sanayi Kongresi 2011,
 - Tema:
Bölgesel Kalkınma Öncelikli İstihdam Odaklı Sanayileşme
 - Sonuç Bildirgesi'nden;
 - Sanayide küresel rekabete ön plana çıkaran yöntem, strateji ve modeller, kalkınma ajanslarının kurulması ve uygulamaları ile bölgesel rekabet ve KOBİ kümelenmelerine de girmiştir. Bölgelerdeki kaynakların plansız kullanımına yönelik kurumsallaşmalar, mikro düzlemde esnek üretim, yalın üretim, toplam kalite yönetimi ve benzeri yapılamalarıla sınırlıdır. Bu durum kalkınma için önemli sorunlar, üretimin düşürülmesi, istihdamın azaltılması, **mühendisin** işlevsiz duruma getirilmesiyle at başı gitmektedir. Sonuçta sanayide fason üretim ve taşeronlaşma yaygınlaşmaktadır.
 - Sanayi katma değerini artırmanın yöntemi; tasarım, AR-GE ve inovasyona yönelik harcamaların öncelikli sektörlerde yoğunlaştırılarak, yerli kaynaklara, nitelikli iş gücüne ve **mühendislik** altyapısına dayandırılan bir planlamanın yapılmasıdır. Burada kamu yararı benimsenmeli, bilim ve teknoloji kurumları ile üniversiteler bağımsızlaştırılmalıdır. Siyasi erk güdümündeki bu kurumlar gerekli gelişmeyi sağlayacak iradeyi gerçekleştiremezler.

34

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- TMMOB Sanayi Kongresi 2011,
• Sonuç Bildirgesi'nden;
- Üretim süreçlerinde mutlaka gerekli olan insan emeğini değersizleştiren üretim ve sanayi politikalarını önleyici tedbirler ile kamusal merkezi bir planlama ve denetim gerekmektedir. Emeği, **mühendisliği**, bilimi, **teknoloji**, **sanayileşmeyi** toplumsal refah amacına doğru yönlendirmek gereklidir. Kapitalizmin azami kör hırsı uğruna her krizde yıkıma uğratan üretici güçler ve insan potansiyelini gözden çıkarma yönelimine karşı durmalıyız. Unutmamalıyız ki emeğin var oluşu insanın var oluşudur. Bu var oluş biçimi korunmalı, insanca kılınmalı ve geliştirilerek geleceğe aktarılmalıdır.
- Emperyalizmden bağımsız siyasi bir inadeye; planlama, sanayileşme ve kalkınma halkçı, toplumsal bir yaklaşım ve model gereksinim bulunmaktadır. Bu yönde Türkiye'nin önünde tek seçenek bulunmaktadır. Bütün dış ilişkilerini gözden geçirerek bağımsızlığı benimsemek; planlı bir kalkınma ve istihdam odaklı sanayileşmeden, etkin ve yatırım kararlarıyla bütünleşmiş, **mühendisten**, bilim, AR-GE ve teknolojik gelişmeden yana, kendi kaynak ve birikimlerine dayalı bir ülke ve ekonomi yaratmak pekâlâ olanaklıdır.

Planla bir kalkınma ve istihdam odaklı sanayileşmeden anlaşılması gerekenin, etkin ve yatırım kararlarıyla bütünleşmiş, mühendisten bilim, AR-GE ve teknolojik gelişmeden yana, kendi kaynak ve birikimlerini kullanan bir ülke ekonomisi yaratma olduğu ifade ediliyor.

Şu ana kadar sanayi kongrelerine bir göz atarak, mühendislik ve mühendisle ilgili, MMO'ca düzenli yürütülen çalışmalarını dikkatinize sundum.

Makina İmalat Sanayi Sektör Araştırmaları Perspektifinden Mühendis ikinci konu başlığımız. Makina imalat sektör araştırmaları perspektifinden mühendise baktığımızda; sektörün bir mühendislik sanayileri sektörü olduğu, mühendisin olmazsa olmaz bir paydaş olduğu vurgusu var. Araştırma ve geliştirme ilintili hususlarda, mühendisin işlevinin önemi vurgulanıyor. İşsiz kalan mühendislerin iş bulma zorlukları, raporda ifade ediliyor. Küçük ve orta ölçekli işletmelerde mühendis istihdamının düşüklüğünden bahsediliyor ve çalıştırmama isteği ifade buluyor. Gelişimde çıkışın AR-GE ilintili bir yaklaşım olacağı vurgusu ve burada mühendis çalıştırmanın önemi tekrar tekrar vurgulanıyor.

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- Makina İmalat Sanayi Sektör Araştırması 2012,
Makina imalat sanayi, sanayi sektörleri içinde yatırım mali üreten temel sektördür. Makina ekipman ve yedek parçalarının imal edildiği, "**mühendislik sanayileri**" denilen alt sektörlerin tamamını kapsar. Bu sektörün diğerlerinden farkı, her aşamada projelendirme, **mühendislik** ve AR-GE tasarımlarını değiştirme ve gerçekleştirilmesidir. Taleple birlikte tasarım ve proje çalışması yapılmakta çoğu kez bunu AR-GE ve üretim planlaması izlemektedir. **Mühendisin** gerçek anlamda mesleğini sürdürdüğü, özellikle makina **mühendisi** açısından özel önem taşıyan sanayi dalıdır.
- Makina imalatında **mühendis** istihdamı oldukça düşüktür, toplam istihdam için-de **mühendis** oranı % 1,6'dır. Sektörde aksi olması gerekirken niteliksiz iş gücü oranı yüksektir ve % 68,3'ü bulmaktadır. Sektör içindeki **mühendislerin** % 40,7'si 1.500 TL'ye kadar ücret almaktadır. Bu durum **mühendis** yoğun bir sanayi için kolay kabullenilecek bir tablo yaratmamaktadır.
- Mühendislerin sendikal örgütlenmesi yoktur. İş güvenceleri bulunmamaktadır.
- Son iki yıl içinde işsiz kalan **mühendislerin** yeniden iş bulabilme şansı sınırlıdır.
- Küçük ve orta işletmeler genellikle **mühendis** çalıştırmak istememektedirler.
- Özellikle yeniden yapılmaya ihtiyacı olan pek çok işletme AR-GE bölümünde ve imalatta **mühendis** çalıştırmak zorundadır. Ancak bu durum genellikle gözden kaçmakta veya düşük ücretle **mühendis** istihdamı düşülmektedir.

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- **Makina İmalat Sanayi Sektör Araştırması 2012,**
 - Yatırım mali üreten sektörlerde, kullanıcı (müşteri) dan gelen talebe, pazarın gereksinimlerine ve rakip ürünlere göre, ürünük sağlayıp öne geçebilmek için AR-GE faaliyetlerini belirli bir düzeye getirmek önemlidir. Bunun için, maddi kaynakların bu yöne akıtılması ne kadar zorunlu ise nitelikli insan gücünü (mühendis, teknisyen, bilim adamı) seferber etmek de o kadar gereklidir.
 - Makina imalatında mevcut teknolojiden maksimum yararın sağlanması, bunun için bilimsel kurum, üniversite ve ilgili Oda ve sektör dernekleri ile işbirliği yapılması zorunludur. Gerek ürün gerekse yönetim teknolojilerinin geliştirilmesi ve etkin kullanımı için kaliteli insan gücüne dayalı personel ve eğitim politikaları uygulanmalıdır. Özellikle eğitilmiş, motive edilmiş ve ödüllendirilmiş personelin hem verimlilik hem de teknolojiler için vazgeçilmez olduğu bilmelidir. Burada özel olarak **mühendislere değer ve inisiyatif verilmesi** zorunludur.
 - Makina imalatında yeni ürünlerin tasarımı ve/veya inovasyon için en önemli kaynak **mühendislik** hizmetidir. Türkiye'de makina imalatçıları bu kaynağı ihmal etmektedirler.

Mühendislere değer ve inisiyatif verilmesi raporda ifade bulan önemli bir husus. Yeni ürün tasarımı ve inovasyon için önemli kaynağın mühendislik faaliyetleri ve mühendis olduğu örneklerle anlatılıyor.

“AKP İktidarının Meslek Alanlarımızda Yarattığı Tahribat” Üzerine Oda Raporu Perspektifinden ‘Mühendis, Mimar, Şehir Plancısı üçüncü konu başlığımız. AKP dönemine yönelik hazırlanan, oda raporu, AKP iktidarının meslek alanlarımızda yarattığı tahribat üzerine, burada da önemli vurgular var. Mühendislik hizmetlerine vurulan darbe, serbestleştirme politikalarının, mühendislik uygulamalarını da kapsadığı, iş güvenliği mühendisliğinin piyasalaştırıldığı ve bunun örneklerinin arttığı. Uzaktan eğitim ve teknoloji fakülteleriyle, mühendislik eğitimini tasfiye edecek yaklaşımlarda bulunduğu. Mühendislik, inovasyon, bilim, teknoloji, katma değeri yüksek, ileri teknolojiye dayalı üretim AR-GE politikalarında dışa bağımlılığının bu süreçte gittikçe arttığı. Serbestleşme, özelleştirme politikaları ve fason üretimin de mühendisliği gerileten hususlar olduğu vurgulanıyor.

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- **“AKP İktidarının Meslek Alanlarımızda Yarattığı Tahribat” 2012,**

AKP iktidarı emperyalizm güdümlü neo liberal ekonomik sosyal politikaların doruk uygulamalarını gerçekleştirmiştir. Serbestleştirmeleri, özelleştirmeleri ve kamu yatırımlarının geriletilmesiyle Türkiye sanayisizleşmeye; sanayinin küçültülmesine, sıcak paraya ve ithalata bağımlı, düşük teknoloji fason taseron üretim ve ihracata bağımlı kalmıştır.

 - Bu politikalar aynı zamanda **mühendislik** hizmetlerini de etkilemiş, **mühendisliğin** sanayi, tarım, kent ve toplum yaşamına yönelik, bilimsel teknik temellerdeki kamusal, toplumsal hizmet niteliği aşındırılmıştır.
 - Serbestleştirme politikaları, mühendislik uygulamalarını da kapsamış: **iş güvenliği mühendisliği** piyasaya açılmış, iş makineleri ve AİTM yönetmeliklerine dek uzanmış;
 - “Uzaktan eğitim” ve özellikle “Teknoloji Fakülteleri” ile **mühendislik** eğitimini tasfiye edecek yönelimler egemen olmuştur.
 - **Mühendislik**, inovasyon, bilim ve teknoloji, katma değeri yüksek ileri teknolojiye dayalı üretim ve Ar-Ge politikalarında dışa bağımlılık artmıştır.
 - Yüksek nitelikli işgücü kapsamındaki **mühendislik** istihdamı geriletilmiş; **mühendislik** “ara teknik eleman” ile eşdeğer tutulmuştur.
 - **Mühendislik** meslek ve uygulama alanları daraltılmıştır.
 - Serbestleştirme, özelleştirme politikaları ve fason üretim, **mühendisliği** gerileten başlıca etkenler olmuştur.

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- "AKP İktidarının Meslek Alanlarımızda Yarattığı Tahribat" 2012,
 - Küçük ve orta işletmeler genellikle **mühendis** çalıştırmak istememektedirler.
 - Mesleki düzlemde bilim, teknoloji, Ar-Ge, inovasyon, sanayi, enerji, çevre ve kentleşme politikalarının dinamik gücü olması gereken **mühendis ve mimarlar**, kamu iradesini taşıyan iktidarlar ve son 10 yılda AKP iktidarı tarafından ikinci plana itilmiş, bazı alanlarda yetkileri uluslararası sermaye kuruluşlarına devredilmiş, bazı alanlar ise neredeyse ortadan kaldırılmıştır. Ar-Ge faaliyetleri ile **mühendislik** arasındaki bağı unutulmuş, **mühendislik ve mimarlık** hizmetlerinin ana sektörleri kamusal fayda anlayışından çıkarılıp serbestleştirme, özelleştirme, ticarileştirilmenin arpaıkları haline getirilmiş; kentler rantlara göre şekillendirilmiş ve plansızlık egemen kılınmıştır.
 - Ülke kaynaklarının sanayileşme ve ülkemiz insanlarının çıkarları doğrultusunda kullanılmaması v.b. sorunlar yanı sıra sanayi ve çalışma yaşamının büyük kısmının iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin dışında tutulması, insanca barınma hakkı ve deprem gerçeğinin gerektirdiği yapı denetimi, enerji, tarım, orman, su kaynaklarımızın ve kentlerin yönetimi gibi sorunlarda **mühendislik-mimarlık-şehir plancılığının** gerektirdiği mesleki denetim ve bilimsel-teknik kriterler devre dışı bırakılmaktadır.

41

ifade etmiştik, küçük orta ölçekli işletmelerde mühendis istihdamının düştüğü. Mühendis ve mimarların son 10 yıllık sürede geri plana itildiği, bazı alanlarda yetkilerinin uluslararası sermayeye devredildiği raporda ifade buluyor. AR-GE faaliyetleriyle mühendislik arasında bağın unutulduğu, mühendislik ve mimarlık hizmetlerinde ana sektörleri kamusal fayda anlayışından çıkarıp, serbestleştirmeye özelleştirmeye ve ticarileştirmeye sunulduğu ifade buluyor.

Bir başka husus da, kentsel dönüşümler örneğinde olduğu üzere, mühendislik mimarlık ve şehir plancılığı faaliyetlerinin göz ardı edilerek, bu alanın da bir rant alanına çevrildiği belirtiliyor.

Aslında bu raporda daha önce ifade ettiğim benzer hususlar detaylı bir şekilde aktarılıyor. En son belki şundan söz etmek mümkün: Ülkemizde mühendis mimar ve şehir plancıları, yabancılara karşı hak ve hukuklarının korunması mücadelesi TMMOB'nin de öncelikle faaliyetleri arasında görünüyor; bu husus dikkat çeken önemli bir husus.

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- "AKP İktidarının Meslek Alanlarımızda Yarattığı Tahribat" 2012,
 - Sağlıklı kentleşme, bilimsel demokratik eğitim, enerji kullanımı ve ulaşımın kamusal hizmet kapsamında olduğu bir sistem, yerli **mühendislik** ve yerli kaynak kullanımı; bağımsızlık, planlama, sanayileşme ve kalkınma ile olanaklıdır. Bu noktada gerek sanayileşme gerekse güvenli ve ergonomik çalışma koşulları, **mühendislik, mimarlık, hekimlik** gibi meslek örgütlerinin uluslararası standartlar ve bilimsel teknik uygulama ve önlemler eşliğindeki mesleki denetimini benimseyen anayasal, sosyal bir devlet sistemi ve onun güvenceleri kapsamında gerçekleştirilebilir. Ancak böylece **mühendislik, mimarlık, şehir plancılığı**, ve kamu yararına olan bütün meslekler toplum nezdinde yeniden saygın ve güvenilir kılınabilir.
 - Sanayi, çalışma yaşamı, iş sağlığı ve güvenliği, yapı denetimi, imar, tarım, orman, su kaynakları, enerji, çevre ve kentleşme ile ilgili yasalar, yasa tasarıları ve ilgili yönetmelikler, anayasal mesleki kuruluşlar olan **mühendis-mimar** odalarının önerilerinin aksi doğrultuda düzenlenmektedir.
 - Ülkemiz **mühendis, mimar ve şehir plancılarının** yabancılara karşı hak ve hukuklarının korunması mücadelesi, TMMOB'nin kuruluşu öncesi, sonrası ve günümüzde de sürdürülmektedir. Bu konuda Türkiye'nin izlediği dışa bağımlı ekonomik, siyasi politikalarla dolaylı kalıcı çözümler elde edilememiştir.

42

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- "AKP İktidarının Meslek Alanlarımızda Yarattığı Tahribat" 2012,
 - Ülkemizin de imzaladığı DTÖ ve AB anlaşmaları mühendislik hizmetlerinin serbest dolaşımını da kapsamaktadır. Anlaşma kapsuz olarak imzalanmıştır. Anlaşmada TMMOB Yasası ve 1938 yılında çıkarılan Mühendislik ve Mimarlık Hakkındaki Yasa'ya uygun olmak koşuluyla yabancı mühendis ve mimarların ülkemizde çalışmasına olanak sağlanmıştır. Mühendis, mimar ve şehir planacılarımız kendi ülkelerinde adeta mülteci durumundadır.
 - "Meslek Yeterlilik Kurumu Kanun Tasarısı"nda, mühendis, mimar ve şehir planacılarımızın yeterliliklerinin esaslarını, denetimini, ölçmesini, belgelendirmesini ve sertifikalandırmasını adı geçen kurumun yapması öngörülmektedir. TMMOB ve Odalarımız devre dışı bırakılmak istenmiş, Odamız ve TMMOB'nin gösterdiği direnç üzerine bu uygulamadan vazgeçilmiştir.
 - AKP iktidarının, 2007 seçimleri öncesinden başlayarak ama özellikle son dönemde, TMMOB'nin ve dolayısıyla Odamızın, demokratik ve emekten yana işleyiş ve çizimini zaptı raprt altına almak isteyen bir yönelimi söz konusudur. Üyeler bu durumdan etkilenmektedir.
 - Mimar ve mühendislerin insan yaşamındaki yeri ve işlevi böylesine kapsamlı iken, ekonomik ve mesleki konuları insanca yaşam standardında olaktan uzaktır. Yapılan çeşitli araştırmalarda mühendis ve mimarların çoğunluğunun yoksulluk sınırının altında yaşadıkları tespit edilmiştir.

Başka söylenecek konu, mesleki yeterlilik kurumu kanun taslağında, mühendislik ve mimarlık mesleğiyle ilgili yapılan düzenlemeler ki, burada TMMOB'nin yerinde ve anlamlı mücadelesiyle bu uygulamadan şimdilik vazgeçilmiş vaziyette, ama ne zaman karşımıza çıkar? Bir soru işareti.

Mimarlık ve mühendisliğin insan yaşamındaki yeri ve işlevi böylesine kapsamlı iken, ekonomik haklarının da o derecede aşınmış olması da başka bir olumsuz olarak ifade buluyor.

"Saha çalışması, TMMOB Makina Mühendisleri Odası Üye Profili Araştırma Raporu'nda Mühendis" dördüncü konu başlığımız. Önemli güncel bir alan çalışması olan "Üye Profil Anketi" yayın olarak da elinizde. Zamanı verimli kullanmak adına raporun sonuç bölümünü paylaşmak istiyorum. Dört alanda mühendisin konumunu değerlendiriyor rapor.

İlk sırada siyasal yaklaşımlar var, burada mühendis açısından en önemli hususun siyasal meseleler arasında işsizlik terör ve şiddet sorunları olduğu ifade buluyor; işsizlik gerçekten önemsenen sorunlardan birisi. Güneydoğu'da yaşayan mühendis üyelerimizin en önemli sorununun Kürt sorunu olduğu ifade buluyor. Mühendislerimizin birçoğu, Türkiye'nin siyasi sorunlarının süre geldiği son seçim döneminden beri bu sorunların giderilmediği ve ilerleme sağlanmadığı tespitini yapıyor. Hukukun siyasallaştığı yargısı, merkez medya ve muhalif medyayı takip eden makine mühendisleri arasında da çok yaygınca tespit buluyor.

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- "TMMOB Makina Mühendisleri Odası Üye Profili Araştırma Raporu" 2011,
 - Mühendisliğe dair temel bakışı oluşturan bilimsel düşünce sistematiği, aklın ve deneyimin öne çıktığı araştırmalar ve toplum faydasını merkeze alan yaklaşımlar makina mühendisliği açısından daha da önemli olmaktadır. Gücünü örgütlü üyelerden alan ve meslek çıkarları ile kamu yararını yaklaşımını birbirinden ayırmayan Odamız, üyelerinin güncel ihtiyaçlarına yanıt verebilmek ve Oda-Üye ilişkisini sağlıklı bir zemine yürütebilmek için üye profilinin bilinmesini önemsemektedir. Oda örgütlülüğünün daha yüksek seviyelere taşınması, meslek alanlarımızın bilimsel standartlara uygun ve üyelerimizin beklentilerine karşılık gelecek şekilde düzenlenmesi bu yolla mümkün olacaktır. Odamız, üyelerimizin güncel pozisyonları, çalışma hayatında yaşadıkları sıkıntılar ve mesleki sorunların belirlenmesi, Oda örgütlülüğünün daha yüksek seviyelere taşınmasına hizmet edecek alan araştırmasını 2011 yılı içerisinde gerçekleştirmiştir
 - Mühendislerin Siyasal Yaklaşımları
 - Mühendislerin siyasal yaklaşımlarında belli kutuplaşmalar ve farklılaşmalar olsa da kamusal, toplumsal faydayı düşünme bakımından çok önemli bir görüş birliği vardır.
 - "Aşırı güçlü ve dengelenmemiş bir hükümetin varlığı", "İşsizlik", "terör ve şiddet" sorunları, 2011 yılında Türkiye'de makina mühendislerini en çok endişelendiren siyasal meseleler olarak görülmektedir.
 - Farklı siyasi yönelimler, farklı yaş grupları ve farklı çalışma durumlarında olsalar da işsizlik bütün gruplar tarafından en önemli siyasal sorunlar arasında ön sıradadır.

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- "TMMOB Makina Mühendisleri Odası Üye Profili Araştırma Raporu" 2011,
 - **Mühendislerin** Siyasal Yaklaşımları
 - Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde yaşayan **makina mühendisleri** açısından Türkiye'nin en önemli siyasal problemi Kürt sorunu olarak ortaya çıkmaktadır.
 - **Makina mühendislerinin** önemli bir kısmı Türkiye'nin siyasi sorunlarının süregeldiğini son seçim döneminden beri bu konularda ilerleme sağlanmadığını düşünmektedir.
 - Merkez, muhalif ve hükümete yakın fikirleri savunan medya kuruluşları bakımından yapılan karşılaştırmalar tutarlı sonuçlar vermiştir. Hükümetin siyasallaştığı yargısı merkez medya ve muhalif medyayı takip eden **makina mühendisleri** arasında oldukça güçlüdür.
 - **Mühendislerin** Düşünsel Dünyası
 - **Makina mühendisleri** büyük oranda kentli nüfusun içinde yer almakta, eğitimli eşlerle birlikte aile kurmuş ve bir çekirdek aile içinden dünyaya bakmaktadır.
 - Eğitim sürekli hale gelmiş ve mesleğe yönelik sürekli bir yetersizlik hissi ile birlikte gelişmeleri takip etme, becerileri çeşitlendirme arzusu yaygınlaşmıştır. Ayrıca alınan eğitim ve bulunan pozisyonun yarattığı farklar (yönetici ile sahada çalışan) mühendisleri kendi içinde parçalamış olsa da geleceğe yönelik rasyonel beklentiler bu parçalanmanın üzerine örtmektedir. Mesleğin mobilizasyonu artmıştır. **Mühendisler** buna olumlu yaklaşmaktadır.

46

İkinci başlık; Mühendislerin Düşünsel Dünyası; eğitim sürekli hale gelmiş ve mesleğe yönelik sürekli bir yetersizlik hissiyle birlikte, gelişmeleri takip etme becerileri, uzmanlığı çeşitleme arzusu dikkat çekiyor. Mesleğin mobilizasyonu artmış, mühendislerin buna bir olumlu bakış sergilediği rapora yansıyor. Ücret ya da özlük haklarına değil de, meslekte ilerlemeye, statü ve prestije odaklanmış bir mühendis yaklaşımı görüyoruz.

Üçüncü konu; Mühendisin Çalışma yaşamına, sektörün mühendis istihdamındaki payı hızlı bir erime gösteriyor tespiti var. Mühendislerin istihdam koşullarındaki farklılaşma ve çeşitleme, işgücü piyasasında katmerli bir yapıyı ifade ediyor. Küçük ölçekli işletmelerdeki mühendis istihdamında sorunlar yaşandığı, esnek istihdam türlerinin yaygınlaşması bir başka dikkat çeken husus olarak karışımıza çıkıyor.

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- "TMMOB Makina Mühendisleri Odası Üye Profili Araştırma Raporu" 2011,
 - **Mühendislerin** Düşünsel Dünyası
 - Mesleğe bakışta mesleki ölçütler egemendir. Ücret ya da özlük haklarına değil meslekte ilerlemeye, statü ve prestije odaklanılmıştır.
 - **Mühendislerin** Çalışma Yaşamı
 - Kamu sektörünün mühendis istihdamındaki payında hızlı bir erime göze çarpmaktadır.
 - **Mühendislerin** istihdam koşullarındaki farklılaşma ve çeşitlenme, işgücü piyasasında katmanlı bir yapıya işaret etmektedir. Yaş, cinsiyet, mezun olunan okul gibi değişkenler işgücü piyasasındaki katmanlaşmanın bazı temel belirleyicileri arasında yer almaktadır.
 - İşyeri ölçeği dikkate alındığında küçük ölçekli işletmeler **mühendis** istihdamının önemli bir bölümünü gerçekleştirmektedir.
 - **Mühendis** istihdamındaki parçalanmanın bir göstergesi de, esnek istihdam türlerinin yaygınlaşmasıdır. Bu istihdam biçimleri istihdam devamlılığının yoksluğu (kısa süreli/geçici, proje bazlı) ve değişken çalışma süreleri ile karakterize olmaktadır. Türkiye'deki **mühendisler** arasında da bu türden istihdam ilişkilerinin geliştiği görülmektedir.
 - İşsizlik metropol kentlerde, yeni mezun genç **mühendisler** arasında yaygındır ve kısa süreli (geçici) bir nitelik taşımaktadır.
 - Düşük gelir düzeyi özellikle yeni mezun genç **mühendisler** arasında yaygındır.

47

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- "TMMOB Makina Mühendisleri Odası Üye Profili Araştırma Raporu" 2011,
 - **Mühendislerin** Çalışma Yaşamı
 - Kamuda ücret düzeyleri açısından daha homojen bir yapı gözlemlenirken, özel sektördeki ücretlilerde ve işveren/girişimci **mühendislerde** heterojenleşme eğilimi ağır basmaktadır.
 - Kadın ve erkek **mühendislerin** aylık ortalama gelir düzeyleri önemli ölçüde farklılaşmakta ve farklı bir dağılım arz etmektedir.
 - **Mühendislik** mesleği içerisinde kadınlar hiyerarşik olarak daha düşük pozisyonlarda istihdam edilmekte ve erkeklerle oranla yönetici pozisyonlarda bariz bir biçimde daha az yer almaktadırlar.
 - Kadın ve erkek **mühendislerin** işsizlik oranları da önemli ölçüde farklılaşabilmektedir.
 - **Mühendis** Oda İlişkileri
 - Genel olarak değerlendirildiğinde Oda ile **mühendisler** arasında, özellikle mesleki eğitim programları ve bilimsel toplantılar aracılığıyla kurulan güçlü bir ilişkinin mevcudiyeti dikkat çekmektedir.
 - **Mühendisler** Odaya işgücü piyasasında tutunmalarını sağlayacak vasıf, beceri ve sertifikalara erişimi olanaklı kılan bir yapı olarak yaklaşmaktalar. Bu bakış açısı Oda-üye ilişkilerini geniş ölçüde belirlemektedir.

48

İşsizlik metropol kentlerde yeni mezun genç mühendisler arasında oldukça yaygın. Düşük gelir düzeyi, özellikle yeni mezun genç mühendislerimizde yaygın olarak görünüyor. Kamuda ücret düzeyi daha homojenken, özel sektörde bunun daha heterojen olduğu tespiti var. Kadın ve erkek mühendislerin aylık ortalama gelir düzeyleri önemli ölçüde farklılaşma ve dağılım arz ettiği ifade buluyor. Mühendislik mesleği içerisinde kadınların hiyerarşik olarak daha düşük pozisyonlarda ve bariz biçimde yönetici pozisyonlarında değil, daha düşük pozisyonlarda görev aldıkları belirtiliyor. Kadın ve erkek mühendislerin işsizlik oranlarında önemli ölçüde farklılık olduğu gözleniyor.

Son olarak üye, Oda ilişkilerini de bu çerçevede değerlendirdiğimizde, odayla mühendisler arasında özellikle, mesleki eğitim programları ve bilimsel toplantılar aracılığıyla kurulan güçlü bir ilişki olduğu görülüyor. Mühendisler odaya işgücü piyasasında tutunmalarını sağlayacak vasıf ve beceri, sertifikalanma, sertifikalara erişimi olanaklı kılan bir yapıyı yaygın olarak kullanıyorlar, bunu da ifade ediyorlar.

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- "TMMOB Makina Mühendisleri Odası Üye Profili Araştırma Raporu" 2011,
 - **Mühendis** Oda İlişkileri
 - Üyelerin Oda ile iletişim kurmakta sorun yaşamadığı, Oda etkinliklerinden her zaman haberdar olduğu ve Oda yayınlarını düzenli izleyebildiği görülmektedir.
 - Oda üyesi **mühendisler**, bilimsel-mesleki alanlara müdahale ve mesleki eğitim alanında Oda'ya genel olarak başarılı bulurken, Odanın üyelerin ekonomik ve sosyal haklarını koruyucu ve geliştirici politikalar geliştirme noktasındaki faaliyetlerini başarısız olarak değerlendirmektedirler.
 - MMO'nun üyelerıyla olan ilişkisinin en kırılan yanı, üyelerin yönetim süreçlerine ve karar aşamalarına katılmalarının zayıfıdır.
 - Oda seçimlerinde özel sektör ücretlilerinin "eksik temsil"inden söz etmek mümkündür.

49

Üyelerin odayla olan iletişiminde sorun yaşamadığı ifade olunuyor. Oda üyesi mühendisler, bilimsel mesleki alanlara yönelik etkinliklerde odayı başarılı buluyorlar. Odanın üyelerine ekonomik ve sosyal haklarını koruyucu yöndeki çalışmalarının geliştirilmesi gerekliliğini ifade ediyorlar.

MMO Bursa Şubemizde Ekim ayı içinde gerçekleştirdiğimiz **Makina İmalat Teknolojileri Kongresi "Sektörde Mühendisliğin Rolü ve Mühendislerin Çalışma Koşullarındaki Değişim / Dönüşüm" Paneli'nden** elde ettiğimiz bulgular son gündem maddem.

Etkinliğimizde "sektörde mühendisin rolü ve mühendislerin çalışma koşullarındaki değişim dönüşümü" tartıştık.

Tartışma bize, sahadan gelen mühendis arkadaşlarımızın, ortaya koyduğu hususlar ile üye profil anketi çalışması ile ortaya konulan, tespitlerin çok paralel olduğunu gösterdi. Mühendislerin durumları ile ilgili vurguladıkları hususlardan birkaçını ifade edecek olursam; görev ile ilgili net bir tanımın olmaması âdeta mühendisin her işe koşturulması. Fazla mesaiye kalanlar da çok ilginç bir yaklaşım var. Mesaiye kalan insanların çalıştığı ortama bağlılığının üst düzeyde olduğu algısının bir yanılgı olduğu, aslında çalışanların öyle düşünmediği, tam tersine bunun bir memnuniyet değil sıkıntı yarattığı. Mühendisliğin icra edilememesi ifadesi var. Vasıfsız bir insanı kısa sürede sorunsuz yapacağı işlerin, mühendislik fonksiyonlarına aktarıldığı katılımcılar tarafından vurgulanıyor.

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

• Makina İmalat Teknolojileri Kongresi "Sektörde Mühendisliğin Rolü ve Mühendislerin Çalışma Koşullarındaki Değişim / Dönüşüm" Paneli 2013,

Ulusal istihdam strateji belgesinde kapsamlı olarak ortaya konan ve torba yasaları, yönetmeliklerle yazmaya geçirmeye başlanan; emekçilerin ve **mühendislerin** katmerlenen konum kaybı, vasıfsızlaştırılması, işsizleştirilmesi, esnekleştirme ve emeğin değersizleştirilmesi ne karşı duruşun, TMMOB Makina Mühendisleri Odası ve emek ve emekten yana mesleki ve demokratik kitle örgütlerinin ortak mücadelesi ile örülmesi amaç olmalıdır.

- Yılmaz Yıldırım - Makina Mühendisi
- **Mühendis** bir işletmenin motoru gibi çalışan bir meslek dalı; dolayısıyla da oldukça kritik, her an **mühendislere** ihtiyaç var. İş ortamında yaşam, **mühendislerin** kararlarına bağlıdır. Böyle olunca da iş hayatı her alanda bizleri sıkıştırıyor.
- İş ortamına bitişik Lajman, akıllı telefon, karşılıksız fazla mesaili çalışma... sonuç; esnek çalışma. Sürekli bir çalışma hali yoğun ve yorucu geçiyor.
- İşyerlerinde **mühendislerin** net bir görev tanımının olmaması veya belirli bir görev tanımı olsa bile başka işleri de yapmak zorunda kalmaları, işverenlerin **mühendis** işgücünü işyerinde fonksiyonel olarak esnek kullanılmaktadır.
- Bir araştırma diyor ki: fazla mesaiye kalanlara dışarıdan bakıldığında çalıştığı firmaya fazla bağlı olduğu düşünülüyor. Ancak çalışan **mühendis** için durum tam tersi, bu durumdan hiç memnun değil. Özellikle de genç **mühendisler** için bu durum geçerli.

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

• Makina İmalat Teknolojileri Kongresi "Sektörde Mühendisliğin Rolü ve Mühendislerin Çalışma Koşullarındaki Değişim / Dönüşüm" Paneli 2013,

- Yılmaz Yıldırım - Makina Mühendisi, Çalışan
- **Mühendislik** yapamama diye de bir sorunuz var. **Mühendislik** tanımı dışında, iş yerinin belirlediği biçimde çalışmak zorundasınız. Mesleğinizi geliştirmenize bunun büyük bir olumsuz etkisi var, uzmanlaşmıyorsunuz. Öyle işler geliyor ki, vasıfsız bir insanın kısa bir sürede sorunsuz olarak yapabileceği işler **mühendislere** veriliyor.
- Yine yan dallardan birinde işten ayrılan kişinin işi, diğer çalışanlara ve özellikle **mühendislere** dağıtılıyor. **Makina mühendisliği** merkezli çalışma biçiminin merkezi değişiyor. Satın alma, pazarlama, yöneticilik gibi alanlara kayıyor.
- Sorumluluk ve yetki konusunda da durum genel olarak şöyle; sorumluluk var, yetki yok. Her şeyden mühendis sorumlu, ancak omir yetkili; işin devamlılığı nasıl sürecek?
- Kadın **mühendislerin** durumu daha da sorumlu, çalışma yaşamında dışarıda bırakılıyor. Ağır mühendislik işlerinde değil de daha çok bürolarda çalıştırılmak istiyor kadınlar. Çalışma oranı gitt gide düşüyor, yüzde 6.
- TMMOB'nin SGK ile bir anlaşması var, **mühendis** asgari ücretini belirleyen. Taban ücret belirli, taban ücretten başkasını SGK'nın reddetmesi gerekiyor. TMMOB'nin çalışmasıyla bu belirlendi. Bizi koruyan bir uygulama.
- Nall Dertli - İktisatçı, Öğretim Görevlisi
- Üye profili araştırması; profesyonel yaşamdaki toplumsal araştırmaya büyük bir önem veriliyor.

İşten ayrılan diğer mühendis arkadaşlarımızın işlerinin de, diğer mühendislere aktarıldığı. Böylelikle mühendisin farklı alanlarda uzmanlaşmadan çalıştırılabildiği ifade buluyor. Kadın mühendislerin sorunları üye profil çalışması ile aynı. Mühendisin aldığı ücretin çok değişkenlik gösterdiği işverence emeğin sömürüldüğü örneğine bir çok yerde mühendis istihdamının gösterilebileceği belirtiliyor.

TMMOB'nin SGK'yla yaptığı anlaşmaya bir atıfta bulunulmuştu. Mühendis asgari ücret çalışmasının bir olumlu gelişme olduğu ve mühendisi koruduğu ifade buldu.

Meslek gruplarının homojenleşmesi, işçileşmesi söz konusu. '80 sonrası mühendis sayısında artış görünüyor, ama mühendislerin çalışma koşulları ve yaşam standartlarını olumsuz yönde etkilediğine yönelik de bir değerlendirme var. Özel sektörde ücretli çalışanların başat istihdam biçimi haline geldiği, kamunun oranının gittikçe düştüğü ifade buluyor.

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- Makina İmalat Teknolojileri Kongresi "Sektörde Mühendisliğin Rolü ve Mühendislerin Çalışma Koşullarındaki Değişim / Dönüşüm" Paneli 2013,
 - Nail Dertli - İktisatçı, Öğretim Görevlisi
 - Meslek gruplarının homojenleşmesi, işçileşmesi söz konusu mu bu araştırılıyor. Bazı araştırmalar **mühendislerin** hayatlarını orta sınıf olarak geçirdiğini söylerken, bazı araştırmalar da homojenleşmeden bahsediyor.
 - Biz bir orta sınıf ya da proleterleşme tartışmasına girmedik. Biz ortaklaşma ve farklılaşma noktalarını araştırmaya çalıştık. İşgücündeki parçalanmayla homojenleşme aynı anda ortaya çıkabilen şeyler. Farklı istihdam çeşitleri, işçileşme eğilimlerini arttırabilir. Burada bunları birlikte değerlendirip, baskın eğilimin belirlenmesi önemlidir.
 - 1980 sonrası **mühendis** sayısında artış gözleniyor. On yılda ikiye katlanmı neredeyse. Bu artışın, istihdam karşılığında gerçekleştiği göz önünde bulundurulursa; **mühendislerin** çalışma koşulları ve yaşam standartlarını olumsuz yönde etkilediğini de çeşitli araştırmalar ortaya koyuyor.
 - **Mühendisler** istihdam statüsü açısından derin bir benzeşme sürecini yaşıyorlar. Bu süreç özel sektörde ücretli çalışmanın başat istihdam biçimi haline geldiğini gösteriyor. Kamudaki ücretli **mühendis** istihdamı da ciddi ölçüde daralıyor. Bu 1980 sonrası devletin ekonomik alandan çekilmesi, ekonominin serbestleşmesi ile değerlendirilebilir. Kamudaki toplam istihdam %15'e kadar gerilemiş durumda.

53

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- Makina İmalat Teknolojileri Kongresi "Sektörde Mühendisliğin Rolü ve Mühendislerin Çalışma Koşullarındaki Değişim / Dönüşüm" Paneli 2013,
 - Nail Dertli - İktisatçı, Öğretim Görevlisi
 - **Mühendislerin** mezun oldukları üniversite, yaş, cinsiyet ve deneyim itibarıyla tabakalaştıklarını gösteriyor.
 - İTÜ, ODTÜ, Boğaziçi gibi üniversitelerden mezun olan **mühendisler**, **mühendis** işgücünün elit kesimini oluşturuyor. Metropol devlet üniversiteleri ve diğer devlet üniversitelerinde bu durum aşağıya çekiliyor.
 - Esnekleşme kavramı: sermaye birikim süreçlerine katı tabii kuralına çalışanın uyması anlamına geliyor. Bu durum **mühendis** işgücünün farklı biçimlerde esnek olarak kullanılmasını gündeme getiriyor. Kısmi zamanlı çalışma bunlardan biri. 35 saatin altında çalışmanın ortaya çıktığını ve yaygınlaştığını görüyoruz. Net bir görev tanımının olmaması ve görev tanım dışındaki işlerde çalıştırılması da yaygın bir durum. Böyle çalışan **mühendislerin** oranı %60. esnek çalışmanın bir boyutu da çalışma süresidir. Araştırmaya katılan mühendislerin üçte biri, ücretsiz fazla mesai yaptıklarını, hafta sonu çalışmalarını, iş yetiştirmek için fazladan çalışmalarını ve hatta tatilden çajırıldıklarını belirttiler.
 - İşsizlik oranlarında Boğaziçi, ODTÜ, İTÜ ve metropol devlet üniversitelerinden mezun olan **mühendislerin** fazla olduğu ortaya çıktı. İyi üniversitelerden mezun olan nitelikli işgücünün piyasadan beklentisi daha yüksek, kötü işe karşı daha iyi bir iş için bir işsizlik sürecini kabul ediyor.

54

Mühendislerin mezun oldukları üniversiteye, yaş, cinsiyet, deneyim itibarıyla tabakalaştığı tespiti var. Elit üniversitelerin yaratıldığı, mühendislik işgücünde bunların elit olarak ifade bulduğu ifadesi var. Esnek olarak mühendislik işgücünün kullanıldığı tespiti var. Düşük gelir düzeyinin yeni mühendisler arasında yaygınlaşma olduğunu. Kadın erkek mühendislerin gelir düzeyinin farklılığını da dikkat çeken hususlardan. Sendikalaşmanın çok düşük olduğu, sendikalaşma isteğinde ise mühendislerin görüşünün olumlu olduğu değerlendirilmesini görüyoruz.

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- Makina İmalat Teknolojileri Kongresi "Sektörde Mühendisliğin Rolü ve Mühendislerin Çalışma Koşullarındaki Değişim / Dönüşüm" Paneli 2013,
 - Nail Dertli - İktisatçı, Öğretim Görevlisi
 - Düşük gelir düzeyi yeni **mühendisler** arasında yaygın. Araştırma, deneyimle birlikte gelirin de artmaya başladığını gösteriyor. Özel sektörde gelirler arasında müthiş bir farklılaşma var. İşverenler yüksek gelir elde edenler arasında önemli bir paya sahipler, ücretli çalışanlar bu dilimde çok nadir karşımıza çıkıyorlar.
 - Kadın ve erkek **mühendislerin** gelir düzeyi çok farklı. Kadınlar düşük gelir gruplarında temsil edilirken, erkekler yüksek gelir gruplarında daha fazla temsil ediliyorlar. Toplumsal cinsiyet açısından kadınlar işgücü piyasasında zor durumdadır. Gelir ve çalışma yaşamı konusunda bu ortaya çıkıyor.
 - Sendikalaşma ise oldukça düşük. Özel sektörde %80'lik işyeri diliminde sendika yok, sendikalaşma isteğinde ise **mühendislerin** görüşü olumlu

55

Panelimizde bir başka uzman arkadaşımız, özellikle mühendisliğin tanımı, işçileşme sürecinin sadece bir yoksullaşma değil, mesleki ve vasıfsızlaşma ve toplumsal statü kaybı anlamına geldiğini, bunun da mühendisi etkilediğinden söz etti. Genç mühendislerde işsizlik oranının arttığı, kendi mesleğini yapmayan mühendis oranının da %20'leri bulduğu ifadesi var.

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- Makina İmalat Teknolojileri Kongresi "Sektörde Mühendisliğin Rolü ve Mühendislerin Çalışma Koşullarındaki Değişim / Dönüşüm" Paneli 2013,
 - Yücel Filizler - Yazar
 - Yeni neoliberal sermaye birikim stratejisi, sınırlı kapasitesini genişletmek ve emeği örgütlenmeler üzerine geliştirilen bir strateji.
 - Süreci işçileşmeye başlayan **mühendisleri** de kapsayarak genişliyor.
 - **Mühendislerin** asıl işi geneli artı değer üretimidir, bilim ve teknoloji, AR-Ge, organizasyon, proje tasarımı gibi süreçler, üretimde en çok artı değer sağlanan süreçlerdir. Bunun için **mühendisleri** vasıfsızlaştırarak bu artı değeri arttırmak istiyor. Gelişen ve genişleyen sanayileşme **mühendis** ihtiyacını arttırıyor.
 - Sosyo-ekonomik statü kaybı bunlarla birlikte geliyor. İşçileşme sürecinin sadece bir yoksullaşma değil, mesleki vasıfsızlaşma ve toplumsal statünün kaybı anlamına geliyor
 - Mesleki geleneksel norm ve kültürün kırılması, etik ve kuralın kaybolması **mühendis** direncini karan bir diğer süreç. En nihayetinde esneklik, çalışma yaşamını ve süresini değiştiren en temel yöntemlerden birisi. Çağrı üzerine, evden çalışma, özel istihdam büroları bunun basit örnekleri.
 - Genç **mühendislerde** işsizlik %20'yi aşmış durumda. Kendi mesleğini yapmayan **mühendis** oranı da %20'yi aşmış durumda.

56

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- Makina İmalat Teknolojileri Kongresi "Sektörde Mühendisliğin Rolü ve Mühendislerin Çalışma Koşullarındaki Değişim / Dönüşüm" Paneli 2013,
 - Yücel Filizler - Yazar
 - 2001 krizinden beri **mühendisler** derinleşen travmatik bir süreç yaşıyorlar. İşçi olmayı kabullenemeyen orta sınıf kültürü kendini halen devam ettiriyor. **Mühendis** işçi sınıfının gelişkin bir biçimi olduğu kabul edilmeden de bu travma iyileşmeyecek.
 - Ulusal istihdam stratejisi, çok kapsamlı bir paket; iş güvencesinin ortadan kaldırılması değil sadece. Eğitim sistemini de köklü olarak değiştiriyor, sertifikaya bağlı çalışma sistemini yaygınlaştırmaya yöneliyor. Standartlaştırma getirerek, teknikerlik düzeyinde çalışmayı mümkün hale getiriyor. Bu sayede tanımsız ve karşılıksız emek harcamasını da gündeme getiriyor. Stajyer **mühendislik** uygulaması bu kapsamda düşünülmelidir.
 - **Mühendisler** bu gelişen artı değer sümürüsünün bileşeni ve bu paketlere karşı stratejik bir mücadele planı geliştirmek durumundalar
 - Serkan Öngel - Araştırmacı, Sendikacı
 - Tartışma küresel değer zincirlerine nereden eklemeneyeceğiniz üzerine geliyor
 - Türkiye bütün temel metinlerinde yüksek teknoloji sektörlerde yoğunlaşmak noktasında çaba sarf edeceğini söylese de küresel değer zincirlerinin eşsiz yapısı doğrultusunda emek yoğun sektörlerde yoğunlaşmayı getiren süreçlere yol açıyor
 - Emek çalışma "kafena göre çalışacak" olarak ifade edimişti Ancak anlaşıldı ki esneklik öyle bir şey değilmiş; esneklik, işverenin işçi üzerindeki keyfiyetidir.

57

2001 yılından beri mühendislerin derinleşen bir travmatik süreç yaşadığı. Mühendisin işçi sınıfının gelişkin bir biçimi olduğu kabul edilmeden, bu travmanın iyileşmeyeceği yönünde bir değerlendirme var. Ulusal istihdam stratejisi hatırlayacaksınız bir önceki sunumda bundan söz edildi, çok kapsamlı bir paket. Görünenin sadece iş güvencesinin ortadan kaldırılmasının olmadığı, stajyer mühendis uygulamasının da bu çerçevede ucuz işgücü yaratma adına kullanıldığını ifade buldu.

Son konuşmacıdan dikkat çeken hususlar; mühendislerin çift ana dal yapmalarının hakikaten esnek kullanmanın bir aracı haline getirildiği. Sendikalaşmayla ilgili vurgular var. Beyaz yakalıların, mühendislerin kendilerine özgün sorunları var. Bu sorunlara çözüm üretebilecek mekanizmaların geliştirilmesi gerektiği vurgusundan söz ediliyor.

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- Makina İmalat Teknolojileri Kongresi "Sektörde Mühendisliğin Rolü ve Mühendislerin Çalışma Koşullarındaki Değişim / Dönüşüm" Paneli 2013,
 - Serkan Öngel - Araştırmacı, Sendikacı
 - Dünyada sendikal hakların kısıtlandığı 20 ülkeden birisi Türkiye
 - Türkiye'de fazla mesai ücreti almak büyük lüks, yıllık ücretli izni düzgün biçimde kullanabilmek gerçekten önemli bir hak; insanlar iş kanunundan doğan hakları bile bilmiyor
 - Üniversitelerde **mühendisler** çift ana dal yapıyor, sonucu nedir bunun? İşveren **mühendisi** ister makina, ister elektronik **mühendisi** olarak kullanacak.
 - Sendikalaşma sürecinde **mühendisler** kapsam dışı kalmış durumda, sendikalaşma hakkı işveren ve işçi sendikaları tarafından gasp ediyor. Beyaz yakalıların, **mühendislerin** kendilerine özgün sorunları var, bu sorunlara çözüm üretebilecek mekanizmaların geliştirilmesi gerekiyor.
 - Özel istihdam bürolarına gelirse, buralar **mühendis** emeğini temele alıyor şu an. OSB'lerde kısmi zamanlı ve düşük ücretlerle çalışan **mühendisler** türedi. Bu bürolar temel çalışma unsuru olarak kendi sistemlerini görüyorlar; priminizi bir kısmını kendiniz yatırırsınız, işverenin ihtiyacı olduğu anda işe gideceksiniz, belirli bir işyeriniz olmayacak.

58

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

- Makina İmalat Teknolojileri Kongresi "Sektörde Mühendisliğin Rolü ve Mühendislerin Çalışma Koşullarındaki Değişim / Dönüşüm" Paneli 2013,
 - Serkan Öngel - Araştırmacı, Sendikacı
 - Bir strateji hedefi içinde torba yasalar içinde, yeni yasalar karşımıza çıkacak. Kıdem tazminatının ortadan kaldırılması da bunun göstergesi. İşçi ve işveren arasındaki kıdem düzeyini temsil eden bir öğeyi ortadan kaldırdığınızda, iş ve işyeri için süreklilik ortadan kalkıyor. Bunun karşısındaki en büyük engel ise örgütlenmek, bunun için istemiyorlar işçilerin, **mühendislerin** örgütlenmesini. Bunun için odanın sendika gibi görevler üstlenmesini önemli buluyorum, bu alana daha fazla yönelmeleri gerektiğini düşünüyorum.

Özel istihdam, büroları. Mühendis emeğini temel alıyor şu dönemde. Organize sanayi bölgelerindeki kısmi zamanlı ve düşük ücretli çalışan mühendisler sayısının arttığı vurgu bulan hususlardan birisi. Söylenecek son bir husus da, örgütlenmenin belirli bir strateji çerçevesinde torba yasalar vasıtasıyla da sürdürülen bu talanın kıyımın önüne geçmede bir önemli güç olduğu ifade buldu.

Sonuç ve değerlendirme kısmına gelecek olursak; aslında burada ifadede bulunulacak hususları gerek üye profil anketinde, gerekse sonuç bildirgelerinden edinmek mümkün. Ben de bunların önemli olanlarını buraya derledim.

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2013

Sonuç / Değerlendirme

- Üretim organizasyonundaki bu radikal değişim ve yönetimde enformasyon teknolojilerinin kullanımı, yönetici, **mühendis** ve işgücü arasındaki ilişkinin yeniden tanımlanmasını gerektirmektedir.
- Türkiye sanayinin bugünkü yapısı mühendislerin bilgi, beceri ve teknik gelişme düzeyini önemli ölçüde etkilemekte ayrıca ekonomik olarak bu kesimin gücünü de giderek düşürmektedir. Yatırımların azalması, mevcut tesislerin teknolojilerini yenileyememesi, AR-GE çalışmalarının yeterli olmaması, **mühendisleri** bir teknisyen durumuna düşürmektedir. Ayrıca birçok işletmede **mühendis** istihdamı da azalmaktadır. **Mühendisler** meslek dışı alanlarda çalıştırılmakta veya üretiminde egemen olan teknolojinin basit kullanıcısı durumuna düşürülmektedirler. Sanayide yapısal dönüşümler gerçekleşmeden, inovasyon (yenilikçi buluşlar) politikaları köklü olarak uygulanmadan ve **mühendislik** eğitimi çağdaş düzeye getirilmeden bu konularının değiştirilmesi mümkün değildir

Hızlı bir şekilde geçecek olursak; 70'li yıllardan gelen bir tanım var. Üretim organizasyonlarındaki radikal değişimin, mühendis ve işgücü arasındaki ilişkinin yeniden tanımlanmasını gerektirdiği ifadesi var. AR-GE'yle ilgili tespitler ve mühendis istihdamına yönelik hususlar burada kendini buluyor.

KOBİ'lerin mühendis istihdamına yönelik sorumluluklarının artırılması, bunların yasal düzenlemeyle sağlama alınması var.

Mühendislik sektörü olarak ifade edilen makine imalat sanayindeki mühendis istihdamının arttırılmasına yönelik bir tespit var.

Mühendislik hizmetlerinin taşeronlaşmasının hizmet niteliğini olumsuz yönde etkilediği, bu yönde meslek odalarının önemli bir mücadele mevzii olduğunu vurgulamamız gerek.

Zamanımı da epey zorladım, kusura bakmayın Sayın Başkan.

Önemli olduğunu düşündüğüm birkaç hususa da dikkatinizi çekip sözlerimi sonlamak istiyorum. Ulusal, özellikle istihdam stratejisi belgesinde kapsamlı olarak ortaya konulan ve torba yasalarla yönetmeliklerle yaşama geçirilmeye başlanan emekçilerin ve mühendislerin katmerleşen konum kaybı, vasıfsızlaştırılması, işsizleştirilmesi, esnekleştirme ve emeğin değersizleştirilmesine karşı duruşun, TMMOB Makine Mühendisleri Odası ve emekten yana meslek ve demokratik kitle örgütlerinin ortak mücadelesiyle örülmesi amaçlanmalıdır. Bu tespit makine tasarım ve imalat kongremizin sonuç bildirgesinde de kamuoyu ile paylaşılmıştır

Sabrınız için teşekkür ediyor, bu yoğun metnin sunum olarak kitabımızda da yer alacağını ifade etmek istiyorum. Geçmişten geleceğe birçok bilgiyi taşıması açısından da kıymetli bulunduğumu eklemek istiyorum.

Teşekkür ediyorum sabrınız için.

ASLI AYDIN / Oturum Başkanı

Bu aydınlatıcı sunuşu için Melih Şahin'e çok teşekkür ediyoruz. Bize gerçekten geniş bir süreci özet olarak sundu ve bu konuda bizi birkez daha aydınlattı.

Şimdi biz sunumlarımızı burada tamamlıyoruz. İsterseniz soru-cevap kısmıyla devam edelim, saat 13.00'a kadar süremiz var. Sorularla başlayalım. Buyurun.

SORULAR VE YANITLAR

GÜLAY DİNÇEL / Türkiye Sınâî Kalkınma Bankası

Sayın Erinç Yeldan'a bir soru yöneltmek istiyorum. Daha doğrusu değindiğiniz bir hususu biraz açabilir misiniz? İmalat sanayinin gayrisafi milli hasıla içindeki payının gerilemesiyle tasarruf oranlarının düşmesi arasındaki ilişkiden mekanizmadan söz ettiniz. Biraz daha açabilerseniz sevinirim.

Teşekkürler.

Prof. Dr. ERİNÇ YELDAN / Yaşar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı

Sayın Dinçel çok teşekkür ederim, bu gerçekten zihnimizi meşgul eden önemli konulardan bir tanesi. Bu bahsettiğimiz süreçlerin hiçbiri Türkiye'ye özgü değil, Türkiye daha şiddetli yaşıyor. Fakat genel anlamda gelişmiş gelişmekte olan bütün ekonomilerde genel olarak milli gelir içinde bir sanayinin hem istihdam, hem üretim olarak önemini yitirdiği bir süreçteyiz; bu biraz 1980'lerden sonra ortaya çıkan bir olgu. Dünya ölçeğinde bu finansallaşmayla yakından ilintilendiriliyor. Yani artık sanayi kârlarının sermayenin toplam kârları içindeki önemini giderek kaybediyor olması, sermaye kesiminin katmanları içerisinde sanayi faaliyetlerinden veya sabit sermaye yatırımı faaliyetlerinden ziyade, finansal rant oyunlarından ve deyim yerindeyse bu kumarhane masasından kaynaklanan, sermayenin kendini besleme süreciyle çok yakından ilintili olduğu gözüküyor.

Bir de tabii bütün dünya ölçeğinde artan rekabetin, işte dünyanın üretim merkezlerinin giderek Asya'ya ve daha da yeni süreçlerde giderek sahra altı Afrika'ya doğru kaydırılmasıyla da ilintili.

Türkiye ölçeğinde ben iki tane mekanizma görüyorum dışarıdan bakınca. Birincisi, bu kur meselesi. Döviz kuru çok önemli bir makroekonomik fiyat. Yeni merkez bankacılığı, işte yeni *-tırnak içinde-*neoliberal politikalarda enflasyonun bir numaralı düşman olarak görülüp, aslında merkez bankalarının kredi kaynak tahsisi içindeki görevlerinin ikinci plana atılması, birinci görevlerinin sadece ve sadece enflasyonla mücadele olması. Döviz kuru ve şimdilerde de giderek faiz gibi iki tane diğer önemli fiyatı da tamamıyla ellerinden çıkartmalarının burada çok belirleyici olduğunu düşünüyorum.

Türk lirası hangi hesabı yaparsanız yapın, neresinden bakarsanız bakın, 2000'li yıllarda çok ciddi anlamda bir aşırı değerlenme konumuna geçti. Yani yabancı dövizler aşırı ucuzlamaya dönüştü. Bunun Türkiye'deki sanayiciye verdiği önemli sinyal; bir, ihracatın giderek önemsizleşmesi, ikincisi de ihracatın daha çok montaj ihracatına, yani daha çok ithalat daha çok ihracat yoluyla ithalata bağımlı hale gelmesini yönlendirdi.

Kur ulusal tasarruf cephesinden baktığımız zaman da, ulusal tasarrufların artık çökmesine neden olan bir tüketim toplumu yarattığı. İthalatın ucuzluğuyla baş edemeyen pazarlama ağlarının giderek daha fazla ithalat ve ithalata dayalı tüketim içerisinde özendirilmesine neden oldu. İkinci olarak da, ikinci mekanizma, kurdan bağımsız olarak da bu AR-GE meselesi. Sanki biz yabancı AR-GE'yi, yabancı sermayeyi, işte teknoloji, pazarlama getirecek ve ulusal AR-GE'ye birebir ikame eden bir olanak gibi değerlendirme eğilimindeyiz. Bu sanayi strateji belgesinde de çok net bir şekilde gözüküyor. İşte yabancı sermayenin katkısının artırılması, AR-GE'nin işte şu anda mevcut milli gelire oranla binde 9'dan, 2023'te yüzde 3,5'a çıkartılması. Fakat burada da belirleyici olanın, yabancı sermaye yatırımlarıyla gelen AR-GE olması.

Bir dizi Türkiye dışından benzer ülkelerde yapılan çalışmalarda, ulusal tasarruflar ile yabancı sermayenin niteliği açısından çok önemli bir ilişki olduğu ortaya çıkıyor. Yabancı AR-GE'yi siz

hakikaten özümseyebilmek için, güçlü bir ulusal AR-GE'ye ihtiyacınız var. Güçlü bir ulusal AR-GE de güçlü bir ulusal tasarruf performansına dayalı. Bugün gerçekten yabancı AR-GE'den katkı sağlayan ekonomilere baktığımız vakit, başında işte Uzak Asya ekonomileri. Bunlarda da yüksek tasarruf oranlarının olduğu gözüküyor. Yani yabancı sermaye kullanımıyla, ulusal tasarruf arasında da böyle bir birebir bir, tam olarak kantifiye edemediğimiz, ama nitelik olarak varlığından emin olduğumuz bir ilişki var.

Bu bakımdan ben bir tesadüf olmadığının, sadece Türkiye'nin izlediği bir konjonktürel modelin dışında da, uzun dönemli bir eğilim olarak gerek tasarrufların düşmesinde, gerekse de sanayinin hem üretkenlik hem istihdam, hem de üretim olarak milli gelir içindeki payının bir deformasyona uğramasında çok bağımlı bir ilişki görüyorum.

Bilmiyorum konuklardan veya başka arkadaşlardan bu bağlantıyı incelememizde katkıları olabilir mi?

Çok teşekkür ederim.

SERDAR ERKAN: Ben Gülay Hanıma bir soru soracağım. Birinci aşamadan ikinci aşamaya geçerken kadın istihdamının artmasının eğitimle alakası nedir? Ülkemizde 4+4+4 ve diğer uygulamalarla uzun erimde kadının eğitimden daha da uzaklaştırılması gibi bir süreç var. Onunla da bir ilişkisi var mı? Bu konuda bir şeyler söyleyebilecek misiniz?

Prof. Dr. GÜLAY TOKSÖZ / Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi

Şimdi sanayideki kadın istihdamının eğitim dağılımına ilişkin bir bilgin yok, ama söz konusu üç işkolu büyük ölçüde vasıfsız işgücü olarak istihdam edildiklerini ve dolayısıyla eğitim düzeylerinin düşük olduğunu varsayabileceğimizi gösteriyor.

Bildiğim bir araştırma Hacer Ansal tarafından 90'lı yıllarda yapılan; teknolojik değişiklik yaşayan üç farklı işkolunda, aslında vasıfsız kadın işçinin işini kaybettiğini, yeni teknolojiyle birlikte erkek işçinin istihdam edildiğini, ama bunun yanı sıra az sayıda kadın mühendisin de bu süreçte istihdam edilmeye başladığını gösteriyordu. Dolayısıyla bunun kapsamlı bir araştırma konusu olması gerekir diye düşünüyorum, size doğru yanıt verebilmek için.

Ancak 4+4+4 çok tartışmalı bir mevzu olmakla birlikte, bunu kadınları doğrudan eğitimden alıkoyacak bir gelişme olarak görmekten ziyade, ilk 8 yıl tamamlandıktan sonraki 4 yılın *-ki, daha önce isteğe bağlıydı-* zorunlu hale getirildikten sonra, zorunlu liseye gitmek yerine evden eğitimlerini görerek ortaöğretimi tamamlasınlar mantığıyla, var olan durumu muhafaza edecek bir uygulama olduğunu düşünüyorum. Var olan durumun ise, zaten hiç iç açıcı olmadığını, PISA araştırmalarının sonuçları ortaya koyuyor: Türkiye'nin OECD bünyesindeki gelişmiş ülkeler sıralamasında en gerilerde yer alması. Yani eğitimi Türkiye'de ciddi olarak dert edinen, eğitimin niteliğini yükseltmek, kız ve erkek çocuklarının eğitimden eşit yararlanmasını sağlamak şeklinde bir yaklaşımın olmadığı çok açık, var olan eşitsiz durumun korunduğunu görüyoruz.

ASLI AYDIN / Oturum Başkanı

Salondan başka sorular varsa topluca alalım, son cevapla bitirelim, çünkü vaktimiz doluyor. Oturumu da böylece kapatmış oluruz. Buyurun.

MURAT ASLAN: Ben de Alpaslan Beye sorayım. Genç çalışanların tazminat hususunu biraz daha açalım istiyorum. Şimdi hükümet kanadının sözcülerinin tezi şu: Şu anda tazminatını alabilen işçi

sayısı, toplam çalışanların yüzde 5'i kadarı. Yüzde 95'i zaten küçük ölçekli firmalarda çalışıyor. Bu firmalar 3-5 sene ya batıyor ya tasfiye oluyor. İşçiler burada çeşitli nedenlerle hak kaybına uğruyor.

İkincisi, sizin dediğiniz gibi, bu fon sistemini hükümet de destekliyor. Ayrıca bu fonlar bu süre içinde işte 10 lira koyuyorsanız 10 lira olarak kalmayacak, nemalanacak vs. diyorlar.

Bu konuda bilginiz varsa, açarsanız seviniriz.

ASLI AYDIN / Oturum Başkanı

Başka soru var mı? Buyurun.

ALİ OSMAN ESENYEL: Biliyorsunuz, üç türlü enflasyon var; fiyat enflasyonu, talep enflasyonu ve maliyet enflasyonu. Şu anda ülkemizde bu enflasyonlar had safhada. Ülkemiz bu enflasyonları sabit tutmak için, ithalatı da sabit tutuyor. Bu ithalatın faturası çok ağır olur ve ülkemiz bu faturayı ödemeye devam ediyor. Dolayısıyla ondan sonra tam istihdam ve aşırı istihdam, ondan sonra sıfır ve sıfır noktasına getiriyor ithalatı.

Bu konuda herhangi bir çalışmalarınız var mı?

ASLI AYDIN / Oturum Başkanı

Sayın Emin Koramaz buyurun.

EMİN KORAMAZ: Benim sorum Alparslan Savaş'a. Güzel bir tablo çıkardı, sendikasılaştırmayla ilgili. Yine bu kiralık işçi kavramının yasalaştırılması için, bir kamu kurumunun yaşadığı sorunun çözümünün dayatıldığını söyledi. Karayollarında asli kadroda çalışan işçilerin, kiralık işçi gibi görünerek, asli kadrodan uzaklaştırılması. Son zamanlarda bir kamu kurumuna gitmiştim. Bir kamu iktisadi teşekkülü Eti Maden. Çizdiğiniz tablonun aynısı orada. Paketleme, yan üretim ve benzeri adlarda birçok hatlar oluşturularak, neredeyse sendikalı işçi bırakılmamış. Kamu kurumu hüviyetinden dolayı, mühendisler idari kadroda ve çoğunluğu ilgili memur sendikalarının üyeleri. Üst yönetimin baskısından dolayı, siyasi baskıdan dolayı bunların büyük bir kısmı, yine çıkarttığınız tablodan da anlaşılacağı üzere hükümet yandaşı bir sendikaya yönlendirilmiş. Direnme eğiliminde olan demokrat kesimler bile içinde yaşadığımız toplumsal konjonktürde mahalli baskıdan korkarak, muhafazakâr baskıdan korkarak, Kamu-Sen'de örgütlenmek zorunda kalıyor. KESK üyesi yok denecek kadar az. Çünkü gerçekten çok büyük bir baskı var.

Görünen şu ki; bu dönüşümün, bu sendikasılaştırmamanın, güvencesizleştirmenin yönlendiriciliğini devlet yapmaktadır. Sadece bunu bugünkü siyasi iktidarla sınırlamıyorum. Bu büyük yıkım ve dönüşümde geçmişten bugüne devletin neoliberal politikalar çerçevesinde yeniden yapılandırılmasına hizmet eden tüm iktidarların ve gerekli direnci göstermeyen tüm kesimlerin sorumluluğu vardır. Ne yazık ki bütün bu kurumlarda köklü sendikalar vardı. Bu sendikalar gerek Karayollarında olsun, gerek devletin diğer kurumlarında olsun, KİT'lerde olsun başta Türk-İş olmak üzere oldukça örgütlüydü. Aynı duyarsızlık bugünde devam etmektedir. Artık burada sarı sendikacılığı da aşan, işbirlikçiliğe varan bir tavır söz konusu. Sizde belirttiğiniz üzere işveren örgütlerinin, hükümet ve devlet temsilcilerinin ağırlıkta bulunduğu danışma kurullarına hâlâ girilmeye devam ediliyor.

Bu konuda özellikle içinde bulunduğunuz sendikaların bir yönelimi var mı? Çünkü saldırı çok büyük. Gezi'yi örnek gösterdiniz, topyekun bir saldırı var, bu da topyekun bir direniş gerektirir. Münir

ağabey bunu sol cepheyle tarif etmeye çalıştı. Bunun dışında soldan emekten yana bakan oluşumlar, Gezi'den çıkan halk hareketinin birleştirilmesi büyütülmesi dağıtılmaması gibi arayışlar içindeler. Sendikal kesimde de böyle bir arayış var mıdır? Birleşik sendikal mücadele gibi tartışmalar vardı. Bunlar ne durumdadır? Aydınlatırsanız sevinirim.

ASLI AYDIN / Oturum Başkanı

Salonda başka soru yoksa... Buyurun.

MUSTAFA ÖZER / Anadolu Üniversitesi

Ben de hanımefendinin sorusuna Erinç Yeldan'ın verdiği yanıtı kısa bir ek yapmak istiyorum. Şimdi biliyorsunuz 2002'den 2013'ün Ağustos ayına kadar cari açık yaratarak, Türkiye'nin kullandığı yaklaşık dış kaynak miktarı, buna kabaca dış tasarruf da diyebilirsiniz, 400 milyar dolar gibi bir rakam. Dolayısıyla siz şimdi finansallaşmayla birlikte kapitalizmin sanayi ve özellikle sanayi sektörü içerisindeki imalat sanayinin payının düşmesine paralel olarak, bütün faaliyetlerinizi yani iç dengesizliklerinizi bu dış tasarruflarla çözmeye başladığınızda, basit denge hesabı iç tasarruflarınızın da düşmesi gerekir zaten.

Teşekkür ederim.

ASLI AYDIN / Oturum Başkanı

Teşekkür ederiz. Evet, başka soru yoksa buyurun Alparslan Bey sizden başlayalım.

ALPASLAN SAVAŞ / DİSK Birleşik Metal-İş Uzmanı

Teşekkür ediyorum, iki soru vardı, bir tanesi kıdem tazminatıyla ilgili, bir tanesi de Emin Koramaz'ın sorusu.

Şimdi kıdem tazminatıyla ilgili hükümetin ve sermaye kesiminin temel argümanı söylediğiniz gibi "zaten kıdem tazminatını alamıyorlar ki"dir. Şimdi burada temel mesele şu: AKP iktidarı bugüne kadar işçilerle ilgili yaptığı bütün düzenlemeleri, işçinin aleyhine olan bütün düzenlemeleri, işçilerin lehineymiş gibi sunma becerisini göstermeye çalışarak propaganda etti. Bunda da böyle yapmaya çalışıyor.

Şimdi burada tablo şu: Kıdem tazminatını alıp cebine koyabilen işçinin sayısı, belki bütün işçilerin içerisinde daha düşük oranda olabilir, ama kıdem tazminatını hak etmiş işçi sayısı hiç de az değildir. Yani bugün yapılması gereken şey; yasa da var olan kıdem tazminatı hakkının uygulanabilmesinin güvence altına alınmasıdır. Mesele bu kadar basit. Bunu sağlayabildiğiniz, bunu çözebildiğiniz anda bakın işçiler nasıl kıdem tazminatlarını gecikmeden ve zamanında alabiliyorlar. İşçinin kıdem tazminatı hakkı yok değil, işçinin kıdem tazminatı hakkı var, ortada yasanın uygulanmama durumu var. Yaptırımının ağırlaştırılması gerekir.

Diğer taraftan Türkiye'de fon konusundaki örnekler son derece olumsuz. Hükümet kıdem tazminatı için önerdiği fon konusunda bu handikapı yaşıyor. Çünkü çok fazla fon çarçur edildi. Bir de elimizde işsizlik sigortası fonu örneği var. Ben size rakamları da vermeye çalıştım. İşsizlik sigortası fonu, işsizler, yani işçiler için kullanılması gerekirken, sermaye kesimine aktarılmış, çok önemli bir kaynak haline getirilmiş. O açıdan fon iyidir, fon korur argümanı da önemli ölçüde meşruiyetini kaybediyor.

Emin Koramaz'ın sorusuna gelecek olursak; ben bir sendikal kriz var dedim ve ayrıntılarına girmeden geçtim. Bu krizin bir çok parçası var. Mesela bu krizin bir parçası Hak-İş'tir. Bir parçası

sunumda verdiğim tabloda gördüğümüz Memur-Sen'in kendisidir. Bu krizin bir parçası Türk-İş'in mevcut yönetimidir. Evet, bu krizin bir parçası DİSK'tir, DİSK'in etkisizliğidir, etkisiz kalmasıdır.

Bu yeni bir kriz değil, bu yılların krizi. Haziran direnişinde ortaya çıkan enerji sendikal hareketin krizini aşmasına önemli bir fırsat sağlıyordu, bu fırsat kaçtı dedim. Şimdi sendikal hareketin içinden değil, dışarıdan bir yükselişle sendikal hareket krizini aşabilir.

Düşünsenize, şu anda hiçbir sendikal yapı, hiçbir sendikal hareket, içinde 1000 kişinin çalıştığı bir alışveriş merkezini, örgütleyebilme yeteneğine, niteliğine sahip değil. Ayrıca bunun için yasal mevzuata da sahip değil. Ama Haziran direnişinde onlar vardı; örnek olsun diye söylüyorum.

ASLI AYDIN / Oturum Başkanı

Erinç Hocam buyurun.

Prof. Dr. ERİNÇ YELDAN / Yaşar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanı

Ali Osman Beye çok teşekkür ederiz. Bu ithalat meselesi kısaca şunu hatırlayalım: Türkiye geleneksel olarak yüksek dış açık veren bir ekonomi değildir. Cari işlemler açığı dağarcığımıza dikkat ederseniz, 2000'li yıllarda girmiş durumdadır.

İthalat yüksek, niye yüksek? Çünkü döviz ucuz. Döviz ucuz niye? Çünkü çok yoğun bir sermaye girişi var, özellikle sıcak para girişi var. Bu iyi yönetilemediği gibi, özendirilen bir olgu, *-tırnak içinde-* yabancılardan ilgi arttı, *"yabancılar ne dedi?"* bu günümüzün artık sözcüklerinden oldu.

Çok çalışma var tabii, burada bence en iyi derli toplu çalışmalardan bir tanesi, bağımsız sosyal bilimcilerin 2008 yılında TMMOB'un da bastığı, 1998'in 10. yıldönümü münasebetiyle. 1998 Türkiye iktisat tarihinde çok kritik bir yıldır, pek dikkate alınmaz. IMF'nin Ankara'ya gelip bir büro açıp, Türkiye'de yakından izleme anlaşması, yani kurumsal olarak IMF yetkilileri bizi yakından izliyorlar. Neyi izliyorlar? İşte özelleştirmeyi izliyorlar, siyaseti izliyorlar, Anayasayı izliyorlar, kıdem tazminatını izliyorlar. Artık sadece standby ile karşılıklı IMF programı yapmaya bu bakımdan gerek yok. Zaten IMF'yle yakın izleme anlaşması yapan bir ülkeyiz. O bakımdan geçen sene IMF'yle artık bağımızı kopardık söylemi de safsatadan ibarettir, hukuki olarak da gerçek olarak da.

Fakat bu kitapçığın başlığını hatırlayacak olursanız, *"farklı hükümetler tek siyaset"* yani sadece AKP değil, AKP'den önceki hükümetler de IMF programını başlatmış, IMF'yle devam etmiş, şu anda da harfiyen bu programı uygulayan bir ekonomiyiz. Uluslararası işbölümü içerisinde de, işte yüksek getiri sağlayan bir finansallaşan, bir yükselen piyasa ekonomisiyiz. Programın özü de budur.

Çok teşekkür ederim bu olanak için.

ASLI AYDIN / Oturum Başkanı

Biz de çok teşekkür ediyoruz. Böylece birinci oturumumuzu kapatıyoruz. Katılımınız için çok teşekkür ederiz. Herkese iyi günler.

SUNUCU: Oturum Başkanımıza ve konuşmacılarımıza teşekkür plâketlerini vermek üzere, geçmiş dönem TMMOB başkanlarımızdan Sayın Kaya Güvenç'i davet ediyorum.

Değerli katılımcılar oturumumuza ara veriyoruz, saat 14.00'te dördüncü oturumumuz başlayacaktır.

**TMMOB
SANAYİ KONGRESİ
2013**

4. OTURUM

“NASIL VE KİM İÇİN SANAYİLEŞME? NEO LİBERAL POLİTİKALARLA SANAYİLEŞMEK MÜMKÜN MÜ?”

Oturum Başkanı: Emin KORAMAZ
Kongre Yürütme Kurulu Üyesi

Sanayi Politikası ve Sistem Tökezlemesi

Prof. Dr Metin DURGUT
Alanya HEP Üniversitesi Öğretim Üyesi

Yeni Bir Dünya İçin Yeni Bir Sanayileşme Paradigması Gerekli midir?

Dinçer METE
Kongre Yürütme Kurulu Üyesi

Sanayi, Bilim ve Teknolojiyi Halkın Hizmetine Sunmak

Kaya GÜVENÇ
Kongre Yürütme Kurulu Üyesi

**2. Gün
21 Aralık 2013
Cumartesi**

SUNUCU- Değerli katılımcılar, dördüncü oturumumuzun başlığı; nasıl ve kim için sanayileşme, neoliberal politikalarla sanayileşmek mümkün mü? Oturuma Makina Mühendisleri Odası önceki dönem başkanlarımızdan Sayın Emin Koramaz başkanlık edecektir. Buyurun Sayın Koramaz.

EMİN KORAMAZ / Oturum Başkanı

Herkese merhaba. Oturumumuzun başlığı, “Nasıl ve Kim İçin Sanayileşme, Neoliberal Politikalarla Sanayileşmek Mümkün Mü?”. Üç konuşmacımız olacak: Sayın Metin Durgut, Sayın Kaya Güvenç, Sayın Dinçer Mete.

Bu oturum içeriden bir oturum, konuşmacıların üçü de geçmiş sanayi kongrelerimizden bugüne değin yürütme kurulu üyeliği yapan arkadaşlarımızdan oluşuyor.

Aslında, “*Nasıl ve kim için sanayileşme? Neoliberal politikalarla sanayileşmek mümkün mü?*” sorularının cevabı, Türk Mühendis Mimar Odaları Birliğini, bu salonun profilini ve geçmişten bugüne kongrelerimizin içeriğini bilenler açısından oldukça açık ve nettir.

Bir evvelki oturumda, Oda yöneticilerimizden Melih Şahin arkadaşımızın sunduğu bildiriye geçmiş Sanayi Kongrelerimizin ana başlıkları dahi TMMOB’nin bu konulara bakış açısını yansıtmaya yeterlidir.

Biliyorsunuz TMMOB 70’li yıllardan beri, sınıflar mücadelesinde emekten yana bir çizgi izlemektedir. Bilimden yana çalışmalarını yürütmektedir. Antiemperyalist ve yurtsever bir çizgisi vardır.

Dolayısıyla TMMOB, sanayileşmeye, Özgürlük ve Dayanışma Partisi Genel Başkanı sayın Alper Taş’ın da açış konuşmasında değindiği üzere, bir amaç olarak bakmamaktadır. Bizler sanayileşmeyi, işsizliği, yoksulluğu, gelir dağılımındaki adaletsizliği, diğer tüm eşitsizlikleri ortadan kaldıracak ve toplumsal gönenci artıracak araçlardan biri olarak görüyoruz. Bu anlamda da geçmiş sanayi kongrelerimizden de görüleceği üzere planlamayı, sanayileşmeyi ve kalkınmayı birbirinden ayrılmaz bir üçlü olarak tanımlıyoruz.

Yine dünkü oturumda sayın hocamız Aziz Konukman’ın da söylediği üzere, biz sanayileşmeyi sermaye kesimlerinin yaptığı gibi sadece üretimde ve sanayideki belirli göstergeler ya da katma değer artışları üzerinden değerlendirmiyoruz. Sanayileşme ve kalkınmayı toplumsal kalkınma anlayışı çerçevesinde bir bütün olarak görüyoruz. Sanayileşmeyi, planlı bir yaklaşımla tarım, çevre, enerji, bilim, teknoloji, istihdam, sağlık, eğitim, gelir bölüşümü, üretim tüketim ilişkileri, dış politika, yani diğer tüm alanlara yönelik politikalarla bir bütünlük içerisinde değerlendiriyoruz. Eksenine insan ve doğa yerine daha fazla kâr ve piyasa egemenliğini oturtan neoliberal politikalara da kesinlikle karşıyız. Bu nedenle biz yıllardır bağımsız ekonomi, öz kaynaklara dayalı sanayileşme, tam istihdam ve toplumsal refah bütünlüğü için mücadele ediyoruz. Yani bizler kısaca halk için sanayileşme diyoruz.

Özellikle son sanayi kongremizin konu başlıkları da, böylesi bir sanayileşme anlayışının modellendirilmesi ve tabir yerindeyse propagandasının yapılması üzerine oturtulmuştur. Bildiğiniz gibi 2005 yılı kongremizin ana başlığı “*Sanayileşme, İstihdam Ve Refah*”tı. 2007 yılı kongremizin ana başlığı “*Geçmişten Geleceğe Sanayileşme Planlama ve Kalkınma*” idi. 2009 yılı kongremizin ana başlığı “*Dünya Ekonomik Krizi ve Türkiye Sanayisinin Yeniden Yapılandırılması, Planlamada Model Önerileri, İstihdam Öncelikli Bölgesel Refah ve Kalkınma*” idi. Bir evvelki kongremizin ana başlığı ise “*Bölgesel Kalkınma Öncelikli İstihdam Odaklı Sanayileşme*” idi.

Sadece bu kongre başlıklarından da anlaşılacağı üzere, istihdam sorununu çözmeyen, bölgesel eşitsizlikleri gidermeyen, üretim bölüşüm ilişkilerinde emekten, çalışanlardan yana yer almayan sanayi politikaları yerine; halktan yana, emekten yana bir Türkiye ve bu yola hizmet edecek sanayileşme perspektifleri arayışı içerisindeyiz. Bugünkü kongremizde geçmiş kongrelerimizde sunulan raporlar, yapılan konuşmalar ve bu yılki kongremizde şu ana kadar yapılan değerlendirmeler ışığında konuyu biraz daha derinleştirmeye çalışacağız.

Oturumumuzun üç konuşmacısı var. İlk konuşmacımız Prof. Dr. Metin Durgut'un konuşma başlığı, sanayi politikası ve sistem tözkelemesi. Sanırım sayın Durgut bu bildiride bütünlüklü bir sanayileşme politikası için bir sistem çerçevesi oluşturulması gereğinin altını çizecek.

MMO İstanbul Şube eski başkan vekilimiz ve Kongre Yürütme Kurulu üyemiz Sayın Dinçer Mete arkadaşımız, *"yeni bir dünya için yeni bir sanayileşme paradigması gerekli midir?"* adlı çalışmasını bizimle paylaşacak. Biliyorsunuz kapitalist sanayileşme modelinin tüm toplumsal alanlarda, doğada, çevrede yarattığı tahribatlar nedeniyle, sanayileşme olgusunun kendisine de ilerici kesimler arasında bir karşı çıkış da var. Bizlerin tahayyül ettiği dünyada, bu olumsuzlukları da ortadan kaldıracak nasıl bir sanayileşme politikası izlenmelidir? Herhalde konuşmasında bunlara da değinecek.

Yine odamızın ve birliğimizin eski yöneticilerinden, geçmiş dönem birlik başkanımız sayın Kaya Güvenç "sanayi bilim ve teknolojiyi halkın hizmetine sunmak" başlığı altında başka bir dünya ve başka bir Türkiye tahayyülümüzün olmazsa olmazı olan önemdeki bir konuya değinecek. Sanayi bilim ve teknoloji politikalarının ana eksen ve amacına vurgu yapacak.

Ben bu kadar açık konuşması yeter diye düşünüyorum. İlk sözü Sayın Metin Durgut'a bırakıyorum.

Buyurun efendim.

SANAYİ SİYASASI – SİSTEM TÖKEZLEMESİ*

Prof. Dr. METİN DURGUT
Alanya HEP Üniversitesi Öğretim Üyesi

Bütüne Bakmak

Konuşmamda, sanayi siyasasının (politikasının) yeniden gündeme gelişine ilişkin gözlemlerimi aktarmaya çalışacağım. Sanayi siyasası tartışmaları içinde yer almasını düşündüğüm bazı hususlara değineceğim. Bunları yeterince açacak zamanı bulamayabilirim ama,

- sanayi siyasası sınıflandırması ile
- sık sık değinilen “tökezlemeler” ve “tuzaklar” meselesini

bir sistem mantığı içinde ele almaya çalışacağım. Değişik başlıkların aralarındaki ilişkilerin sistemleşmesi sonucu ortaya çıkan yapısal ve kavramsal bütünlük, ilişkilerin ve işlevlerin daha iyi anlaşılması için yeni yaklaşımlar sunabilir.

Bir konuyu ilgili ve tamamlayıcı unsurlarıyla birlikte ele alma çabasına örnek olarak aşağıdaki iki sınai sorunu düşünelim.

i. Temelde yüksek katma değer sıkıntısı yaşayan ama bir çok katkısı nedeniyle önem verdiğimiz otomotiv sanayimiz var, bir de ekonomideki payı oldukça sınırlı olan ama ileri teknoloji sahibi bir elektronik sanayimiz. Bu sektörlerimiz, teknolojilerin füzyonu üzerinden yeniliğe dayalı bir rekabetçilik yakalayabilirler mi? Özetle, elektronik sanayimiz otomotiv sanayimize taşıtlarda kullanılan gömülü sistemleri sağlayarak bir işbirliğine gidebilir mi?

Gömülü sistemler gerçekten önemli bir katma değer fırsatı, ama işler düşünüldüğü gibi basit değil. Rekabetin önemli bir mekanizması, egemen olanın “egemen tasarımı” ile yerleştiği standartlar üzerinden yaptığı kontroldür. Elektronik firmalarımız, küresel üretim ağı yapıları içinde yer alan yerli otomotiv firmalarına gömülü sistem ürünleri satmak istediklerinde ciddi bir engelle karşılaşlar; sertifikasyon engeli. Asimetrik konumların ve ilişkilerin hukuku, yeni üretim önerisine teknik özellikler veya yerli yetenekten çok korunacak pazar payı açısından bakan piyasacı hukuk gibi çalışır. Standartlar savaşları ile yürütülen kontrol, fikri mülkiyet hakları alanını büyüklerin küçüklere getirdiği engel rejimlerine dönüştürmektedir. Türkiye sertifikasyon sorununu çözmeden, firmalarımız küresel üretim sistemlerinde katma değeri yüksek konum fırsatlarını yakalamada zorlanabilir.

ii. İkinci örnek, çok hızlı gelişen ve büyük ölçüde uluslararası araştırma işbirlikleri ile sürdürülen moleküler biyoloji ve genetik çalışmaları. Türkiye, yarışı kaybetmekte olan kimya tabanlı ilaç sanayisini moleküler yönde dönüştürmeyi deneyebilir mi? Küresel ilaç şirketlerine ödenen bütçelerin büyüklüğü düşünüldüğünde, ülkemizde faaliyet gösteren küresel ilaç firmaları üzerinden bir yerel teknolojik öğrenme fırsatı akla geliyor.

Yeni sanayileşen ülkeler benzeri bir teknolojik öğrenmeyi bu alanda gerçekleştirmek, edinilecek teknolojinin gelişmişliği ve iyi korunması nedeniyle gerçekten zor. Bir defa, izlenecek kuruluşların

* Kongre için hazırlanan bildiri metnidir.

düzeyinde bir araştırma ve inovasyon kapasitesine sahip olmak gerekiyor. Yüksek maliyetlerle molekül üretecek düzeye gelip uluslararası araştırma işbirliklerine katılmanız lazım. Sonra, yerli firmaların kompleks bilgi ve ürünleri üreten çok uluslularla kritik araştırmalar için ilişki kurması meselesi var. Uluslararası araştırma ve inovasyon sistemlerinde yer alabilecek bilimsel ve teknolojik yeteneklere sahip kuruluşların yokluğunda, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun harcamalarının katlayarak arttığını seyretmeye devam edeceğiz.

Önce tarımsızlaştık şimdi sanayisizleşiyoruz, buna karşın emeğin vasfının nasıl yükseltileceğini hala gerçek anlamda konuşmuyoruz. Pek çok konuda olduğu gibi, eğitimi konuşurken de cahil olabiliyoruz. Yukarıdaki kayıplarımızın temelinde yatan "görelî yeteneksizleşme" olgusu başımızı ağrıtmaya devam edecek, çünkü öğrenme bilgiye erişmekten öte bilgiyi kullanabilecek yetenekleri geliştirmek, emeğin düzeyini yükselten derinliğe sahip olmaktır.

Öndekileri Yakalamak

Gerek Cumhuriyet'in sanayileşme döneminin, gerekse yeni sanayileşen Asya ülkelerinin başarılarında "öndekileri yakalama stratejileri" önemli rol oynamıştır. Bu yakalama stratejilerini çok konuşuldu. Sorun şu ki, geçmişin başarılı modellerinin günün koşullarında tekrarı mümkün olmayabilir, bu nedenle sanayileşmiş ekonomileri yakalamak yeniden yorumlanması gereken bir hedef oldu.

- Küreselleşme, büyüklerin ekonomik faaliyeti dünya ölçeğinde kendi lehlerine kontrol arayışı olarak düşünülebilir. Bu kontrol mekanizması, ülke tercihlerini kısıtlayarak ve yönlendirerek uluslararası dengesizlikleri, farklılıkları keskinleştiriyor. Asimetriklerle mücadele için yeni yeteneklere ve kavrayışlara ihtiyaç var. Geç kalmış ve kurtulması güç bir küresel kontrol altına alınmış olabiliriz. İstikrardan çok kriz getiren bu duruma taklit meselesinde değineceğim.
- Yakalama yönünde anlamlı ve erişilebilir hedefler için seferber edilecek irade ve entelektüel çaba yetmeyebilir. Dünya (kapitalist) sistemi istikrarsızlaşırken hangi iyi örneklerin yakalanacağı kolay yanıtlanacak bir soru değil; büyük sistem aksadığında onu içeren küçük sistemin seçenekleri ve şansı ne olabilir? Yoksa dünya için yeni özgün tasarımların ve eylemin zamanı mı gelir?

Sistem genelindeki krizler alt sistemlerin de krizleridir. İşler dünyada iyi gitmediğinde ve açık hedefler görünmediğinde, dünya sorunu tüm ağırlığıyla sizin de sorunuz olduğunda siyasa süreci karmaşıklaşır. Bu durumda;

- değişim dinamiklerini dünya bütününde değerlendirmek, kalkınma için ulusal/yerel sistemler tasarlamak, dünya için yeni olan ulusal/yerel siyasa denemeleri yapmak
- küresel koşulları ve baskıcı yapıyı değiştirmek için benzerlerle işbirliğine gitmek, gelişmekte olan sanayileri piyasacı baskıya karşı korumak

gibi cesur adımları düşünmek gerekir.

Bağlantılar ve Bağımlılıklar

Dünya sistemi içinde sanıldığından çok daha yoğun ilişkilerin kavşağındayız. Ulusal/yerel sistem (ve siyasa) ölçekleri küreselin yanında önemlerini yitirmeden var olmaya devam ederken değişik ölçeklerde faaliyet ve fark yaratma ödevimiz giderek zorlaşıyor. Ölçekler nicel ve nitel analiz kapsamını hızla genişletirken, “kendine özgü koşullar nedeniyle farklı olmak” ve “ karşılıklı bağımlılıklar nedeniyle benzeşmek” önerileri arasına sıkışmayan bir “yoğunlaşmalar ve akımlar uzamı”nın farkına varıyoruz.

Karşılıklı etkilenmelerin büyük resmini görmeden geçmişin iyi örneklerinden esinlenen girişimlerin etki itibarıyla sınırlı kalacağını düşünüyorum. Bu noktada yaratıcılık, örneğin aradığımız üstünlükleri dünya bağlamında ve yaratıcı gözle yeniden değerlendirme süreçleri devreye girer. Özetle,

- ülkelerin deneyimleri ve uluslararası birikim öğrenme fırsatıdır
- dünya sistemi koşulları ve sonuçları ile gerçektir; uluslararası deneyimlerdeki benzerlikler önemsenmeli ve siyasa dersleri çıkarılmalıdır; deneyimlerin bir yanda benzeşerek ortak eğilimlerin ve özelliklerin (standartların) ortaya çıkması, öte yanda tek deneyimin standarttan farklılaşarak kendi yolunu çizmeye başlaması sistem evrimidir
- ekonomilerin karşılıklı bağımlılığı küresel yanında ulusal ve yereli de önemli kılar; uluslararası yeni konumlara erişmek için siyasa geliştirmek, uygulamayı ulusal/yerel düzeyde gerçekleştirip müdahale etmek gerekir.

Büyük ittifakların ve küresel yapıların dünyasında gruplar gruplarla rekabet ederken (araştırma, inovasyon veya değer sistemleri gibi), karşılaştığımız baskılar veya yetersiz kalan varlıklarımız için benzerlerimizle ne tür ilişkilere, işbirliklerine gidebiliriz? Benzerlerle işbirliği kavramı sanayileşmekte gecikenlere yeni pencereler sunabilir. “Biz kimseye benzemeyiz” söylemi sonuçta çevresini algılamakta zorlananların tesellisidir. Baskıları ve sonuçlarını doğru anlayıp değerlendirmeyi bekleyen gerçeklerdir.

Ülke deneyimleri sanıldığından daha fazla ortak yönleri ortaya çıkarıyor. Benzerliklerin ve farklılıkların sistem doğası, büyük sistemde zuhur eden özelliklerin ve çelişkilerin arasından izlenecek güzergahı sunan deneyimlerin ve paylaşımların kaynağıdır. Ülkelerin ortaya koyabileceği yeni perspektifler ve etrafında anlaşabilecekleri faaliyet alanları varsa ülkeye özel gelişim yörüngeleri de bulunur.

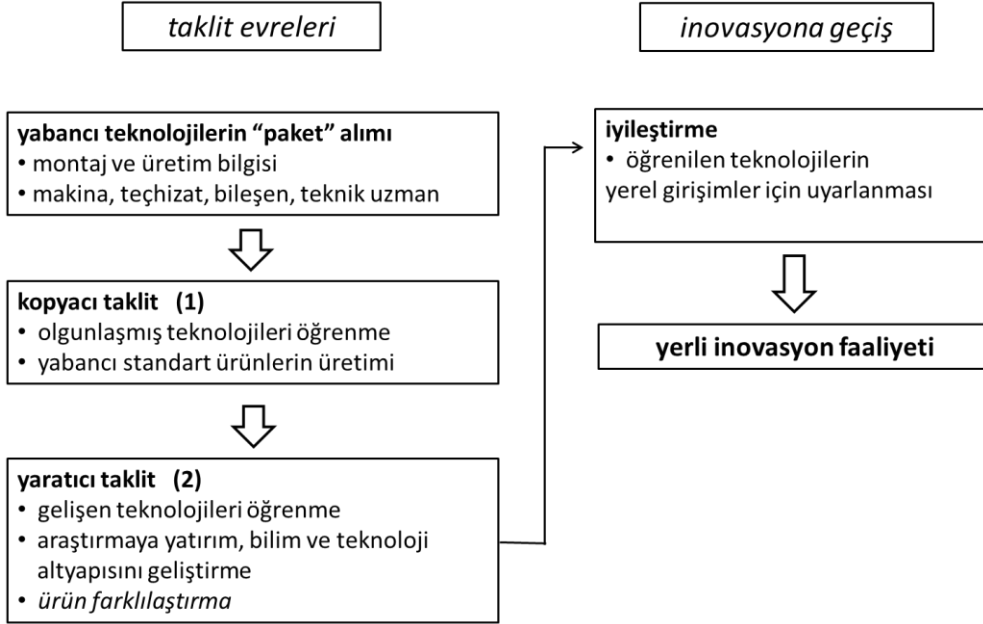
Karmaşık sistemlerde benzeşme ve farklılaşma iç içe var olurlar. Başarılı olan yeni düzen adayı kurallarını nüfusa kabul ettirir ve sistem dönüşür. Yeni düzen de benzer biçimde ileride başka düzen adaylarının ortaya çıkacağı, farklılaşarak iddialarını ortaya koyacağı kaynaktır. Sistemler böyle evrilir.

Bir Yakalama Stratejisi Örneği: G. Kore

Şekil 1’de G. Kore’nin yakalama stratejisini gösteriyor. Tuzak konusuna ilişkin ilk gözlemi burada yapabiliriz. G. Kore de, bütün arkadan gelenler (bütün ekonomik oyuncular) gibi ihtiyacı olan bilginin büyük bir kısmını kendi dışından sağladı.

Taklit, öğrenmenin başlangıcı olarak normal bir aşamadır. Yabancı teknolojilerin paket alımıyla başlıyorlar, sonra sırasıyla “kopyacı taklit” ve “yaratıcı taklit” aşamalarına geliyorlar. Yaratıcı taklit aşamasında ürünlerini farklılaştırmaya olanak tanıyan faktör alınan teknolojiyi özümsemiş olmaları. Katma değer için, bu farklılaştırmayı mutlaka başarmalı ve küçük inovasyonları görmeli. Ondan sonra, bir iyileştirme dönemi ve nihayet yerli inovasyon geliyor.

Türkiye, kapitalizmin motoru sayılan inovasyonu çok konuştu ama kopyacı taklitten yaratıcı taklide geçişi konuşmayı ihmal etti. Bu tıkanmaya taklit tuzağı diyorum. Piyasada tutulmuş bir ürünü (veya servisi) ilginç farkları katmadan yeniden üretmek sadece sanayimize has değil; bürokrasilerde, akademik dünyada veya siyasette izlerini görmek mümkün.

Şekil 1. G. Kore Yakalama Stratejisi

Kalkınma Tuzağı

Sanayi sorunları bağlamında sık sık gündeme gelen “tökezlemeler” ve “tuzaklar” için bütünsel bir yaklaşımı sistem tabanında kurgulamak mümkün. Tuzak, “erişilen bir durumda kendini tekrar etme, nitelik sıçraması yapamama” diye tanımlanabilir. Örneğin, gelir tuzağı için “bir gelir düzeyinde tıkanmak” diyebiliriz. Bizi ilgilendiren tuzak örneklerini kalkınma tuzağı başlığı altında toplayacağız:

“Fakirlik tuzağı, Orta gelir tuzağı, Yetenek tuzağı, Taklit tuzağı, Yabancı parası tuzağı, Doğal kaynak tuzağı” vb.

Tökezlemeler ve tuzaklar sistemin yetersiz kalan denge durumlarına karşı gelirler. Sistem fiziksel, sosyal, sını nitelikte olabilir. Denge durumları, getirileriyle kendini besleyebilen ve sürdürebilen etkileşimler/mübadeler içerirler. Fail ile yapı arasındaki etkileşim, güçlü geri-besleme mekanizması nedeniyle dönüştürülmeye dirençli bir yapı oluşturur.

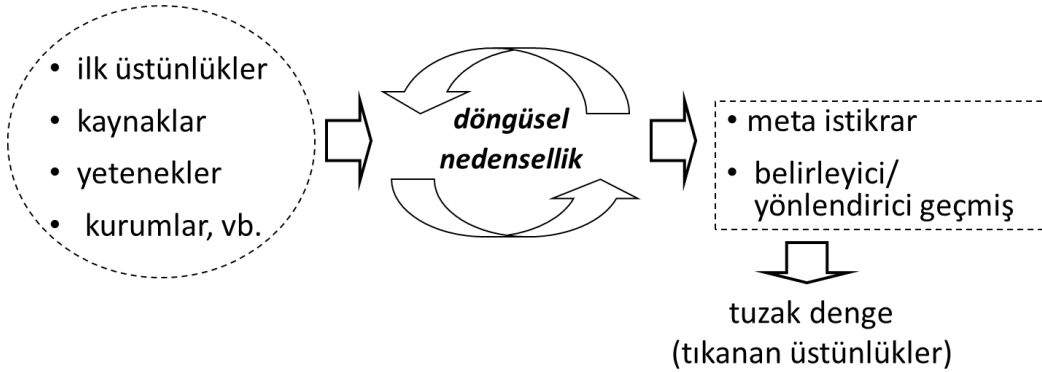
Fakirlik ve orta gelir tuzakları bir süredir mercek altında. Bu tuzakları yetenek ve taklit tuzaklarından ayrı düşünülmemeli. Bize üretmeyi ve yetenek geliştirmeyi unutturan yabancı parası tuzağını borç tuzağı adıyla iyi tanıyoruz. Benzer biçimde, doğal kaynak bolluğu da getirdiği geçici refah sonucu sanayiye ve tarıma unutturan etkiler yaratabilir.

Sanayileşme sürecinde kopyacılığın farklılaşmış ürünlerle aşılmasını engelleyen taklit tuzağı ile teknolojik öğrenme (ya da teknolojik yetenek geliştirme) arasında doğrudan bir ilişki bulunuyor. Küresel rekabetçiliğe odaklanan siyasalar, sını kuruluşların gerçek dünyasına teknoloji seçimi ve

teknolojik yetenek düzleminde erişebilirler. Teknoloji transferi bir öğrenme (yetenek geliştirme) macerasının başlangıcıdır. Yeni sanayileşen ekonomilerde çok vurgu yapılan teknolojik öğrenme, sanayileşme sürecinde araştırma ve inovasyon aşamalarının öncüsü sayılır. Yüksek katma değer yaratamayanlar, modaların ardında koşuşturmak yerine öğrenme sorunlarına eğilselerdi daha isabetli davranırlardı.

Tuzaktan çıkmanın güçlüğü insan örneğinde görebiliriz. İnsan, biyolojik düzenini sürdürmek için dış çevresindeki enerji kaynaklarına muhtaç olan çok gelişmiş bir sistem. İhtiyacı olan enerjiyi sağlayamama halinde hızla basit yapı taşlarına ayrışır ve çevreye dağılır. Bunu engellemek için içimizdeki sobanın devamlı yanması gerekir. Sağlanan enerjinin yüzde 60- 75 gibi büyük bir bölümü ise mevcut yapıyı sürdürmekte kullanılır. Kısmen istikrarlı (fani) bir dengenin (yaşayan insanın) büyük çabası mevcut durumunu sürdürmeye yönelmiş. Düzenini değiştirmek için kullanabileceği az bir enerji kalıyor; bu küçük miktarı kullanarak belirsizliklerle baş edecek ve daha verimli (ilginç) konumlara erişecek (fiziksel, entelektüel, sosyal, teknik vs. alanlarda üstünlükler yaratacak).

Şekil 2’de sistem içinde tuzak dengenin ortaya çıkışı görülüyor. Yeni denge durumu, başlangıç koşullarına (ilk üstünlüklere, kaynaklara, kurumsal işleyişe vb.) bağlı olarak aday oluyor. Başlayan faaliyet ilginç getiriler yarattığında, bunun sinyalleri pozitif geri beslemeyle başlangıç sürecini destekliyor. Geçmiş geleceği etkin biçimde belirliyor ve aday durum kalıcı hale geliyor. Döngüsel nedensellik, zuhur eden yapının kendini yeniden üretmesine ve meta (uzun ama sonlu) istikrar kazanmasına yol açıyor.

Şekil 2. Tuzak Dengenin Zuhuru

Geçmişin gelecek faaliyetler, davranışlar ve oyuncular üzerindeki belirleyici etkisi, izlenen tarihsel çizginin geleceğe dayattığı kısıtlamalar için iktisatçılar “geçek bağımlılığı” (path dependence) terimini kullanır (basiretin nasıl bağlandığını da açıklayabilir). Geçmişten taşınan kısıtlamalar sonucu faaliyetin farklılık yaratamaması ve tıkanan üstünlükler tuzak denge özellikleridir; yaratılamayan yeni üstünlükler ve değiştirilemeyen birikim ve üretim. Akla gelen sorular var:

i. Sistem kendini bir tuzak denge etrafında rahatlıkla düzenleyebildiğine göre, döngüsel nedensellik yaratarak tuzağı destekleyen getirilerin anlaşılması önem kazanıyor. İstikrarlı verimsizliği besleyen getiriler kimlerinin kazancı oluyor?

ii. Kısmen istikrarlı durum nereye kadar gider?

Büyük sistem genelinde ortaya çıkan dalgalanmalar, zayıflayan geri-besleme mekanizmasının ilk koşulları destekleyememesi, getirilerin değerini düşüren çevresel etkiler tuzak denge yapısını hızla

çözebilir. Bizim gibi ülkelere özgü krizleri de unutmamak gerekiyor; borçla, rantla ve cehaletle kurulan dengelerin müdahale karşısında kolaylıkla çökebildiklerini yaşayarak görüyoruz.

Sanayi Siyasetini Yeniden Keşfetmek

Sanayi siyaseti sanayileşmiş ve sanayileşen ülkelerde yeniden gündemin başına oturmuş bulunmaktadır. Siyaset üzerine görüşler ve beklentiler değişiklikler gösterse de, sanayi siyaseti sınırlı faaliyete kamu müdahalesi aracı olarak yerini korumaktadır.

Sanayi siyaseti, sistem sorunu olarak görülen tuzakların ve tökezlemelerin ortak inceleme ve müdahale çerçevesidir. Bu tür ortak şemalara oturtulmamış parçalı müdahalelerin pek çok örneğini sayabiliriz; çok sayıda Ar-Ge ve sanayi destekleri, sayılarını artırmaya odaklandığımız sanayi gruplamaları (sanayi ve ticaret bölgeleri, teknoparklar, firma kümeleri veya akademik ürünler). Genel düzeyi temsil ettiğine inandığım taklit tuzakları bu çabalardan neden pek etkilenmiyor? Faaliyet/ürün sayılarının dışına çıkıp performans/yetenek üzerinden değiştirilemiyor, neden kendimizi tekrar yerine aşamıyoruz?

“Araştırma bizim kaderimizde yok, araştırmacıyı yurt dışından getirelim” derken “uluslararası Ar-Ge merkezi konumuna gelebileceğimiz öngörüsü”; “teknolojiye odaklanıp onun uygulayıcısı olalım” derken “üniversite teknoloji transfer ofislerinden yeni teknoloji geliştirip sanayiye aktarmaları beklentisi” gibi gündeme giren birçok proje. Ekonomik değerin kısmen kuruluşlar arası mübadele ilişkileri üzerinden yaratıldığı gerçeğinden hareketle işbirliği yapılarının kuramlarını ve modellerini bilimsel tabana oturtan gelişmelere dikkat etmeyen, örneğin sanayi siyasetinin merkezine şablon teknoparkları veya firma kümelerini yerleştiren büyük programlar. Bir yanda kurulan onlarca teknopark, bir yanda “yeni teknoloji tabanlı firma”ların serpilip büyüyemediği bir ortam.

Sanayi siyasetinin işlevi kabul gördüğüne göre,

i. tuzakların/tıkanmaların parçaladığı bir gelişim süreci için,

- ulusal/yerel yakalama ile
- küresel entegrasyon ve homojenleşme

ötesinde daha açıklayıcı ve yönlendirici bakışlar neler olabilir?

ii. serbest piyasa – devlet” öncülüğünde büyüme ikileminin ötesine nasıl geçilebilir?

iii. taklidi aşmak için “araştırmaya dayalı siyaset” nasıl geliştirilebilir?

iv. güçlünün kontrol ettiği katılımcı süreçlere dönüşmeyen katılım modelleri tasarlanabilir mi?

v. siyaset, bir değer yaratma ve yaratılan değere sahip çıkma eylemi olarak yeniden nasıl tanımlanabilir?

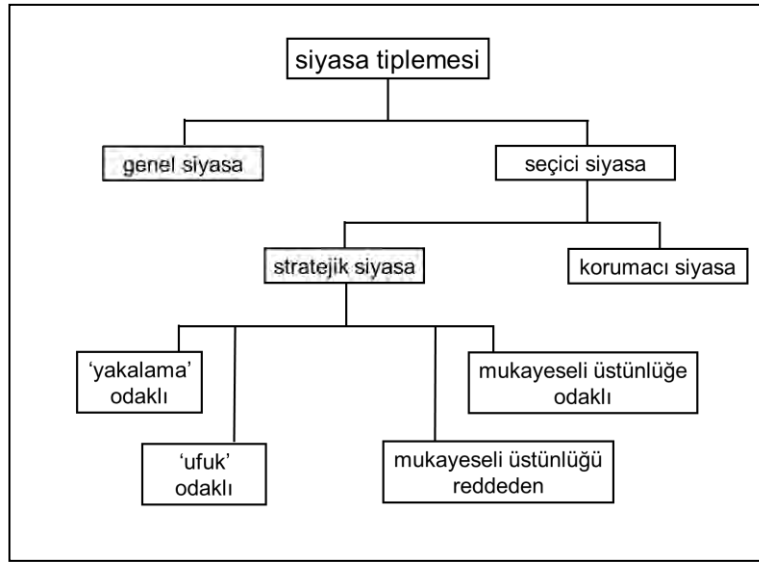
vi. ilgili ve tamamlayıcı varlıkların/faaliyetlerin yetersiz olduğu ortamlarda sanayi siyaseti nasıl tasarlanır, uygulanır, izlenip değerlendirilebilir?

Sistem dinamiklerini çözümlenemeyen bir siyasadan, farklılaştırma ve çeşitlendirme stratejilerini gerçekleştirilmesi beklenemez. Önemli bir adım, siyaseti değişik ölçeklerde ele almak olabilir;

- mikro düzey (firmalar, işbirlikleri, ağ yapıları)
- mezo düzey (sektörler/sanayiler, kurumlar, bölgeler)
- makro düzey (makroekonomik çerçeve, ülkeler)
- yeni üst düzeyler (toplum, dünya sistemleri, doğal ve kurulu çevre gibi).

Günümüzde enerji, beslenme, afetler, kentler, doğal çevre gibi karmaşık sorunlar arz eden konuların dahil edilmediği kalkınma planları düşünemeyiz. Üstelik bu konularda örnek alabileceğimiz işe yarar gelişmiş ülke çalışmalarının varlığı da kuşku. 21. yüzyılın ortalarına doğru çevre tahribatı gerçek bir dünya felaketine dönüyor. Büyük devletler gündemden düşerse de, tükenmez sandığımız, idare eder dediğimiz kaynaklar ve koşullar artık tüketim hızımızı karşılayamıyor. Dünyayı gören, dünyanın ortak meselelerinin parçası olduğumuzu kabul eden siyasa ile ulusal perspektif arasındaki ilişki, zorluğuna karşın bu siyasanın ulusal siyasa içine gömülmesidir.

Siyasa sınıflamasına bir örnek Şekil 3.de verilmiştir. Liberal fırtına döneminde dayatılan “genel siyasa” yanında “seçici siyasa” kapsamında oldukça zengin bir siyasa çeşitliliği görülüyor.

Şekil 3. Siyasa Tiplenmesi

Genel siyasa

“Kuruluşların ve sanayilerin faaliyet gösterdiği çerçeve koşullarının iyileştirilmesine yönelik yatay yaklaşım” olarak tanımlanabilecek genel siyasa, temelde seçici yaklaşıma karşı olan ve genele açık destekler dışında sınırlı çabayı piyasa güçleri elinde seçilime terk eden bir akıl. Ekonomik faaliyetin ve değişimin küresel merkezlerce her düzeyde kontrol edilmek istendiği bir dünya tasavvuru. Bu tür yatay siyasaların pek de işlemediği artık OECD gibi kuruluşlarda açıkça konuşuluyor. Ayrıca, genel siyasa uygulamalarının uygulamada belli bir sektörü, bölgeyi veya teknoloji grubunu öne çıkaran seçici siyasalara dönüşebildiği saptandı.

Daha önce değinildiği gibi, otomotiv ile elektronik firmalarımızın nasıl bir araya geleceğini ya da dev ilaç şirketlerinin ülkemizdeki varlığının nasıl teknolojik öğrenme fırsatı yaratacağını sorgulamaya başladığınızda ilgili/tamamlayıcı faaliyetleri ve yatırımlar gibi sistem çaplı düzenlemelerle karşılaşılıyor. Konan her hedef, ilişkileri üzerinden tüm sistemi etkiliyor ve değişime zorluyor. Sistem kaynaklar, oyuncular ve faaliyetler bağlamında olumlu tepki veremediğinde tökezlemeler başlıyor. Örneğin pazar tökezlemesinde, yatırımcı yatırım koşullarını yetersiz bulduğunda ihtiyaç önemli de olsa yatırımından vazgeçiyor.

Seçici Siyasa

Seçici siyasa için, “bazı faaliyetlerin (kuruluşların, sektörlerin, bölgelerin) diğerlerine tercih edildiği” dikey yaklaşım tanımı kullanılabilir. “Şampiyonları seçme” şablonunu aşan boyutları ile sanayileşme stratejilerinin eski ve etkin bir yorumudur. Değınildiğı gibi, yakın dönemin modası olan genel siyasa müdahaleleri pratikte seçici gibi işleyebiliyordu.

Seçici siyasa,

- sistemi görececek yetenekte olmalı ve hiyerarşi alışkanlıklarına kapılmamalı (şampiyon seçmek yetmez)
- tek kuruluştan büyük ölçekli çevreye ve coğrafyaya erişen siyasa araçları kullanmalı,
 - teknolojik öğrenme, yetenek derinleşmesi ve yapısal değişim
 - özel ve kamusal yatırımları kapsayan devlet müdahalesi
 - yeni sanayilere ve ürünlere engel olmayan mukayeseli üstünlük; yeniliklerin ve tarihi gelişimin birlikte evrilmesi, yeni üstünlüklerin ortaya çıkması
 - kalkınma tuzağından çıkışın tüm oyuncular için öğrenme sürecine dönüştürmek, tuzaktan çıkışa rehberlik etmek
 - zayıf kamuyu ve zayıf firmayı aynı sistemin bileşenleri olarak görebilmek.

Seçici siyasa başlığı altında toplanan siyasalar:

i. Stratejik siyasa

Gelişmenin ufkuna bakan sanayi siyasaları, kamu müdahalesi aracılığı ile yerli sınai faaliyetin desteklenmesini ve yönlendirilmesini amaçlar.

- Mukayeseli üstünlüklere odaklı siyasa

Ülke mukayeseli üstünlüklerinden yararlanmayı ve onları geliştirmeyi amaçlayan ‘kolaylayıcı’ siyasa.

- Mukayeseli üstünlükleri reddeden siyasa

Mevcut mukayeseli üstünlükleri bir kenara bırakarak yeni sanayilere girer veya sınai yapıyı geliştirir. Üretim süreci içinde kazanılan teknolojik yeteneğe ve öğrenmeye dayalı rekabetçi stratejiler izler.

- Yakalama odaklı siyasa

Öndekileri yakalamaya yönelir.

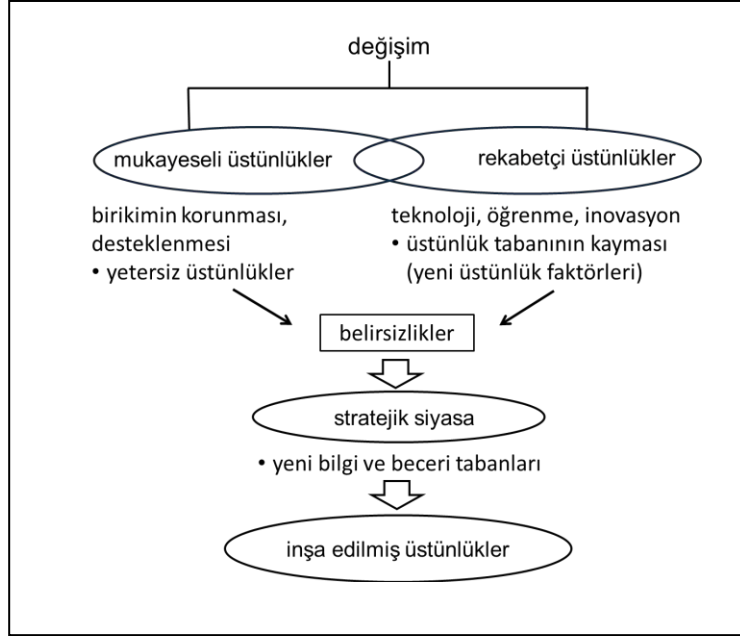
- Ufuk odaklı siyasa

Sanayinin ufkunu yeni alanlara yöneltir.

ii. Korumacı siyasa

Yerli sanayilerin değişim, rekabet veya kesinti baskılarına karşı tercihan geçici olarak korunmasını, yapısal değişimin denetim altına alınmasını amaçlar. Sanayileşmekte olan ülkeler, gelişimin her aşamasında hem mukayeseli üstünlüklerden azami yararlanmaya hem de yeni yetenekler geliştirmeye ihtiyaç duyarlar. Bu bağlamda, korumacılığa ve mukayeseli üstünlüğe dayalı yaklaşımlar sağlanacak birikim sonucu yeni alanlara geçişe olanak tanıyabilirler. Eğer tasfiye gerekiyorsa, bu ülke kararı çerçevesinde ve birikim dikkate alınarak yapılmak istenir.

Sanayi yapısının dönüştürülmesi sürecinde değişik siyasaların oynayacağı roller için Şekil 4 bir çerçeve oluşturabilir. Mukayeseli ve rekabetçi üstünlüklerden kalkarak stratejik siyasaya ve “inşa edilmiş üstünlükler”e yönelik bir yol haritası önerisidir.

Şekil 4. Siyasa ve Üstünlükler

Mukayeseli üstünlükler mevcut birikimi kullanır, rekabetçi üstünlükler teknoloji, inovasyon gibi etmenler üzerinden performans farkı yaratır. Üstünlük tabanının yeni alanlara kaydırılması doğal olarak ciddi belirsizlikler sunan bir strateji meselesidir. Stratejik siyasa eğer yeni bilgi ve beceri tabanlarını geliştirebilirse, inşa edilmiş üstünlüklerden söz etmeye başlarız. Amaçlı ve planlı bir inşa ile anlamlı yapısal değişiklikler ortaya konur. Öğrenme ve araştırma, yerelden uluslararasına uzanan ilişki yapıları aracılığıyla sanayileşmeye katkı yapar. Büyük/küresel yapılarda stratejik konumlara erişimi kolaylar.

Tökezlemeler

Körlükler olarak da yorumlanabilecek bir dizi tökezleme literatüre girmiş bulunuyor.

Pazar tökezlemesi bir bakıma yatırımı ve faaliyetin koordinasyonunu zorlaştıran miyopluk sayılabilir. Pazar sinyallerinin yetersizliği,

- girişimcinin ihtiyaç duyacağı 'ilgili' diğer yatırımların gerçekleşmemesi, 'tamamlayıcı' varlıkların ve faaliyetin eksikliği
- bilginin korunamama riski yüzünden yeni bilgi sağlayacak yatırımlardan kaçınılması, yeni bilginin yaygınlaşmaması
- 'tahmin', 'öğrenme' ve 'kontrol' belirsizlikleri nedeniyle geleceğin önemli üretimlerine teşebbüs edilmemesi

gibi aksaklılara neden olur.

İdare tökezlemesi, yönetici erkin alınan siyasa kararlarını gerçekleştirememesi, reformlardan sonuç alınamaması şeklinde kendini belli eder. İdarenin siyasa yönetimi yeteneklerinin aksadığı alanlar arasında,

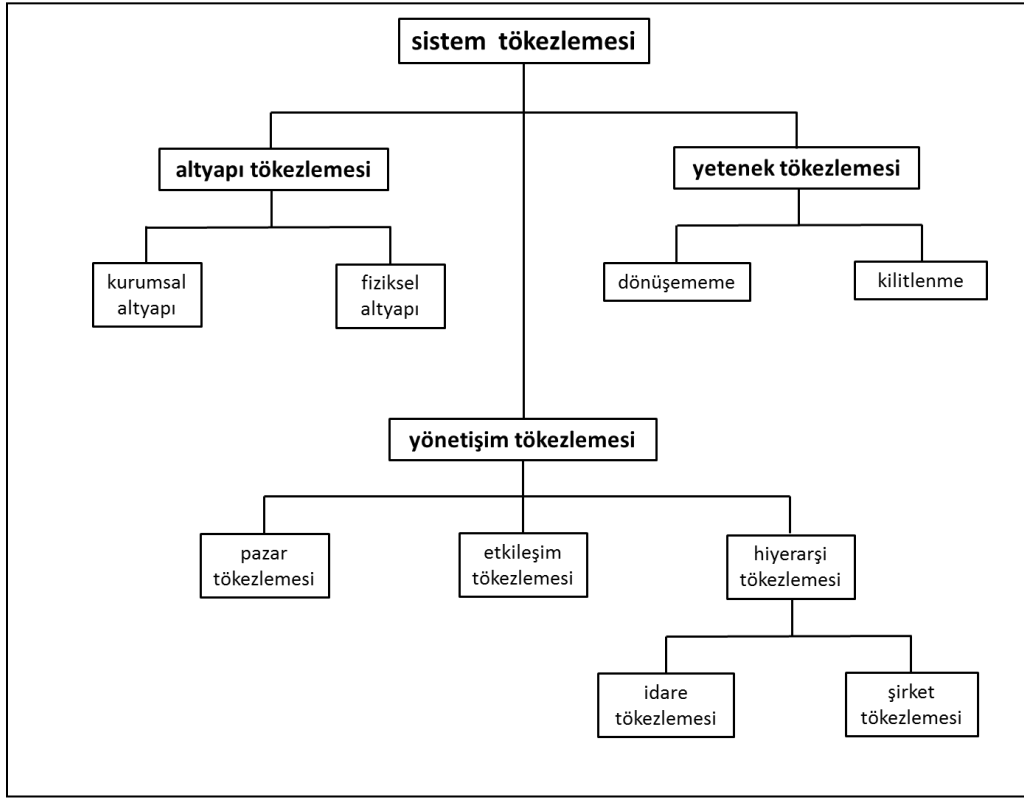
- doğru proje seçimi, bilginin difüzyonu, rekabet ortamı, servis sunumu, destek sistemi, uygulayıcı ajanslar, değerlendirme süreçleri
- ilişki geliştirme, siyasa ağyapıları, kamu-özel işbirliği
- hesap verme, şeffaflık

gibi konular öne çıkmaktadır. Tökezlemeler, sanayileşmekte olan ülkelerde ajans ve kurum bolluğuna, sorumluluk alanı çatışmalarına ve paralel siyasa önerilerine yol açar. Hesap verme ve şeffaflık ise kaderimizde görünmüyor.

Sanayi açısından ilginç olan faaliyetler etkileşimli süreçler gerektirir. Yüksek nüfuslu ortamlarda kaynaklar, faaliyetler ve oyuncular karşılıklı ilişkiler üzerinden sistemleşirken ortak aidiyetler, anlamlar, yetenekler ve stratejiler kazanırlar. Örneğin, inovasyon faaliyetinin yarattığı ekonomik değer ve produktivite artışı temelde sosyal süreçlerin eseridir.

Sistemleşmesi beklenen faaliyetlerin koordinasyonunda ve kurumların işlevlerinde yaşanan sorunlar, kamu müdahalesi için gerekçe yaratır (yetersizlik kuruluşlardan, kurumlaşmadan veya sistem elemanları arasındaki bağlantılardan kaynaklanabilir). Buna bağlı olarak sistem tökezlemesi için, “ilişkilerin oyuncular, kaynaklar ve faaliyetler arasında değer üreten etkileşimleri yaratamadığı durum, sistem elemanı ve koordinasyonu yetersizliği” tanımı getirilebilir. Benzer şekilde, bir tuzağın aşılabilmesi de sistem tökezlemesi kapsamına alınabilir. Tökezleyen sistem öğrenmeyi durdurur ve faaliyeti mevcut duruma kilitler (sık sık karşılaştığımız ders çıkaramama durumunu açıklayabilir).

Tökezlemeler dizisindeki sayı artışı resmin bütünü görmeye zorlar, sınıflandırma ihtiyacını doğurur. Değişik tökezlemeler arasındaki bağlantıları ve gruplaşmaları Şekil 5’de verilmiştir.

Şekil 5. Bir Tökezeleme Yapısı Önerisi

Tökezeleme yapısı başlıkları:

i. Altyapı tökezesmesi

Sistem elemanlarının işlevleri için gereken altyapılardaki sorunlar,

- fiziksel altyapı (iletişim, ulaşım, bilgi tabanı vb. altyapılar)
- kurumsal altyapı tökezesmesi (kuruluşlar, bilim-teknoloji, eğitim, idare, adalet, destek vb.)
 - hukuk çerçevesi (düzenlemeler, standartlar, sağlık ve güvenlik, anlaşmalar vb.)
 - kurumlaşma çerçevesi (kurallar, normlar, sosyal değerler, kültür, talep niteliği vb.).

ii. Yetenek tökezesmesi

Kuruluşların çıkarları doğrultusunda uygun kararları alamaması,

- dönüşememe (ortamı yorumlama, öğrenme ve değişime uyum sağlama yetersizlikleri)
- kilitlenme (mevcut rutinlerin dışına çıkamama, belli bir gelişim aşamasında takılma, sistem olanaklarından yararlanamama vb.).

iii. Yönetişim tökezesmesi,

- etkileşim tökezesmesi (sistem içi etkileşimin ve ilişki yapılarının yetersiz veya eksik olması)

- kuruluşlar arasındaki bağların ve mübadelenin, gerek faaliyetlerin koordinasyonu gerekse işbirliklerinin sürdürülmesi için yetersiz kalması (zayıf etkileşim)
- kuruluşlar arasındaki bağların kuruluş esnekliğini ve harici gelişmeleri izleme kapasitesini azaltması (güçlü bağlar)

- Pazar tökezlemesi
- Hiyerarşi tökezlemesi

Kuruluş ve idare düzeylerinde görülen tökezlemeler.

Az konuştuğumuz yetenek tökezlemesinin varlığında kuruluş,

- teşebbüs ettiği dönüşümü başaramıyor, girdiği tuzaktan çıkamıyor; ortamı yorumlama, öğrenme ve değişime uyum sağlama yetersizliklerini aşamıyor
- mevcut rutinlerin dışına çıkamıyor, belli bir gelişim aşamasına takıldığında sistem olanaklarından yararlanamıyor (benzer koşullar altındaki kuruluşların değişen performanslarını açıklayabilir).

Daha önce de değinildiği gibi tarih burada varlığını hissettiriyor; geçmişteki faaliyet ve konum en azından yakın geleceğimizi belirleyebiliyor. Yönetişim tökezlemesi başlığı altında pazar tökezlemesinin yer alması doğal sayılmalı. Pazar oyuncularını ihtiyaçları olduğu halde kimi faaliyeti gündemine almaktan kaçınıyor, çoğunlukla da sorumluluğu devlete veya dışarıdan oyunculara devrediyor.

Etkileşim tökezlemesi sistem içi etkileşim ve ilişki yapılarının yetersiz veya eksik kalmasından kaynaklanıyor. Alıcı-satıcı ilişkilerinden başlayarak ittifaklar kuramama, işbirliği ağ yapılarında yer alamama, etkileşimle sağlanacak kaynaklara ve yeteneklere erişememe gibi sorunlarda yaşanıyor.

Hiyerarşi tökezlemesi devlet kadar özel kesimi de ilgilendiriyor.

Sanayi bölümünü otomotiv firmalarımız örneği ile kapatalım. Küresel üretim ağ yapılarının nihai ürün kademelerinde konumlanan otomotiv firmalarımızın araştırma, tasarım, malzeme gibi daha yüksek katma değer kademelerine yükselememeleri ilginç bir sistem tökezlemesi araştırma konusu olurdu.

Bol tanıklı, karışık bir cinayet olayında tanıklar, olaydaki muğlaklık nedeniyle muhtemelen birbirinden değişik, çelişkili ifadeler verecektir. İfade farklılıkları, ille de tanıkların yalan söylediği anlamına gelmez. Her tanık kendi açısından (kullandığı referans sisteminden), elindeki enformasyonla muğlaklıktan kendine göre bir resim, bir yorum çıkarır. Yargı otoritesi birikimine ve ilkelerine göre bu resimleri bağdaştırarak hükme gider. Değişik konumlardan yapılan saptamalar, çelişkili görünse de gerçeğin değişik yansımaları olarak hakikat payına sahip olabilirler.

Sistemdeki karmaşıklık (nüfus ve etkileşim yoğunluğu) ile çelişkili resimler de çoğalır. Sistem dinamiğini “stoklar” ve aralarındaki “akımlar” ile tasvir edebildiğimizi var sayalım. Akımların çok sayıda kesiştiği kavşaklar özel çekim noktaları gibidir. Çok sayıda akımın yakınsadığı çekim noktalarında duranlar, kendilerine akımların taşıdığı enformasyonu kullanarak gerçeği daha iyi yansıtan dünyalar kurgularlar. Siyasa akıllı, biraz da bu tür kavşakları seçebilme yeteneğidir; gözlem ve araştırma, deneyim ve birikim ile derinlik kazanır. Yeterli enformasyon sağlayan bir kavşaktan bakıp gördüklerimize anlam verebildiğimizde, kaçınacağımız verimsiz dengelerin ve erişeceğimiz verimli dengelerin büyük resmine yaklaşmış oluruz.

EMİN KORAMAZ / Oturum Başkanı

Hocama çok teşekkür ediyorum. Herhalde bu ülkeyi yönetenler tuzaklardan bir türlü kurtulamıyorlar. Bir planlamada dikkat edilmesi gereken hususların altını çizdi.

Sözü Dinçer arkadaşına bırakıyorum. Yeni bir dünya için yeni bir paradigma mümkün müdür? Alternatif bir sanayi paradigması mümkün müdür? Buyurun.

“YENİ BİR DÜNYA İÇİN YENİ BİR SANAYİLEŞME PARADİGMASI GEREKLİ MİDİR?”*

DİNÇER METE

Kongre Yürütme Kurulu Üyesi

Bu sunuşun kaynağı cevap aradığım üç basit sorudur:

Bir, yeni bir dünya gerekli midir? Yani dünya böyle dursa, kapitalizmle devam etse olmaz mı?

İki, yeni bir dünya gerekliyse eğer, bu dünyayı, yeni bir dünyayı kurmanın momentleri, anları, uğrakları nelerdir?

Üç, bu yeni dünyada yeni bir sanayileşme paradigması gerekir mi? Gerekirse bu paradigmanın temel bileşenleri nelerdir?

Yeni bir dünya gerekli midir?

Gençliğimde, yani 70-80 arasında, 2014 yılı geldiği zaman bir sanayi kongresinde hâlâ kapitalizmi tartışacağımızı ve hâlâ kapitalizmin sanayi politikasına ilişkin olarak bir şeyler söyleyeceğimizi düşünmüyordum. Yani gençliğimde, bugün yaşadığımız günler için bugünkü ilişkileri içeren bir gelecek öngörümün olmadığını söyleyebilirim. Ama bunun suçlusu sadece ben miyim? Suçlusu ben değilim kesinlikle. Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı'ya Önsözde çok meşhur, biraz solculuğa bulaşmış herkesin bildiği bir paragraf vardır. Bu paragrafta Marks bütün çalışmaları sonrasında vardığı sonucu özetler ve der ki; çalışmalarım sonucunda şuraya vardım; varlıkların toplumsal üretiminde insanlar birbiriyle ilişkiye girerler. Bu ilişkiler, maddi üretici güçlerinin belirli bir gelişme aşamasına tekabül eder. Üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki ilişkidir bu. Bu üretim ilişkilerinin içinde gelişen üretici güçler belli bir süre sonra üretim ilişkileriyle çelişmeye başlar. Çelişmeye başladığı zaman da toplumsal devrimler çağı başlar. O üst yapı öyle ya da böyle zaman içerisinde yıkılır.¹

Öğrenciyken, - yalnız üniversite öğrencisinden birazcık daha genç bir öğrenci iken - Bu paragraftan kendi kendime çıkardığım sonuç şuydu: Madem yıkılacak, geliştirdiği üretici güçler kapitalizmi yıkacak, biz de hem üretici güçlerin içerisinde yer alalım, hem de yıkılmasının yanında yer alalım: Yıkalım gitsin, madem sonrasının önü de açık, ondan sonra işimize bakarız.

Birinci soruya kişisel cevabım böyleydi. Fakat Marks'ın kendisinin de, herhangi bir biçimde, 2014 yılında - dünya ölçeğinde - kapitalizmin tartışılacağını ya da yaşıyor olacağını düşündüğünü

* TMMOB Sanayi Kongresi 2013'de yapılan konuşmanın bant çözümlerinin gözden geçirilmiş biçimidir.

¹ "Varlıklarının toplumsal üretiminde, **insanlar**, aralarında zorunlu, **kendi iradelerine bağlı olmayan belirli ilişkiler kurarlar**; bu üretim ilişkileri onların **maddi üretici güçlerinin belirli bir gelişme derecesine tekabül eder**. Bu üretim ilişkilerinin tümü, toplumun iktisadi yapısını, **belirli toplumsal bilinç biçimlerine tekabül eden bir hukuki ve siyasal üstyapının üzerinde yükseldiği somut temeli oluşturur**. Maddi yaşamın üretim tarzı, genel olarak toplumsal, siyasal ve entellektüel yaşam sürecini koşullandırır. **İnsanların varlığını belirleyen şey, bilinçleri değildir; tam tersine, onların bilincini belirleyen, toplumsal varlıklarıdır**. Gelişmelerinin belli bir aşamasında, **toplumun maddi üretici güçleri, o zamana kadar içinde hareket ettikleri mevcut üretim ilişkilerine ya da, bunların hukuki ifadesinden başka bir şey olmayan, mülkiyet ilişkilerine ters düşerler**. Üretici güçlerin gelişmesinin biçimleri olan bu ilişkiler, onların engelleri haline gelirler. O zaman bir toplumsal devrim çağı başlar. İktisadi temeldeki değişme, kocaman üstyapıyı, büyük ya da az bir hızla altüst eder"

sanmıyorum. Yani 2014'te o da - yazılardan çıkan sonucun böyle olduğunu düşünüyorum- dünya kapitalizmi aşmış olacak diye düşünüyordu diye anlıyorum.

Bu durumda insanın aklına "tarihin tutukluk yaptığı" ister istemez geliyor. Tarihin tutukluk yapıp yapmadığı üzerine derinleşmek yerine, 2014 yılında dünya ölçeğinde kapitalizmin egemen olduğu gerçeğini göz önüne alarak, kapitalizme can taşıyan dinamikler neler; yani kapitalizme bu dinamizmi veren olgular, özellikler neler? sorusu üzerine yoğunlaşmak gerek.

Aslında gençlik dönemimizde yine yasak olan, ama gizlice okuduğumuz Komünist Manifesto'da bu dinamizmin ipuçları var. Orada Marks diyor ki; "burjuvazi üretim araçlarını ve dolayısıyla üretim ilişkilerini ve bunlarla birlikte toplumun bütün ilişkilerini sürekli olarak devrimci biçimde değiştirmeden var olamaz. Üretimin sürekli olarak devrimci tarzda değiştirilmesi, bütün toplumsal koşulların dur durak bilmeksizin sarsılması, bitmek bilmeyen bir belirsizlik ve hareketlilik, burjuva çağını bütün ötekilerden ayırır."

Bunu biz o sıralarda hep feodalizme karşı - kapitalizm öncesi üretim tarzlarının çözülmesine - dayanak olarak okuduk. Ama kapitalizmin genel olarak, bugünkü dünyada da böyle bir dinamizmi taşıdığını gördük. Bu dinamizmin kaynakları neler? Çok özet olarak:

Birinci kaynağı, kapitalizm çok açıkça küresel bir sistem; ulus devletler ve sürece bağlı olarak emperyalist bir sistem içerisinde de olsa, bunlar üzerinde de yükselse küresel bir sistem. Küresel sistem ne demek? Dünyanın bütünü, dünyadaki en ücra köşe, kapitalizmin ilişkilerinin içerisine alınma potansiyeli taşıyor demek. Bu ilişkilerin taşınabileceği alanlar olduğu ve ilişkiler taşınabildiği sürece, kapitalizmin kendisinin yaşama olasılığı var demek.

İkinci olarak, kapitalizm hem rekabetçi bir sistem, ama aynı zamanda da tekelci bir sistem; bu çelişkili özelliklerini somut duruma uygun olarak kullanarak süreci istediği biçimde, kendi çıkarlarına uygun olarak yönlendirebiliyor.

Bu sistem meta üreten bir sistem, değişim değeri yüklenebilen her şey sisteme dahil edilebiliyor. Meta üretimi derken illa maddi bir üretimden söz etmiyoruz. Değişim değeri üretebilen, yani para verecek birileri varsa, herhangi bir şey bu sisteme dahil edebilir ve kendisine kan ve kar sağlayabilir. Kapitalizm, değişim değeri yüklemenin kendisini de, bu yüklemeyi yapabilecek olan sektörleri de alabildiğince yaratıyor.

Bunlar kapitalizme özgü, kapitalizme damgasını vuran özellikler olarak görünüyor, ama söz edeceğim son iki özellik, toplumsal yaşamda kapitalizmle birlikte ön plana çıksa da kapitalizmin sınırlarını aşıyor:

Kapitalizm aynı zamanda rasyonelleştirici ve nesneleştirici bir sistem. Nesneleştirme ve rasyonelleştirme, toplumsal yaşamın tüm alanlarına sızıyor ve bu her olguyu yeniden şekillendiriyor. Aslında bu nesneleştirme ve rasyonelleştirme, bütün tartışmalarda da, kapitalizme ilişkin tartışmalarda da rasyonel olan her şey doğrudur sonucuna varmaya da neden oluyor.

Son olarak kapitalizme dinamizm katan, üzerinde çok da düşünmek gereken bir olgu da, kapitalizmin bilim ve teknolojiyi üretici güce dönüştürmüş bir sistem olmasıdır. Yani kapitalizm, bilim ve teknolojinin gücünü de arkasına almayı başarıyor.

Kapitalizme dinamizm sağlayan bu özelliklere rağmen tarihin tutukluk yapıp yapmadığı sorusunu kendime soruyordum. Şimdi hocamın sunuşundan sonra tarih tökezlemesi denir mi diye düşünmeye başladım.

Peki, bu kapitalizm değişecek ise kim değiştirecek? Kapitalizmin temel çelişkisinin tarafları; sermayedarlar ve emekçiler, proletarya. O halde sürecin temel bileşenleri bunlar ise, kapitalizm aşıldığında sermayedar olmayacaksa kim için sanayileşme sorusuna verilecek cevap çok açık; çelişkinin öbür kutbundaki emekçiler için sanayileşme. Sanayileşmenin somut biçimleri, tarihsel sürece, yaşanan ana bağlı olarak değişebilir.

Kapitalizmin bu dinamiklerinin dışında kapitalizmin temel denkleminde de kısaca bahsetmek gerekir. Bizim makinacıların herhangi bir problem çözümünde ilk kullandıkları denklemdir, süreklilik denklemi deriz. Yani maddenin korunumu... Kapitalizmin süreklilik denklemi ne? Kapitalizmin süreklilik denklemi; sermaye birikim yasası (süreci). Denklemi, herhangi bir andaki sermaye birikimi, eksi ondan önceki andaki sermaye birikimi, büyüktür sıfır ($S_2 - S_1 > 0$) biçiminde kurmak mümkün. Kapitalizme özgü süreçlerin, olgu ve olayların analizinde bu temel denklemin parametrelerindeki değişimleri, kapitalizmin temel dinamiklerini göz önüne alarak incelemek, genellikle süreç, olgu ya da olayı aydınlatmaya yetiyor.

Süreklilik denkleminin sınırları neler, bu denklem ne zaman işe yaramıyor, bu denklemin geçerli olmadığı koşullar neler? Cevabı yine açık; Kriz koşullarında... Kapitalizmin bizzat kendisi, kendi krizlerini üretiyor ve bu kriz koşullarında kartlar yeniden dağıtılıyor. Bu koşullarda sermaye merkezileşiyor, savaş ve yıkım, "eski"nin tasfiyesi ve yenilenme, dünyanın ve dolayısıyla kapitalizmin efendilerinin değişmesi vb. bu koşullarda gerçekleşiyor.

Sermaye birikiminin kaynakları noktasında gençliğimizde okuduklarımızdan hepsinin ana kaynağı artı değer olmak üzere, emek (artı değer), rant, faiz üçlüsünü öğrenmiştik. Sonraki süreçlerde neler eklendi? Artı her gün daha fazla metalaştırılan bir doğa, artı finansal enstrümanlar, türev piyasalar denilen şeyler. Ve eğer gerçekten temel çelişkiyi çözmeyi başaramazsak, 2114 yılında Mars'taki toprak katından ya da Mars'ta yaşayanlara ürün satmaktan, orada ürün üretmekten bahsedebiliriz.

Wallerstein'in bir dünya sistemi teorisi var çok açık: Kapitalizm bir dünya sistemidir. Kapitalizm ve tüm sistemler, doğar, gelişir ve en sonunda kaotik bir süreç sonrası yıkılır yok olur. Açıkça belirtmek gerekir: Evet doğrudur, kapitalizm küresel bir sistemdir ama kapitalizmin kendi başına yıkılacağı yok, kapitalizmi yıkmak gerekir. Kapitalizmi yıkmak için, elimizden gelecek çabayı göstermemiz gerektiğini düşünüyorum.

Şimdi kapitalizmin bütün bu tarihsel süreç boyunca ürettiği birtakım kavram çiftlerine baktığımız zaman da, onun ne kadar dinamik bir sistem olduğunu aslında görüyoruz. Bu kavramlar birbirine alternatif sistemlere karşılık gelen, yani sistem dışı kavramlar değil, sistemin içerisinde kullanılan kavramlar:

Rekabet x Tekel

Piyasa X Planlama

Talep çekişli Ekonomiler X Arz Çekişli Ekonomiler

Refah Devleti X Rasyonel Devlet

Ulusal Ölçek X Uluslararası (ötesi) Ölçek

Gelişme - Büyüme (Sanayileşme) Stratejileri

Kalkınma - Sanayileşme X Yeniden Yapılanma - Sanayisizleşme

İthal İkameci Sanayileşme X İhracata Yönelik Sanayileşme

Planlı Bölgeler X Yarışmacı Bölgeler (Bölgesel Kalkınma Ajansları)

Planlı Kentler (örneğin ilk serbest rekabetçi dönemdeki Paris) X Yarışmacı Kentler

Açıktır ki, sistem içi de olsa bu kavram çiftleri günlük yaşamda aynı sonuçları üretmiyorlar; örneğin ithal ikameci ve devlete dayalı planlama esaslı gelişme stratejisi, doğası gereği çalışan sınıfların gelirlerini yükseltir. Bölgesel eşitsizliğin azaltılması olanaklarını taşır. Bizim de - özellikle sanayi kongrelerinde hemen hepsini - kullandığımız bu kavramları kapitalizm o rasyonalizasyon sürecinden geçirerek, rasyonalize ederek, nesneleştirerek, sermaye birikimini arttırmak üzerinde son derece yetenekli bir biçimde kullanıyor.

Şimdiye dek, bu sürece ilişkin olarak hep kapitalizmin dinamizmine ve yıkılmadığına vurgu yaptık. Şu soru sorulabilir? Emek süreçlerinde, emek tarafında yer alanlar bu gidişe sadece seyirci mi kaldılar, sürecin pasif bir aktörü müydüler? Hayır, böyle düşünmemek gerekir. İki tane radikal başkaldırı olduğunu biliyoruz. Biri - onun da 100. yılına geliyoruz - 1917 Ekim Devrimi; yeni bir sistemin, kapitalizmi ve insanlığın tarih öncesini aşan bir sürecin başlangıcı olarak görüyor ve değerlendiriyorduk.

İkincisi de, özellikle ikinci dünya savaşından sonra kalkınmacı ve sanayileşmeci bir perspektifle yaşanan bağımsızlar bloku süreci ve sonrasındaki tek tek ülke deneyimleri; yani kalkınma iktisadı adı altında nesneleştirilen, kuramlaştırılan süreç. Yaşadığımız bu iki başkaldırıdan da birçok deneyim edindik.

Geçerken belirtmek gerekir, hocam (Metin Durgut) konuşması sırasında bu süreçle ilişkisi kurulması gereken bir noktayı vurguladı. Bu kalkınmacı sistemin, kalkınmacı teorinin bütün amaçlarının ve yöntemlerinin yanlış olduğu sonucuna, yani doğal (rasyonel) olarak yanlış olduğu sonucuna varmak pek doğru değil. O halde kalkınmacılık ne oldu da yıkıldı ve yok oldu? Bütün kazanımları ya da uğruna mücadele ettikleri her şey de yok mu oldu? Hayır, burada büyük sistemin, egemen sistemin, belirleyici sistemin lokal olana, yerel olana üstün gelmesi, o alt sistemi belirlemesi ve onu kendi amaçlarından çıkararak, kendini tabi kılması olarak ifade edilebilecek bir sürecin yaşandığını gördük. Yani o kalkınmacı retoriğin, kalkınma iktisadının çöküşü dediğimiz sürecin, sistemin genel dünya düzeyinde, küresel düzeydeki hegemonyasıyla ilişkili olduğunu düşünüyorum.

Sürekli tartıştığımız krizler noktasında başka bir olgu daha var. Verilerin hepsi gösteriyor ki, özellikle imalat sanayine yapılan yatırım düşüyor. Doğru, bu sanayileşmenin kendisinin önemsizleşmesinden mi geliyor? Hayır. 2009 yılına ilişkin olarak üretilen rakamlar var. Dünyadaki mal ve hizmet sektörünün kendisi 55 trilyon dolar. Dünya işlem hacmi ne kadar? 650 trilyon dolar. 650 trilyonluk bir piyasada, bir sermaye geliri sağlayacaksanız, buna ilişkin birtakım işlemler yapacaksanız, kârı burada arayacaksanız, imalat sanayinin 55 trilyon içindeki payı, bu miktarı yüzde 30'la çarparsanız 20 trilyon dolar mertebesinde olacaktır. 20 trilyon dolarla 650 trilyonu karşılaştırdığınız zaman ortaya çıkan oranların kendisinin çok da anlamlı olacağı düşünülemez. Kapitalizm kendi dinamiklerine yaslanarak yaşamını uzattığı sürece, asalaklaşıyor, çürüyor ve finansal enstrümanlarla, türev piyasalarıyla ürettiği balonlarıyla bir kumarhane kapitalizmine dönüşmüş görünüyor.

Yine kapitalizmin kendisinin reel sektör dediği sektörle, yani üretim ve hizmet sektörünün toplamı olarak baktığımız sektörün kendisiyle, bu kumarhane kapitalizminin kendisi arasındaki ayrımları yapmak ve balonun bir patlamasına da çaba göstermek gerekir. Çünkü biz gençliğimizde de biliyorduk, bugün de biliyoruz: Tarih sınıf mücadelelerinin tarihidir ve bu sınıf mücadeleleri de bu balonları özellikle kriz dönemlerinde patlatabilir.

Bunun için yeni bir sanayileşme, yeni bir dünya gerekli midir? Evet, asalak, kendisi çürüten ve kendisi çürürken tüm organik yaşamı da çürüten bir sistemin egemen olduğu bir dünya yerine; emekten yana, tüketimi ve üretim için üretimi körüklemek yerine toplumsal ihtiyaçların üretimini

sağlayan, toplumsal refahı yükselten bir sistemin ve sanayileşme paradigmasının egemen olduğu bir dünyanın kurulması gereklidir. Bunun için de önce kapitalizm belasından kurtulmak gerekir. Kapitalizmi yıkmak için ise, onu biraz ittirmek gerekir. Birinci soruya verdiğim cevap aslında bu.

Yeni bir Dünya Kurmanın Momentleri

İkinci soru: Yeni bir dünya kurmanın anları, momentleri neler? Meşhur paragrafa geri döneceğim. Yani üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki çelişki meselesine... Ama bu çelişkiyi biz şimdiye kadar bir biçimde yorumlarken sadece ekonomik bir süreç olarak gördük. Yani ekonomi düzeyinde, ekonomi düzleminde bir olgu olarak tartıştık.

David Harvey'in bir saptaması var. Diyor ki, bu dönüşümü sadece ekonomik düzeyde tanımlanan bir üretici güçler kavramına dayandırmak, ekonomik düzeyde görmek pek doğru değil. Birbiriyle ilişkili yedi tane uğrak var, kapitalizm ve önceki sistemler, ama özellikle küresel bir sistem özelliğini taşıyan kapitalizm bu yedi uğraktaki dönüşümleri tamamladıkları ölçüde egemen sistemlere dönüştüler. Tersinden söylenirse: Bu yedi uğraktaki dönüşüm tamamlanmadığı ölçüde, bir sistemin kendisinin egemen olması ya da egemen hale gelmesi, kendini belirlemesi ve hatta bir sisteme dönüşmesi pek de mümkün değildir diyor.

Bunlar neler?

- 1) üretimin, mübadelenin ve tüketimin teknolojik ve örgütsel biçimleri
- 2) doğayla ilişkiler
- 3) insanlar arasındaki toplumsal ilişkiler
- 4) dünyaya dair bilgileri, kültürel anlayışları ve inançları kucaklayan kavramsal tahayyüller
- 5) emek süreçleri ve belirli ürünlerin, coğrafyaların, hizmetlerin ve duygulanımların üretimi
- 6) kurumsal, hukuki ve hükümetlere dair düzenlemeler
- 7) toplumsal yeniden üretimin altında yatan gündelik hayatın devamı

Harvey devam eder:

"Bu safhaların her biri içsel olarak dinamik ve kendine içkin gerilimler ve çelişkilerle bezelidir (sadece dünyaya dair düşünsel tahayyülleri gözden geçirmek yetecektir), ama her biri birbirine bağımlı ve birbiriyle ilişki içinde evrimleşir. Kapitalizme geçiş, bütün bu yedi safhayı kapsayan ve birbirini destekleyen bir hareketi beraberinde getirdi.

Yeni teknolojiler, dünyaya dair yeni kavramsal tahayyüller (doğayla ilişkilerimiz ve toplumsal ilişkiler de dâhil olmak üzere) olmaksızın tanımlanamaz ve fiiliyata dökülemezdi. Toplumsal kuramcılar, bu safhalardan sadece birini alıp onu bütün değişimi getiren "gümüş kurşun" olarak görme eğilimindedirler. Teknolojik deterministlerimiz (Tom Friedman), çevresel deterministlerimiz (Jared Diamond), gündelik hayat deterministlerimiz (Paul Hawkin), emek süreçleri deterministlerimiz (otonomistler), kurumsalcılar, vs. vs. mevcut. Hepsi yanlış. Gerçekte önemli olan, bütün bu safhalar arasındaki diyalektik harekettir, bu hareket eşitsiz gelişime sahip olsa bile.

Kapitalizm yenilenme safhalarından birinden geçtiği zaman, bunu tam da bütün anların evrimi yoluyla yapar; bu birlikte evrimleşme kesinlikle gerilimlere, mücadelelere, kavgalara ve çelişkilere bigâne değildir." (HARVEY DAVID, Anti Kapitalist Değişim için Örgütlenmek, 2010 Dünya Sosyal Forumunda yaptığı konuşma (<http://davidharvey.org/2009/12/organizing-for-the-anti-capitalist-transition/>))

Şimdi ben bunun tam yedi mi, altı mı, sekiz mi olduğu noktasında bir analize girmek istemem. Ama şurası çok açık ki, eğer yeni bir süreci yaşıyorsak, ekonomik süreçlerle diğer süreçlerin ya da diğer anların karşılıklı etkileşimini kurmak, analiz etmek ve sentezlemek gerekecektir. Evet, yeni bir dünya, bu ilişkili olan bütün momentlerin iç ilişkilerini kurarak, onları analiz ederek ve yeni bir dünyanın kavramsal tahayyülü altında sentezleyerek kurulabilir.

Burada daha açık olması için şunu da söylemek gerekir, yani: İlla bunların yedisini birden aynı anda değiştirmeye çalışmak gerektiğini söylemek pek anlamlı değil. Değişim herhangi birinden başlayabilir. Bu, hükümetten talepler düzeyinde de olabilir, ama bu aynı zamanda doğayı koruma üzerindeki bir direnişten de olabilir, HES mücadelesinin bu anlamıyla antikapitalist muhtevası vardır. Bunlar birbirini güçlendirecek biçimde hareket ederler ve sonunda antikapitalist bir hareket bunlara ilişkin olarak önderlik yapma yeteneğini kullanır ve bunların tümünü bir araya getirmeyi başarır ve bu bileşenlerin kendi içerisinde tamamlanmasını sağlarsa, o toplumsal değişimin kendisi de gerçekleşmiş olur.²

Yeni bir Sanayileşme Paradigması Üzerine Saptamalar

Bu momentler, yeni bir sanayileşme paradigmasını kurmak açısından uygulanabilir araçlar mı? Bu paradigmanın kendisi bu momentler üzerinden nasıl geliştirilebilir?

Şimdi sanayileşme olgusu açısından geçmişe çok kısa bakacağım. Çünkü geçmişe ilişkin olarak hocam da birçok şey söyledi, analizini de yaptı, ama sanayileşme 1970'lerin sonuna kadar kutsal, büyümlü bir kavramdı. Kalkınma ve sanayileşme eşdeğerdi, her şey de buna bağlı olarak açıklanırdı. Özellikle üçüncü dünya ülkeleri diyebileceğimiz, yani kapitalizm ya da sosyalist blok dışındaki, ikinci dünya ülkeleri dışındaki bütün ulusalcı kalkınmacıların temel hedefi buydu; sanayileşme sağlanacaktı.

Bunun için kalkınma retorisi önemliydi, ama bu momentler açısından bakıldığı zaman, başka ne vardı ortada? Bir de analiz edilen, etrafında dönülen emek süreçlerinin kendisiydi. Emek süreçlerine bakıldığı zaman; yabancılaşma olgusu, çalışma süreleri, ücret düzeyleri, istihdam, istihdamda cinsiyetçilik, işsizlik başta olmak üzere kapsamlı birçok yaklaşım geliştirildi ve geliştirilmeye devam ediyor.

Fakat doğa ile ilişkilerde, doğa tam bir ambar ve çöplük olarak görüldü. Tek başına sanayi ve doğa ilişkisinin, günümüzdeki egemen ya da algılanan biçimi dahi, yeni bir sanayi ve sanayileşme paradigmasına ihtiyacımız olduğunu göstermektedir. Sadece tek bir an ilişkisinden bile bu sonuç çıkarılabilir. Hayır bugünkülerle yetinemeyiz, artık yeni bir sanayileşme paradigmasına kesinlikle ihtiyacımız var.

² Anti-kapitalist bir siyasi hareket herhangi bir yerden başlayabilir (emek süreçlerinden, kavramsal tahayyülden, doğayla ilişkilerden, toplumsal ilişkilerden, devrimci teknolojilerin ve örgütsel biçimlerin tasarımından, gündelik hayatın içinden veya kurumsal ve idari yapıların, devlet gücünün yeniden düzenlenmesi de dâhil olmak üzere, reformundan). Esas mesele, siyasi hareketi, bir safhadan ötekine geçerken birbirini güçlendirecek şekilde hareket halinde tutmakta. İşte bu şekilde kapitalizm feodalizmin bağrından doğmuştur; bu sayede komünizm, sosyalizm veya adına her ne deniyorsa, kapitalizmin bağrından doğacaktır. Komünist veya sosyalist bir alternatif yaratmak için yapılan daha önceki denemeler farklı safhalar arasındaki diyalektiği harekette tutmakta ölümcül hatalar yaptı. Bu safhalar arasındaki diyalektik hareketin ortaya çıkardığı belirsizlikler ve tahmin edilemezlikleri kavramakta başarısız oldu. Kapitalizm tam da bu nedenle, bu safhalar arasındaki diyalektik hareketleri hareket halinde tuttuğu için ve yapıcı bir şekilde kaçınılmaz gerilimleri, krizler de dâhil olmak üzere, kavradığı için ayakta kaldı." (David Harvey, Anti Kapitalist Değişim için Örgütlenmek, 2010 Dünya Sosyal Forumunda yaptığı konuşma (<http://davidharvey.org/2009/12/organizing-for-the-anti-capitalist-transition/>))

Şimdi yeni bir sanayileşme paradigması oluşturulacaksa, Harvey'in yaklaşımından çıkan sonuçlardan biri şudur: Bu tek bir ekibin, teknik bir ekibin işi olamaz. Yani planlama konusunda ne kadar uzmanlaşmış olursa olsun, dünyanın en iyi planlama ekibi olsun, tek başına bu ekibin işi olamaz. Bu sanayileşme sürecinin yeni paradigmasının oluşturulabilmesi için demin saydığım o farklı momentlerin her birinin sanayileşme ile ilişkisinin kurulduğu, çok boyutlu kolektif bir sürecin yaşanması gerekir. Zor bir şeyden bahsediyorum, ama bu kolektif süreci yaşamak aynı zamanda o sanayileşme paradigmasının hayata geçmesinin arkasında duracak kişilerden oluşan sanayileşme ordunun yaratılmasının temel aracıdır.

Doğayla ilişkiler konusunda çok fazla bir şey söylemeyeceğim, çünkü gerçekten hepimiz doğayla sanayinin ilişkisine ve yaşadığımız ilişkileri, küresel ısınmayı ve benzeri bunların hepsini biliyoruz. 2030'a ilişkin olarak çok kötü senaryolar verildiği de doğru. Ama evet, yeni sanayi paradigmasında doğa ile ilişkiler analiz, yani yerel bazda analiz edilen bir şey olmak zorunda.

Kavramsal tahayyülden bahsetmek gerekir. Kavramsal tahayyül dediğim nedir? İnsanların, toplumun kendisinin sanayiye yüklediği misyonun, bir çatı olarak bir çerçeve olarak kurulmasıdır.

Burada şunu belirtmeliyim: TMMOB olarak şimdiye kadar bizim bildiğimiz, ortaya çıkardığımız, peşinden gittiğimiz taleplerin ve saptamaların tümü böyle bir çatının, çerçevenin argümanlarına, saptamalarına dönüşür; örneğin planlama ve planlama sürecinin kendisi bu çerçevenin içinde yer alır.

Yalnız yine yaşadığımız deneyimlere bakıldığı zaman, artık merkezi bir planlama, yani teknik bir ekibin ya da büronun yapacağı merkezi bir planlama değil, tam tersi yine o yedi uğraktaki bütün mekanizmaların katıldığı alttan başlayan bir planlama süreci, yatayda bir planlama süreci, yukarı doğru entegre olmuş bir planlama sürecinin yaşanması gerekir.

Kapitalizmin yeni talebi ve dolayısıyla ihtiyacı yaratmak konusundaki becerisi ve deneyimi ortadadır. Bu beceri ve deneyimle baş etmenin güvencesi, karar alma süreçlerinin günlük hayatın içinde olması ve kararların yaşayanlarca alınmasıdır. Bu tüketimin ve üretimin planlanması demektir

Ancak sanayi bu yaklaşımla ulusal ölçekte, bölgesel ölçekte ve kent ölçeğinde yaratılabilir.

Vurgulamakta yarar var; kapitalizm küresel bir sistemdir de, emek yerel midir? Hayır, temel bir çelişkidir bahsediyorsanız, emek de küresel bir sistemi kurmak zorundadır. Yani korumacı; dar bir çerçeve içerisinde, kendi sınırları içerisindeki bir planlama değil, ithal ikameci, ihracata yönelik sanayileşme ve benzeri ayrımların dışına çıkabilen, hem küresel ölçekte bakabilen, ama kendi ulusal ölçeğinde de bölgesel ölçekte de içsel dinamiklerini harekete geçirebilen bir planlama yaklaşımı olmak zorundadır.

Tabii ki bu planlama sürecinde, sanayinin planlanması sürecinde, dünya üzerindeki bütün halklarla, nasıl kendi içimizde toplumsal ihtiyaçların toplumsal refahın yükseltilmesini konuşabiliyorsak, doğanın olanaklarını ve kaynaklarını, doğal varlıkları kullanmada, halkların refahını yükseltmede küresel dayanışmanın bir biçimini, modelini kurmak da gerekiyor.

Emek süreçlerine ilişkin olarak da, başka bir hikâye anlatılabilir, ama emeğin kendisine eskiden nasıl yaklaşırdık? Emek yüce bir kavram, peki ne işe yarar? Üç tane farklı işlevi var. Bir, çalışırsın üretimde yer alırsın; iki, emek insanın kendisini gerçekleştirmesini sağlar; üç, doğaya egemen olmasının bir aracıdır. Bu birazcık da Hegelci nesnel tin kategorilerinden türemiş bir emek yaklaşımı oluyor, ama doğaya egemen olma anlayışı çoktan beridir, doğanın bir parçası olma kavrayışına dönüştü.

Özellikle emek süreçlerine ilişkin olarak bizim sempozyumlarımızda çok fazla şey söylendi. Bütün bunların hemen hepsine katılarak, çalışma süreleri ve üretimin bugün eriştiği boyutlar; tarımsal

üretimin ve sanayi üretiminin eriştiği bugünkü boyutlar göz önüne alındığında, çalışma sürelerinin azaltılmasının temel bir talep olduğunu düşünüyorum.

Kapitalizmi, işte 2014 yılında değil de, atıyorum 1980'lerde yıkmayı başarsaydık, başka bir düzeydeki üretici güç düzeyine karşılık gelecekti, başka bir şeyi konuşuyor olacaktık. Ama bugünkü koşullarda, evet toplumsal refahı arttıracak bütün üretici güç ilişkileri var. Buna bağlı olarak öbür taraftan da, nüfusun kendisi belli bir noktada. Evet, iş sürelerinin azaltılması temel bir talep olmalıdır. 1920'lerde, ben geçen kongrede de söylemişim, üretici güçlerin ve teknolojinin olanaklı kıldığı çalışma süresini dört saat olarak veriyorlardı. Yani dört saatlik bir çalışma süresiyle, emek süresiyle, kendi hayatınızı ve toplumsal yaşamı sürdürmek mümkün.

Bugün kriz için Almanya'dan örnek vereyim. Almanya ne yapıyor? Krize girdikten sonra hemen çalışma sürelerini düşürüyor.

Emek süreçlerinde doğaya egemen olmak düşüncesinin ister istemez terk edildiği bir noktaya geldik. Yani terk etmezsek doğayla beraber biz de yok olacağız çünkü. Ama insanın kendisini gerçekleştirme noktası, çalışma sürelerinin azaltılmasıyla beraber, daha gerçekçi bir hedefe dönüşmüş oluyor.

Yabancılaşma ve iş süreçlerine ilişkin olarak, evet bütün yönetime katılım mekanizmalarının, bütün üretim sürecinin bütününe görmeye ilişkin alınan önlemlerin kendisi anlamlıdır diye düşünüyorum.

Üretimin, mübadelenin ve tüketimin teknolojik ve örgütsel biçimleri noktasında yine tehlikeli olabilecek olan, yanlış anlaşılabilir olan, ama bence düşünülmesi gereken bir nokta var. İşte TEPAV'ın dokümanlarında da var. Sanayiye yaklaşım, sanayi stratejileri ve benzeri açılarından kümelenme gibi ya da dün sunulan, girdi çıktı analizlerinde anlatılan, birbiriyle ilişkili sektörlerin bir arada yerelde üretim yapma şansı, tedarik zincirleri, üretim ya da tedarik zincirleri gibi mekanizmalar. Bunlar, kapitalizmin kârlarını arttırmak için kullandığı mekanizmalar. Doğrudur, hiç itirazım yok, kapitalizm bunları kullanarak kendi kâr oranlarını arttırmaya çalışıyor. Ama kapitalizm, baştan vurguladığım gibi, bilim ve teknolojiyi, üretici güç olarak kullanıyor; ikincisi, şeyleri nesneleştiriyor ve rasyonelleştiriyor. Bizim bu rasyonel olan, bilime ve teknolojiye dayanan kısımlarını geliştirip, sanayinin kendisini daha üretken kılacak, daha verimli kılacak yöntemlerin tümünü de kendi modellerimiz içerisinde kullanılabileceğini düşünüyorum.

Bilim ve teknolojiye konusuna girmeyeceğim, organizasyonlar konusuna da girmeyeceğim³.

Nasıl bir yol izleyebiliriz? Biz şimdiye kadar söylediğimiz her şeyi, bugünden itibaren talep olarak yükseltebilir durumdayız. Ama bunları yaparken yeni kavramlara, yeni ölçme-değerlendirme yöntemlerine ve yeni bir dile ihtiyacımız var. Buna tümüyle katılıyorum.

Birleşebilirsek, bu yeni sanayi paradigmasını geliştirebiliriz. Birleşebilirsek bu sanayi paradigmasının toplumun bir hedefi haline gelmesini sağlayabiliriz ve birleşebilirsek ve mücadelemizi yükseltirsek, kapitalizmi ittirebiliriz diye düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

³ Sanayinin örgütlenme biçimlerinde de - ortak ya da kolektif mülkiyete dayanan organizasyonlar gibi - yeni biçimler geliştirilmelidir.

EMİN KORAMAZ / Oturum Başkanı

Çok teşekkür ediyorum. Ben sunum üzerine fazla konuşmadan, sözü Kaya ağabeye bırakayım. Osmanlı İmparatorluğu biliyorsunuz 600 yıl yaşadı. Kapitalizm henüz 300 yaşında. Beslenme kaynağı da krizlerini aşabilme yeteneği. En son yaşanan ve etkileri günümüzde de devam eden 2008 krizi sonrası, dünyada ve Türkiye'deki muhalefet hareketlerinin geldiği boyutu da görüyoruz. Ben kapitalizmin sonu yakındır diye düşünüyorum.

Buyurun Kaya ağabey.

“NASIL VE KİM İÇİN SANAYİLEŞME? NEO LİBERAL POLİTİKALARLA SANAYİLEŞMEK MÜMKÜN MÜ?”*

KAYA GÜVENÇ

Kongre Yürütme Kurulu Üyesi

Sevgili konuklarımız, sevgili arkadaşlarım.

Bildiğimiz şeyleri tekrar edeceğim büyük ölçüde. Çünkü bunlar çok uzun zaman, Sanayi Kongrelerinde tartışıldı. Bu Kongremizde de, dünkü ve bugünkü oturumlarda arkadaşlarımızın söylediklerini, aslında bu başlık içinde anlamlı buluyorum.

Bizim oturumun iki sorusu var: Nasıl ve kim için sanayileşme? Neoliberal politikalarla sanayileşmek mümkün mü? Bu sorulara geçmeden önce biraz geriye gitmek istiyorum.

Sanayi Kongreleri 12 Eylül nedeniyle bir süre ara verdikten sonra 1987’ de yeniden başladı. Çeyrek yüzyılı geçmiştiz.

Bu dönem 1970’lere göre kökten değişikliklerin yaşanmasının arkasından geliyor. Kapitalist sistem içinde sermaye sınıfları 2. Dünya Savaşından sonra uygulanan refah devleti politikalarını terk etmiş, küreselleşme adı altında yeni liberal politikaları baskıyla, zorla ve hızla uygulamaya koymak ve sınıfın haklarını geri almak üzere işçi sınıfına karşı saldırısını yoğunlaştırmıştır. İşçi sınıfı haklarını uluslararası planda destekleyen sosyalist sistem dağılmaya yüz tutmuştur. Ülkemizde ise 24 Ocak Kararları ve “anarşi” adı altında kontrgerillanın baş aktörü olduğu istikrarsızlaştırma operasyonunun sonunda, bu kararların tamamlayıcısı olan 12 Eylül darbesi yaşanmıştır.

Hemen darbe öncesinde emperyalizmin yeni politikalarına tam bağlanma hedefiyle sanayide kamu girişimciliği ve ara mallar üretimine yönelen sanayi politikaları terkedilmiş, büyümeyi ihracata ve ticarete dayandıran anlayış, yeni politikaların odağına konulmuştur.

İşçi sınıfı ve sol üzerine faşist baskılara karşı direnişin de uç göstermeye başladığı, 12 Eylül’ün karanlığından çıkışa geçilen bir tarihtir bu aynı zamanda. Bir örnek olarak Aydınlar Dilekçesini gösterebilirim: 1984’ te açılan dava 1986’da beraatla sonuçlanmıştır.

Sevgili arkadaşlarım,

İşte 1987’de başlayan Sanayi Kongrelerimizin başlangıç çerçevesini bu koşullar belirlemiştir.

Kamu girişimciliğinin savunulması, ucuz ve kurlsız işgücüne dayalı büyümeye karşı bilim ve teknolojiye dayalı sanayinin savunulması; sermaye, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımının ve sınırların kaldırılmasının “mutlak doğru”lar olarak sunulmasına karşı ulusal politikaların gündemde tutulması, sanayileşmenin yaratacağı zenginliklerin hakça paylaşılması ve işçi sınıfının durumu, Kongrelerimizin temel tartışma alanlarını oluşturmuştur.

Bugün, Kongrelerimizin yeniden başlamasından yaklaşık çeyrek yüzyıl sonra ve özellikle son 11 yıllık AKP iktidarında ucuz işgücüne dayalı, dışa bağımlılığı artmış, istihdam yaratmayan, imalattaki yeteneklerini sürdürmede dahi sorunlarla boğuşan bir sanayi ile karşı karşıyayız.

* TMMOB Sanayi Kongresi 2013’de yapılan konuşmanın bant çözümlerinin gözden geçirilmiş biçimidir.

Sermaye sınıflarında ve siyasi iktidarda esasen var olmayan “bilim ve teknolojiye dayalı sanayileşme iradesi” iyice rafa kalkmıştır.

Sevgili arkadaşlarım,

Konuyu irdelemeye başlamadan bir anımı paylaşmak ve bu vesileyle üç değerli dostumuzu da anmak istiyorum.

1989 Sanayi Kongresinde, 6 Aralık 1989 Çarşamba günü bir panel yapıldı. Panelin adı “Bilimsel ve Teknolojik Gelişmelerin Toplumsal Boyutu” idi. Paneli o tarihte DİE Başkanı olan Orhan Güvenen yönetmişti. Panelde beş konuşmacı vardı. Bunlardan üçü, Sadun Aren, Tevfik Çavdar ve Üzeyir Garih artık aramızda değiller. Kendilerini sevgiyle, saygıyla anıyorum. Diğer iki konuşmacı bugünkü panelde de yer alıyorlar: Metin Durgut ve ben. Panelde bilim ve teknolojiyle ilgili siyasi, toplumsal etkenler, teknolojik gelişmelerin toplumsal yarara, örneğin istihdama katkısı, bu gelişmelerde kârın artırılması amacı gibi yönler ele alınmıştı.¹ Bugün sizlerle paylaşacağım görüşlerim bir anlamda 1989’da söylediklerimin devamı anlamına da gelebilir.

Bugün söyleyeceklerim, o tarihte söylediklerimi tamamlayacaktır.

Dün başlayan Kongremizde sanayide katma değerın düşük kalması, arsa rantlarının temel sermaye birikimi kanalı haline gelmesi bu Kongrede tartıştığımız konular arasında.

Peki, sermaye sınıfları ilgi göstermiyorsa sanayinin gereği yok mu? Hiç de değil. O halde bunu yapmak emekçi sınıfların sorumluluğuna kalıyor; yani işçi sınıfının iktidarına, yani sosyalizme. Sosyalist sanayileşme ile aynı zamanda bilim ve teknolojiyi de halkın hizmetine sunma olanağını da yaratmış olacağız. Bu kavramlarla iç içe olan mühendislik-mimarlık hizmetlerini de.

Sevgili arkadaşlarım,

Sunuşuma başlamadan birkaç noktayı paylaşayım istiyorum.

Sanayinin, bilimin ve teknolojinin halkın hizmetine sunulmasının ancak emekçi sınıfların iktidarında, yani sosyalizmde mümkün olduğunu söyledim. Bu görüşümü her üç kavramı ayrı ayrı inceleyerek, bunların sermayenin hizmetine girişlerini açıklamaya çalışacağım.²

Sanayi ile başlıyorum.

Üretim insan topluluklarının temelidir. Kapitalizmin başlangıcı olarak kabul edilen 16. yüzyıldan itibaren sanai üretimin hızlanmasına tanık oluyoruz.³ Sanai üretim 16. yüzyılın 2. yarısına kadar zanaatçı üretimi sayılır. Bu feodal sanayi sistemi, keşifler, ulaşımın kolaylaşması gibi etkenlere bağlı

¹ <http://arsiv.mmo.org.tr/pdf/0000061B.pdf>

² Temel kavramlar için çok sayıda kitaba başvurmak durumunda kaldım. Yararlandığım eserlerin marksist klasikler, özellikle de *Kapital* ve Nathan Rosenberg’in “*Inside the Black Box: Technology and Economics*” (Cambridge University Press, 1982) ve “*Perspectives on Technology*” (Cambridge University Press, 2008) adlı kitaplar olduğunu, klasiklere atıflarımın önemli bir bölümünün Rosenberg’in kitaplarındaki yönlendirmelere bağlı olduğunu belirtmek istiyorum. Kolayca izlenebilmesi açısından Türkçe karşılıklarını verdiğim için Rosenberg’e atıflarda eksiklik olmuş olabilir. Hoş görülmesini diliyorum.

³ Kapitalist üretimin ilk başlangıcına, daha 14. ya da 15. yüzyılda, dağınık olarak bazı Akdeniz kentlerinde rastlamamıza karşın, kapitalist dönemin başlangıcı, 16. yüzyıldır. (Karl Marks, *Kapital* 1. Cilt, Sol Yayınları, 2004, s. 680)

olarak hızla büyüyen ticaret hacminin taleplerine cevap veremez duruma geldi ve gelişerek manüfaktür dönemine geçti.⁴ Bu yıllardan itibaren sınai üretim kapitalist bir nitelik kazanır.^{5,6}

Sanayinin gelişmesi en açık olarak tekstilde görülür, diğer iki önemli sektör kömür ve demirdir. Kumaşa olan talebin artması pamuğun işlenmesini gerektirdi ve pamuk ipliğine olan talep elle eğirme yöntemini yetersiz kıldı. İşte bu çerçevede makinaların kullanılmasını zorunlu kıldı.^{7,8} Bu olgu Sanayi Devriminin başlangıcını oluşturur. Daha sonrasında makina ve buhar gücünün sanayide kullanılmasıyla birlikte üretimde büyük bir sıçrama yaşanmıştır.

Kapitalist üretimin temel niteliği sermaye birikimidir. Üretilen esas olarak değişim değeridir; kullanım değeri üretilen metanın satılabilmesi için gereklidir.^{9,10} Arzın talebi yarattığı şeklinde ifade edilen görüş de değişim değerinin esas olduğu ilkesini yok saymamaktadır.

Bu bölümü bitirirken iki noktayı vurgulamak istiyorum. İlki, kapitalist sanayinin değişim değerini esas aldığı, dolayısıyla özü itibarıyla sermayeye hizmet ettiğidir. İkincisi ise sanayi devriminin daha sonraki dönemlerde ülkeler arasındaki farklılıkların temelini oluşturduğudur.

Sevgili arkadaşlarım,

Teknolojinin rolü ve gelişmesine bakacak olursak...

Yapma bilgisi, insan toplulukları kadar eskidir: barınma, avlanma, vahşi hayvanlara ve doğal olaylara karşı korunma etkinliklerinin her birisi, bilgi ve araçlara ihtiyaç duyar. Bu bilgi belli tarihsel dönemlerde ve coğrafi konuma bağlı olarak, ilgili topluluğun gelişen ihtiyaçlarına göre değişir.¹¹ Ateşin insan tarafından kullanılabilir hale gelmesi insanın özgürleşmesinin de ilk adımlarından birisidir. Ama topluluğun içinde katmanlaşma ile birlikte, egemen katmanın ihtiyaçları ön plana çıkar.

⁴ Amerika'nın keşfi, Ümit Burnunun dolaşılması, yükselen burjuvazi için yeni bir alan açtı. Doğu Hindistan ve Çin pazarları, Amerika'nın sömürgeleştirilmesi, sömürgelerle ticaret, değişim araçlarının ve genel olarak metaların artışı, ticarete, gemiciliğe, sanayiye o güne dek görülmemiş bir atılım, ve böylelikle, çöküş halinde olan feodal toplumdaki devrimci unsura da hızlı bir gelişim sağladı. Sınai üretimin kapalı loncalar tarafından tekelleştirildiği feodal sanayi sistemi, yeni pazarlar açıldıkça durmaksızın büyüyen gereksinimlere artık yetmiyordu. Onun yerini manüfaktür sistemi aldı. (K. Marx-F. Engels, *Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri*, Sol Yayınları, 6. Baskı, 2005, s. 117-118)

⁵ Manüfaktür-elbirliği "16. Yüzyılın ortasından 18. yüzyılın son üçte-birine kadar uzanır" (Karl Marks, *Kapital* 1. Cilt, s. 327)

⁶ Aktaran Rosenberg. [Türkçe karşılığı: "Biz ortaçağdan bu yana sınai üretimin tarihini, üç döneme ayırıyoruz: (1) zanaatçılık, küçük usta-zanaatçı ile birkaç kalfa ve çırak, her işçi bir malın tümünü yapar; (2) manüfaktür, büyük bir atölyede gruplaşmış daha çok sayıda işçi, işbölümü ilkesine göre, tüm ürünü üretir, ürün bütün eller arasından geçtikten, her işçi işlemin ancak bir kısmını gerçekleştirdikten sonra tamamlanır; (3) modern sanayi, ürün motorla işleyen makine tarafından yapılır, işçinin işi mekanik aygıtın yaptığı işi gözetmekle ve düzeltmekle sınırlıdır". (F. Engels, *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm*, Sol Yayınları, 2008, s. 18)]

⁷ J.D.Bernal, *Tarihte Bilim* 1. Cilt, Evrensel Yayınları, 2008, s. 455-456

⁸ Sanayi devriminin çıkış noktası olan makine, tek bir aleti kullanan işçi yerine, çok sayıda benzer aletleri çalıştıran, ve gücünün biçimi ne olursa olsun tek bir devindirici güç tarafından devindirilen bir mekanizmayı koyar. (Karl Marks, *Kapital* 1. Cilt, s. 363-364)

⁹ Kullanım değerlerini, kapitalistler, salt değişim-değerinin maddi özü ve taşıyıcısı oldukları için ve sürece üretirler. (Karl Marks, *Kapital* 1. Cilt, s. 188)

¹⁰ Kapitalist üretim, yalnızca meta üretimi değil, esas olarak artı-değer üretimidir. (K. Marks, *Kapital* Cilt 1, s. 484)

¹¹ Teknoloji, insanın doğayı ele alış biçimini, yaşamını sürdürmek için başvurduğu üretim sürecini açıklayarak, toplumsal ilişkilerin oluşum biçimini ve bu ilişkilerden doğan kavramları ve düşünce biçimlerini ortaya koyuyor. (Karl Marks, *Kapital* 1. Cilt, Sol Yayınları, 2004, s. 360, 4 no'lu dipnot)

Tekniklerin bağımsız bireyler tarafından, mucitler tarafından bulunması, bunlar ihtiyaç sahipleri tarafından kullanılmadıkça bir anlam taşımamaktadır.¹² Örneğin su değirmeninin bulunmasıyla yaygın kullanılması arasında bin yıllık bir ara olmasının nedeni, köle emeğinin varlığıdır.

Kapitalizm ile birlikte, özellikle de Sanayi Devrimi sonrasında teknoloji sermaye sınıfının doğrudan kârını etkiler hale gelmiştir. Marks'ın *Kapital*'de "makinanın kapitalistçe uygulanmasının insanoğlunun katlandığı günlük sıkıntıları hafifletmek amacını taşımadığı, makinanın bir artı-değer üretme aracı" olduğuna ilişkin saptamasını anımsatmak isterim.¹³

Makina aynı zamanda kapitalist tarafından işçilerin mücadelelerine karşı geliştirilmiş ve kullanılmıştır. Makina "grevleri, işçi sınıfının sermayenin tahakkümüne karşı bu devresel başkaldırmalarını ezmede en güçlü silahtır" ve çok sayıda teknik gelişme bu nedenle gündeme getirilmiştir.¹⁴ Marks'ın şu saptaması ilginçtir: "Salt işçi sınıfının ayaklanmalarına karşı sermayenin eline silah vermek amacıyla 1830'dan beri yapılan icatların bir tarihini yazmak olanaklıdır". 1830'lar sanayileşmiş ülkelerde grevlerin yaygın olduğu yıllardır.

Bu alanda en çok verilen örnek otomatik eğirme makinasıdır. Bu makina 1825'te vasıflı ve bağımsız iplik eğiricilerin grevine karşı Manchester pamuklu dokuma imalatçılarının başvuruları üzerine geliştirilmiştir. Perçinleme makinası da başka bir grevin yarattığı ihtiyaç üzerine ortaya çıkmıştır. Örnekler çoğaltılabilir.

Bir parantez açmak istiyorum: Bilim ve teknoloji tarihi mühendislik eğitiminin zorunlu derslerinden birisi olmalıdır. Bu yöndeki önerilerimiz mühendislik fakülteleri dekanlarının toplantılarında yankı bulmadı. Günümüzün özel koşullarında bunu talep etmenin tam da zamanıdır.

Devam edeyim.

İlk bakışta artı değer üretimi veya onun özel bir formu olarak işçi sınıfı mücadelesinin engellenmesi kapsamında ele almadığım teknolojik gelişmelerin büyük çoğunluğu da, yine sermaye sınıfının ihtiyaçlarını gidermeye yöneliktir.

Tekniklerin geliştirilmesine duyulan bu gereksinim bir hammadde kaynağının savaş, işgal, uluslararası rekabet gibi nedenlerle kullanılamaz hale gelmesi (Japon işgali nedeniyle kullanılmaz hale gelen doğal kauçuk yerine suni kauçuk kullanılması), yasal düzenlemeler (İngiliz Donanmasının köprülerin boyutları ile ilgili kurallar, asma köprülerin geliştirilmesine neden olmuştur), patent

¹² Toplumsal ilişkiler, üretici güçlere sıkı sıkıya bağlıdır. Yeni üretici güçler sağlamak için insanlar, kendi üretim biçimlerini değiştirirler; kendi üretim biçimlerini değiştirmek, yaşamlarını kazanma yollarını değiştirmek için de, bütün toplumsal ilişkileri değiştirirler. Eldeğirmeni size feodal beyli toplumu verir; buharlı değirmen ise, sınıai kapitalist toplumu. (Marks, *Felsefenin Sefaleti*, Sol Yayınları, 4. Baskı, 1992, s. 100)

¹³ John Stuart Mill, *Principles of Political Economy* adlı yapıtında, "Bugüne kadar yapılan bütün mekanik buluşların, insanoğlunun katlandığı günlük sıkıntıları hafiflettiği kuşkuludur" der. Ne var ki, bu, hiç bir şekilde, makinanın kapitalistçe uygulanmasının amacı değildir. Emeğin üretkenliğindeki diğer bütün artışlar gibi makina da, metaların ucuzlatılması ve, işçinin kendisi için çalıştığı işgünü kısmını kısaltarak, karşılığı almadan kapitaliste verdiği diğer kısmını uzatmak amacıyla kullanılır. Kısacası makina, bir artı-değer üretme aracıdır. (Karl Marks, *Kapital* 1. Cilt, Sol Yayınları, 2004, s. 359)

¹⁴ Aktaran Rosenberg. [Türkçe karşılığı: "... makina, işçinin karşısına daima onun sırtını yere getiren ve devamlı olarak onu gereksiz kılan bir rakip gibi çıkmakla kalmaz. Aynı zamanda, o, işçiye düşman bir güçtür ve bunu, sermaye, hem bütün gücüyle ilan eder, hem de bundan yararlanır. O, grevleri, işçi sınıfının sermayenin tahakkümüne karşı bu devresel başkaldırmalarını ezmede en güçlü silahtır... Salt işçi sınıfının ayaklanmalarına karşı sermayenin eline silah vermek amacıyla 1830'dan beri yapılan icatların bir tarihini yazmak olanaklıdır." (Karl Marks, *Kapital* 1. Cilt, Sol Yayınları, 2004, s. 416-417)]

hakları (episiklik dişli), güvenlik önlemleri (nitrogliserinin taşınması için dinamitin bulunması), vb. olabilir.¹⁵

Diğer yandan bu gelişmeleri salt üretim alanıyla sınırlamak da yanlıştır. Ancak bunlar da aynı kurala tabidirler, yani sermaye sınıfının ihtiyaçlarının giderilmesi için geliştirilirler. Örneğin altyapı, ulaştırma ve iletişim teknolojilerinin geliştirilmesinin amacı, her şeyden önce sermayenin devrini hızlandırmaktır.

Nihayet, bunların en önemlisi savaş araç gereçlerinin geliştirilmesi olmuştur. Bu konuda çok sayıda örnek bulmak mümkündür. Bu arada mühendisliğin 17. yüzyıl ansiklopedilerindeki anlamlarından birisinin “saldırı veya savunma amacıyla eserler icat eden, projelendiren, yapan kişi” anlamında olduğunu anımsayalım.

Bu konuyu toparlamak için bir kez daha teknolojik gelişmelerin sermayeye hizmet amaçlı olduğunu belirtmek istiyorum. Başka bir deyişle, sermaye teknolojik gelişmeleri kendi ihtiyaçlarına göre planlanmakta ve gerçekleştirilmektedir. Her konuda olduğu gibi burada da istisnaların bulunması, teknolojinin kendiliğinden oluştuğu, teknolojik gelişmelerin toplumsal gelişmeleri belirlediği şeklinde ifade edilebilecek teknolojik determinizmi haklı kılmamaktadır.

Sevgili arkadaşlarım,

Bilimin sermayeye hizmet etmesi kuşkusuz en tartışmalı alandır.

Sanayinin ve teknolojinin gelişmesine kısaca göz atmış oldum. Bilimin ilk aşamada sanayinin ve tekniklerin gelişmesinde önemli bir rolü bulunmamaktadır. Ama biz kısaca bilimin gelişmesine ve bu gelişmeye yol açan nedenlere de kısaca bakalım.

Bilimin gelişebilmesinin bir koşulu, zamanını, içinde yaşadığı topluluğun maddi hayatının üretilmesi için harcamak zorunda olmayan insanların varlığıydı. Diğer bir koşul da tekniklerin gelişmesiyle ortaya çıkan sorunların mevcut bilgilerle çözümünün mümkün olmamasıydı. Bilim de bu çerçevede kölelik düzeninde ortaya çıktı.

Daha başından itibaren bilimlerin ortaya çıkışı ve gelişmesi üretimle belirlenmiştir.¹⁶ “Nil’in yükselip alçalmasını önceden hesaplama zorunluluğu, Mısır gökbilimini yaratmıştır”.^{17,18}

Keşiflerin, ticaret hacminin genişlemesinin aydınlanma çağına götürdüğüne değinmekle yetinelim.¹⁹

¹⁵ Bu konularda Nathan Rosenberg’in kitaplarında çok sayıda örnek bulmak mümkündür.

¹⁶ Aktaran Rosenberg. [Türkçe karşılığı: “Doğa bilimlerinin farklı dallarının *birbirini izleyen gelişimini* izlemek gerekir. - Hepsinden önce, çobanlık ve çiftçilikle geçinen topluluklar için sırf mevsimler bakımından kaçınılmaz biçimde gerekli olan *gökbilimi*. *Gökbilim* ancak *matematik* yardımı ile gelişebilir. O halde onu da ele almalı. – Daha sonra tarımın belli bir aşamasında ve belli bölgelerde (Mısır’da sulama için suyun yükseltilmesi), özellikle kentlerin, büyük yapıların ortaya çıkması ve el sanatlarının gelişmesi ile birlikte *mekanik*. Hemen ardından gemicilik ve savaş alanlarında buna duyulan gereksinme. – Bu, ayrıca, matematiğin yardımını da gerektirir ve onun gelişmesini teşvik eder. Böylece, daha başlangıçtan beri bilimlerin ortaya çıkışı ve gelişmesi üretimle belirlenmiştir”. (Engels, *Doğanın Diyalektiği*, Sol Yayınları, 2002, s. 203)]

¹⁷ J. D. Bernal, *Tarihte Bilim* 1. Cilt, Evrensel Yayınları 2008, s. 134

¹⁸ Marks, *Kapital* 1. Cilt, Sol Yayınları, 2004, s. 489, dipnot 6.

¹⁹ Aktaran Rosenberg. [Türkçe karşılığı: “Ortaçağların karanlık gecesi bittikten sonra, bilimler ansızın yeni ve beklenmedik bir güçle dirildiyse ve mucizevi hızla gelişmeye başladıysa, bu mucizeyi gene üretime borçluyuz. Birincisi, haçlı seferlerinin ardından sanayi çok gelişmiş, birçok yeni mekanik (dokumacılık, saatçilik, değirmencilik), kimyasal (boya, metalürji, alkol) ve fiziksel (gözlük) olguları günışığına çıkarmıştı, ve bu, sayısız materyali gözlem alanına getirmekle kalmamış, aynı zamanda, eskisinden çok daha değişik deney araçları olarak ortaya çıkmışlar, bunlarla yeni araçların yapımına olanak

Engels “Bütün öbür bilimler gibi, matematik de, insanların *gereksinmelerinden*, yerölçümü ve kapların hacmini ölçmekten, zamanın hesaplanmasından ve mekanikten çıkmıştır” der.²⁰

Marks, makinanın kullanılması için, “zamanın büyük matematikçilerine, mekanik bilimin yaratılmasında pratik bir temel, itici bir kuvvet sağlamıştır” görüşünü belirtir.²¹ Bir örnek sürtünme yasalarını konu alan tribolojinin ortaya çıkışı ile ilgilidir. Yine *Kapital*'e başvuralım: makinanın üretim alanında yaygınlaşmasıyla birlikte, insan gücünden daha güçlü bir devindirici güç ihtiyacı çıkıyor ortaya. “Daha 17. yüzyılda bir su çarkı ile çift değirmen taşının döndürülmesi için girişimlerde bulunulmuştu. Ama dişli donanımının boyutlarındaki artışa, artık su gücü yetmez olmuştu; bu durum, sürtünme yasalarının daha doğru bir açıdan incelenmesine yol açan koşullardan birisi oldu. Aynı şekilde, bir kaldıraç kolunun itilmesi ve çekilmesiyle işletilen değirmenlerde düzenli bir devinim gücü sağlanamaması, sonraları modern sanayide büyük rol oynayan volan tekerleği teorisinin bulunmasına ve uygulanmasına yol açtı. Böylece, manüfaktür dönemi sırasında, büyük mekanik sanayinin ilk bilimsel ve teknik öğeleri gelişti.”²²

Buhar makinasının geliştirilmesi ampirik teknoloji ile bilim arasındaki ilişki için önemli bir örnektir. Sanayi Devrimi²³ daha önce de belirttiğim gibi tekstil sanayisindeki makinalaşmadan kaynaklanmış, buhar makinasının sanayiye uygulanması üretimde büyük bir artışa neden olmuştur. Buhar makinası 18. yüzyılın başlarında madenlerde su pompalarında kullanılmasından başlayarak geliştirilmiş ve aynı yüzyılın ortalarında James Watt makinasına ulaşılmıştır. Bu süreçte bilimin önemli bir katkısı olmamıştır. Ancak gelişmeler “buharın hareketini yöneten yasaların daha derinden kavranmasını sağlamıştır”²⁴.

Bilimle sanayinin bir araya gelmesi konusunu inceleyen N. Rosenberg şu görüşleri özetle şöyle dile getirmektedir: “Marks’a göre bilim ile sanayinin evliliği yakın bir zamanda, modern kapitalizmin ortaya çıkışı ve teorik bilimin karmaşık yapılarının ortaya çıkmasından yüzyıllar sonra, modern sanayi ile gerçekleşmiştir. Çünkü zanaatçı üretiminin ve manüfaktürün, sınıai üretimin sorunlarını çözmek için bilimsel bilginin uygulanmasına izin verecek teknolojik temeli yoktu.”²⁵

Modern sanayi bilimin rolünde ve sanayideki işbölümünde önemli değişikliklere de yol açmıştır. Marks’a göre üretim sürecinin akıl ve zekâ ile ilgili yönleri, tek tek zanaatçıların işi olmaktan çıkar, işyerinin bütünü için gerekli olur ve sermayede toplanır. Üretim sürecinin bu fiziki ve akılla ilgili yönlerinin ayrılması elbirliği ile başlar, manüfaktürde gelişir ve modern sanayide tamamlanır. Bu gelişme başka bir olaya daha neden olur: modern sanayi ile bilim emekten bağımsız bir üretken güce dönüşmüş ve sermayenin hizmetine girmiştir.²⁶ Ve nasıl ki teknoloji işçilerin hakları için

sağlanmıştır; denebilir ki, gerçekten sistematik deneysel bilim ancak şimdi olanaklı hale gelmişti”. (*Doğanın Diyalektiği*, Sol Yayınları, 2002, s. 204)]

²⁰ Engels, *Anti-Dühring*, Sol Yayınları, 1975, s. 91

²¹ Nathan Rosenberg, *Perspectives on Technology*, s. 128

²² Marks, *Kapital* 1. Cilt, Sol Yayınları, 2004, s. 364

²³ Bernal, Sanayi Devrimi deyimini ilk kullananın 1844’de Engels olduğunu belirtir. (J. D. Bernal, *agy.*, s 454)

²⁴ J. D. Bernal, *agy.*, s. 514 (Bu yapının 507-519 sayfaları arasında buhar makinasının ve bilimle ilişkisinin tarihini bulmak mümkündür.)

²⁵ Nathan Rosenberg, *agy.*, s 130

²⁶ *Kapital*'de bu görüşlerin ifade edildiği bölüm şöyledir: “...bağımsız köylülerle zanaatçıların az da olsa uyguladıkları bilgi, yargı ve irade gibi yetiler, şimdi yalnızca işyerinin bütünü için gerekli şeyler olur. Üretimde zekâ tek yönde gelişir, çünkü diğer birçok yönlerde yok olmuştur. Parça-işçilerin yitirdikleri, onları çalıştıran sermayede toplanmıştır. İşçilerin karşısına

mücadelelerine karşı geliştirilmişse, bilim de aynı görevi yerine getirmektedir.²⁷ “Sermaye, bilimi hizmetine aldığı anda, işçinin söz dinlemez eli, uysallığı öğrenecektir.”²⁸

Sanayinin gelişmesi ile teknoloji ile bilim arasındaki ilişki de gelişecek, bu iki alanın birbirlerini etkileme süresi azalacak, etkileme gücü artacak, teknoloji giderek bilime bağımlı hale gelecektir.

Bilimin sermayeye hizmet ettiği gerçeği tabii ki tüm bilimcilerin sermayeye hizmet ettiği anlamını taşımamaktadır. Yine de yanlış bir anlamaya neden olmamak üzere, özetle, bilimin toplumsal koşullara göre değişen alanlarda, ölçeklerde nispi bir özerkliğinin bulunduğunu belirtmek istiyorum. İşçi sınıfının yolunu aydınlatan, mücadelesine katkıda bulunan bilimcilerimizi saygıyla selamlıyorum.

Sevgili arkadaşlarım,

Bu kısa özetle modern sanayinin ortaya çıkışını, makinanın gelişmesini ve bilimle teknolojinin üretimin ihtiyaçlarına göre geliştirilmesine göz atmış oldum. Bütün bu gelişmelerin kaynağında kapitalizmin bulunduğunu, kapitalizmin sermaye birikimi rejimi olduğunu söyledim.

Şimdi oturumumuzun başlığına dönelim: iki soru sorulmuş: Nasıl ve kim için sanayileşme? Neo liberal politikalarla sanayileşmek mümkün mü?

Her iki soruyu iç içe cevaplamaya çalışayım.

Aykut Göker, sanayileşmiş toplumu “yenilikçi-yaratıcı bir toplum ama aynı zamanda, bilim ve teknolojiyi geliştirebilen, bu bilgi ve deneyim kümelerini bir üst düzeyde yeniden üretebilen toplum” olarak tanımlamakta, kapitalist sistem içinde kalarak da sanayileşmenin mümkün olduğunu, ama bunun, toplumun bütün fertlerinin insanca yaşayacağı anlamına gelmediğini belirtmektedir.²⁹ Sistem içindeki özel koşullar nedeniyle yeni sanayileşen ülkelerdeki süreçler işçiler için büyük acılara neden olmuştur.³⁰

İnsanların refahını yükseltecek, insanı özgürleştirecek bir ekonomik büyümenin sanayi ile sıkı bağları vardır, ama bu kapitalist sanayileşme değildir.

Ülkemizde yeni liberal politikaların en yaygın ve sert bir biçimde uygulandığı dönem AKP iktidarında yaşanmıştır. AKP'nin en önemli özelliklerinden birisi, dinci gericiğin yeni liberal politikalarla

bir başkasının malı ve egemen bir güç olarak çıkan maddi üretim sürecinin akıl ve zekâ ile ilgili yönleri, manüfaktürdeki iş bölümünün bir sonucudur. Bu ayrılma, kapitalistin tek bir işçinin karşısına, birleştirilmiş emeğin bütünlüğünün ve iradesinin temsilcisi olarak çıktığı basit elbirliği ile başlar. İşçiyi parça-işçi halinde bölük eden manüfaktür içinde gelişir. Ve bilimi, emekten farklı bir üretken güç haline getirerek sermayenin hizmetine veren modern sanayi içinde tamamlanır”.(Marks, *agy.*, s. 349-350)

²⁷ “Bilim adamı ve üretken işçi, birbirinden çok uzaklaşmış hale geldiler, ve bilim, işçinin elinde, üretken gücünü arttırmasına hizmet eden bir araç olarak kalmak yerine... hemen her yerde emeğin karşısında yer aldı ...” [K. Marks, *agy.*, s. 349-350 (350. sayfanın 73 nolu dipnotu, W. Thompson’dan alıntı)]

²⁸ Ure’den aktaran, Marks, *agy.*, s. 418.

²⁹ Aykut Göker, *Yaratıcılık ve Yenilikçiliğin Kültürel Kökenleri ve Bizim Toplumumuz -Çözümleme Denemesi-*, inovasyon.org, Aralık 2012: (s. 2). Göker aynı yapıtta “... Kapitalist sistem içinde gerilerde kalmış bir ülke de sanayileşebilir, hatta hızla sanayileşebilir ve böylece ülkenin uluslararası işbölümünde ya da kurulu dünya düzenindeki yeri değişebilir. Bu değişiklik dünya nimetlerinin paylaşımında o ülkeye düşen payın artması anlamına gelir. Bunun böyle olması, artan payın toplumun bütün katmanlarına dağılımının adil olacağı anlamına da gelmez; ama, artan paydan bütün çalışanlar da eğer demokratik mücadele güçleri, siyasi güçleri varsa belirli bir fayda sağlar ve yaşam şartlarını iyileştirebilirler. Ama biz bunu da başaramadık... (s. 7-8)

³⁰ Ha-Joan Chang, *Sanayileşmenin Gizli Tarihi*, Epos Yayınları, 2009, s. 16-17 (Kore’nin ekonomik performansının bedelini anlatıyor)

mükemmel uyumunu temsil etmesidir. AKP iktidarında yeni liberal politikaların uygulanması hızlanmış, kamu hizmetleri niteliğindeki sağlık, eğitim gibi hizmetler özelleştirilmiş, kentsel ve kültürel rantlar sermayenin yeni değerlendirme alanları olarak yaygınlaşmıştır. Bu tahribatın, genel olarak “sanayisizleşme” olarak adlandırılan olayın da ötesinde olduğunu vurgulamak isterim. (Bununla ülkelerin GSYİH’sının içinde önce hizmetlerin payının daha büyük olmasıdır. Önce sanayi tarımı geçmiştir, sonra da hizmetlerin payı sanayinin payını geçmiştir. Öncelikle hizmetlerin içinde ticaret, bankacılık, ulaştırma, haberleşme, eğitim, sağlık, kamu yönetimi, vb. başlıkların yer aldığını, kapitalizmin mali sermayenin egemenliği anlamına geldiğini akılda tutmamız gerekiyor. Sınai üretim değerinin mutlak olarak arttığını, ulusal düzeyde oransal olarak azaldığını anımsamamız gerekiyor. Ülkemizde sanayi üretiminde yerli katkının azalması bu durumla ilgili değildir.)

Sanayinin olmazsa olmaz öğeleri olan bilim ve teknolojinin yok sayıldığı, imalatta dahi yerli katkının azaldığı bir dönemi yaşıyoruz.

Sanayileşmek emekçi sınıfların iktidar gündeminin bir parçasıdır.

Sevgili arkadaşlarım, bir konuya tekrar vurgu yapayım. Sanayileşme konusunda çok çeşitli toplantılar yapıldı. Teknolojiyi Geliştirme Vakfı bir arama konferansı yapmıştı. Bu konferansta bizim anladığımız anlamda bilim ve teknolojiye dayalı sanayileşme konusunda, Türkiye sermaye sınıflarının siyasi bir iradesinin olmadığı yönünde bir saptama yapmıştık. Bugün Erinc Yeldan arkadaşımız da çok söyledi, “sanayinin kârıyla uğraşacağıma, giderim arsa rantıyla uğraşırım” anlayışı var.

Kapitalist sanayileşmenin bize getireceği bir yarar yok. Dün özellikle Korkut Boratav ağabeyle Hayri Kozanoğlu Çin’deki sanayileşmenin işçi sınıfına olan olumsuz etkilerini anlattılar. Son zamanlarda “*Sanayileşmenin Gizli Tarihi*” adlı kitapta da Güney Kore’nin sanayileşmesinde Kore işçi sınıfının ödediği bedel çok kısa da olsa, ama çok çarpıcı bir şekilde anlatılıyor. Dolayısıyla kapitalist sistem içinde, emperyalist sistem içinde ille de ben kapitalist sanayileşmenin arkasından koşacağım demenin bir anlamı yok. Bu sanayi kongrelerinde zaten hiç söylenmedi. Ama şu söylendi: Sanayileşme mümkündür, kapitalist sistem içinde sanayileşme mümkündür, ama bunun emekçi sınıflara bir katkısının olabilmesi için, o sınıfların hak arama mücadelesinin içinde olabilmesi, güçlü bir şekilde yer alması gerekir.

Bizim 70’lerden bu yana kullandığımız çok önemli bir deyim var: *Bilimi ve tekniği halkın hizmetine sunmak*. Aslında bunu söylemekle sanayinin de, bilimin de, teknolojinin de aslında emekçi sınıflara hizmet etmediğini söylemiş oluyoruz. Şayet biz emeğiyle geçinen büyük çoğunluğa hizmet edecek bir sanayi düşünürsek kapitalist bir sanayileşme değil, sosyalizm içinde bir sanayileşmeden söz etmemiz gerekir.

Biz mühendisler açısından bunun çok değerli iki yönü var. Birincisi, emekçi kimliğimizin gereğini yerine getirmiş olacağız. İkincisi, mesleğimiz teknoloji yaratmayla, teknolojiyi kullanmayla iç içe. Bu bağlamda işçi sınıfına da bazı olumsuz etkilerimiz oluyor. Sosyalizmin kurulması, bizi bu olumsuz etkilerden de kurtaracaktır diye düşünüyorum.

Teşekkür ediyorum.

SORULAR VE YANITLAR

EMİN KORAMAZ / Oturum Başkanı

Arkadaşlar 20 dakika süremiz var. Üç bildiriye dinledik. Dinçer'in bildirisinin ardından Kaya Ağabey onun kaldığı yerden büyük ölçüde devam etti. Salona söz vereceğim, ama biliyorsunuz bir sonraki oturumumuz forum. Konuşmaların soru şeklinde olması bu anlamda daha anlamlı geliyor. Çünkü forumda görüşlerimizi açıklama olanağı bulacağız, hemen hemen her konuda.

Sorular varsa soruları alayım, sonra konuşmacılara beşer dakika söz vereceğim. Soru var mı arkadaşlar? Buyurun İsmet Bey.

İSMET RIZA ÇEBİ: Kaya'nın bildiriyle ilgili bir şey söylemek istiyorum. Gerçekten çok iyi özetledi. Biz mühendisler nasıl yaklaşıyoruz, bu kongreler niye yapıyor meselesindeki sanayi ikilemini vurguladı. Yalnız burada çok önemli bir nokta var. Bizim anladığımız kadarıyla sınıf kavgası, üretim araçlarının mülkiyetinin kimin kontrolünde olacağıdır. Üretim araçlarının mülkiyeti meselesi olduğu için, sanayinin geliştireceği üretim araçlarının kimin mülkiyetindeyse, sanayi onun lehine gelir. Tabii ki üretim araçlarının mülkiyeti kapitalist sistemde kapitalistlerin elinde olduğu için, onlara daha fazla hizmet etmektedir. Ama bu çelişkiyi ortadan kaldırmıyor, yani işçi sınıfının da üretim araçlarının gelişmesine ve mülkiyetine sahip olması için çalışmaması gerekmiyor.

Teşekkür ederim.

EMİN KORAMAZ / Oturum Başkanı

Başka var mı arkadaşlar? Serdar Bey.

SERDAR ERKAN: Benim Dinçer Beye bir sözüm olacak. Bu yeni bir paradigma, bu tüketim çılgınlığına, yani dünyanın kaynaklarını bitiren insanın ihtiyacından fazla enerji tüketmesini sağlayan ve sonuçta dünyayı bitirecek olan şeyi içerecek mi? Bu konuda bir düşüncesi var mı? Yeni paradigma, böyle bir kaygısı olacak mı?

EMİN KORAMAZ / Oturum Başkanı

Başka arkadaş var mı? Buyurun Hocam.

Prof. Dr. AZİZ KONUKMAN: Fazla değinmediniz; dünya sistemi istikrarsızlaşırken hangi iyi örnekler yakalanacak? Büyük sistem aksadığında küçük sistemin seçenekleri nelerdir? Büyük sistem aşağı yukarı 2007'den beri aksadı. Küçük sistem ise benim, seçenekleri nedir? Bu konuda açılım isteyeceğim.

Bir de Günter Frank'ın bir tespiti var; kapitalist sistemin kriz anları küçükler (yani çevre ülkeler) için daha bağımsız karar alma alternatifi sunar. Yani sistemden bir kopma şanslarını yakalayabilirler.

Prof. Dr. METİN DURGUT / Alanya HEP Üniversitesi Öğretim Üyesi

Sistemin içinde dolanan akımların, özellikle de enformasyonun gideceği adreslerin tanımlı olmasına (iş bölümünü yaratan uzmanlaşmaların varlığına) bağlı olarak sistem organik bir yapıya kavuşur. Lokal ve global ölçekte öğrenmeyi, uyumu ve kendini düzenlemeyi sağlayan bir akımlar uzamı,

alt/küçük sistemi ilişki anlamında büyük sistemin içine gömer. Büyük sistemde gömülülük, alt sisteme pek çok özellik kazandırır.

Büyük sistem düzeninin kurallarının çöktüğü durumlarda, yaşanan krizin şiddetine bağlı olarak alt sistemin gömülülük niteliği bozulur, büyük sistemle olan organik bağları zayıflar hatta kopabilir.

Örnek olarak, teknolojinin uzun dalgalarının temsil ettiği ekonomik krizleri düşünelim. Eskiye teknojik paradigma ile birlikte ekonomi düşüşe geçerken, yeni paradigmayı yakalayan bir azınlık nüfus yeni ekonomiyi kurmaya başlar. Yaygınlaşan yeni teknoloji sayesinde yenilikçi nüfus hızla çoğalarak egemen konuma geçer. Bu örnekte, teknojik inovasyonun yaratıcı tahrip niteliğini yakalayan küçük sistem (azınlık) yaşanan krizden yeni bir dünyayı çıkarmaktadır.

Kimi görüşe göre, sosyal sistemin bu tekno-ekonomik paradigma değişimini izlemekte yetersiz kalması durumunda tahrip büyük boyutlara erişebilmektedir (çatışmalar ve savaşlar). Büyük sistemin sosyal boyutunda yaşanan krizle gelen böylesi bir tahrip mevcut yaratıcı süreçlerin işlemesine izin vermiyorsa, yeni dünyanın doğumu nasıl yaratıcılar gerektirecek?

Sistem yıkımı savaşlar, ekolojik felaketler veya insan değerlerindeki çöküşlerle de gelebilir. Böylesi bir yıkım, gömülülük bağları kopan alt sisteme birikimine ve yeteneğine bağlı olarak yeni bir dünyayı kendi öngörüsünden ve kurgusundan türetmek fırsatını verir.

Karmaşık sistem düzeni eski düzeni yenisiyle değiştirmeye aday elemanların zuhur ettiği kaynaktır. Bu anlamda başarılı düzen, düzen muhaliflerini sürekli olarak üretir ve onların daha vasıflı olmalarına olanak tanır. Yeni dünyanın yerelden inşası bir karmaşık sistem diyalektiğidir.

Evet, Günter Frank merkezdeki krizin çevre ülkelerin hareket özgürlüğünü artırdığını, onlara yeni fırsatlar tanıdığını söylerken haklıdır.

Buna paralel olarak laik Cumhuriyet taraftarlarının değerlendirmesi gereken husus, başarılı Cumhuriyet sisteminin güçlü muhaliflerden kaçınmayacağıdır. Kurulu düzen ilerici muhalefeti tasfiye edince aykırılık bitmedi, sıra düzenin muhafazakar muhaliflerine geldi.

Bir tür, uygun koşullarda çevresi ile nüfusunu koruyup artırdığı ve başka türlerin nüfus artışlarını engelleyebildiği bir dengeyi kurabilir. Egemen türün kontrolündeki zayıf tür çevresindeki kaynaklardan yeterince yararlanamadığından nüfusunu artıramaz. Bir tür tuzak dengede egemen türle birlikte varlığını sürdürür. İç veya dış gelişmeler sonucu egemen türün kontrolü önemsizleştiğinde zayıf tür ya güçlenme fırsatını yakalar ya da yeni bir egemen tarafından alt konumlara veya yok olmaya mahkum edilir.

Çevrenizdeki havaya bakın, havayı görüyor musunuz? Görmüyorsunuz. Her noktası hemen hemen aynı olduğu için fark etmiyorsunuz (simetrik durum). Ama mikro düzeyde müthiş bir moleküler devinim var. Pencereyi, kapıyı açtığımızda (dış etken) moleküler devinim bir yönde kanalize olup hava akımı yaratır. İşte bu makro etkiyi hissedebiliriz (simetrinin bozulması ve esintinin çıkması).

Kuramsal olarak, dünyanın bir köşesinde bir kelebek kanatlarını çırpıp başka bir köşesinde fırtına esebilir. Büyük dış müdahale gerektirmeyen bu olayda, kanat çırpma ile başlayan hava dalgası yol boyunca ortam enerjisini kendisine aktararak kasırga enerjisine ulaşır. Küçük bir hareket sistem varlıklarını ele geçirerek sistemi kaplayabilmektedir.

Devrimdeki sübjektif bölge küçüğün geleceği belirleme olasılığının büyüdüğü bölgedir.

EMİN KORAMAZ / Oturum Başkanı

Teşekkür ediyorum. Dinçer...

DİNÇER METE / Kongre Yürütme Kurulu Üyesi

Önce sorudan başlayayım. Şimdi sonuç olarak planlamadan bahsediyorsak, bu planlamanın kendisinde tabii ki bugünkü kapitalizmin o tüketim çılgınlığıyla ilişkili bir şey yok, yeni bir paradigmadan bahsediyorsak. Ama bence farkı ne olmalı? Yani yeni paradigma nasıl hareket etmeli noktasında, tüketim ve üretim planlaması dediğimiz şeylerde, yerelden kalkan, vurguyu hep buraya yapıyorum; yani merkezi bir planlamayla, bundan sonra elektriği bu kadar üreteceğiz, ekmeği bu kadar yiyeceğiz, buna göre de böyle üreteceğiz diye bir üretim planlamasına gitmek değil. İlişkiyi tersine döndürmek gerektiğini düşünüyorum. Yani bunun kendisi, insanların kendisinin bölge il kent ülke düzeyinde karar verdikleri bir planlama süreci, aşağıdan yukarıya doğru giden, ama yukarıda teknik olarak çözümlenen ve tekrar aşağı inen bir sürecin kendisinin anlamlı olduğunu düşünüyorum.

Bir kere daha vurguyu yapmak isterim. Sadece ülke için, kapalı korumacı bir sistem içerisinde değildir bu. Dünya halklarıyla dayanışma içerisinde, taleplerin kendisi de planlanabilir, yönetilebilir ve üretilebilir. Böyle bir sürecin kendisini- kapitalizmin eğer kendisinden kurtulamazsak, belirli dışsal koşulların yönetilmesi ya da onların kabulleri dışında yönetilebilir bir şey olarak düşünüyorum.

Bir de şunu vurgulamak isterim. Şimdi geçmişe yönelik herhangi bir şeyin analizini, yaşanmış bir şeyin analizini yapmıyor; nedenlerini ve sonuçlarını rasyonelleştirmeye çalışmıyoruz. Yapmaya çalıştığımız şey, ileriye dönüp baktığımız ve kendi geleceğimizi tasarladığımız bir şey. Geçmişte yaşanan sosyalizm deneylerinin tüm sonuçlarını değerlendirmek ve oradan dersler çıkarmak gerekir, ama bazılarında da ütopye olmaktan da korkmamak gerekir.

Elbet ütopye olacağız, başka türlü bir gelecek tasarımı mümkün değil. Bu boşlukların kendisini yaşayarak dolduracağız. Dört saatlik işgünü ben Karaburun Bilim Kongresinde söyledim. İnsanlar bana, herhalde bu uzaydan geldi diye baktılar. Bunu talep etmekle elde etmek arasında muhakkak faz farkları vardır, ama dört saatlik işgünü bugün uygulanabilir.

Yine Almanya'dan örnek vereyim. Almanya'ya ilişkin olarak bugün imalat sektörünün yüzde 47'sini istedikleri anda boşaltabilirler, işsiz bırakabilirler, yani sistemin kendisi bunu mümkün kılarsa, başka bir risk yaratmasa, hiç de teknolojik olarak çalışmaları gerekmiyor. İşsizlik sigortasından maaş vereceklerine işçi çalıştırıyorlar. Dört saatlik işgününün teknolojik olarak uygulanabilir düzeyde olduğunu bir kez daha vurgulamak isterim.

Bir nokta, kentlerin kendisi eskisi gibi sadece sanayinin mekânları olarak işlev görmüyorlar. Aynı zamanda metalaştırılan, bu anlamıyla da sermaye birikimini doğuran rantın dışında, kendisi bir metaya dönüşen ve metalaştığı ölçüde de sermayenin, o sonsuz sermaye birikiminin, biriken ve nereye gideceği belli olmayan sermaye birikiminin çekim alanları haline geliyorlar. Türkiye'de, özellikle İstanbul'un –dün Mustafa Sönmez de vurgulamıştı- her türlü bilimsel saptamaya rağmen, 15 milyonun üzerindeki bir nüfus, İstanbul'u ekolojik olarak çökertir saptamasını kendilerinin yapmalarına rağmen, her türlü çekim alanı olması, bütün sermayenin oraya yöneltilmesinin nedeni de bence bu kentlerin metalaşması sürecidir. Kentlerin sermayeye dönüşmesi sürecine de müdahale etmek gerekir diyorum.

EMİN KORAMAZ / Oturum Başkanı

Teşekkürler. Kaya ağabey.

KAYA GÜVENÇ / Kongre Yürütme Kurulu Üyesi

İsmet çok doğru bir şey söyledi. Hiç itirazım yok. Kapitalist sistemde artı değer ürettiğini bile bile gidip de çalışmak zorunludur. Zaten Marks ve Engels boşu boşuna onun için mezar kazıcıları tabirini kullanmıyor proletarya için. Yani esas olan işçi sınıfının o bilince sahip olarak çalışmasıdır... Kazova işçilerinin yaptığı son derece güzel bir olaydır. Bakın İstanbul'daki arkadaşlarımız daha önce yapmadılarsa, Kazova'dan birer kazak alarak destek olsunlar arkadaşlarımıza, bu güzel bir şey. Yaptıkları çok güzel, sevgi dolu hayal dolu bir olay, ama yetmiyor. Bu iktidar olmadan, onu o ilişkiler ağını kuracak bir bilince ulaşmadan olmuyor. Tarihte oldu, biz de onu yaratmak zorundayız.

Teşekkür ederim.

EMİN KORAMAZ / Oturum Başkanı

Tüm konuşmacılara ve sizlere çok teşekkür ediyorum. 15 dakika sonra biliyorsunuz bir forum var. Forumda, iki gün içerisinde tartıştığımız konular üzerinden sizlerin görüşleri ve düşünceleri de alınacak.

Hayri Hocamız sunulan tebliğlerin ve yapılan konuşmaların bir özetini de forum öncesi bizlerle paylaşacak. Dediğim gibi, bu oturum un amacı, aslında şu ana kadar yapmış olduğumuz tartışmaların daha da derinleştirilerek anlatılmasının bir ortamını yaratmaktır. Oturum konumuzda sorulan sorunun cevabı, hepimizin malumuydu. İçinde yaşadığımız kötü koşulların ve sanayisizleştirme sürecinin kapitalist küreselleşmenin ve neoliberal politikaların bir sonucu olduğunu hepimiz biliyoruz. Hepimiz daha iyi bir dünya daha iyi bir yaşam istiyoruz. Sanayileşmeyi de bu hedefin önemli bir aracı olarak görüyoruz. Pekiyi içinde yaşadığımız koşullarda böylesi bir hedefe nasıl ulaşabiliriz? Bu yılki öğrenci üye kampımızda bir öğrenci üyemizin bir hocamıza sorusuydu bu. Hocamızın yanıtı gayet kısa, anlamlı ve güzeldi. Örgütlenelim ve birlikte mücadele edelim. Buralarda biriktirdiklerimizin hep beraber takipçisi olmamız gerekir diyor, katılımınız için tekrar teşekkür ediyorum.

SUNUCU: Değerli katılımcılar, oturum başkanımıza ve konuşmacılarımıza teşekkür plâketlerini vermek üzere TMMOB Yönetim Kurulu üyemiz Sayın Elif Öztürk'ü davet ediyorum.

**TMMOB
SANAYİ KONGRESİ
2013**

5. OTURUM

FORUM

Forum Yöneticisi: Ali Ekber ÇAKAR

MMO Yönetim Kurulu Başkanı

Kongre Değerlendirmesi

Prof. Dr. Hayri KOZANOĞLU

Kongre Yürütme Kurulu Üyesi

**2. Gün
21 Aralık 2013
Cumartesi**

ALİ EKBER ÇAKAR / Oturum Başkanı

Arkadaşlar iyi akşamlar. İki gün boyunca, birlikte bu salonlarda değerli konuşmacılarımızı dinledik ve izledik. İçinde bulunduğumuz koşullar değerlendirildiğinde, çok zor şartlar altında toplanan bir Kongre yaşıyoruz.

Ülkede işsizlik rakamlarının resmi rakamlarda yüzde 10'u, gayri resmi rakamlarda yüzde 20-25'i, kayıt dışı ekonominin yüzde 50'leri bulduğu; asgari ücretin 800 Türk Lirası civarında olduğu; insanların yaşamak için mücadele verdiği; yaratılan değerlerin haraç mezat peşkeş çekildiği, satıldığı, özelleştirmeler yoluyla ortadan kaldırıldığı; kuralsızlaştırma, esnek çalışma, evden çağırma, özel istihdam bürolarının yaygınlaştığı; insanların köle gibi alınıp satıldığı; örgütsüzleştirmenin özellikle yaygınlaştırıldığı ve giderek örgütlenmenin ortadan kaldırıldığı; gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yanı sıra geri kalmış ülkelerde de sanayileşmenin ortadan kaldırıldığı; sanayisizleşmenin alabildiğine yaygınlaştığı ama buna bağlı olarak ücretlerin de giderek daraldığı bir ortamda Sanayi Kongresi'ni gerçekleştiriyoruz.. Özellikle de bizim gibi ülkelerde sanayisizleşmeyi ve ücretlerin baskılanmasını (çok yoğun bir şekilde hocalarımızın göstergelerindeki rakamları da hep birlikte izledik) gördük.

Tabii bununla yetinilmedi, tam Sanayi Kongresi'nin arifesinde, odalarımızın üzerinde yapılmak istenen baskılamanın son bir örneğini daha yaşamış olduk. İdari ve mali denetim yönünden Odalarımızın hangi bakanlık tarafından denetleneceğiyle ilgili Bakanlar Kurulu Kararnamesi Resmi Gazete'de yayımlandı.

Tam da bizim AKP iktidarının sanayileşme üzerindeki tahribatını konuştuğumuz bir ortamda, kimilerine göre Cumhuriyet tarihinin en büyük yolsuzluğu, kimilerine göre gerçeğin küçük bir parçası olan yolsuzluklar ortaya çıktı. Bu yolsuzluklar şu anda kamuoyunda yoğun biçimde tartışılıyor ve herşey içiçe geçmiş durumda.

İşte böylesi bir ortamda 5 tane oturumda 16 tane konuşmacı, bilim adamı, akademisyenin sunumlarını hep birlikte izledik. Zaman zaman sorular sorduk. Şimdi Hayri Hocam iki gün boyunca Kongre'yi izleyen ve de izleyemeyen arkadaşlarımız için son bir toparlama sunumu, iki gün boyunca konuşulanlarla ilgili satırbaşlarıyla bir değerlendirme yapacak. Daha sonra salona söz vereceğim. Salonda forum kısmında konuşmacı arkadaşlarımız kürsüye gelerek, en fazla beş dakika olacak şekilde, katkılarını sunacaklar. Daha sonra da bu kısmı kapatmış olacağız.

Buyurun Hayri Hocam.

KONGRE DEĞERLENDİRMESİ

Prof. Dr. HAYRİ KOZANOĞLU

Kongre Yürütme Kurulu Üyesi

Değerli arkadaşlar merhaba. Öncelikle TMMOB'un düzenlediği 2013 Sanayi Kongresinin hepimizin yüzünü ağartan bir biçimde ve metne döküldüğü zaman da, hem araştırmacılara, hem gelecek nesillere ciddi malzeme sunacak bir düzeyde, başarılı bir şekilde sürdürüldüğünü düşünüyorum. O bakımdan gerek TMMOB'a, gerek de kongreyi düzenleyen Makine Mühendisleri Odası'na hepimiz bir kez daha teşekkür borçluyuz.

Şimdi salona bakınca, evet arkalarda bazı genç arkadaşlarımız var, bu da büyük bir zenginlik, ama çoğunlukla toplumsal mücadelelerde inadını, mücadele azmini, direngenliğini ispatlamış insanların TMMOB Sanayi Kongresinde de bunu bir kez daha teyit ettiğini görüyorum. Çünkü dün sabahtan beri, çoğu bildiri de sunan kır saçlı arkadaşlarımız şu anda salonun çoğunluğunu oluşturuyorlar.

Belki bu kongre şöyle de ilginç bir özellik taşıyor. Türkiye'nin geneline bakılırsa, hatta bu tip sempozyumlarla karşılaştırılırsa, bildiri sunanların yaş ortalaması oldukça yüksekti. Bir anlamda kıdemli insanlardı hepsi, ama herkes çok iyi bir performans gösterdi, çok büyük bir heyecanla bildirimlerini tezlerini öne sürdü, ama bundan daha ilginç, salondan söz alanlar daha da kıdemliydi. Çoğunlukla 70 yaşlarını geride bırakmış Münir Cerit ağabeyimiz başta olmak üzere, hepsi gerçekten Türkiye'de geçmiş toplumsal mücadelelerin hafızasını da taşıyan insanların hâlâ bu topluma verecek ne kadar ciddi bir birikimleri, her şeyden önce heyecanları ve ruhları olduğunu gördü diye düşünüyorum ben.

Evet, bu saatten sonra olabildiğince kısa tutmaya çalışacağım. TMMOB Başkanımız Mehmet Soğancı, açış konuşmasını da iyice kısaltmak nezaketini göstererek, protokol konuşmasına indirgemek zorunda kaldım dedi, ama yine demokrasi, insan hakları, toplumsal mücadele açısından çok önemli mesajlar verdi, ama sanayileşmeye ilişkin orada söyleyemediği, yazılı metin olarak elimde olan konuşmanın son bölümü, aslında hepsinin bir özeti gibi.

"Kamu yararına planlama, istihdam odaklı öncelikle sektörlerde bölgesel kalkınmaya yönelik sanayileşmenin gerçekleştirilmesi, demokrasinin ilke ve kurumlarıyla egemen olduğu, insan hakları ve özgürlüklerinin uygulandığı, toplumsal barışın sağlandığı bir ortamın oluşturulmasıyla olanaklıdır. Demokrasi ve kalkınmanın bütünleşik ve birbirini geliştiren olgular olarak var olduğu bilinmelidir."

Aslında bu cümleler çok önemli. Madem ana fikri biliniyorsa, o zaman bu detayları niye konuştuk demeyelim. Çünkü bu zaten yılların bir birikiminin, daha önce düzenlenen 9 kongrenin, 50 yıllık bir örgütsel fikri takibin bir sonucu. İzin verirse Ali Ekber Başkanımız da, konuşmasında vurguladığı bir-iki noktayı tekrar hatırlatayım; çünkü konuşmada olmayanlar için.

Öncelikle kamu üretken olmayan, katma değer yaratmayan ve istihdam öngörmeyen yatırımları yapmaktadır. Yapılan yatırımlar ise, özelleştirmelere yöneliktir. Tabii metni okursanız çok daha detaylar rakamlar var, ama dönüm noktaları. İkinci önemli bir nokta; 9. plan dönemi imalat sanayi üretiminde, ortalama yıllık artışın yüzde 3,7, istihdam artışının ise yüzde 1,5 olduğu bir düzeyi kapsamaktadır.

Üçüncü önemli bir saptama, imalat sanayinin gayrisafi yurtiçi hâsıla içindeki payı da, 90'lardan itibaren yüzde 24'ten aşağı iniş seyri içindedir. 9. plan döneminde imalat sanayinin gayrisafi yurtiçi hasıla içindeki payı yüzde 16,4 olarak gerçekleşmiş, 2014-2018 arasına ilişkin 10. plan döneminde ise, yüzde 16,1 olması öngörülmektedir. Aslında biraz sonra vurgulayacağım, terminoloji olarak da Aziz Konukman arkadaşımızın altını çizdiği sanayisizleşme olgusunun rakamlara dökülmesi bu.

Dördüncü önemli vurguladığı bir nokta; bölgesel dengesizlik ve eşitsizlik olguları, canlı görüntülerin yanı sıra yatırımların bölge bölge dağılımından da açıkça görülebilmektedir diyor. Metin de bunun bölgelere göre nasıl eşitsiz adaletsiz dağıldığını rakamlarla vurguluyor. Son nokta da, sanayileşme bölge kalkınma ajansları üzerinden uluslararası sermayeye olanak tanınmasına havale edilmiştir diyor.

Evet, bunlardan sonra oturlara geçtik ve ilk oturum benim de katılımcıları arasında olduğum *"Sanayide dünyadaki gelişmeler ve Türkiye"* oturumuydu. Hani kendi konuşmamla ilgili çok fazla bir şey söylemeyeyim, ama amacı dünyada olup biteni ahvali şöyle bir resmini çekmek, çapımca bir ufuk turu çizmekti.

Değerli hocamız, hepimizin hocası Korkut Boratav, öncelikle önemli bir konuyu, çoğumuzun aklına gelmeyen bir konuyu vurguladı. O da şu: Benim de konuşmamda, diğer bazı konuşmalarda da, dünyanın ekseninin, özellikle ekonomik ekseninin doğuya, özellikle Çin'e kaydığı vurgulanmıştı. Korkut Hoca Çin'i okurken, sanayi devrimini hatırlamamız gerektiğini, sadece istihdam biçimleri değil, örneğin yatakhaneler çalışma mekânlarıyla barınma mekânlarının özdeşleşmesi açısından da bu dönemin ne kadar benzerlikler taşıdığını vurguladı. Ben önümüzdeki dönem yapacağımız analizler açısından da çok önemli bir saptama olduğunu düşünüyorum.

Diğer konuşmacı arkadaşımız Özlem Onaran ise, öncelikle gezegenimizde diye vurguladı, gezegenimizde dünyamızda ücretlerin payının giderek düştüğünü milli gelir içerisinde. Bunun da küresel büyümeyi olumsuz etkilediğini; genel olarak dünyadaki büyüme performansının giderek düştüğünü söyledi. Ücretlerin sadece sermaye açısından bir maliyet kalemi olarak görülmesinin yanlışlığını, aynı zamanda ücretlerin bir talep unsuru olduğunu da vurguladı. Sonunda öneri olarak, hem tek tek ulusal ekonomilerde, hem de küresel ekonomilerde ücretlerin yukarı çekilmesinin büyüme temposunu arttıracığını söyledi ki, bu sadece teorik saptamalara dayalı değil, çok detaylı ülke örnekleriyle ve verilerle desteklenmiş bir çalışma. Türkiye de bunlar arasında ücret çekişli, yani ücretleri arttırıldığı zaman büyümenin hızlanacağı ülkelerden biri olarak görülüyor.

Daha sonra *"AKP döneminde Türkiye sanayi"* oturumuna geçildi. Burada şu anda salonda yok herhalde, Makine Mühendisleri Odasına da uzun yıllardır büyük katkılar veren, bu toplantıların sanayi kongrelerinin düzenlenmesinde çok ciddi katkıları olan Yavuz Bayülken ağabeyimiz, 10. kalkınma planının bir analizini sundu.

Çok kısa olarak bulguları; 9. kalkınma planını kapsayan geçmiş yedi yıllık dönemde, bütün hedeflerin altında kalınmıştır. İkinci önemli bir nokta; ihracata yönelik ekonomi, ithalata bağımlılığı gündeme getirmekte; ancak saptanan hedefler tutturulamamakta, giderek tam tersine dış ticaret ve cari işlemler açıkları artmaktadır. Öngörülere dayanarak, 9. plan gibi 10. planda da üretim artışı, istihdam artışını aşmaktadır. Diğer bir deyişle istihdamsız büyümenin devam ettiğini vurguladı.

Diğer önemli bir nokta, kamu sanayiden el çekmekte, gayrisafi yurtiçi hasılaya oranıyla AR-GE tatmin edici bir düzeyde bulunmamakta, bunun içerisinde kamunun payı giderek ihmal edilebilir bir düzeye çekilmektedir. KOBİ'ler ve organize sanayi bölgelerine ilişkin göstergelerde ise, aynı şekilde

gerçekleşen değerlerle hedefler arasında bir uyumsuzluk söz konusudur. Yani hedefler tutturulamamıştır. Özet olarak da, 10. kalkınma planının çok fazla umut vaat etmediğini, aslında diğer konuşmacılar da zaman zaman vurguladılar. Zaten hükümetin de çok önemsemediği bir belge olmaktan, adet yerini bulsun diye hazırlanan bir metin olmaktan öteye gitmediğini son olarak vurgulamak gerekiyor belki.

Yine değerli kıdemli bir araştırmacı Aykut Göker ağabeyimiz; 2002-2012 yılları arasında üretimin çoğunlukla tedarik ağlarının bir parçası durumunda olduğunu vurgulayarak başladı. Çeşitli sektörlerde yeniliğin önünü açacak araştırma geliştirme faaliyetlerinin ağırlığının Türkiye sanayinde düşük olduğunu, sektör bazında net bir şekilde vurguladı. İşte yüzde 5-25 aralığındaki motorlu taşıtlar ve farmakoloji sektörü, daha yüksek yüzde 25'i geçen AR-GE'nin bilgisayar büro makineleri, optik araçlar gibi sektörlerin toplam sanayi üretimindeki ağırlığının çok fazla olmadığını aktardı. Türkiye'de sanayinin yeni ürün ve teknoloji geliştiremeyen, ama yüksek teknolojik girdi kullanan bir küresel üretimin imalat merkezi haline geldiğinin altını çizdi.

Teknisyen ve mühendislerin bu sınırları zorlayabilecek kapasiteleri ve becerilerini olduğunu, ama yapısal nedenlerden dolayı bu potansiyellerini üretime yansıtamadığını söyledi ki, Vizyon 23 belgesindeki rotanın izlenmediğinin, uzun vadeli bir bakış açısının olmadığının üzerinde durdu.

Önümüzdeki dönem sanayi üretiminin daha fazla bilgi ağırlıklı, daha az enerjiyle, daha az malzeme kullanımına dayanacağını, o açıdan bütün stratejilerin buna uygun olarak gerçekleşmesi gerektiğini söyledikten sonra, aslında belki de bütün bildirisinin özetini şu cümlelerle: *“Öncelik ve hedefleriniz yoksa para saçarak sonuç almanız mümkün değildir”* cümlesiyle, aslında kendisi özetlemiş oldu.

Bu bildirilerin değerlendirmesini yapan iktisatçı Mustafa Sönmez arkadaşımız da, 10. planda giderek sanayiden uzaklaştığımızı, inşaat ve perakendecilik sektörüne kilitlendiğimizi vurguladı ve Türkiye'nin son 10 yılda, yılda 40-50 milyar dolar dış sermaye alan, toplamda 400-450 milyar dolar sermaye akışını yeterince iyi kullanmadığını, teknoloji yaratan döviz yaratan sektörlerle yatırım yapılamadığını söyledi. Bu dönemin aslında bir şekilde heba edildiğini, ama bunun yarattığı dış borçların yükünün önümüzde Demokles'in kılıcı gibi sallandığını vurguladı. Son olarak, hükümetin bir ekonomi vizyonu olmadığını, işte beş beş beş diye özetlenen, yani yüzde 5 cari açıkla, yüzde 5 enflasyonla, yüzde 5 büyüme sağlarız hedeflerini ki, bu hedefler biliyorsunuz tutturulamıyor, tutturulsa da bunların çok hayırlı bir düzeyi yansıtmadığını söylemek gerekiyor.

İkinci oturum *“AKP Döneminde Türkiye Sanayi”* oturumuydu. Serdar Şahinkaya arkadaşımızın sunuşuyla başladı. Aslında geçen sanayi kongresinde ben bu toparlamayı yaparken kendisinden özür dilemek zorunda kalmıştım. Çünkü başka bir yerdeki bir panelde konuşmacıydım gidip geldiğim için Serdar'ın konuşmasını atlamıştım. Bu sefer de sırada bir atlama oldu, ama çünkü daha önce o oturum gerçekleşmişti, ama en azından kısaca da olsa özetleme fırsatımız var.

Öncelikle imalat sanayinin 1998-2012 döneminde, yani 15 senelik dönemde gerileme dönemine girdiğinin altını çizdi. Dünya imalat sanayi liginde, Türkiye'nin önemli bir aşama yapamadığını, payının hep yüzde yarım ile bir arasında dolaştığını, Mc Kinsey Enstitüsünün araştırmasından bize yansıttı. Buradaki en önemli gösterge olarak da, imalat sanayinin gayrisafi yurtiçi hasıla içerisindeki payının yüzde 24'ten yüzde 15'e gerilemesini vurguladı. Çünkü Türkiye imalat sanayinde, büyük oranda ithal girdi kullanan, imalat sanayinin sabit sermaye yatırımları içerisindeki payının gerilediği ki, bu yüzde 41'den yüzde 34,3'e düşmüş. Toplam iktisadi faaliyetlerin belli illerde, özellikle İstanbul'da toplandığı, beş ili alırsanız büyük ölçüde üretimin yüzde 60'tan fazlasının buralarda

yoğunlaştığı bir ekonomiyle karşı karşıya kaldığımızı söyledi. En önemlisi, planlamanın hâlâ eskimemiş, dişleri fazla aşınmamış bir araç olarak ulusal ekonomiye hizmet etme potansiyelini barındırdığını net bir şekilde vurgulayarak konuşmasını bitirdi.

Oktay Küçükiremitçi arkadaşımız da, büyük bir özveriyle doktora tezinin savunmasından buraya geldi. Hani bu süreçleri yaşamış olanlar, bunların ne kadar stresli yorucu bir dönem olduğunu bilirler. Ondan sonra gerçekten bir bildiri sunabilmek gerçekten büyük bir heyecan, istek, aynı zamanda fiziksel potansiyel istiyor ki, hâlâ burada kendisi. Hakikaten kendini bu tip sempozyumlarda, bilimsel araştırmalarda bir maratoncu olarak ilan etmemiz mümkün belki de.

Oktay arkadaşımız, kendi geliştirdiği skrolama sistemiyle, 1 ilâ 4 arasında değişen skrolama sistemiyle ki, bu düşük, orta düşük orta ve yüksek teknolojiler bazında sıralanıyor. Türkiye'nin öncelikle üretimde orta düşük teknolojiye yakın bir noktada bulunduğunu, üretime gıda, içecek, tekstil, ana metal ve kara taşıtlarının egemen olduğunu söyledi. Bu üretim yapısını ne değiştirebilir? Yatırım değiştirebilir. Yatırımda da farklı bir durum yok; tekstil, ana metal, gıdaya yatırım yapıldığını, orada da orta düşük civarında bir skorumuz olduğunu vurguladı.

İthalata baktığımız zamansa, kimyasal madde, makine, kara taşıtı ithal ediyoruz. Yani ithalat yapımızda geleceğe yönelik çok ciddi bir sıçrama gerektirecek bir potansiyel barındırmıyor. Zaten bunların sonunda 2013-2011 arasında önemli bir değişim olmadığını, önemli olanın katma değer veya döviz yaratmak ihracat yapmak değil, yurtiçinde katma değer yaratmak olduğunu aktardı. Yurtiçinde yaratılan katma değer zincirine bakılması gerektiğini vurguladı. Bu ancak sizin yüksek teknolojili sektörlerinizde olabilir, ama Türkiye de ne yazık ki bundan yoksun.

Bunun değerlendirmesini değerli arkadaşımız Aziz Konukman yaptı. Zaten Aziz Konukman bir önceki oturumun moderatörüydü, ama tükenmeyen enerjisiyle arada sözler alarak ki, muhtemelen forumda da katkılarını sürdürecektir, ama sonunda şu konuşmaya başlarkenki saptamasının değişeceğini tahmin etmiyorum. Orta düzeyde sanayileşmeye demir atmış bir ülkeyiz. Bu AKP döneminin zihniyetini her bakımdan eleştiriyor ve teşhir ediyoruz, ama ne yazık ki bunun bir kader gibi AKP öncesinden de Türkiye'ye yapıştığı üzerinde durdu.

Büyümenin amaçlarından biri, toplumsal refahı arttırmaksa, insanların bilgilerini becerilerini üretim sürecinde kullanabilecekleri bir iş sahibi olabilmesiyle, bu büyümenin istihdamsız bir büyüme olduğunu tekrar vurguladı. Belki en önemli vurgu noktası şuydu: Konuşmamın başında söylediğim gibi, sanayisizleşme kavramından hareketle, şu değerlendirmeyi yaptı: Evet, sanayinin gayrisafi yurtiçi hasıla içerisinde, genel üretim içerisindeki payı belli bir aşamada düşebilir. Gelişmiş ülkelerde bunu gözlemliyoruz, ama Türkiye bu gelişme aşamasını yaşamadan, bu evreleri geçmeden, sanayinin üretim içerisindeki payının gerilediği, bu anlamda da çok ciddi sorunlar yaşayan bir ülkedir diye.

Evet, çünkü konuşmaları böylelikle bağlamış oluyoruz. Bugünlere geçerse, sabah oturumunun ilk konuşmasını yapan Erinç Yeldan arkadaşımız, öncelikle gayrisafi yurtiçi hasıla oranı olarak ücretlerin aşağı doğru seyrini sergiledi. Bazı önemli dönüm noktaları üzerinde, kırılma noktaları üzerinde durdu. Hepimizin bildiği gibi 1989 bahar eylemleri, 12 Eylül 1980 sonrasında emeğin kazanımlarının bir sıçrama gösterdiği bir dönemdi, ama 1994 krizinde bu kazanımların hepsinin nasıl geri alındığını grafiklerle bize gösterdi.

Dün de konuşulan, Oktar Türel Hocamızın özellikle üzerinde durduğu; Türkiye'de ücretler üzerine güvenilir bir zaman serisi olmamasından şikâyet etti. Zaten bütün alanlarda biliyoruz, ekonomi

merkez bankaları başkanlarının dudağının ucunda bir alan gibi görülüyor hep. Faiz oranları, enflasyon, Amerikan Merkez Bankasının alımları gündeme geliyor. Bunu da oldukça detaylı örneklerle, mesela enflasyonu ölçmede Merkez Bankasının ne kadar ayrıntılı endeksler kullandığını, ama en temel bir gösterge ücretlerle ilgilenmediğini söyledi.

İşte sanayileşme iddiası olan bir ülke için, aslında yüz kızartıcı bir durum. Krizden sonra tarım istihdamındaki artışı rakamlarıyla gösterdi. Bu bize bir anlamda da Türkiye'deki işsizlik rakamlarının o manşet işsizlik üzerinden yapılacak analizlerin yetersiz olduğunu gösteriyor. Son olarak şu önemli noktayı vurguladı: Türkiye'de tasarrufların aşağı doğru seyriyle, imalat sanayinin gerilemesi birbirine paralel olarak gidiyor.

"Geleceksiz çalışma rejiminde esnekleşen istihdamın ve ulusal istihdam stratejisinin, işçi sınıfının örgütlenmesine etkileri" sunuşunu, genç sendika uzmanı arkadaşımız Alparslan Savaş yaptı. Hani bir şekilde bu oturumun yöneticisi Aslı Aydın'la birlikte, yaş ortalamasını aşağı çeken unsurlardan biri oldu, ama fikri ağırlık olarak hiç de kıdemli arkadaşlarımızdan geri kalmadığını gördük. Biraz yalnız kaldılar, tabii ben de olsam dayanıştırdım.

Alparslan Savaş arkadaşımız, detaylarıyla güvencesiz çalışma yeni çalışma rejiminin siyasal süreçlerle bağlantısını kurdu. Kamu istihdamının gevşetilmesi, özelleştirmeler, yeni İş Kanunu, İş-Kur'un dönüştürülmesi gibi adımların, aslında hepsinin işçiden sermayeye doğru kaynak aktarımını kolaylaştıracak, bunun mekanizmalarını kuran adımlar olduğunu altını çizdi.

2010 yılına gelirken, asli çalışma biçiminin güvencesiz çalışma haline geldiğini bizlere anlattı. Özellikle işçi sigortası fonunun, yani emekçi kesimin işsiz kaldığı zaman, onlar için kullanılacak bir fonun nasıl sermayeye doğrudan aktarım mekanizması haline geldiğini bize ayrıntılı rakamlarıyla gösterdi. Bir de kıdem tazminatıyla ilgili tartışmalarda, bize yine ayrıntılı verilerle tabloyu sundu. Çünkü yıllardır finansallaşmanın, insanların geleceğini finansal piyasalara, fonların endekslerin gelişimine bağlamanın ne kadar parlak bir şey olduğu anlatılıyor. Alparslan arkadaşımın, bunun bir aldatmaca olduğunu, kıdem tazminatı yoluyla kazanılmış bir hakkı ortadan kaldırmak olduğunu söyledi. Hani fazla detaylarla sıkmayayım, biraz uyuyanlar açısından.

Ben de yakın zamanda kıdem tazminatını almış biri olarak, her ne kadar önemli bir meblağ tutmuyorsa da, bir oh çektim hiç olmazsa bu fonlar dönemine geçmeden paçayı kurtarmışız diye. Ama Halk Bankasına yatırmıştım. Halk Bankası da biraz açıkçası terzi söküğünü dikemez denir. Hani ben de işim gereği bu alanlarla ilgili olmam gerekir, ama zaten Halk Bankasına yatırılmıştı ben de uğraşmadım, burada kalsın dedim, ama şimdi hani o 4,5 milyon doların bir kısmı benim paralar mı filan diye hafif bir endişe duymuyor değilim. Ama madem imam hatiplere verecemiş varsın versin, sağlık olsun.

Evet, Gülay Toksöz arkadaşımız da, aslında bu noktaya geldiğim zaman bir ekşiğimizi biraz daha net bir şekilde hissediyoruz. Şimdiye kadar hep erkek arkadaşların konuşmaları üzerinde durmuştuk, bir de kadın moderatörümüz vardı. Gülay Toksöz arkadaşımız da, Türkiye ekonomisinde cinsiyet temelli işbölümü, ataerkil toplumsal yapıları anlattıktan sonra, kadınların ücretlerinin erkeklere göre ne kadar düşük olduğunu, zaman zaman yarısına kadar indiğini önce vurguladı. Sonra kadınların istihdamının tekstil konfeksiyon gıda gibi sektörlerde yoğunlaştığı üzerinde durdu.

Kadınların imalat sanayindeki ücret payı göreceli olarak yükselmesine karşın, diğer taraftan kadınların kayıt dışı çalışmasının geçmişte çok daha yaygın olduğunu, bir baz etkisinden dolayı bu gelişmenin olduğunu, gerçekte durumun hâlâ çok vahim düzeyde olduğunu vurguladı. Aslında Aziz

Konukman arkadaşımızın konuşmasında da vardı, ben atladım. Gülay Toksöz de kısaca geçti. Türkiye'deki istihdama ilişkin en önemli bir sorun, belki en önemli sorun, kadınların işgücüne katılımının çok düşük olması. Aziz arkadaşımız da o örneği verdi. Kadınlar Türkiye'nin kendini karşılaştırdığı Avrupa Birliği ülkeleri gibi, örneğin şimdi krizle boğuşan İspanya, Yunanistan gibi ülkelerdeki kadar kadınlar işgücüne katılsaydı, bugün işsizlik oranı yüzde 25'i geçecekti veya diğer bir deyişle, Türkiye'de hâlâ çalışabilir yaştaki insanların çok sınırlı bölümü çalıştığı işgücüne katıldığı için, işsizliğin nispi olarak düşük olduğuyla hükümet övünebiliyor. Yani aslında bir anlamda bu muhafazakârlığın, kadınların eve kapatılmasının, onların ekonomik göstergelerde övünmesi için de bir vesile olduğunu görüyoruz.

İşgücünün yarısı olduğunu varsayarsanız, kadınlarda işsizlik 35 olur. Kadınlarda 35 olunca, genelde 25 oluyor anlamında söyledim. Evet, doğru kadınlarda 35 tabii. Hani erkeklerle kadınların aynı nüfus diliminde eşit olduğunu düşündüğümüz zaman.

Melih Şahin arkadaşımız, çok kapsamlı bir araştırmaya dayanan bildirisinde; aslında yıllardır sanayi kongrelerinde boşa kürek çekilmediğini, süreçlerin çoğu zaman önden görüldüğünü, iktidar TMMOB'u dinleseydi, sanayi kongrelerinin mesajlarını alabilseydi, sorunlara zamanında parmak basma fırsatı olacağını net bir şekilde gösterdi.

Kongrelerin sonuç bildireleri, tebliğ ve tartışmalarının özetini bize çok özlü bir şekilde sundu. Mühendislerin sanayileşmede ne kadar büyük özverilerle, ne kadar ciddi bir pay sahibi olduğunu bir kez daha öğrenmiş olduk. TMMOB'un Türkiye'nin sanayileşmesinin her aşamasında öneri ve eleştirileriyle sürece nasıl müdahil olduğunu, hiçbir zaman nemelazımcılık sergilemediğini söyledi ve en genelde bizleri de ilgilendiren, mühendislerle ilişkin şu temel sonuçları bize yansıttı.

Mühendislerin sendika ve iş güvenceleri yoktur. İşsiz kalanların, yeniden iş bulma şansları sınırlıdır. KOBİ'ler özellikle mühendisleri çalıştırmak istihdam etmek istemiyor ve mühendislerle yeterince değer verilmiyor ve yeterince inisiyatif tanınmıyor. Meslek ve uygulama alanları da giderek daralıyor. AKP döneminde mühendislerin nasıl konum ve statü yitirdiğini detaylarıyla öğrenmek fırsatını bulduk bu bildiride.

Biraz evvel Metin Bey, ağabey demek konusunda fikir birliğine vardık. Metin Durgut ağabeyimiz de, sanayi politikası ve sistem tökezlemesi metniyle, öncelikle bizlere bir kez daha sistem yaklaşımının ne olduğunu, farklı sistemler arasında nasıl geçişkenlikler olduğunu, fiziksel sistemleri temel bilimleri bilmenin, sosyal bilimlerde de çözümler üretebilmesine ne kadar ciddi katkıda bulunacağını bir kez daha göstermiş oldu.

En önemli reçetenin de, değişen dünya koşulları içerisinde yerel koşulları yaratıcı bir şekilde değerlendirebilmek olduğunu söyledi ve çeşitli tuzaklar; işte fakirlik tuzağı, orta gelir, yetenek, taklit, yabancı para ve doğal kaynak tuzaklarının birbiriyle olan ilişkileri içerisinde bize çok net bir şekilde anlattı. Ama bizim için en önemli olan, sanayileşmeyle aynı anlamı taşımayan, ama birbirine paralel süreçler olan kalkınma tuzağının da kendini tekrar etme, nitelik sıçraması yapamama olduğunu söyledi ki, bir şekilde aslında bu cümleler Türkiye sanayinin bir fotoğrafını çekmiş gibi oldu.

Diğer Mete arkadaşımız da, o da bildiğimiz gibi her zaman sanayi kongrelerine çok ciddi katkıda bulunmuş bir arkadaşımızdır. Sadece böyle dar sanayinin gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı, yatırım oranları filan gibi göstergelerin dışında, yeni bir düşünce formu, yeni bir paradigma, zaman zaman ütopyalar temelinde düşünenin ne kadar önemli olduğunu vurguladı.

Belki de en önemli bir mesaj olarak da, biraz sonra söyleyeceğim Kaya Güvenç'in de vurguladığı, kapitalizmi yıkmak gerekir mesajını verdi. Kaya ağabey onu, kapitalizmin yerine sosyalizm olarak ifade etmişti. Bildiğimiz kavramları, yani kapitalizmin nasıl değişim değerine endekslenmiş bir sistem olduğunu, hâlbuki bizim için önemli olanın kullanım değeri olduğunu, kullanım değerinin belirli egemen olduğu bir ekonomi yaratma hedefini hiçbir zaman unutmamamız gerektiğini bir kez daha hatırlattı. Sonunda toplumsal ihtiyaçları karşılamaya yönelik bir üretim düzeni kurma gereğini, bununda geçmişten farklı olarak doğanın sınırlarını bilerek, doğanın olanaklarını kullanarak gerçekleştirebileceğini, işte bizlerin çalışma saatlerinin kısaltılması gibi talepleri, bunların belki aşırı görülecek biçimlerini çekinmeden tekrarlamamız, talep etmemiz, bunun üzerine pazarlık etmemizin önemi üzerinde durdu.

Son olarak, hani İngilizce "last but not least " denir. Sonuncusu, ama önemsizi olmayan değerli Kaya Güvenç ağabeyimizin, aslında bildiriyle metnin içeriği tam birbiriyle çakışıyordu. Bu mesaj da, TMMOB'un ve sanayi kongrelerinin mesajlarıyla tam örtüşüyordu. "*Sanayi bilimi ve tekniği halkın hizmetine sunmak*" başlığının tam anlamıyla içeriğini doldurdu. Bizi aslında bilim ve teknoloji tarihinin mühendislik eğitiminde kullanılmadığını, bunun ne kadar bir eksiklik olduğunu söyledi. Ben de mühendislik eğitimi görmüş biri olarak, gerçekten bu fırsattan yararlanamadığımı başta düşündüm, ama Kaya ağabeyin konuşması ilerledikçe mini bir tur yapmış olduk. Keşke daha uzun bir zamanda, daha detaylı bir şekilde incelesek; bu eğitim sırasındaki eksikliğimizi kapatmak fırsatını bulsak.

Hepimizin bildiği, bizim de kişisel hayatlarımızda ne yazık ki tabi olduğumuz, bilimin sermayeye tabi hale gelmesini, istisnaları bir yana bırakarak, göreceli özerklikleri unutmuyarak, söylediği gibi, ne yazık ki bizim hayatımızın bir gerçeği. O zaman ne sonuç çıkartabiliriz? Aslında Kaya ağabeyin çıkarttığı sonucu ben kendi adıma da çıkartarak konuşmayı bitirmek istiyorum.

Kapitalizm içerisinde sanayileşme zaten bir amaç olamaz. Sanayileşmenin kendisi bizim için bir amaç olamaz. Bizim amaçlarımız ancak düzenin değişikliğiyle sosyalizmle mümkündür. Buna ben de aynen imzama atıyorum.

Bu kadar yorgunluktan sonra beni bir kez daha dinlediğiniz için de tekrar teşekkür ediyorum.

FORUM

ALİ EKBER ÇAKAR / Oturum Başkanı

Biz teşekkür ederiz. Hayri Hocam iki gün boyunca süren, 16 konuşmacının konuşmalarını yarım saatlik süre içerisinde, hepimizin satırbaşlarıyla anlayabileceği tarzda bir özet geçti. Kendilerine yine teşekkür ediyoruz.

Evet arkadaşlar, şimdi söz salonun. Konuşmak isteyen, katkı koymak isteyen, düşüncelerini belirtmek isteyen arkadaşlar söz alabilirler. Beş dakikayı geçmemek üzere, kısa öz ifade edelim.

Buyurun Hocam.

Prof. Dr. AZİZ KONUKMAN / Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi

İlk gün Çin’le ilgili bir tespit yapıldı. Korkut Hocayı hatırlarsanız, Hayri’de burada tekrarladı. Yani Marx yaşasaydı, işte Çin’deki gelişmeleri kendi dönemindeki gelişmelerle mukayese ederdi ya da benzer şeylerin yaşandığını görürdü dedi. Bunu iki sene önce Ekonomik Yaklaşım Dergisi, Gazi Üniversitesi’nin çıkarttığı, benim de çıkartanlar arasında yer aldığım dergi, bir sempozyum düzenlemişti krizle ilgili olarak. Orada Yılmaz Akyüz bunları söyledi. Yani Marx tam da Çin’i yazardı hayatta olsaydı filan diye. Rakamlar da doğruluyor. Yani 200 milyon emekçi, hakikaten kırsal kesimden kente geliyor ve olağanüstü kötü koşullarda, işçi sınıfının bir parçası; fakat bu sektördekiilerin tamamı çok uluslu şirketlerin işçileri. Ne olur bunun altını çizelim.

Onun dışında, yerleşik sanayi ya da atılım yapan stratejik sektörler, yani devletin bizzat kamu mülkiyetini koruduğu. Hani şey diyor ya, mülkiyet araçlarının kimin elinde olduğu çok önemlidir diye, işte o mülkiyet araçlarının kamunun elinde olduğu stratejik sektörlerde ağabey kapı gibi bir işçi sınıfı var. Yani oradaki rejim bir gün ayakta duramazdı eğer o kesimin desteği olmasa. Yani bu güme gitmesin.

Doğrudur, evet dünya ekonomisine açılırsan, entegre olursan bu sonuç olacak kardeşim, bundan daha şaşılacak bir sonuç var mı? Çünkü çok uluslu şirketleri sistemin içine soktuğundan itibaren, oradaki sosyalizm başka bir şeye dönüşür. Ama dönüşmeyen bir bölümü var, onu görelim.

Peki, resmi istatistiklere niye yansımıyor? Onu da merak ettim, Çince kaynaklar üzerinden çalışan bir arkadaşımız doktora tezi yazıyor orada. Diyor ki, muhasebe kayıtlarından giderseniz, genel olarak bu stratejik sektörler de dahil. Yani sadece çok uluslu şirketlerin içinde çalışanları kastederek değil, hepsini kastederek, genel olarak ücretler düzeyinin düşük düzeyde çıkmasının bir nedeni, Çin’in muhasebe sisteminde devlet şirketlerinin aynı ödemeleri şey yapmaması, nasıl söyleyeyim, ücret hesabına almaması. Yani bir sürü şey var mesela. Elektronik sistemden yararlanıyor. Nedir, diyelim işte kartları var adamların, ulaşımda imkânları var, işte elektrikte sübvansiyonlu bir durum söz konusu. Yani inanılmaz bir şekilde emeğin ücretleri, aslında piyasalaştırırsan, fiyatlara döksen, yani kapitalist mantıkla ücretleri tespit etmeyi, muhasebesini ona göre yapsan, bayağı yüksek ücretler çıkıyor. Ama onları kayıt dışı ödemeler olarak düşünürseniz, çünkü muhasebe de yok, o zaman rezalet bir ücret düzeyi çıkıyor.

Bunu, Çin'i savunmak bana düşmez, Çin'in sistemini savunan dünyada siyasi hareketler de olabilir, ama bizim fotoğrafları doğru çekmemiz lazım. Bunu bir hatırlatayım dedim. İlk gün diyecektim, ama ilk gün biraz öbür tartışmaları da izleyelim diye foruma bırakayım dedim.

Teşekkür ederim.

Pardon, Kaya ağabeyin bir şeyi olmuştu, onu da bir ufak, dışarıda sohbetimizde de içeride de söyledi. Şimdi sanayisizleşme demek arkadaşlar, sanayi üretiminin fiziksel olarak ya da ne bileyim fiyatlar düzeyinde değer olarak düşmesi değil, payının düşmesi. Ama bu paydaki düşme, hizmetler sektörünün görece olarak ciddi bir ivme kazanarak artmasından da kaynaklanıyor.

Yani sanayi üretimi artsa bile, kapasitelerinizi genişletseniz bile, hizmetler o kadar olağanüstü büyüyor ki, bu finansallaşma da bunun içinde, o balon da bunun içinde. Bir bakıyorsunuz, sanayinin şey içindeki payı düşüyor. Almanya'daki de düşüyor, Türkiye'ninki de düşüyor, ama iki düşme nedenleri farklı. Eriç Yeldan'dan hatırlıyorsunuz tebliğinde uzun uzun anlattı.

Teşekkür ediyorum.

ALİ EKBER ÇAKAR / Oturum Başkanı

Biz teşekkür ederiz. Buyurun Hocam. Serdar Hocam.

Dr. SERDAR ŞAHİNKAYA / Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi

İyi akşamlar. Yorgunsunuz, ama çok kısa bir şey söylemek istiyorum.

Daha çok da, 2015 kongresi için bir öneri olarak kabul edilebilir söyleyeceklerim.

Efendim bizim sanayi kongrelerinde, genellikle sosyalist sanayileşme modeline ilişkin özelemler ifade edilir. Ama bu özlemi gerçekleştirmenin yolu ve yöntemi nedir konusu biraz geride kalıyor.

Umuyorum ki, 2015 sanayi kongresinin ana teması, halkçı bir sanayileşme ya da sosyalist sanayileşme olur. Ve konuyu bütün boyutları ile tartışma imkânı buluruz. Ayrıca böyle bir sanayileşme modeli, hangi kaynaklarla ve hangi yöntemlerle finanse edilebilir?

Sosyalist ya da halkçı bir sanayileşme için ülkedeki finansal mimarinin (ki özellikle bankacılık sisteminin kat ediyorum) yapısı ve niteliği nasıl değişmelidir? Borsa İstanbul varlığını sürdürecektir midir? Bu çerçevede millileştirme ve kamulaştırma ihtiyacı var mıdır? Varsa neler yapılmalıdır?

İşte bence 2015 sanayi kongresinin ana teması, bu sorular etrafında odaklanmalıdır.

Teşekkür ediyorum.

ALİ EKBER ÇAKAR / Oturum Başkanı

Biz teşekkür ederiz. Buyurun, Ahmet Eniş.

AHMET ENİŞ- Sayın Başkan, değerli katılımcılar; iki gün boyunca sunulan bildirimleri ilgiyle izleme şansını elde ettim. Emegi geçen herkese şahsım adına teşekkür ediyorum. Gerçekten aydınlık bir Türkiye'nin ve geleceğin yaratılması noktasında çok önemli açılımlar sağlandı. Umarım buradan Türkiye'yi yönetme iddiasında olan ilgililer önemli sonuçlar çıkarır.

Çin'le olan hususu, Aziz Hocamın ifadelerinden esinlenerek, yaşanmakta olan bir trajediyi paylaşmak isterim. Özellikle Zonguldak, Amasra maden havzasında bulunan, maden mühendisi

arkadaşlar çok iyi bilir, onların sektörlerini yakından ilgilendirdiği için, “sıcak yatak” denilen bir sistem var. Çinlilerin oradaki kömür işletme havzalarının özelleştirilmesinden dolayı. Burada olay şu şekilde geliyor:

Yaklaşık o havzada 5 bine yakın Çinli emekçi çalışıyor. Yapılan bu işletmeler, özelleştirmeler ve işletme hakkı devirleriyle birlikte burada bir yatakhane. Değerli Hocamızın da ifade ettiği üzere – *teşekkür etti diyor*- burada işçinin biri vardiyada kalkıyor, hemen yatak soğumadan diğer işçi o yatağa yatıyor, diğeri kalkıyor diğeri yatıyor. Yani yatak mütemadiyen sıcak kalıyor. Burada çok trajik bir yaşantı söz konusu, yani içler acısı, insanlık dışı çalışma koşulları var. Bu emekçilerin sosyal güvencesi, sendikası, örgütlenmesi yok, hiçbir şeyleri yok. Yani sadece oraya getirmiş Çin’den ve böyle bir yaşam sürüyorlar. Hocam daha iyi bilir, Sinop havzalarında da çok yaygındır bu tür şeyler.

Tabii ilerleyen yıllarda bunlar sosyal güvenlik sistemi açısından bir örnekleme yaparak, güvencesiz çalıştırma, esnek çalıştırma modelleri içerisinde bir model oluşturma gibi bir gayret içerisinde olunabilir. Ülkemizin -zaten geriletlen- sosyal güvenlik sistemi içerisinde bu tür gerçekliklere bir an önce dur denilmesi lazım. Türkiye maden sanayi ve diğer sektörlerde emeğin vahşi sömürsünün arttırılmasına karşı yapılması gereken tüm sendikaların konfederasyonların emekten yana kesimlerin birlikte mücadele yürütmesidir. Ülkemizde çalışan Çinliler de dahil tüm emekçilerin sosyal güvenlik haklarının güvence altına alınması için yeni bir model oluşturulması gerektiği kanaatindeyim.

Bunu da bir katkı olarak ifade etmek istedim. Teşekkür ederim.

ALİ EKBER ÇAKAR / Oturum Başkanı

Biz teşekkür ederiz. Başka... Buyurun Emin Koramaz.

EMİN KORAMAZ / Kongre Yürütme Kurulu Üyesi

Benim de bir önerim olacak. Bu konuyu son dört dönemdir sanayi kongrelerinin yürütme kurullarında da dile getiriyoruz. Bizler sosyalist bir toplumdan yanayız, yani sosyalist bir devletten yanayız. Bütün içinde yaşadığımız sorunların temel kaynağının kapitalist sistemin yarattığı sömürü ilişkisi olduğunu biliyoruz.

Bu nedenle sanayi kongrelerinde sadece ülke sanayini tartışmıyoruz. Hocamızın biraz önce anlattığı o sistem yaklaşımı içerisinde, sanayi ve sanayile bağlantılı tüm konuları birlikte masaya yatırarak, nasıl bir ülke tahayyül ediyoruzun cevaplarını da vermeye çalışıyoruz.

Sanayi Kongresi çalışmaları sadece burada sunulan oturumlarla da sınırlı kalmadı şimdiye kadar. Hemen hemen sanayinin birçok sektörlerinde raporlar hazırlandı. Son üç sanayi kongremize kalkınma ve sanayileşme konularında somut model önerilerini de içeren çalışmalar sunuldu. Yürütme kurulunda da paylaştım. Aslında arkadaşlar, bu konuda söyleyeceklerimizi bitirdik gibime geliyor. Yani kongreler de birbirini tekrar etmeye başladı. Bundan sonra yapılması gereken, ortak bir dil yaratıp, şimdiye kadar yapılanların bütünselleştirilmesi ve bir kalkınma programı önerisi olarak kamuoyunun önüne sunulmasıdır.

Bu aslında siyasi bir çalışma. Ancak, çok ilginçtir, bugün açılışa da gördük, kongre boyunca da gördük. Düzen partilerinin temsilcileri, açılış konuşması yapsalar bile konuşmaları bitirdikten sonra kongre salonumuzdan ayrılıyorlar. Kongremizde sunulan görüşler gündemlerinde çok bir yer tutmuyor. Çünkü onların Türkiye özleminde toplumcu bir bakış açısı yok. Antiempyalist bir bakış açısı yok, sosyalist bir bakış açısı yok. Bunu yapma görevi de bizlere düşüyor diye düşünüyorum.

Biliyorsunuz Kaya Ağabey'in TMMOB Başkanlığı döneminde, 2001 krizinin ardından emek kesimleri bir araya geldi. Sosyalist bilim insanları ve ekonomistlerle ortak bir çalışma yürüttüler. Bir emek programı hazırladılar. Genel ekonomi politikalarına ilişkin çerçeve bir program. Dolayısıyla, bu programın sanayileşme içeriği çok zengin değil. Ancak sanayi kongrelerimizden süzülen görüşleri destekleyen bir perspektife sahip.

Yine 1998 yılında yapılan TMMOB Demokrasi Kurultayına sunulan görüşler ve yapılan tartışmalar ışığında hazırlanan TMMOB demokrasi programı da böylesi bir çalışma için önemli veriler içermektedir. Demokrasinin temel ilkelerinden, demokrasinin işleyişine, çalışma yaşamına, ekonomi, yerel yönetimlere, eğitime varana dek tüm alanlarda izlenmesi gereken politikaların çerçevesinin çizildiği bu program da oldukça önemli.

Gerek bu iki program gerekse de sanayi kongrelerimize sunulan raporlar, bildirimler, yapılan tartışmalar, kongre sonuç bildirgeleri, TMMOB ve bağlı Odaların meslek uygulama alanlarına ilişkin yaptıkları benzer çalışmalar birlikte değerlendirilerek bir çerçeve kalkınma programı oluşturabileceğimizi düşünüyorum. Böylesi bir çalışma, soldan bakan, emekten yana bakan tüm siyasi oluşumlar için de önemli bir kaynak olacaktır.

Gerçekten benim için çok doyurucu bir kongreler oluyor bu kongreler, çok değerli çalışmalar sunuluyor. Belki dünyanın hiçbir ülkesinde olmayacak ölçüde soldan bakan bilim insanları bu kongrelere ilgililer. Kaç yaşında olursa olsun, çağırdığımızda geliyorlar, bizlere biriktirdiklerini sunuyorlar. Artık bundan sonra görev yapma işi de bizlerdedir diyorum.

Sadece söyleyerek bir yerde kalmayalım, söylediklerimizin propagandasını yapalım. Bu amaç etrafında örgütlenme çalışmalarına girelim. Var olan örgütlü yapıları güçlendirelim. Eğer uğruna mücadele etmezsek, yapılan çalışmaların, biriktirilen bilgilerin de çok fazla önemi yoktur diyorum. Herkes Gezi'den bir şey öğrenmiş. Benim de Gezi'den öğrendiğim birlikte mücadeledir. Ama Gezi'de o ortaya çıkan potansiyeli örgütleyemezsek, kapitalizm, şimdiye kadar içinde bulunduğu çelişkileri çözdüğü gibi bu krizi de atlatabilir. Dinçer söylemişti. Kapitalizm krizlerini çözmekte, muhalefet unsurlarını dağıtmakta çok başarılı. Muhalefeti güçlendirmek de örgütlenmekten geçiyor, bizlerden geçiyor.

Ben katılan herkese teşekkür ederim.

ALİ EKBER ÇAKAR / Oturum Başkanı

Biz teşekkür ederiz. Buyurun Mehmet Başkan.

MEHMET SOĞANCI / TMMOB Yönetim Kurulu Başkanı

İyi akşamlar. Açış konuşmasında bizi onurlandıran sevgili genel başkanlar, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, ÖDP Eş Başkanı Alper Taş'ın daha fazla konuşması için kısa tuttum. Şimdi uzatmayacağım, o da size olan saygımdan dolayı.

Bir teşekkür için çıktım aslında, ama ondan önce bir düzeltme yapayım. Rüşvet, yolsuzluk operasyonunun başladığı gün bir kanun hükmündeki kararname, Bakanlar Kurulu kararı yayımlandı. Arkadaşların ve örgütün dilinde, bu yayımlanan Bakanlar Kurulu kararnamesi, "odalarımız bakanlıklara bağlandı" şeklinde ifade edildiğini gördüm, bunu düzeltmek istiyorum. Böyle bir şey yok, bunu özellikle düzeltmek istiyorum.

Hem aralarda konuşurken çok sayıda yönetici arkadaşımız geldi, birinci dereceden de arkadaşlar muhatap olunca bunu düzeltiyorum. 83'te darbecilerin kanun hükmündeki kararnamesi, aynen şu cümle: *"TMMOB üzerinde Bayındırlık Bakanlığınca ihtisas dallarına göre odalar üzerinde ise ilgili bakanlıklarca idari ve mali denetim yapılır. İlgili bakanlıklar, Bakanlar Kurulu kararnamesiyle tespit edilir."* Kanun hükmünde kararname bu şekildedir. AKP'nin 30 yıl sonra uyguladığı da bu, yani "idari ve mali denetim bakanlıklarca yapılır"ı kendi aralarında paylaşarak yapıyorlar.

Bunun altını özellikle çiziyorum. Herhangi bir odamızın, birliğimizin herhangi bir başka kuruluşa bağlandığı filan yok. Sadece idari ve mali denetim yapacaklarını, hangi bakanlıkların yapacağını, bu Bakanlar Kurulu kararıyla tanımladılar. Bunu, özellikle hassas bir konudur, örgütte TMMOB'nin yayın organlarında arkadaşların, özellikle yönetici arkadaşların yanlış ifade etmesi, kamuoyunu da bir anlamda yanıltıyor, bunu düzeltmek istedim.

Buradan tabii ironi yapıyorum hemen. Şimdi Çevre ve Şehircilik Bakanlığı hızını alamamış, Bakanlar Kuruluna ilk teklif eden, Makina Mühendisleri Odası'nın idari ve mali denetimini ben yapacağım teklifi oradan çıkıyor. Bizim de makina mühendislerinin yüzde 80'inin sanayi alanında çalıştığını cümle alem bilir. Kaya (Güvenç) ağabey, makina sanayi, makina mühendisi, onları da üçe-dört cümleyle yaptı herhalde. Kaya ağabey bir ciddi çalışma içinde, kitabını da çıkartacak yakında herhalde. Sanayi Bakanı da bildiğim kadarıyla makina mühendisi. Bakanın haberi yok, bu mühendis ne yapar? Kendisi almış beyaz bir kâğıt diploma diye, *-Sanayi Bakanından bahsediyorum-* kaptırmış bizim odayı. Tabii bu AKP'nin işi jargonu mühendis, mimar, şehir plancıları ve öyle bir mesleğin kendi kavramlarının dışında olduğu için. Mesela Enerji Bakanlığı da Elektrik Mühendisleri Odası'nı talep etmedi. Onun da yüzde 80'i enerji sektöründe çalışıyor. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı atlıyor. Yapı alanında, şehircilik ve çevre alanında, yani Çevre Mühendisleri Odası, İnşaat, Mimar, Şehir Plancıları, diğer odalarımızın bu sektörde, özellikle Makina Mühendisleri Odası'nda yapılan en son çalışmanın notlarını görmüyorum, ama herhalde yüzde 8 civarındadır bizim yapı sektöründe çalışan makine mühendislerinin oranı. 4 bin SMM olsa, ikiyle çarpsak 8 bin-10 bin kişi. O da yüzde 8'e ancak denk gelir. Neyse, ama bizim herhangi bir bağlantımız yok. Sadece idari ve mali denetim yapılacak.

Şimdi Sanayi Kongresine geldiğimizde, '62-'64, '72,'74,'76 eski dönem, '80 öncesi dönem. Türkiye'de iktisatçılar da ayırıyor bütün dönemleri, sosyal bilimciler, bizim örgütümüz de ayırıyor. Yani bir 80 öncesi dönemimiz var. Onun bir 73 öncesi var filan. Bu sanayi kongrelerinin de yapıldığı yıllara bakarsak, örgütümüzün bulunduğu pozisyonla alakalı yıllar olduğunu görürüz.

Sonra tabii aradan geçen '80 yıkımı örgütü büyük deforme edince ve arkadaşlarımız, o zamanki örgüt yöneticisi arkadaşlarımızın örgütümüze sahip çıkma noktasındaki hamleleri hakikaten çok sıkıntılı olduğu bir süreçten sonra 87'de, 89-91-93'te Makina Mühendisleri Odası'nın, dönemin yöneticisi arkadaşlar TMMOB'ye yaptıkları teklifle birlik adına bu kongreleri yapıyorlar.

Sanayi kongresi nedir deyince, ben içinde bulunduğum dönemi aktarmak istedim. Biz niye yapıyoruz bu işleri? Hani sermayedar daha fazla para kazansın, sanayiye öyle bir düzene koysunlar ki, rantları artsın diye değil.

Biz 94'te Makina Mühendisleri Odası'nda homojen bir yapı olarak yönetime geldiğimizde, Kaya ağabey bilir o günleri, biz bir tartışma yaşadık işin gerçeği olarak. Sanayi Kongrelerini Makina Mühendisleri Odası yapmak zorunda mıdır değil midir? Aklınızda kaldıysa ağabey o tartışmaları bilirsiniz.

Evet, Makina Mühendisleri Odası ve TMMOB'nin adına hem de. TMMOB adına iş yapmak hakikaten bir oda için çok onur verici bir iştir. Enerji kongrelerimizde enerji mühendisleri, Elektrik Mühendisleri Odamız tarafından senelerdir çok başarılı bir şekilde yürütülmektedir. Karar verdik, evet Makina Mühendisleri Odası TMMOB adına bu kongreleri yapmak zorundadır. Türkiye'de sanayileşme adına sözü söyleyecek en önemli unsur, bu aydınlık yüzlü aydınlık yürekli, iktisatçı-sosyal bilimci, bilim insanlarıyla beraber mühendislerin karmaşası *-karmaşası çok güzel bir kelime-* birlikteliği noktasında bu ülkenin geleceğine dair sözlerin en ciddilerinin üretildiği bir platformdur. Bu sözümünden yola çıkarak, o zamandan beri de yönetimde bulunan anlayışımız, odamız yönetiminde bulunan anlayış, '95'ten 2009-2011-2013'e kadar iki yıllık aralarla ve toplamda da hamallık derecesinde 20-25 kadar arkadaşımızın çok başarılı olarak yürüttüğü bir şekilde yerine getirmekte.

Ben bunların hepsini '95'ten sonra ya oda başkanı, ya birlik yönetim kurulu başkanı sıfatıyla açılışlarda konuştum. Odadan ayrıldığım dönemde de, 2003 yılında açılış bildirisini burada sunduğumda, dünden geçmişe sanayi kongreleri açılış bildirisidir, o günden geçmişe yönelik olarak da, sanayi kongrelerinin kaybolmasın bu metinler çok önemli bizim için sonuç bildirgeleri diye, yayında görevli arkadaşlarla yaptığımız bir çalışmayı da açılış bildirisi olarak paylaşmıştım. Onun yenilenmesi gerekir diye düşünüyorum.

Melih (Şahin)'in bugünkü çalışması, mühendis kavramının geçmesi noktasında, dünden geçmişe bütün sanayi kongrelerinde, hem de odamızın yaptığı faaliyetlerle başarılı bir şey yapmış. Bunun geliştirilmesi, Türkiye'de işte insandan emekten, haktan hukuktan adaletten yana düşünenlerin, ister iktisatçı, ister sosyal bilimci, ister mühendisi bu bakışta olanların ne dediğini de dönemler itibariyle ifade edecektir diye söylüyorum. Şimdi Hayri'nin çok başarılı özetlemesini, daha genişletilmiş bir şekilde bahsediyorum.

Tabii bu ne zamana kadar sürer? İşte Dinçer (Mete)'in, Kaya ağabeyin vurguladığı, başka bir sistemin olmasında da, o sisteme ilişkin olarak da TMMOB var olursa, o dönemde de, o dönemin koşullarına göre sanayi kongrelerini bu örgüt yapmak durumundadır diye oradan bir kısa geçiş yapayım.

Şimdi buradaki tavır biraz farklı sevgili arkadaşlar. Biz zorunlu üyeliğin olduğu bir örgütlenmeyiz. Bugün yedi tane unvanlı meslek birliği vardır, diğer meslek birlikleri farklı. Nasıl baktık? Biz kendi durduğumuz yerden baktık, sanayi kongreleri ve bunların sonuç bildirgelerine. Benim oda başkanlığım, bir tanesi de TMMOB'ye geldi, İstanbul Sanayi Odası da sanayi kongreleri yaptı. Biz orada yasal olarak, yani bu patent hakkı isim hakkı bize ait bir hikâye. Bunlar yapsın yapmasın tartışmalarında da boşver ne yaparlarsa yapsınlar, onların hikâyesi başka bizim hikâyemiz başka demiştik. Bizim logomuz '80'li yıllardan kalmadır, hani bir mühendis onu yapamaz, öyle bir şeyi, bilim ve teknoloji onu yapamayacak, ama bir mühendis arkadaşımızın çizdiği o logo, bunun patenti vardır dedik, ama bakış açımız, onlar başka yerde bunlar başka yerde. Burada çok değerli bilim insanları, uzmanlar, onların yaptığı sanayi kongrelerine gitmediler, gidemezlerdi çağrılmazlardı. O başka hikâye yazıyor, biz başka hikâye yazıyoruz.

Mühendisler nerede? Hemen buradan geçeyim. Cenevre'ye gittim, Dünya Mühendis Örgütleri Federasyonu, 197 ülke üyesi var. Bizim gibi kurulmuş çoğu. Yani ya özel yasa ya bir tanınırlık noktasında gelmiş. Bunların başkanları var, tam da bundan iki sene önce bizim bu saldırıların arttığı bir zamanda, orada da yani konuşmak isteyenlere 7 dakika süre vermişler, Filistin'e de ikinci başkan torpil yapmış, bir tane de bana konuşma verdi. Çok zor yani, iki saatlik bir sürede 197 başkandan

konuşma almak, tombala çekiyorlar yani sırada. Orada ben anti-emperyalist bir konuşma, işte emperyalizmin saldırıları, AKP'nin taşeron olması vesaire, dünyanın mühendisleri, bunların örgütlerinin başındaki insanlar bizim gibi değil. Altı dilde çeviri vardı, Türkçe yaptım konuşmayı. Çok da güzel, başarılı çeviriler yapıyorlar. Alkışlayan sadece iki tane başkan oldu.

Dünyanın mühendisleri başka düşünüyor, bizinkiler başka düşünüyor. Biz zorunlu üyeliğin olduğu bir yerdeyiz ve bunun iktidarına sadece yüzde 10 olarak varız. 70'lerden beri çizilen, ama bunun örgütlenmesini iyi yapmış kotarmış bir topluluğuz. Yani bu da böyle algılanmalı. Şimdi cümleleri şuradan alacağım, genel kurul süreçlerimiz gelmiştir, AKP'nin bu saldırganlığı karşısında hepimiz çok daha fazla dik duracağız. Yoksa bu örgütlerin yönetimlerine başkaları, bıyıkları bize benzemeyen insanların gelmesi durumunda, bu sanayi kongreleri gerçekten sermayenin kârının arttırılması kongrelerine dönüşür.

Meslek örgütleri böyledir. Herkes burayı birilerinin arka bahçesi filan sanıyor. Hayır, meslek örgütlerinde bir iktidar mücadelesi vardır. Mühendis mesleğinin nereye gideceği evrileceği belli olmaz. '70'lerden beri bu örgütün yönetiminde olanlar, bilim ve tekniği emekçi halkımızın hizmetine sunmak için kararlı olanların yönetimindedir. Onun için genel kurullara çok fazla asılmak gerekir diye de söylüyorum.

Ali Ekber (Çakar), müsaade edersen şu cümlelerle de bitireyim. TMMOB Sanayi Kongreleri, ülkemizi ve insanımızı kuşatan ve zayıflatan tüm etkenlere karşı, entelektüel, iktisadi, sosyal bir direnç oluşturmakta ve tarihsel toplumsal doğruları ifade ederek, ülkemizin ve insanımızın gerçek kurtuluş yoluna işaret etmektedir. Her kongremizde olduğu gibi, bu kongremizin de sonuç bildirisinin, TMMOB'nin bir yüz akı siyaset belgesi olacağına inancım tamdır.

Ben TMMOB Sanayi Kongrelerimizi başlatanlara, ısrarla sürdürenlere, bugüne getirenlere, kongrelerimizin başından bugününe dek görüşlerini bizimle ve kamuoyuyla paylaşan çok değerli bilim insanlarına, uzmanlara, iktisatçılara, sosyal bilimcilere, mühendislere, tabii siz katılımcılara ve tabii ki içinden çıktığım örgütüm Makina Mühendisleri Odamızın Yönetim Kuruluna, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Yönetim Kurulu adına çok teşekkür ediyorum, sağ olun.

ALİ EKBER ÇAKAR / Oturum Başkanı

Biz teşekkür ederiz. Değerli arkadaşlar, iki gün boyunca bu salonda bizimle birlikte olup, sunumları izleyen, katkı koyan, dinleyen ve soru soran tüm arkadaşlara emeklerinden dolayı teşekkür ediyoruz.

Başka bir etkinlikte buluşmak dileğiyle hepinize teşekkür ediyoruz, sağ olun.

KONGRE SONUÇ BİLDİRİSİ

Makina Mühendisleri Odası (MMO) sekretaryalığında TMMOB adına düzenlenen Sanayi Kongresi 2013, 20–21 Aralık 2013 tarihlerinde Ankara’da Milli Kütüphane Konferans Salonu’nda başarıyla gerçekleştirilmiştir. 1962 yılından bu yana yapılan, 1987 yılından itibaren geleneksel olarak iki yılda bir düzenlenen sanayi kongrelerinin on dokuzuncusu “Sanayide Dünyadaki Değişimler ve AKP Döneminde Türkiye’nin Açmazları” ana temasıyla düzenlendi. Kongreyi iki gün boyunca 621 kayıtlı katılımcı izlemiştir.

Kongrede, sanayide dünyadaki gelişmelerin yanı sıra on bir yıllık AKP iktidarı döneminde Türkiye sanayinin durumu çeşitli yönleriyle ele alınmıştır.

“Sanayide dünyadaki gelişmeler ve Türkiye” üzerine iki ayrı genel değerlendirmenin sunulduğu açılış oturumunun ardından “AKP döneminde Türkiye sanayi” konusu iki oturumda irdelenmiştir. Ögleden sonraki ilk oturumda 2013-2018 dönemini kapsayan 10. Kalkınma Planı’nın 9. Plan ile karşılaştırmalı analizi yapılarak, son on yılda araştırma-geliştirme çalışmaları, yenilik faaliyet ve göstergeleri ile sanayinin hangi noktaya geldiği değerlendirilmiştir. “AKP döneminde Türkiye sanayi” konulu diğer oturumda ise AB üyesi ülkelerle karşılaştırmalı olarak imalat sanayinin son on yılı göstergeler ve katma değer yönünden düşüş dönemi olarak ortaya konulmuştur.

Kongrenin ikinci günü ise sanayide işçi sınıfının ve mühendislerin durumu konulu oturumda, 2002–2012 döneminde Türk işgücü piyasalarında yaşanan dalgalanmalar, üretkenlik, istihdam ve ücretlerin durumu; geleceksiz ve güvencesiz çalışma rejiminde esnekleşen istihdamın ve ulusal istihdam stratejisinin işçi sınıfının örgütlenmesine etkileri; ucuz işgücü kaynağı konumundaki kadınların sanayi istihdamındaki yeri ve mühendislerin durumu değerlendirilmiştir.

Günün ikinci oturumunda, nasıl ve kim için sanayileşme, neoliberal politikalarla sanayileşmek mümkün mü konuları irdelenmiştir. Bu oturumda “sanayi politikası ve sistem tökezlemesi”, “yeni bir dünya için yeni bir sanayileşme paradigması gerekli midir”, “sanayi, bilim ve teknolojiyi halkın hizmetine sunmak” başlıklarında bildiriler sunulmuştur.

Son oturum olan forumda kongre değerlendirmesi yapılmış, sonuç bildirisini için salondan katkılar alınarak, oturumlarda dile getirilen görüşler değerlendirilmiştir. Başarıyla tamamlanan kongrede günümüzdeki sanayisizleşme sürecine alternatifin planlama-kalkınma-sanayileşme-demokrasi bütünlüğüne sahip başka bir sistem olduğu görüşü dile getirilmiştir.

Sanayi Kongresi 2013’te yapılan değerlendirme ve tartışmalar sonucunda oluşturulan görüş ve öneriler aşağıda kamuoyunun dikkatine sunulmaktadır.

Kamu yönetimini, ülke imarını, yapı, kent, ulaşım, eğitim, sağlık, tarım, enerji, maden, su, çevre ve koruma alanları ile TMMOB mevzuatını yeniden düzenlemeye yönelik adımlar günümüzde yoğunlaşmıştır. Bu politikalarla sendikal alanın zayıflatılması, ulusal istihdam stratejisinin aynı içerikte yenilenmesi, güvencesiz çalışma biçimlerinin yaygınlaştırılması, kıdem tazminatlarına el atılması girişimi, kamunun elindeki son işletmelerin serbestleştirme ve özelleştirmelerle tasfiyesi, neoliberal, rantçı, kapkaççı, usulsüzlük ve yolsuzluklara fazlasıyla açık bir ekonomi politika bütünlüğüne işaret etmektedir. Neoliberalizmin ekonomi politikası, AKP iktidarı tarafından doruk uygulamalara ulaştı ve artık kalkınmacı, inşacı, sanayileşmeci, kamucu yaklaşımlara ve bu bağlam içine oturan bir mühendisliğe gereksinim duyulmadığı belirlendi.

IMF, Dünya Bankası, AB ile imzalanan Gümrük Birliği, Dünya Ticaret Örgütü tarafından ortaya konulan politikalar demeti, Türkiye sanayisini temelleri, yapısı ve yönelim itibarıyla olumsuz yönde belirlemiştir. Sanayide taşeronlaşma oranı artmıştır. Her alanda özelleştirme, kuralsızlaştırma, metalaştırma politikaları bütün toplumsal yaşamı sarmıştır. Bu politikalar, niteliksel düzeyde 1980 sonrasında gündeme gelen, devletin ekonomideki rolünün yeni sermaye birikim süreçleri ile küçültülmesi, sanayiye yönelik sübvansiyonların büyük ölçüde kaldırılması, büyük ölçekli sanayi kuruluşlarının özelleştirilmesi ve sabit sermaye yatırımlarında yaşanan gerileme gibi uygulama ve sonuçlarla somutlanmıştır. Bu çerçevede ve Gümrük Birliği hedefleri doğrultusunda tüm sektörlerde korumacılık asgariye indirilmiştir. Sanayi, emperyalizmin egemenliğindeki küresel rekabette dışa bağımlı fason üretime yönelik bir yapıya büründürülerek zayıflatılmıştır. İthalata bağımlı ihracat olgusu ve yabancı sermaye ile rantiyeye lehine olan finansal başboşluk başat konum haline gelmiştir. Sanayideki yapısal değişim, ücretlerin düşürülmesi, işgücü istihdamının azaltılması gibi olgularla birlikte mühendisliğin işlev ve iradesi en aza inmiştir.

Türkiye ekonomisinin, üretim, tasarruf-yatırım, istihdam, ihracat ve ithalatın yapısı, teknoloji düzeyi, dış talep bağımlılığı, cari açık, sermaye hareketlerinin giriş-çıkış serbestliği ve borçlanma göstergelerine bakıldığında örselenmiş ve kırılma durumuna gelmiş olduğunu söylemek mümkündür.

Kamu üretken olmayan, katma-değer yaratmayan, istihdam öngörmeyen, esasen özelleştirmelere yönelik yatırım yapmakta, bölgesel kalkınma projelerine el atmamaktadır. 2007–2013 yıllarına ilişkin 9. Plan gerçekleştirmelerinde kamunun sanayi yatırımlarından tamamen vazgeçtiği açık bir biçimde görülmektedir. 2006 yılı kamu sabit sermaye yatırımlarının GSYH içindeki oranı binde 5, 10. Planın 2018 öngörüsünde binde 4 ile trajik bir düzeydedir. Özel sektör sabit sermaye yatırımlarının GSYH içindeki oranı 2006'da yüzde 18,9 iken 2012'de yüzde 16,4'e gerilemiş durumdadır. 2018 tahminleri ise 2006 değerleri düzeyinde bir orana işaret etmektedir. Dolayısıyla büyüme olgusu, ekonominin sanayi ve tarımsal üretime ve bu alanlardaki sabit sermaye yatırımlarına değil, sıcak para akımına bağlı mali aracılık hizmetleri, ulaştırma, depolama, haberleşme ile toptan ve perakende ticarete dayalıdır. Büyüme ile sanayileşme-kalkınma-istihdam-gelir dağılımı gibi makro göstergeler arasında ve verimlilik ile istihdam arasındaki bağlar kopmuş durumdadır. Verimlilik ile amaçlanan, birim üretimde daha az emeğin kullanılması ve daha fazla sömürülmesidir.

Türkiye'nin sanayi üretimi yüzde 98,7 oranında küçük ve orta büyüklükteki, 10 ile 249 çalışanı bulunan işletmelerin yoğunlukta olduğu bir yapıya sahiptir ve 9. Plan dönemi imalat sanayi üretiminde ortalama yıllık artış yüzde 3,7, istihdam artışı ise yüzde 1,5 düzeyindedir. Genel istihdam içinde sanayi istihdamının yüzde 19,2'ye gerilemiş olması, yanlış sanayi ve istihdam politikalarının bir sonucudur.

İmalat sanayinin GSYH içindeki payı da 1990'lardan itibaren yüzde 24'den aşağıya iniş seyri içindedir. 9. Plan döneminde imalat sanayinin GSYH içindeki payı yüzde 16,4 olarak gerçekleşmiş, 2014–2018 arasına ilişkin 10. Plan döneminde ise yüzde 16,1 olması öngörülmüştür. Bu durum, sanayinin düşük katma değere endekslendiğini göstermektedir.

Görülmektedir ki Türkiye kapitalizmi sanayileşme amacından uzaklaşmakta ve adeta bir sanayisizleşme süreci yaşanmaktadır.

Türkiye'nin önemli bir gerçeği de on yıllardır uygulanan yanlış bölgesel politikalar ile bölgesel eşitsizlik farklarının açılmasıdır. Bölgesel dengesizlik ve eşitsizlik, yatırımların bölgelere dağılımından da açıkça görülebilmektedir. Doğu, Güneydoğu ve Doğu Karadeniz bölgelerindeki imalat sanayi yatırımları, dengesiz yapıyı değiştirecek bir politikaya işaret etmiyor. Yakında açıklanan 2013 yılının ilk 9 ayına ilişkin teşvik verileri bunu göstermektedir. Aynı şekilde 2012 ile 2013'ün ilk altı ayında

sabit sermaye yatırımlarında Doğu ve Güneydoğu'yu kapsayan 5. ve 6. bölgeler en düşük payı almıştır. Esnek yönetim ve serbest yerel dinamikler anlayışına dayandırılan sözel “bölgesel kalkınma” yaklaşımı, kamu öncülüğündeki merkezi-bölgesel kalkınma perspektifini dışlamakta, dahası, bu bölgeler ucuz işgücü itibarıyla “Türkiye'nin Çin'i” yapılmak istenmektedir.

Sanayi Kongresi 2013'te açıklanan yukarıdaki görüş, değerlendirme ve tartışmalar sonucunda oluşturulan öneriler aşağıda kamuoyuna duyurulmaktadır.

- AKP iktidarı ile birlikte ortaya çıkan sanayisizleşme sürecine, planlama ile kalkınmayı esas alan sanayileşme, toplumsal refah ve demokrasi ile bütünleşen başka bir sistem ile alternatif geliştirmek olanaklı görünmektedir.
- Önceki dört sanayi kongresinde ele alınıp işlenen planlama, sanayileşme, kalkınma, istihdam odaklı, bölgesel eşitsizlikleri giderecek öncelikli yapılanma ve toplumsal refah ayrılmaz bir bütündür. Bu bağlamda emperyalizmden bağımsız siyasi bir iradeye; planlama, sanayileşme ve kalkınmada halkçı, toplumcu bir yaklaşım ve modele gereksinim bulunmaktadır. Bu yönde Türkiye'nin önünde tek seçenek bulunmaktadır. Bütün dış ilişkilerini gözden geçirerek, bağımsızlığı benimsemek; planlı bir kalkınma ve istihdam odaklı sanayileşmeden, etkin ve yatırım kararları ile bütünleşmiş, mühendisten, bilim, AR-GE ve teknolojik gelişmeden yana, kendi kaynak ve tasarruflarına dayalı bir ülke ve ekonomi yaratmak zorunludur.
- Üretim süreçlerinde mutlaka gerekli olan, insan emeğini değersizleştiren üretim ve sanayi politikalarını bir yana bırakıp kamusal merkezi bir planlama ve denetim politikasını benimsemektir. Emeği, mühendisliği, bilimi, tekniği, sanayileşmeyi toplumsal refah amacına doğru yönlendirmek gereklidir. Kapitalizmin azami kâr hırsı uğruna, her krizde üretici güçler ve insan potansiyeli yıkıma uğratılmaktadır. Emeğin varoluşu insanın varoluşudur, bu varoluş biçimi korunmalı, insanca kılınmalı ve geliştirilerek geleceğe aktarılmalıdır.
- Ekonominin önemli bir sektörü olan imalat sanayi, toplumsal gelişmeyi esas alan planlama yaklaşımına dayalı yüksek katma değerli bir üretim ve teknoloji politikasıyla dışa bağımlı yapıdan kurtarılarak üretken, ülke kaynaklarına ve bölgesel kalkınmaya yönlendirilerek tanımlanmalıdır.
- Sanayi fason üretim ve taşeronlaşmayı ön plana çıkararak küresel rekabeti temel aldığı sürece, dışarıya bağımlı ithalat girdileri ve düşük katma değerli ihracat ile cari açık artmaya, ülkenin dış borç stoku büyümeye devam edecektir. Sanayi Kongrelerimizin sürekli olarak önerdiği öncelikli planlama yaklaşımı ise, yatırımları esas alarak ülke sathına yayacak, gelir dağılımını çalışanlar lehine düzelterek, işsizliği ortadan kaldıracak, ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmeyi sağlayarak refahı kitlesel olarak yayacak ilke ve araçları kapsamaktadır.
- Sanayi katma değerini artırmanın yöntemi; tasarım, AR-GE ve inovasyona yönelik harcamaların öncelikli sektörlerde yoğunlaştırılarak, yerli kaynaklara, nitelikli işgücüne ve mühendislik alt yapısına dayandırılan bir planlamanın yapılmasıdır. Burada kamu yararı benimsenmeli, bilim ve teknoloji kurumları ile üniversiteler bağımsız olmalıdır. Siyasi erk güdümündeki bu kurumların gerekli gelişmeyi sağlayacak iradeyi gösteremeyecekleri bilinmektedir.
- Türkiye'de büyüme oranları ile istihdam düzeyi arasında önemli bir çelişki bulunmaktadır. Sınai üretimi, mevcut işgücünün daha fazla çalıştırılması ve verimlilik artışları ile gerçekleştirilmektedir. Bu durum “istihdamsız büyüme” olgusunu ortaya koymaktadır. Haftalık çalışma süreleri en uzun olan ülkelerin başında Türkiye gelmektedir (mesaili 53,7 saat). Bu süreler mutlaka düşürülmeli, insanca bir yaşam esasına göre düzenlenmelidir.

- Kamu yararına planlama, istihdam odaklı, öncelikli sektörlerde bölgesel kalkınmaya yönelik sanayileşmenin gerçekleşebilmesi; demokrasinin ilke ve kurumlarıyla egemen olduğu, insan hakları ve özgürlüklerin bütün boyutları ile uygulandığı, toplumsal barışın sağlandığı bir ortamın oluşturulması ile olanaklıdır. Demokrasi ve kalkınmanın bütünleşik ve birbirini geliştiren olgular olduğu bilinmelidir.

Kongremiz ile aynı yıl içinde gerçekleşen Haziran direnişi, gereksinimini duyduğumuz demokratikleşmenin içeriğini ve yönünü, sınırsız, yaygın demokrasi talebiyle göstermiştir. Cumhuriyet tarihinde ilk kez bu denli büyük bir halk hareketi eşit, özgür, demokratik, barış içinde bir Türkiye istemini dile getirmiştir. Bizim geleneksel çizgi ve yolumuz tam da budur.

Kongrede ayrıca, yolsuzluk-rüşvet ağları ile ilgili önemli gerçeklerin ortaya serildiği bir dönemde, TMMOB'ye bağlı on bir Odanın idari ve mali denetiminin bir 12 Eylül darbe dönemi düzenlemesi ile yolsuzluk-rüşvet operasyonlarında adı geçen Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na bağlanması eleştirilmiş ve TMMOB'ye yönelik bu düzenlemenin hiçbir anlamı olmadığı, kadük kaldığı ve TMMOB'nin asla "padişah çok yaşa" diyenlerle saf tutmadığı, tutmayacağı belirtilmiştir.

Bizler mühendis, mimar, şehir plancıları olarak, birliğimiz TMMOB'nin geleneksel antiemperyalist, demokrat, toplumcu çizgisi doğrultusunda, yukarıda genel hatları çizilen planlama, sanayileşme, kalkınma amaçları yanında, emek ve demokrasi bütünlüğünü kuracak eşitlikçi, özgürlükçü, demokratik, barış içinde bir arada yaşamı esas alan başka bir Türkiye ve başka bir dünya için mücadelemizi sürdüreceğimizi, TMMOB Sanayi Kongresi 2013 dolayısıyla bir kez daha kamuoyuna açıklarız.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği